غرغشت یا گرشاسب

اقتباس، تحلیل، تعبیر و تفسیر از:

احمد علی کہزاد

متن اشعار از

حکیم اسدی طوسی

غرغښت یا گرشاسب

اقتباس، تحلیل، تعبیر و تفسیر:
احمد علی کهزاد

بسم الله الرحمن الرحیم

مشخصات کتاب

نام کتاب : غرغبنت یا گرشاسب
اقتباس، تحلیل، تعبیر و تفسیر: احمد علی کهزاد
متن اشعار : حکیم اسدی طوسی
تیراژ : ۱۰۰۰
کمپوزر : عبدالصبور "کریم"
ناشر : انشارات دانش دهکي نعلبندي
قصه خواني پشاور- ۲۵۶۴۵۱۳

سال طبعه دوم : حمل/۱۳۷۸

مهتمم محمد داود وفا

یادښت

بیتهني یا بیتې نیکه یااتریت، غرغښت یاګرشاسب، سړبن یاسروند ،دپښتنودرې نیکونه ،درې باباګان، درې"تره نپته" درې لومړی سرچینې، درې ابد ابدال، درې شیخان، درې قهرمانان ،درې معنوي پلرونه اودخپلونوهغه درې سرلاري دي چې "۳۰۰۰" کاله له مخه دخلکو په خولوکې وواوغښتلي اوقوي لاسوندونه یې داوېستا په "یشتونو" کې راغلي دي.

په دې لیکه کې غرغښت یاغښتلي غرغښت+ ګرشاسب+پهلوان غرغښت + پهلوان ګرشاسب+ ګرشاسب+ګرغښت +ګرشاسپ+ګرشت+ګرشست+غرشاسب، داټول نومونه دیوه سړي اویوه شخصیت په توګه دافغانستان، په ملي کیسوکې دپښتون ولس دیوه لرغوني نیکه اوباباپه نامه له درې زرو کالو راهیسې پېژندوې دی. خدای ښه پوهیږي چې تردې وړاندې به لاڅومره نامتو وو.

مغلواوانګریزانودخپلې واکمنۍ پرپېر ځیني داسې ورځ چاري او خپل چاري تاریخپوهان اولیکوال دخپلو ځانګړیو موخودپر مخ بیولو اوترلاسه کولو لپاره پرکاراچولي وو، چې غوښتل یې دافغانستان ددغه سترتېردتاریخي ژوندانه پرپهیر خاورې واړوي اودوی دڅو ورستیو پېړیو دغرو، بې فرهنګه استوګن وګني اویایې سرچینه له یهودو راغلې وښیي. ددې خبرې دلاسوند لپاره دېر څه شته، خوتارخ خورشیدجهان، حیات افغاني، تاریخ فرشته، ائین اکبري، مخزن افغاني اوهزارویك قصه یې دېرپېژندوی دي.

دافغانستان ددښمنانو په خوښه دداډول آثاروپه منځته راتګ سره ایراني فرهنګي ټولنواوتاریخ پوهانو (!) ته خدای طلایي چانس په لاس ورکړاو دپښتنو دتاریخي ریښوپه له منځه وړلوکېيې ښې چټکې هڅې په کارواچولي اولاترننه رواني دي.

دهېواد سترګور اوڅېرك تاریخ پوه، لرغونپوه، لیکوال اوڅېړونکي اروانښاد استاداحمدعلي کهزاد(۱۲۸۶_۱۳۶۳ل) په خپل یو ځانګړي

روانې پېرکې چې دده روحانيت هم ترې څرګند دی، دپښتنو دآرسرچينې (اصلي مآخذ) سکالو(موضوع) په ډېروغښتليو لاسوندونو اوسرچينو څېړلې اودايې ښوولې ده،چې ددرې ژبې په راغليو متنونواوشاهکارونو کې يادشوی ګرشاسب اودپښتنو لوی نېکه غرغښت هېڅ توپير نه لري اودادواړه يو شخص دی. همدارنګه يې دسړبن + سرنداوبيتن +بيټ نېکه دزوندانه مهال هم لکه چې وو پرلرغوني پېر اړوند ګڼلی راڅرګند کړ.

دده داڅېړنه دنامتو پوه حکيم اسدي طوسي دګرشاسبنامې له مخې بشپړه شوې اوځای پرځای ددغه پوه شعرونه ـچې دغرغښت "رح" دزوندانه حالات ترې له وراڅرګنديږي ـورسره بيلګو اولاسوندونوپه توګه راوړي،چې يوه پخه ، په تول پوره ،نوښتګره ،ډېره ارزښتمنه اونوې څېړنه ده.

دده په دغه ليکنه دځولوتاريخونو اوايراني متعصبو پوهانوهغه نظريې اوپه غوښتې توګه ناسمې ليکنې غلطې اوناسمې راووتې چې داکلونه کلونه پرې دپښتنو دفرهنګ وادب دغه لويودښمنانو ځانونه پرې ستړي کړي دي.

استاد کهزاد داکتاب پر۱۳۵۵ل کال ليکلی اولومړی ځل ددريو کلونو پرمهال(۱۳۵۷ـ۱۳۶۰) دکابل په دولتي چاپخونه کې"۱۵۰۰" ټوکه خپورشوی چې اوس يې ايله درې څلورنسخې ليدل شوی اوددغه کتاب له ورکيدا په ډاګه داڅرګنديږي چې متعصبوايراني واکمنو اوتش په نامه فرهنګيانو دافغانستان دتاريخ ديوې ورکې برخې دالاسوند دافغانستان له بازارونواوکتاب پلورنځايونوټول کړي اوبيايې سېزلی دي.

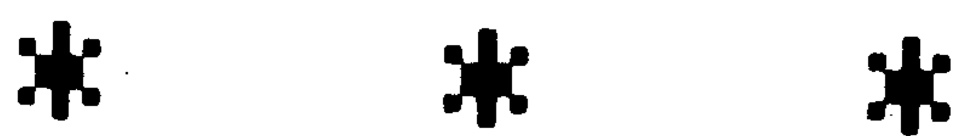
لکه چې ياده شوه کتاب له ډېرو لږو خلکوسره په ډېروستو نزوترلاسه کېده اودبياخپراوي لپاره يې سم لاسي کارکولو ته اړتيا وه ، دانش کتابتون دخپلې آرپازې (اصلي وظيفې) له مخې داکتاب په دې هيله بيا خپروي چې نوربايد دسيمې اودافغانستان ځينې تاريخ پوهان لمرپه دوو ګوتو پټ نه کړي او تاريخي پېښې سمې وڅېړي.

په ډېر درناوي

محمد داود وفا- پېښور- ۱۱\۱۱\۱۳۷۸ل

غرغښت یا گرشاسب

غرغښت نام یکی از پهلوانان نام آور وطن ما است که از آغاز صدر اسلام درمیان تمام قبایل پښتون افغانستان و خارج شهرت زیاد داشت و دارد و با دو تن دیگر یعنی شیخ بیټنی و سړبن قهرمانان سه گانه ملی و بابای کتلهٔ پښتون را تشکیل میدهد .

همین پهلوان در تاریخ روزگار باستان یعنی اوستا در چند جای مختلف بصورت غرغښته یا گرشاسپه یا گرشاسب ذکر شده . پس تاریخ ظهور تقریبی غښتلی غرغښت در آغاز دوره های اسلام هزار و چهار صد سال میشود و اگر تاریخ زیست این پهلوان را بنام اوستایی او بسنجیم اقلاً باید یك هزار سال دیگر به آن علاوه بکنیم پس تاریخ غرغښت -گرشاسب در حدود دو هزار و چهار صد سال و یا سه هزار سال بالا میزود و من طرفدار این نظریه هستم و لهذا تائید میکنم .

اجزای کتاب

۱ - نکاتی چند: مصنف و مشوق و محل تصنیف گرشاسب نامه اسدی طوسی بودلف شیبانی (ارانی) و (نخجوان) مرزبان نشین (اران).

۲ - غرغنبت یا گرشاسب.

۳ - بتن - غرغنبت - سربن - اترط - گرشاسب (سرند) بتین - بیتنی - شیخ بتینی اترت تریت - اربهت - سردند - سرند.

٤ - انرتت - انترت. شیخ بیتنی.

٥ - کورنگ زابل شاه - شاه نیمروز ازدواج دخترش گلرخ در حال فراری.

٦ - کامیابی و ناکامی جنگ بر سر کابل.

۷ -سرند نبیره کورنگ تورک پسر خورد سال سیدسب پادشاه کابل زمین جنگ شهزاده تورک با شهزاده سرند. شاید این کورنگ شاه کابل شاه کوشانی باشد.

۸ -مهراب و مهراج.

۹ - نامه اترت به غرغنبت . اندرز پیر مرد برهمنی .

۱۰ - فتح کابل بر زابل .

۱۱ - (کابل - کاول - کابلستان کابولستان) - (کابل - زاویل - زابلستان - زاولستان) .

۱۲ - پیروزی های کابل در طی سه جنگ - شبخون و شکست کابلشاه .

۱۳ - غرغنبت و رستم - پهلوانان کابل از نظر مبارزه و جنگجوئی .

۱٤ - جنگ شهزاده سرند ، شهزاده تورک .

۱۵ - بتخانه شا بهار .

۱٦ - شهامت شاهدخت کابلی - نقشه زنان کابل - گرشاسب و اشغال تخت شاهی کابل .

۱۷ - زابل زبان .

۱۸ - بر گشت غرغنبت به داخل آریانا .

۱۹ - (کتایون) و (رهرن) دختران قیصر روم و ازدواج آنها با شهزاده گان آریانا .

۲۰ - زرنج یا زرنگ یا زرنکه مرکز سیستان - زابل - و نیمروز . گرشاسب بانی شهر زرنج .

۲۱ - بامیان - بامیکان - سرخ بت و خنگ بت - بتخانهٔ معلق در هوا .

۲۲ - خیزس بامی - بلخ بامی .

۲۳ - فریدون .

۲٤ - سپهبد نریمان .

۲۵ - ازدواج نریمان باشاهدخت بلخ .

۲٦ - دخمه گرشاسب در شمال کابل . سمندر خیل . وفات گرشاسب .

فهرست عمومی

نکاتی چند

- - - - -

بتاریخ ده - دوازدهم برج حوت ۱۳۵۳ در جلال آباد شهر زمستانی افغانستان نگارش کتاب (افغانستان - در شاهنامه) را تمام کردم و در برج میزان ۱۳۵۵ هـ ش چاپ آن به اتمام رسید. نوشتن آن در ظرف سال ۵۲ - ۵۳ در کابل آغاز یافت و علت شروع کتاب مذکور دردی بود که از چند سال پیشتر در شهر جلال آباد برایم پیدا شد و دست و زبانم هر دو از حرکت باز ماند. یکی از دوستان که دیدنم آمده بود توصیه کرد که باید هر چه میتوانم بنوسیم ولو خطوط نا منظم و غیر خوانا باشد. با ریب ایفای توصیه او شاهنامهٔ فردوسی را پیدا کردم و سر تا پای آنرا خواندم و کم کم بعضی یادداشت میگرفتم و بغیر از خودم کسی آنرا خوانده نمیتوانست. بدین ترتیب کتابی نوشتم و عوض یک مرتبه سه دفعه آنرا نقل نمودم تا کم کم خواندنی شد خلاصهٔ کتاب را با ماشین (تیپ) نمودند و چاپ شد.

قصهٔ (غرغشت یا گرشاسب): شبی از شبهای تابستان بدون مقدمه بخواب دیدم کهٔ غرغبنت و گرشاسب هر دو یک شخصیت بزرگ داستانی و نیمه تاریخی است فوری بیدار شدم و خواب خودم را تکرار میکردم و به این اندیشه ها خواب از سرم پرید.

صبح زود بر خواستم و برای پیدا کردن معلومات در اطراف «غرغبنت» (گرشاسب) مشغول شدم. یادم آمد که در کتاب (افغانستان در شاهنامه) صفحه ۳۱۲ راجع اولادهای دختری (کورنگ) شاه زابل و جمشید شاه فراری جسته جسته معلوماتی داده شده و فرزندان مذکور به شرح آمده: (تور، تورک، سرند، اترت، شم، گرشاسپ). اینجا ملتفت شدم (گرشاسب، اترت، سرند) هر سه یکجا ذکر شده و این هر سه (غرغبنت و بتن و سرند) از نیاکان ثلاثه کتلهٔ افغان بشمار میآید.

(گرشاسب نامه) به اهتمام استاد دانشمندان آقای حبیب یغمائی ۳۵ سال قبل

به کمک نسخ اروپا و ایران طبع شده و شاید نسخی دیگری در افغانستان باشد . بنده طوریکه در (افغانستان در شاهنامه) کوشش کردم تا در آن اشعار حماسی یک سلسله اقتباسات ، تحلیل تعبیر و تفسیر بعمل آوردم ، تا نقاط مهم شاهنامه گردد . حالا عین کار را در مورد (گرشاسپ نامه) تصنیف حکیم اسدی طوسی بجا میآورم تا در سلسله ادب و تاریخ نیمه افسانوی و نیمه داستانی پیش از اسلام افغانستان قدم دگر گذاشته شود .

دو کتاب ، یکی (افغانستان در شاهنامه) که مجموع اشعار آن زاده چکیده سر شار استاد حماسه جهان حکیم فردوسی است و اثر دیگر (گرشاسپ نامه) که تصنیف حکیم اسدی طوسی میباشد ، بنام (غرغښت یا گرشاسب) تقدیم جامعه مینمایم و هر دو کتاب را به صفت جلد اول و دوم تاریخ افغانستان نا مزده مینمایم .

این دو اثر از نظر ارتباط موضوع یک عامل دیگر هم دارد و آن دورهٔ خجسته عصر غزنوی است . یکي ازین آثار در (دورهٔ عروج) دیگری (در آغاز دوره نزول) بمیان آمده است و هر دو شاهد شهامت و شجاعت و دلاوریهای پهلوانان کابلستان و زابلستان را روشن میسازد .

احمد علی کهزاد (۱۳۵۵/۱۱/٤)

غرغبنت یا گرشاسب

- - - -

غبنتلی غرغبنت و پهوان گرشاسب هر دو یک شخصیت باستانی کابل اند غرغبنته و گرغبنت ،گرشسب و گرغسپ،گرغبنتب و غبنتلی غرغبنت در درافسانه های ملی ،غرغبنت قهرمان ملی ، یک تن از اجداد سه گانه ، بابای ملت گرشاسب در ماخذ قدیم اوستائی ، غرغبنت یعنی کوه گرد ، گرشاسب یعنی صاحب اسپ تندرو کوهی ، سام و دیدن مو کل یا (ژنی) کوه های افغانستان در (البرز کوه) . اساطیر و بابای ملت ، قهرمان نیکه ، بابا ، از زیره سیستان تا کوه های شمشاد ، (بیتهن) (غرغبنت) ،(سرین) یا (بیتهن) (غرغبنتی) (سربنی) یا (اتریت) (گرشاسب) (سرند) ، (اتریت) در اوستا پسر (ساما) است ، (ساما) پسر (شم) میباشد ، سلسله نسبت آنها بعد از سه پشت : تور که ، شیدسب ، تور ، به جمشید میرسد ، (گرشاسب) برادر (دروخشنه) گرشاسب قاتل (گنداریوا) یعنی پهوان گندهاری ، (دار مستتر) فرانسوی گهر شاسب را پهلوان کابل میشمارد ، گرشاسب در اوستا و رستم در شاهنامه ، گرشاسب و رستم پهوانان کابل ، (فریدون) یعنی (تریتون) ، کابل ، زابل ، خراسان و سیستان را به نریمان می سپارد ، گرشاسب و حیات جاویدان طبق افسانه هاي قدیم ، قصه زن جادو گر گرشاسب قرار یکی از افسانه ها در دخمه در شمال کابل بخواب رفته ، ریگ روان ، ده سبز ، بامیان .

بتن ، سربن ، غرغښت

اترط ، گرشاسب ، سرند

- - - - -

مفکوره جدید ، انقلاب در اصل اساس ، نیکه گان ثلاثه ، تره نی ته (Trenite) اجداد سه گانه (بتینی ، غرغښت سربتن) (اترط ، گرشاسب ، سرند) شجرهٔ انساب افغانی ، وجود اسطوره نیاکان ، نامهای اوستائی در شاهنامه و گر شاسب نامه یشت های اوستا تا بنداهش ، از کتاب گشاسب ابوالمؤید بلخی تا تاریخ سیستان ، از گرشاسب نامه تا امروز . گرشاسب پهلوان و سپهبد ، گرشاسب پسر (اتریت) گرشاسب و جنگ هایش هندوان ، نورانیها و فغفور چین ، جهان پهلوان مانند رستم ، دو پهلوان کابلی . رستم در بعضی پهلوانی هایی میخوابد (جنگ رستم و سهراب) و میگریزد (جنگ اسفندیار بلخی و رستم) ولی گرشاسب شکست نمی خورد قدامت ، نامهای اوستائی تاریخ تقریبا ۱٤۰۰ بلکه سه هزار سال قبل از امروز حیات افغانی ، خورشید جهان ، مقامات افغانی ، ایجاد تاریخ فرمایشی عصر استعمار انگلیس ، تاریخ به پول ، داستان پیدایش نسب نامها فغان به بنی اسرائیل اصل حقایق ، آخرین تعلق مبداء نژادي به اوائل عصر اسلامی مفکوره بی اساس ، سه هزار سال پیشتر وجود آنها در یشت های اوستا .

اترت ، اترط

- - - -

بیتن یـ بیتنی عبارت از (اترط)است ، نامهای قدیمه اوستائی به هر رنگی که نوشته شود مجازاست ، (ط) در آن عصر نبود ، امروز بعضی ها آنرا به (ت) و حرف آخر را به (ت) مینویسند ، در بنداهش (اترت) تحریر یافته ، در ماخذ دیگر منجمله (گرشاسب نامه) همه جای (ت) معادل (ط) نوشته و بعضی اوقات بالای (ت) اول یک (ط) کوچک هم گذاشته اند مثل (اترط) ، صحیح تر انست که اصلاً به جای (ت) ، در اول کلمه (ت) گذاشته شود ، (اترت) پادشاه نیمروز . نیمروز اسم شهری ، بلکه نام ولایت است و حتی نام کشور هم شده میتواند ، نیمروز و زابل ، در نقشه جغرافیائی امروز افغانستان هر دو (زابل)و (نیمروز) دو دلایت قبول و شناخته شدهاند ، زرنج مرکز ولایت نیمروز کلات مرکز زابل ، جنگ هاي چار گانه بر سر کابل - (ترت از همه شهزادگان مدت زیادی سلطنت کرده است ، (اترت) پادشاه دیندار ، پندو نصایح (اترت) به پسرش (غرغنبت) ، شیخ بیتنی نصایح بسیار معقول و بجا .

گـــورنگ زابلی

شاه نیمروز

- - - - -

ازدواج جمشید در حال دربدری با گلرخ دختر گورنگ

- - - - -

کورنگ شاه کابل و زابل و نیمروز ، جمشید شاه فراری ، گلرخ دختر کورنگ شاه در یکی از باغهای زیبای نیمروز در کندهار - کورنگ شاه با فرهنگ ، دختر زیبا چون بت در بهارستان و چون صورت در نگارستان ، دایه زنی کابلی ، کنیرک زیبا رخ کندهاری ، مسابقه کبوتر زدن ، ازدواج مخفیانه دختر کورنگ شاه با شاه جمشید - قهر و غضب کورنگ بر دخترش ، گریختن جمشید از ترس ضحاک - تصویر از روی پارچه ، «زابلی زبان» یعنی یفتلی زابلی عین زبان یفتلي ، به مبحث زابلی زبان درین اثر توجه شود ، گلرخ در حضور کورنگ ، اعطای کنیزک طور جاسوسه به دخترش - هامان کوهی اسم مستعار جمشید . آشتی کورنگ شاه یا جمشید ،.گریز جم به هندوستان چین ، اره کشیدن ضحاک بالای جمشید ، زهر خوردن گلرخ دختر کورنگ ، شاه و مردن وي « تور » پسر دختری کورنگ و جم « شیدسب » « پسر » « کور » « تورک » « پسر » « شیدسب » شم پسر « تورک » اترت پسر شم ، گرشاسب پسر «اترت» ، مولود « تور » پسر جمشید دختر کورنگ شاه .

کامیابی و ناکامی جنگ بر سر کابل

کابل بعد ازینکه در شعر و ادبیات مشهور شد - فولکلور هزار سال کامل دوره سلطنت ضحاک را دوام میدهد (فریدون - نرملیتون) و (اترت) و (گرشاسب) و (کورنگ زابلی) - شیدسب نواسه جمشید - کابلشاه (کورنگ کابل و زابل) و پسرش (سرند) - تورک شمشیری کوچک بسر شیدسب - جنگ اول دو شهزاده کشته شدن یکی از شهزادگان جنگ و دم میان (انبارسی) پسر عم کابلشاه و «نوشیار» «سر» اترط کشته شد «انبارسی» حرکت بصوب غزنی - بعد شابهار غزنی حرکت بطرفکابل - کابلشاه و تصمیم صلح - کامیابی گرشاسب - به مبحث شابهار درین اثر توجه شود - ایوان کابل - پیلان صفوف کابلشاه - گریز پیلان اترطشاه - رفتن شه کابل - امیدواری به درگاه خداوند - شبخون - نقشه آخرین گرشاسب - شهر داور یعنی زمین داور - کشته شدن کابلشاه سر راه (ملتان) نقشه زن کابلی اشغال تخت کابل - نقشه قتل گرشاسب دست دختر کابلشاه دختر شه از قشنگی چون شاه بتان - ناکامی نقشه - قتل دختر کابلشاه و مادرش رفتن بسوی نیمروز - گماشتن یک تن از بزرگان بحیث پادشاه - کابل زمین.

کورنگ کابلی کوشانی و «سرند»

(کورنگ) (وسرند)، ذو شهزاده جنگی و مجاهد «تورک» فرزند «شیدسب» «فرزند» «تور» فرزند جمشید - «سرند» فرزند کورنگ شاه کابل و زابل - «تورگ» پسر تازه به‌جوانی رسیده - آگاهی یافتن از جنگ پدرش شیدسب تقاضا و اجازه رفتن به‌جنگ - بعلت خورد سالی پدر در اول اجازه نمیدید، اعطا درفش و سلاح به‌وی - کورنگ کابل و زابل و علت کهولت - و اختیارات ملی - کابلشاه و احضار مردم به‌جنگ - قشون رزم آزمای سرند جوانی که تیرش از پولاد میگذشت - درفش سپید - پیکرش عبارت بود از ماه و خورشید - کوفتن گرز به‌فرق «تورک»، «فاتح کیست؟ -سرند بها تورک -. «سرند» پسر کورنگ» شاه کابلستان و زابلستان نیست؟.

(۱) - محض به علت تسلسل نژادی او را «کابلی کوشانی» یاد میکنیم.

(۱) - فهرست ما الرجال ص ۴۹۷ در بین قوسین کورنگ را (بادشاه کابل) خوانده - رجوع شود به (گرشاسب نامه) اسدی - به اهتمام آقای حبیب یغمائی.

مهــر آب و مهــراج

دو نام نزدیک بهم - هر دو راجاهای هندو - مهراب شاه کابلستان - رود آبه دختر قشنگ مادر رستم کابلستان غربی و شرقی - شاه هندو در کابلستان شرقی - ننگر کوت در دره گر - ننگر کوت پایتخت مهراج - پایتخت فراز کوه استعانت و تقاضای کمک از غرغشت - «بهو» شاه هندوی سر اندیب - از غریبی و جاروب کشی به بادشاهی میرسد - سر کشی از مهراب - آمدن گرشاسب به کمک وی - جنگهای چارگانه مهراج از بالای کوه - فتح آخر مهراج -اسیر شدن «بهو» - مراجعت فاتحانه مهراج و غرغنبت - دره کنر و پایتخت کوهستانی (ننگرکوت) - کشع آثار روحیات هندوی - پیدایش شواهد مدنیت اسلامی شواهد آثار هندوئی شیوائی - برهمنی - بودائی - آفتاب پرستی - «هوویشکا» و شواهد شیوائی در مسکوکات - آثار دیانت «گوپنای» هندی - بعدازاضمحلال امپراطوری یفتلی در هند - آثار افتاب پرستی «زون» یا «سون» نابودی آنها در عصر صفاری در سیستان - کابل - بامیان - با نفوذ نیزک یفتلی در شمال هندوکش در غوری و بغلان - با کوشش غزنویها در شرق در لغمان دره کنر اضمحلال قطعی.

نامـــهٔ اترت به غـــرغنبت

اندرز پیـــر مرد برهمـــنی

در جنگ اول فتح درخشان کابل بر زابل - اترت ، سنا - نیمروز خفه غمگین اترت طي نامهٔ پسرخود گرشاسب را بعجله نزد خود خواست - ستاره شناسان پیش گویی میکنند که شورشی در جهان پیدا خواهد شد - سپاه کابل وپیروزی در جنگ اول - ولي بعد ها در اثر کمک گرشاسب کشایشی بمیان خواهد آمد - گرشاسب بسوی کندهار - دهکدهٔ زیبای (شاهجوی) و (کاه جوی) در کلات ، در کلات - پیر مرد برهمنی در پای دیوار قلعه - برهمن و پدر ، خواب دیدن او - صدا زدن بر گرشاسب - شناسائی گرشاسب و اجداد او حیرت گرشاسب شکار شیر - سه اندز به گرشاسب - پیش گوئی های سه گانه برهمن - دختر پادشاه کابل - قبول نکردن نوش آبه دعوت یک زن در خانه خود نقشه قتل گرشاسب بدست زنان کابل زمین - پیش بینی آینده راجع به شهر زرنج تهدید طوفان آب و باد نصایح پیر مرد برهمنی - رفتن به بعد (شابهار) غزنی .

فتح کابلستان بر زابلستان

چهار خوره پادشاه نشین - از آب ایستاده سیستان (زیره) تا کوه های شمشاد از حوزهٔ اکسوس (آمو دریا) تا حوزهٔ اندوس (اباسین) - زابل - باختر - غور کابل خدای زابل خدای - زابل قدیم از آب های ایستاده سیستان تا مجرای ترنک - کابل از اینجاه تا حوزه اباسین - شهر داور (زمین داور) ، مرز ایالتی کابل و زابل.

نیمروز مرکز آن زرنج - زابل قدیم ولایت نیمروز - ولایت هیرمند ولایت کندهار - ولسوالی کلات امروزی را در بر میگرفت - نیمروز قدیم ولایت نیمروز ولایت هیرمند را شامل بود - دو ولسوالی مربوط نیمروز هشت ولسوالی مربوط هیلمند روی نقشه - شاه نیمروز مرکز او زرنج - غزنی مرکز اولیه زابل زبان - نیمروز و زابل اترط در اوستا = ماخذ اسلامی (اترت) را به (ط) آخر مینویسند و اینکار مجاز است ولی صحیح نیست اترت به پنج پشت به جمشید میرسد - شکست (اترت) در مقابل (کورنگ) کابلی شاه یا کابل خدای نوشیار پسر (اترت) شاه - شکست زابل - کشته شدن نوشیار - غم واندوه زابل خدای.

کابل ، کاول ، کابلستان ، کاولستان

زابل ، زاول ، زابلستان ، زاولستان

نام کال و زابل پیش از هزار و پنجصد سال - از (کوبها) گرفته تا (کاه بل) در اطراف نامهای باستان کابل زیاد نوشته شده - دریا چه بزرگ - کاه بل بحیث یک جزیره در میان آب - خانواده موسیقی نواز - مسافرت یک پادشاه قدیم - خیمه و خرگاه کنار سواحل دریا چه جزیره پر از گل و ریاحین - مرد ریش سفید اطراف کابل اولین باشندگان کابل - سیاحین پل از کاه - از روی رفتن شاه به جزیره - اوامر شاه مبنی به اوردن کاه از اطراف رفتن شاه به جزیره - تقرر شاه در جزیره - خشک کردن تدریجی آب - اعزاز خانواده موسیقی نواز - اوامر شاه راجع بهخشک کردن جزیره - آب ایستاده : بینی نی زار - بینی حصار - وزیر اباد - (کابل و کاول) - (زابل و زاول اسمای یفتلی - هزارو پنجصد سال قبل یفتلی این نامها را گذاشتند:

کاول و زاول یادگار استقرار قبایل یفتلی - پیش از سبکتگین خانواده لویکیا لاویک - خانواده زابلی یفتلی و حکومت بر کابل - زابل - سکاوند - نام های کابال و زابل اول بار در ۱۵۰۰ سال قبل - با یفتلی ها صفات (کاولی) و (زاولی) مشهور شد .

پیروزی کابل در طی سه جنگ شبخون و شکست کابلشاه

جنگ اول - رسیدن شاه در (شهر داور) یا (زمین داور) - سه هزار یلان و دو صد پیل - گریز پیلان اترت پیلان خرطوم استخیر به سپاه زابل - فتح درخشان کابلشاه در جنگ اول - جنگ دوم قوای مجهزتر و هزار پیل و هزار غلامان شاهی - هزار نفر از دلاوران - پیروزی کابلشاه در جنگ دوم - عقب نشینی سپاه زابل در سکاوند - داستاخ و سکاوند دو شهر کوچک در (لوگر - لوی غر) - خاطرات « هیوان - سنگ » در نیمه اول قرن هفت میلادی - جوامع الحکایات محمد عوفی در قرن هفت هجری - معبد برهمنی هندوان - بزرگترین معبد - شهزادگان هندو برای تاج پوشی از هند در اینجا می می آمدند - صدای اسلام فردعان شحنه زابلستان - عمرو لیث معاصر رای (کهلو) - (یونکر) وشاهان یفتلی - یفتلی ها در لوگر و سکاوند - برهمنی - هندوئی و آفتاب پرستی - مهراب چوبی سبک غزنوی در چرخ لوگر - سومین «جنگ بسکاوند »به پیروزی کابل منتهی شد - جنگ چهارم به غلبه سپاه زابل منتج شد - رسیدن گرشاسب در میدان جنگ - شبخون را تجویز کرد - رخ جنگ به نفع گرشاسب و شاه زابل تغییر کرد - کابل شش هزار اسیر داد - روی همرفته از کابل پنجاه هزار کشته داد - دوازده نفر را گرشاسب همرای خود نگه داشت - بقیه را به پدرش (اترت) سپرد.

غرغبت و رستم

پهلوانان کابل از نظر مبارزه و جنگ جویی

شاهنامه و گرشاسب نامه - دو اثر حماسی دو جنگ نامه - دو اثر متمم یکدیگر دو جهان پهلوانان از کابلستان اوستا و فصل جغرافیائی و ندیداد - زبان ویدی زبان تخاری - ریشی ها اوستا از رستم به این اسمی که مامی شناسیم نام نمی برد - رستم یگانه پهلوان نام آور جهان در شاهنامه - گرشاسب ، غرغبت در آبان یشت اوستا نام برده شده - از روی نام گرشاسب نسبت به رستم قدامت دارد - در پهلوانی رستم مقابل سهراب مغلوب میشود - از مبارزه به اسفندیار بلخی میگریزد اما گرشاسب پهلوان آهنین پنجه را هیچ پهلوانی مغلوب نساخته - مبارزه گرشاسب با پهلوان (کنداریوا) پهلوان گندهاری - شاهنامه جز یک دفعه از گرشاسب یاد نمیکنند - جای حیرت است که شاهنامه چرا خاموش است - گرشاسب نامه - بنداهش - یاد گار زیران - ختای نامک «زمر» که بوده «زمر» آتش پرست - سکاوند و برکی برک - آتش پرستی در ازمنه قدیمه - غرغشت و گردیز (غرلیس) رفرو غرغشت - اشاعه آیین آتش پرستی در سمت جنوبی (پکتیا) - خرابه های سنگی بالا حصار گردیز و پل علم دژیا اتشگاه - قلعه یاد ژگریز - لوگر ، لوی غر (- لوگر ، لو کرنا) .

جنگ شهزاده سرند با شهزاده تورک

«شیدسب» یعنی صاحب «اسپ سپید» «اسپ درخشان» «اسپ قشنگ و زیبا» -شخصیت ممتاز سوار کار «شید سپ» پسر تور - پسر جوان شمشیری - «تور» پسر (جمشید) - کورنگ - پادشاه کابل کابلستان و زابلستان جمشید یا هامان کوهی «تورک» یعنی صاحب شمشیر خورد - پسر ده ساله - و «شید سب» - یکی پسر کشتاسب - دوم پسر تور - اینجا پسر تور مورد توجه است «سرند» پسر کورنگ شاه زابلستان وکابلستان - سپاه کابلستان شهزاده سرند و اختیارات جنگ - شیدسب و عزم حمله بر کابل - «تورک» و آرزوی شامل شدن بجنگ - «انبارسی» عموزاده پادشاه کابل - شکر کابل مثل رغان هوا و ماهی دریا - درفش سفید با پرند ماه وخورشید - کلا و خفتان زرد ضرب - سرند بر فرق تورک - جواب تورک = سرندی وتورک کدام یکی فاتح جنگ است ؟.

بتخـــانه شـابهـار

(شوبهار) اصلاً عبارت از (شابهار) است ، غزنی و بتخانه شابهار پیر مرد برهمنی مقیم شاه جوي ، شاجوی و کـاوه ، جوی ، پیر مرد برهمنی دریای دیوار قلعـه ،شناختن گرشاسب ، راهبان وکاهنان ، امین برهمنی در کندهار کلات مقر غزني ، سکاوند کابل ننگرهار ، شابهار در نقاط مختلف مملکت ، شابهار کابل ، شابهار غوربند ، شابهار کاپیسا ، شابهار بلخ ، شابهار کهن دژ (قندز) شابهار بغلان ، شابهار بامیان ، شابهارغزنی شروع حفریات با پروفیسر توچی ، نامهاي متعدد بتخانه، تپه سردار ، نقاره خانه ، بتخانه احتمال آبادی سه تن از پادشان قدیمه اشو کا ، کنشکا ، هوویشکاه ، شابها ر و آبادی کوشانی ، امپراطور کنیشکا ، هوویشکاو جام فلزی خوات وردک منار چکری ، کاوش در خرابه های بتخانه شابهار ، سبک آبادی کوشانی آثار رنگ آمیزی سرخ رنگ ، مجسمهٔ ده متری ، کشف کتیبه ها برهمی ، نوشته ها یمذهبی - زینه هاي متعدد ،ستو په بوادئی فرود آمدن بودا ، بتخانه زیبای غزنی اسم شابهار و خاطرات نظامی عصر غزنوی ، میدان شق نظامی ، محمود غزنوی و شابهار ، از عصر غزنوی تا امروز .

شهامت شاهدخت کابلی نقشه زنان کابل گرشاسب و اشغال تخت سلطنتی کابل

حرکت جانب کابل ، اضطراب کابلشاه نامه سر پوشیده پیشنهاد صلح کشته شدن نفری زیاد بین کابل وزابل ، عدم قبول صلح از جانب گرشاسب ، ناله و زاری زنان ، ابالشکر کابل از جنگ ، گریختن کابلشاه با صد سوار جانب مولتان، تعقیب گرشاسب.، کسته شدن کابل شاه در راه ،چور و چپاول شهر کابل ، زن جوان کابلی و نقشه کشتن گرشاسب ، سنگ اسیا ، کشته شدن صاحب منصب دیگر عوض گرشاسب ، جمع آوری زر و سیم ، هزار دختر طناز کابلی ، دختر دلربای کابلشاه بر آشفته شدن سپهبد ، شب تاریک ، جریان خون از ناوه دانهای خانه ها گریختن زن و مرد بجانب صحرا ، دختر شه عرشه دختران ، عشق گرشاسب ، طلب گاری از مادرش ، ازدواج با او ، دختر تشنه خون گرشاسب ، مادر و دختر و نقشه زهر دادن گرشاسب ، زهر در جام بلورین ، گفته برهمن سر کشیدن دختر جام را و چپه شدن او نقشه ناکام ، کشتن مادر و دختر .

زابل زبان

اصطلاح زابل زبان ، برای اینکه (جمشید) (هامان کوهی) و (تکین ناش) اسرار عشق وجنگی را نفهمند کسان دیگر زبان مذکور را استعمال کردند ، این زبان سومی چه بوده ، زابل زبان وغزني ،لو یک وانو که ولادیک اخلاف قدیم زابلي قبیله یفتلی ، سبکتگین و اشغال غزنی در ۳۳۶ هجری قمری ، ازدواج با شهزاده خانم زابلی دختری از خاندان شاهی قدیم زابلی ، فرزنداو و سبکتگین محمود زابلی ، بسی کلمات و اسمای (زابل زبان) که تا امروز در غزنی رایج و موجود است مانند : کنجک ، غزوتک ، ککرک ، نیزک ، کرنک ، غرنک وردک ، رامک ، کوهک ، ترنک ، کنیک ، و ده ها کلمه دیگر ، به گمان غالب نام (غزنی) مشتق از (غزنک) است .

این نام اصلاً زابلي یفتلي است ، این کلمات در غزنی و اطراف آن بیشتر متداول است . برای یافتن آثار یفتلی قلمرو بین غزنی ؛ مقر ، کلات ، کندهارومناطق جنوبی آن مثل اورگورن (آتش مانند) پژوهش شود ، کشف مجسمه به سبک آتش پرستی از کوه بغدنک ، زابل زبان در در حوزه ترنگ و ارغنداب ، زبان اور مری در سکاوند ، برکی برک نامی از زابل زبان ، راه زمستانی کوچی ، از مقر تا دیوالک شا بولان ، و اینکه قلعه سرخ کندهار ، تپه پته خزانهٔ کتواز .

بر گشت غرغښت به داخل آریانا

مراجعت غرغښت و مهراج ، حرکت جانب افغانستان مهمان در کو های کنر ، پایتخت مهراج شاه در «ننگر کوت » ارسال آلات و اسباب طلائی و نقره ئی بیش از خود برای « اترط » ، گرشاسب و ارسال باژو ساو برای پدرش (اترط) شاه بر گښت بطرف سیستان ، بیابان بی آب و دانه آب و هوای متبوع سواحل هیرمند آرزوی تعمیر شهر جدید . آرزوی پادشاهی کابلستان و زابلستان لشکر گاه در فاصله دو منزلی هیر مند ، اشتران کاروان ، امیر فرخی شاعر چکامه سر او بدیهه گوی ، « چون بسیج راه کردم سوی بست از سیستان » ، امیر فرخی و اسدی طوسی سیستان را از یک نگاه شاعرانه تعریف میکنند ، محمود غزنوی (٤٢١) هجریقمری وفات نمود واسدی طوسی در ٤٥٨ هجری گرشاسب نامه را تصنیف نموده ، بنای تصور سلطنتی لشکر گاه در عصر مسعود ، نویسندگان مورخین و شعرا در لشکر گاه ، داخل شدن گرشاسب بدون اجازه در انگور باغ « هوخت کنگ » و « مینو آباد » دو دهکده سبز و خرم ، ملک ده ازبستگان ضحاک ، استخوانه نزد « شیروی » امیر عس ، امیر عس و تشویق ملک ده ، « اترط » شاه نیمروز ، شکوه نزد شاه ، آگاه شدن غرغشت و قهر شدن او ، شواهد مصادره اموال از (شروی) ، زن دادن پدر به گرشاسب ،دختر عموی شاه انصراف گر شاسب .

کتایون و اهرن

دختران قیصر روم ، ازدواج آنها با شهزادهگان آریانا

جمشید و سلطنت بر « هفت کشور « خیزس بامی » یا کشور زیبای آریانا ، روم و چین دو کشور افسانوی زیبا رویان سر زمین زیبا رخان و پرمیان ، دختران رومی و چینی ملکه های زیبا و دل انگیز روم منحیث روم شرقی یا (بیزانس) دختران قیصر ، کتایون و اهرن ، کتایون زن گشاسب ، کتایون مادر اسفندیار ، زن دانشمند ، « اهرن » دختر دیگر قیصر ، دختران قیصر روم و ازدواج آنها با شهزادگان آریانا ، آویزان کردن کمان بزرگ بالای دروازه قصر ، کشیدن کمان و بردن دختر ، آمدن گرشاسب آشنائی با دایه دختر ملاقات شبانه ، حزن آمدن دختر قیصر رفتنگرشاسب به دربار قیصر ، درخواست کشیدن کمان ، آرزوی دختر قیصر و شوق کشیدن کمان ، توفیق پهلوان آریانی بردن شرط ، اعطای چند دانه بزرگ یا قوت از طرف گرشاسب روانه شدن دو دلداده به طرف وطن مواصلت به نیمروز .

گرشاسب بانی شهر زرنج

مفکوره بنای شهر زرنج ، زرنج پایتخت نیمروز ، حالا هم زرنج مرکز ولایت نیمروزاست ، نیمروز و سیستان ، مهندسان شرقی و غربی از هند و روم ، وفات کابلشاه ، بر تخت نشستن پسرش ، پادشاه جوان کابل ، اختر شناسان و مهندسان ، رود ها وجوی ها وکاریز ها از هیرمند ، باغلان یا باغ رام یا بهشت داور ، ۲۵ یا ۳۰ کیلو متر تا بسا بند غور ، (در تل) یا (تل) یا (ورتل) در سه منزلی شهربست و لشکرگاه ، در اینجاه کوهی است موسوم (کوه زور) یا ، (جبل الزور) ، (زور) ، (زون) یا (سون) .بتی زور یا آفتاب پرستی (نوزاد) از لشکر گاه سه ساعته راه با موتر ، نوزاد در محوط کوهستانی (خادی) محل پیدایش مسکوکات غزنوی ، کوه زور در نقطه تقاطع سه ولایت لشکر گاه ، اروزگان ، غور ، ابنارسی پسر عم کابلشاه ، ۶۰۰۰۰ گردان سپاه سپاه هشتاد هزار نفری ، شصت پیل جنگی ، جبل الزور ، رب النوع آفتاب (کوه زور) یا (کوه زون) یا (کوه سون) دو سپهبد (نو شیارو انبارسی) سر عسکر کابل و زابل شکست سر عسکر کابل ، مدینه سجستان ینج مزسنج حومه شهر زرنج ، پنج دروازه آهنین ، دروازه های شهر ، جوی سنا رود از لشکر گاه تا زرنج تهدید آب و باد ، پیشگوئی پیر مرد برهمنی ساکن شاجوی حفریات هئت فرانسوی در تپه های زرنج ، اسیران کابلدر عمران زرنج ، زرنج پایتخت سیستان ، بهشت برین ، استقرار مردم از نواحی مختلف در شهر زرنج .

بامیان ، بامیکان

سرخ بت ، خنک بت ، بتخانه معلق در هوا

بتخانه « معلق در هوا » بتخانه سرخ بت و بتخانه خنگ بت ، بت خانه ککرک بتخانه فولادی ، آیا یکی از بتخانه های مذکور بتخانه (معلق در هوا) نیست ؟ اسدی طوسی واضح درینمورد چیزی نمیگوید ، شاعر طوسی خروش با بامیان را ندیده ، آیا از روي متن پهلوي یا کتاب گرشاسب موبد بلخی یا کدام اثر دیگر گرشاسب نامه را تصنیف نموده باشد ؟ - اما امکانات مقایسه .

دربین است ، تراش مجسمه ها از سنگ ، تصاویر ماه در رواق های بودا تصاویرمردم ، نقش مردان و زنان ،رقاصه ها و ژنی ها ،موسیقی نوازان در فرق رواق سرخ بت یا (بت کلان) راهبان (برهمنان آلوده در خاکستر ،گل کردن موی سر و زیر زنخ ، بستن « لکهن » یا دستمال اعضا و جوارح مجسمه ها از فلزات قالب گرفته نشده اشتباه زایر چین .اسدی هم به اشتباه رفته ، هیوان تسنگ بامیان را دیده و اشتباه کرده ، اسدي طوسی نا دیده زوار چیني مفصل از بامیان و هزاران سمچ و معابد صحبت میکند . سرخ بت و خنک بت اثار رنگ آمیزي آبي در زیر گلوی بت ۳۵ متری ، آثار شواهد رنگ سرخ در زیر کردن بتکلان ۵۵ متری ، سرخ بت و خنگ بت عنصری ، صصال وشاه مامه ، وجود کالبدی روی چپرکت در یکی از سموچ ها .

خیزس بامی بلخ بامی

مملکت افغانستان در سه قرن پیش از میلاد مسیح آریانا خوانده شده است ، ۱٦ قطعه متذکره (وند یداد) در اطراف هندوکش ، این زمین ها سر زمین اوستائی است ، در مهدیشت ، نام (خیزس بامی) سر زمین درخشان مهد آزاد گان کشور آریانشینان یاد شده ، پایتخت این (کشور وسطی) شهر زیبا بلخ خوانده شده (بلخ بامي ، پایتخت (خیزس بامی) ، هفت کشور اصطلاح جغرافیائی جمشید ، و سلطنت بر هفت کشور ، هفت کشور داخلی و هفت کشور خارجی ، هفت کشور داخلی عبارت « هفت ولایتداخلي میباشد هفت ولایت عبارت از :

۱ -ارزه ۲ - شبه ۳ فردو فش ٤ -ویدد فشن ٥ - رادو برست

٦ - دورجرست ۷ -خیزس بامي .

در میان همه واقع است ، معادل این هفت کشور تقریباً چنین بود : کابل زابل ، غور ، طخارستان ، باختر ، گند هارا ، بلخ بامی . هفت کشور خارجی پارس ، توران ، چین ، ماچین، سند ، هند ، روم ، توران، و شهر های مشهور آن ، خان ، خانان از ماورا النهر تا چین ، قلمروان توران ، از توران تا چین یک ساله راه ، فغفور چین ، خان و خانان مربوط به توران بود ، خاقان و فغفور مختص به سر زمین پهناور چین بود ، لقب فغفور در عهد کوشانی دو قرن پیش از میلاد مسیح از زبان تخاری وارد مملکت ما شد و رائج گردید ، اصل آن « بغه پوترا » و « بلخ پور » بود ، یعني آن پسر یزدان است ، « لاچین » هم در افغانستان فردوسی استعمال شد- مقصد از ان کتله فعلی « بر لاس » حتی « هزار ها » را در بر میگیرد .

فـــريدون

« فريدون » که اوستا بنام اصلي اش « تری تونا » و « ابتن » یاد میکند او پسر« انویا » است ،ضحاک مارخشضحاک یا « از هی د معا کا » ، عمراد به قرار تخمین فولکلوریک به هزار سال میرسید ،بعضي منابع مثل شاهنامه او را جز اجداد مهراب شاه کابل حساب میکنند ، دشمنی سخت میان فریدون و ضحاک ، گرفتاری و بندی گیری او در کوه دماوند ، اشغال مجدد سلطنت پیش دادی احزار تاج و تخت در مهر ماه ، جشن مهر گان بیاد این روز تخت نشیني فریدون کمک یزدان رشادت فریدون در بر انداختن ضحاک نیمروز بحیث مرکز سلطنت ، فریدون پادشاه نیمروز ، پاد شاهی فریدون از چند پارچه شعر تجویز مبارزه با چین ، اعزام گرشاسب و نریمان به دیار چین فغفور چین اعزام نریمان ، سپهبد نریمان ، فتوحات نریمان، اعطای فریدون ، دادن زرنج ، غور ، بلخ و کابلستان ، زابلستان به نریمان اراضی اینطرف رود سند ، اعزاز فغفور چین ، به کشتن گرشاسب و نریمان بکامیابی از چین .

سپهبد نریمان

فولکلور هزار سال عمر ضحاک را تخمین میزند ، فریدون و گرفتن تخت و تاج پیشدادیان بلخی « امل » در یکصد و بیست میلي شهر مرو ، سر راه عمومي خراسان ، (املی خراسان غیراز (امل) بحیره خزر ،نامه فریدون به سیستان براي گرشاسب و نریمان ، رسیدن گرشاسب و نریمان در ظرف یک هفته ، از (امل) بطرف شبرغان (بلخ بامی ، شهٔ نیمروز ، سپاه زابل ، درفش با پرند شیر ، پنجه هزارسوار و چهل هزار پیاده از ما را النهر به سوی توران زمین چاچ ، ختن ، ختلان ، سمرقند ، سینجاب ، گرشاسب و نریمان با نامه نزد خانان توران ، خواستن باج و خراج هم نوائی خانان با گرشاسب پرچم بنفش با پرند شید بدست نریمان ،زابلی زبان، جنگ گرشاسب با فغفور چین کشتهشدن « جرماس » و « قلا » از طرف چین جنگ با سالاران چین ،آوردن فغفور به جنگ نریمان ، گشته شدن پسر فغفور ، گرفتن شهر « ففنشور » و ویراني شهر ، « جندان » پایتخت فغفور چین ،آماده شدن شخص فغفور به جنگ قبول شدن پاژدساو ، مراجعت فاتحانه گرشاسب و نریمان بجانت آریانا .

ازدواج نریمان با شاهدخت بلخ

نریمان و گرشاسب در چین پیروزی درخشان به فغفور چین ، بند دادن عمو فریدون ، مراجعت از چین ،عم من پهلوان فریدون بمن بند داده بود که از چین به سلامتي به خانه بازائی تر ازن خواهم داد ، در طبعیت هر چیز جفت دارد جفت شایسته ، شاه بلخ بامی ، تخمه گوهر نیکو ، دختر شاه بلخ همسر نیکو و دختر نجیب و با گوهر ، قاصد و طلبگار ، جانب بلخ ، فریدون تمام ، سر زمین به عنوان کابین بوی اعطا کرد ، بردن زنش به سیستان ترس فریدون از کابلشاه که از خویشاوندان ضحاک کابلی است ، تخم اژدها بیدار بودق نریمان از سمت کابل ، شه بلخ به دختر خود گنج بسیار داد ، از دیبا تشک ،گهر دو صدکنیزک ، دو صد جام عنبر عود سوزان ، چار صدا یذک ، (غلام) ، چهل خادم ترک مانند شمع طراز ، کاروان بزرگ چون دیواری از بلخ تا سیستان درعرض راه همه گنبدان و خانه ها گل می فشاندند آواز نریمان ، بزرگان یا کوس و بوق نزدیک ، شدن ایام بر باربري ، فیلسوف هندی که گرشاسب آورده بود ، تولدی سام ازدختر بلخی و سپهبد نریمان بدین ملاحظه او را (سام نریمان) میگفتند ، اطلاع بهگرشاسب و فریدون شاه ،هدیه بیشمار .

سمندر خیل دخمه گرشاسب

در شمال کابل سمندر خیل وفات گرشاسب

جهان پهلوان و بیماری وی، قرار تخمین داستانی هفت صد و سه سال کرد، احضار ستاره شناسان، ستاره شما گفت خطر در دو روز است، گرشاسب فهمید که مرگ آمدنی و نزدیک است، قرار یشت هاي اوستا گرشاسب (مرد جاودانی) صفت شده دشمنی دیوان کوشش در ناپاکی او، و گرشاسب نزدیکی او با یک زن زیبا موسوم (ننش) خدمت به ائین (هو رائی) دیانت زردهشتی چون گرشاسب اخلاصي به ائین زردشتی داشت (سوشیانس) او را از حیله دیوان نجات داد، مجددا پاک شد، حین مراجعت از چین در راه یکنفر تورانی موسوم به (شهر مرد تورانی او را مجروح ساخت، گرشاسب برادر داشت موسوم به (رواخشه) او هم در راه مراجعت از چین به تحریک اهریمنی بدست شخصی موسوم به (هتازرین کر) کشته شد، گرشاسب به قصد خون خواهی برادر «هتناسب» بکشت ونعش او را به ارا به (اراده جنگی خود بسته وارد کوه های افغانستان میشود، گرشاسب نمرده و در یکی از مغاره های سمت شمالی کابل افتاده افسانه های عامیانه. دخمه گرشاسب، احتمال افسانوی در سه نقطه: بامیان، ریگ روان، ده سبز، سموج مخصوص« یزوایانا توجه به اهالی شهر زرنج، حضور (سام) و (نریمان) ترویج دین اخبار مرگ غرغنبت برای فریدون، نام زدی نریمان به پادشاهی، گرشاسب بر طبق افسانه ها نمرده، در جنگ با تورانی زخم خورد دخمه او سمندر خیل، دخمه در ریگ روان یاد ده سبز کابل، یا بامیان.

زر ادان همین شاه ماندست (بس) ملک بود لف شهر یار زمین
خبردار از و بهـــرم نیسـت کـس جهان دار (ارانی) پاک دین

مصنف و مشوق و محل تصنیف گرشاسب نامه

اسدي طوسی ،بودلف شیبانی ارانی و نخجوانی

مرزبان نشین (ارانی)

گرشاسب نامه اثر نیمه حماسی ، نیمه فولکلوری ، نیمـه تاریخی ، نیمـه جغرافیائی معلومـات آفـاقی محض به آریانا ، کـتـاب گـرشـاسب نگارش (ابولموید) خمـیر مـایه گرشاسب نـامه ، پژوهشگران قرن های اولیـهٔ اسلامی قرن ٤ - ٥ قرن (دقیقی بلخی) و (ابوالموید بلخی) تهـداب گذاران اولیـهٔ (شاهنامـه) (گـرشـاسب نـامـه) منابع اولی (وید) و (اوستا) ، مویدان و (هیر بدان) ، (داستان های باستان) (گفته های باستان) آثار آئین (مـزدیسنا) وزبان پهلوی ، مـصنف (گـرشـاسب نـامـه) اسدی ابو نصـر علی بن احمد طوسی ، مـشوق (بودلف) (شـیانی) شـاه (اران) حکمران (نـخجوان) ، مـحل تصنیف (نجوان) مـر کـز ناحیـهٔ (اران) ، فـردوسی در نـاحیـه غـزنی مـرکـز خـراسـان ، اسدی طوسی در قلمـرو (اران) خـارج از حدود عـراق عم (ایران کنونی) ، (نـخـجـوان) امـروز جز خـاک آذربـایجـان مـتـعلق بر ایران ، تاثیـر دوره پر افـتـخـار عـصـر غزنوی ، گرشاسب نامه داخل در جزئیات خاک آریائی ، برادر و پسر بودلف ، شهاب الدین مسعود در ٤٢١ هجـری در (ری) فـتنه سلجـوقـیـان در شمـال غـرب امـپـراطوری غـزنوی اسـدی طوسی در تجـسس زمـینه مـسـاعـد و امن ، نفـوذ تدریجی نفـوذ غـزنـویان در خـاک ایران ، اسـدی طوسی و عـدم توجـه وی به قلمـرو آل زیار و آل دیلم خـارج از قلمـرو ایشـان ،شاه بودلف عـلاوه بر تخمـه شیبانی به صنف (تلیکنی) و (کرغری) ، شـاید در خون او کدام رگ (ترکی یا (فعلی) هم دخیل بوده ؟

شـاهنامـه یاد گـار دورهٔ (عـروج) غزنـویان ، گـرشـاسب نامه یادگـار دورهٔ سقـوط آن .

مصنف و مشوق و محل تصنیف گرشاسب نامه

اسدی طوسی ، بودلف شیبانی ارانی ونخجوانی مرزبان نشین (اران)

« گرشاسب نامه » اثر نیمه حماسی ، نیمه فولکلوری ،نیمه تاریخی ،نیمه جغرافیائی است که معلومات آفاقی آن روي هم رفته در حدود و نفوذ افغانستان قدیم یا (آریانا)دور میزند ، این کتاب بر اساس داستان هاي قدیم بصورت نظم تحریر شده و اصل (خیر مایه) آن کدام (ورق نامهٔ) بوده بزبان پهلوی بدست شاعر بزرگوار بلخی (ابو المؤید)افتاده که قیمترین اثر را بنام (کتاب گرشاسب) و امروز از بین رفته وجمعی از شعرا و نویسندگان تا چند قرن اوایل اسلامی از آن استفاده کرده اند .

قرن ٤ و ٥ قرن(دقیقی بلخي) و (ابوالموید بلخی) است . و این دو نفر شاعر و نویسنده که هر دو زبان (پهلوی) را بوجه احسن میدانستند هر دو تهداب گزار اولیهٔ (شاهنامه) و (گرشاسب نامه) محسوب میشوند شاهنامه وگرشاسب نامه یک جز مشترک دیگرهم دارند و آن پارزچه هاي الماني است که بصورت (ملحقات) در تناب (افغانستان در شاهنامه) گرفته است و قسمت درشت آن مال اسدی طوسی است که شعرای متأخر آن را انجام داده اند .

نقطه اساسی گرشاسب نامه یا روح داستانی آن قصه های (ویدی) و (اوستا) که دهن بدهن در (بلخ) باقی مانده و در عصر (اوستائی) به (مغان) و (موبدان) و (هیربد) و (هیریدان) رسیده و این روش که در کنه باستان (شاهنامه) و (گرشاسب نامه) یکسان صدق میکند ، البتهٔ مأخذ صحیح و نام گرفته در دست نیست ولي تذکار (موبدان) گهن (داستانهای باستان) (گفته باستان ز گفتار) دهقان یکی داستان ببرندم از گفته باستان گفته میتوانیم که مأخذ وسیع هر دو کتاب در اصل داستان ها آریائی یک چیز بوده ، سپس در قرون اولیهٔ اسلامی در حالیکه (موبدان)و (هیربدان) هنوز حیات داشتند و آئین (مزدسینا) و زبان (پهلوی) در طی قرون اولیه اسلامي هنوز از بین

نرفته و شعر او نویسندگان ما هنوز آنرا میفهمیدند داستانهای یا بصورت کتاب یا بشکل رساله یا به حبث نقل و بازگو کردن ان به قسم افسانه سرائی بدست شعرا و نویسندگان آریائی و خراسانی میرسید چنانچه از نقاط مختلف طخارستان و بلخ و مرو ، و هرات و سیستان و نیشاپور در آن سهم داشتند و دقیقی بلخي و ابو المويد بلخی مثال بر جسته ایست که شمع اول درجمع آوری داستان هاي شاهنامه و گرشاسب بدست ایشان روشن شده است .

- - - - -

(گرشاسپ نامه) که آنرا جلد دوم تاریخ حماسی و فولکلوری افغانستان میتوان شمرد مصنفی دارد بنام حکیم ابو نصر علی بن احمد اسدي طوسی و مشوقی را به اسم بودلف (شیباني ارائی) (مرزبانی) (نخجوان) به نام (نخجوان) مزبان نشین قلمروان که هر سه را در ذیل شرح میدهیم :

حکیم اسدی طوسی (ابونصر علی ابن احمد) اصلاً شاعر و نویسنده بوده از طوس و مانند فردوسی در اینجا زندگی مي کرده و مثل همین شاعر حماسه سرا به یکی به شرق (خراسان) دیگری به شمال غرب (آذربایجان و اران) مسافرت وبرخی در حدود صد سال میان این دوشاعر فرقی قایل نشده است .

حکیم اسدی طوسی در عصر فتوحات غزنوی یان در طوس میزیست و به علوم متداولهٔ وقت آشنا بود در طب مهارت داشت و در زبان پهلوی ید طولا داشت و در ادب ، ادب و تاریخ و صرف و نحو عالم عصر بحساب میرفت در زمان سلطنت عبدالرشید و سایر پسران سلطان محمود غزنوی و در بدری که ایشان شد تا زمان فرخ زاد بن مسعود و سلطان ابراهیم بن مسعود بن محمود که دولت غزنوی دست خوش حوادث و نفاق امرای داخلی زمینه را برای سر کشی ترکمنان و سلجوقیان مخصوصاً درشمال و شمال غرب مملکت ، حکیم اسدی هرج و مرج را در گوشهٔ غربی خراسان خلاف روح اندک رنجشاعري خود تصور کرده رخت بر بست و آمادهٔ سفر شد . از تالیفات مشهور وی (لغت فرس) که بهترین لغت نامه به فرهنگ فارسی است و کمال تبحر وی رادر شناسائی زبان پهلوی نشان میدهد ، بر علاوه حکیم در خط وارد بوده و کتاب البنیه عن حقائق الدویه تالیف ابو منصور موفق الدین علی

هروی را بخط خویش تحریر کرده است .

اسدی در ٤٥٦ یا ٤٥٨ تصنیف (گرشاسب نامه) را تمام کرده، اینکه میگویند کدام نامهٔ راجع به (گرشاسب) در دست وی نبوده خالی از حقیقت است . شاید کدام نسخه در زبان پهلوی یا در زبان فارسی با خویش داشته و یا (شاه اران) برای وی تهیه کرده باشد چنانچه اسدی خود گوید :

زکردار گرشاسب اندر جهان — یکی نامه بر یاد گار از مهان

\- - -

بدان هنره ازنامه باستان — بشعر آر خرم یکی داستان

راجع به داستان های هندی وی نفور میرود که ماخذی در دست وی بوده برای کسیکه در منطقه (نخجوان) در شمال آذربایجان زندگی کند عجیب و محال مینماید که افسانه های هندی به این آب و تاب بداند ؟ اصل داستان ها چیزیست مربوط گرشاسب و وطن وي افغانستان که شاعر حین تصنیف آن کمال جزئیات را مراعات کرده وبر خلاف (فردوسی) از کار نامه های او کتابی تصنیف کرده و فردوسی جز تذکار کوچکي از او یاد نکرده .

اسدی طوسی از وطن ما و دیار گرشاسب از (کوه زیره) سیستان تا منتهی الیه غرب ولایت شرقی که (نگار ها را و گندهارا) باشد جزئیات قضایا را یاد میکنند مانند : شکار شیری در حوالی مقر و کلات ، ملاقات با پیر مرد برهمن بت خانه سوبهار (معبد شابهار غزنی) و گفتگو با خازن و سائر کنیزگان آن جزئیات راجع به بت معلق در هوا که احتمال قوی عبارت از بت هاي بزرگ بامیان باشد مسایل پادشاه گردشی ها ، جنگ دیگر نیز بر سر شهر کابل کشت و خون در جنگ (سکاوند) لوگر ، زرنج و آبادي هاي دریا چه های سیستان زمین داور و ده ها موضوع دیگر چنان است که کویی یکپارچه تاریخ افغانستان) را رسم میکند ، خلاصه شاعر حوادث جغرافیائی صحنه هاي جنگ پهلوانان عرضه کار زار ومسایل که سطوری را طوری در جزئیات رسم میکند که گوئی خود در همه وقایع حاضر بوده و با ارزوی نقل قصه شخصی دیگر همه باز گو میکند .

• اسدی طوسی در مسافرت بجانب عرب بجائی توقف نکرده و طوریکه مرسوم بود

خارج از خاک عراق عجم آنروز (ایران حالیه) به قلمرو (ارومیه) و (اران) و (ارمنستان) رسید و از طرف مرزبان خودش اداره میشد.

- - -

در نیمه اول قرن چهارم هجری سه ولایت: (اران) و (ارمینه) و (آذربایجان) پهلو به پهلو بطرف غرب و شمال غرب (عراق عجم) (ایران کنوني) افتاده و رود خانه (اراس) از خاکهای مذکور میگذشت (کوه های قفقاز) با ارتفاع بلند خود هوای آن مناطق را سبز و گوارا ساخته بود، در صدر اسلام (ابو یوسف بن ابی (ساج) شهر (دبیل) را -در شمال (نخجوان)، واقع است استیلا یافت. مردم قسماً مسلمان شدند و عمال بني امیه بنی عباس مزاحم ایشان نمیشدند اهالی (ارمنیه) زمه و خراج به سلطان های روم می پرداختند.

چیزیکه اینجا بیشتر به شرح آن احتیاج داریم علاقه (اران) که شهر (نخجوان) هم در گوشهٔ غربی آن افتاده است مرزبان های آن که ایشانرا (شاه) میخواندند به صنف (ارمن) یاد میشوندو زبان ایشان را هم (ارمنی) میخواندند «ابن حوقل» در «صورة الارض» میگویند که سنباط یداشرط از جملهٔ (پادشاهان ارمن) بوده بحال موجوده آذربایجان دو حصه شده و (نخجوان) در شمال (خوی) جز آذربایجان شرقی متفق به (ایران) است و باقی حصص (اران) جز آذربایجان شمالی مربوط (روسیهٔ شوروی).

- - -

اسدی امر شاه را قبول میکند و ضمنا او راکه جز مرزبان و حکمدار خطه (اران) و (نخجوان) طور مبالغه آمیز به شوه ای که از آن بوی تملق به مشام میرسد وی را: (شاه) (شهنشاه) (خسرو) (شهر یا زمین) (ارانی) (همبر آسمان) (پناه جهان) (تاج اورنگ) (بت شکن) (از تخمه ابراهیم پیغمبر) (مقصد از آن سید بودن او را ثابت میکند) وغیر میخواند و برادرش (ابراهیم) و پسرش (میر محمود) وصف میکند و میگوید:

کنون ز ابر دریای معنی گهر — *ببارم گل دانش ارم ببر*
فزاهم زجان آفرین شاه را — *که زیباست مرخسروی گاه را*

ملک بودلف شهریار زمین — جهان دار (ارانی) پاک دین
بندگی که بآسمان همبرست — زنجنم براهیم پیغمبرست
اگر بابت روم کین آورد — بشمشیر بت را بدین آورد
چلیسا پرستان رومي گروه — چنانند از دو ز سپاهش ستوه
چنو تاج داور نگرا شا نیست — جز چرخ فرهنگ را ماه نیست
ببالد تک ایش بخاور زمین — کند غرقه کشتی به دریای چین
نه کس زین شاهنشاه دل خسته شد — نه بر هیچ مهان درس بسته شد
برادرش ولا براهیم را — گزین جهان کرد مهتر نژاد
پناه جهان خسرو ارجمند — دل گیتی امید تخت بلند
جهان خرم از فراورنداوی — هم از میر محمود فرزند اوی.

- - -

حالا ملاحظه میکنیم که در قسمت جغرافیایی (اران) و نخجوان ،همه نامه ها و صفاتیکه شنید . اسدیدر وصف شاه و مرزبان (نخجوان) تکرار میکند . (بودلف) را (شه ارمن) (جهاندار ارانی) (شاه ارانی) (میخواند و (ارمن) و ، (ارانی) شاه بر نژاد (ارمنی) است . هکذاوی را (پشت ایرانیان) هم قلمداد نموده است . در ردیف سوم و چهارم وی مه (نازیان) و (تاج شیبانی) گرزبر و آخر از همه از (تخمه حضرت ابراهیم) پیغمبر محسوب نموده و تمام خاندان او جز (رمزها) و (اشارات) حساب میشوند .

«بودلف» که او را مشوق (گرشاسب نامه) میشماریم در قرن پنجم هجری در اقلیم (اران) مرزبانی داشت و بحیث (شاه) تلقی میشود و مرکزش سبز زیبای (تخجوان) که چندان از (او دارس) دوری نداشت مشار الیه برادری داشت (ابراهیم) و پسری داشت (میرمحمود) که او را در کارها کمک می نمودند و اشخاص منور - ادیب و روشن فکر بودند نقش آنها در تشویق اسدی طوسی کمتر از خود (بودلف) نبود .

گمان نمیرود که شاعر حینکه در خراسان بود به تصنیف کتاب گرشاسب پرداخته باشدولی بعد ازینکه به علاقهٔ (اران) به شهر (نخجوان) میرسد و با خانوادهٔ مرزلان سه تماس پیدا میکند فوراً بخضور شاه میرسند و حکمران و برادرش میرسد معلوم میشود که اعضای خانواده مرزبان به قصه های باستان خیلی علاقه داشتند و از شاعر خراسانی خیلی تشویق بعملی می آورند و او را به تصنیف (گرشاسب نامه) ترغیب مینمایند شاعر خود می نویسد که جز همین پادشاه کس دیگر خریدار سخن نمی باشد .

مرا جز سخن کار نیست — سخن هست لیکن خریدار نیست
زرا دان همین شاه ماندست و بس — خریدار ازو بهترم نیست کس

«بودلف» به اسدی طوسی میگوید که تو هم مسلک و هم وطن فردوسی هستی او شاهنامه را ساخت و نامش بجهان بلند آوازه گردید تو گرشاسب نامه بساز ازو مشهور تر خواهی شد .

که فردوس طوسی پاک مغز — بدادست داد سخن های نغز
بشاهنامه گیتی بیاراست — بدان نامه نام نکو خواستت
تو هم شهری او را هم پیشه ای — هم اندر سخن چابک اندیشه ای
بدان همره ازنامه باستان — بشعر آرم یکی راستان
تو زین داستان گنجی اندر جهان — بمانی که هرکز نگردد نهان

این (ارمن) و (شاه ارانی) و (ماه تازی) و (تاج شیبانی) (و (شهریار زمین) در شهر کوچک (نخجوان) که روزی پایتخت د مرزنشین منطقه (اران) و امروز قصبه کوچک در خط سرحدی ایران میباشد صنعتی دارد که سخت مایل و طرفدار زنده ساختن اساطیر باستان میباشد و درین کار برادر و پسرش هر دو شریک اند .

جای حیرت است که کار نامه های حماسی ، جنگی و روحانی و تربیتی ، در وصف و شرح حال (جهان پهلوان غرغنبت) و (سر حلقه زهاد شیخ بیتنی) و (کار نامه شهزاده سر بتن) که به همین نام ها (گرشاسب) (ترمیت سرند) یاد شده اند به تشویق چنین مرزبانی احیا میشود وافسانه های (کابل زمین) و (زابل زمین) در خاک (اران) و (نخجوان) زنده میگردد .

مصنف گرشاسب نامه

حکیم ابو نصر علی بن احمد اسدی را تذکره نویسان از شهر طوس می نویسند وی یکی از علمای زبان شناسی عصر خود بوده و در شناخت زبان پهلوی از آخرین علمای زمان محسوب میشد و کتاب لغات او بغایت مشهور است .

اوائل حال او چندان روشن نیست میگویند در ٤٥٨ هجری تصنیف (گرشاسب نامه) را به آخر رسانیده و در ٤٦٠ هجری وفات نموده است مشار الیه در زمان یمین الدوله سلطان محمود غزنوی زابلی و شهاب الدوله سلطان مسعود اول در طوس ، نیشاپور ، ری ، اصفهان بود ، از نزدیک شاهد اینهمه فتوحات بود . مسعود در ٤٢١ خبر وفات بأوش را شنیده جانب (ري) حکت نمود . مردم (ری) شهر خود را آذین بسته بکمال خوشی از وی میخواستند استقبال کنند اما مسعود در بیرون شهر اقامت جسته حسن سلیمان هراتی را حکمدار شهر مقرر نموده خودش بطرف طوس و نیشاپور و هرات وبالاخره غزنی حرکت کرد .

در وقت ترکمانان که در نواحی غربی هرات بود و باش داشتند بنای شورش را گذاشتند و پی هم حمله (برنسا) ، حمله بر شهر (یو ن) حمله بر بیابان سرخس ، حمله بر نیشاپور ، و بالاخره بر (دندانقان) آخرین شکست سلطان مسعود بوقوع پیوست (٤٣١ هجری) یک سال بعد یعني در (٤٣٢) افول امپراتوری غزنی شروع شدو ترکمال نان و سلجوقیان غلبه یافتند و خراسان غربی و ازان بیرون تر تا (ری) و اصفهان ، جبال ، همدان بی امنی بر ملا گردید . درین فرصت اسدی طوسی از شهر بر آمده راه غرب را پیش گرفت و در آخرین نقطه (اران) (در شمال غربی) (آذربایجان) جائیکه از نفوذ سلطه غزنویان بدور بود (مانند ال زیار و ال دیلم که در جنوب غربی ایران خود را کشید بودند) نزد (بودلف) (حکمران شهر نخجوان) (حالا دهکده کوچکی هست در آذربایجان) پناه برد . سال ٤٥٨ هجری که اسدی از تصنیف کتاب (گرشاسب نامه) فارغ شد مصادف زمانی سلطنت سلطان ابراهیم است زیرا نامبرد در ٤٥١ به تخت غزنی جلوس کرد و سلجوقیان حتی در داخل قلمرو افغانستان درجنگ و گریز بودند .

همچنان که فردوسی در تمام (فارس) کسی را نیافت که لایق اهدا (شاهنامه) او باشد و بیست سال تمام شرح فنا ناپذیر خود را پت و مخفی نگهداشت تا به دربار سلطان محمود غزنوی تقدیم نمود، هموطنش اسدی، طوسی از طوس بر آمد وخود را به یک نقطه دور افتاده آذربایجان به نخجوان رسانید.

بعبارت دیگر فردوسی در عروج امپراطوری غزنویان خود را از پای تخت ایران به (غزنی) رسانید و شاهنامه اش را به آستانه شاهنشاه تقدیم نمود و اسدی طوسی در افوال سلطنت غزنویان خود را به (نخجوان) دهکده کوچک (ارامنه) رسانیده و فضل و دانش خودرا به اختیار حکمران آن دیار گذاشت.

(بودلف) حکمران نخجوان، و برادرش ابراهیم، و پسرش میر محمود خانواده بود علم دوست و به اساس گفتار اسدی طوسی (فرهنگ پرست).

اسدی طوسی شاعر خراسان حامی ومشوق خوبی دیار وجود حکمران ارمنستان یافته زیرا ملک نخجوان و برادر و پسرش هر یک او را تشویق میکردند و میگوفتند فردوسی با سرودن شاهنامه خود را جاوید ساخت توهم (گرشاسب نامه) را تصنیف کن و خود را (جاویدان) بساز. بالاخر من قبول کردم و بر خلاف فردوسی که (گرشاسب) قهرمان حماسی جهان را که به مراتب از (رستم) بزرگ و شهرتش بزرگتر است که جز چند بیت مختصر چیزی در حق او نگفته مصمم شدم که شرح حال (گرشاسب) را به قالب شعر در آوردم.

مشوق گرشاسب نامه

(بودلف) که بود ؟ ، نخجوان، محل نشمین او کجا میباشد ؟ شبه نیست که اسدی این شخص فرهنگ دوست را : حکمران ، ملک و شاه خوانده و در « ستایش شاه بودلف گوید :

شه (ارمن و پشت ایرانیان) — مه (تازیان) تاج (شیبانیان)

ملک بودلف شهریار زمین — جهان دار (ارانی) پاک وین

نه کس را بود فرهوجود او — نه فرزند چون میر محمود او

جهان خرم از فر او زندروی — هم از میر محمود فرزنداوی

درین چند بیت ستایش مخصوصاً در بیت اول و دوم این شخص را (شه ارمن) خوانده و او را (مه تازیان) و (تاج ،شیبانیان) صفت نموده در پاو ورقی (۱۵) کتاب (گرشاسب نامه) به اساس نسخه استاذ قدس رضوی و نسخه شخصی آقاي رشید یاسمی (ورامن) را (سرای من)نوشته . گمان میکنم طوریکه خود اسدی طوسی نوشته این ملک حکمران و از تخمه (شیبانی)بود و (شه ارمن) هم واضح او را مرزبان یا شاه (اران) میگمارد . پس (بودلف) و برادر و پسرش قراریکه اسدی طوسی میگوید این سه نفر از یک خاندان در زکتله(شیبانیان) بوده خود را (ارانی) میشمردند ، شاه (اران) .

ملک بودلف شهریار زمین ء — جهادار (ارانی) پاک دین

زکس باد این گنج از دل مدار — جز از شاه (ارانی) شهریار

نه این شاه به در خرگاه بود — نه شیبانیان را چنان شا بود

چند تاج اورنگ را شاه نیست — جز و چرخ فرهنگ را ماه نیست

سزد گر کشد بر مه این شاه سر — که زینسان برادرش و زانسان پسر

پس ملک (نخجوان) حکمران شهر است و او راملک (اران) میتوان گفت.

علاوه برین شخص از تخمه(شیبانی) و مسلمان و سید بود . علاو برین (شاه شیبانی) (به صفت تکینی) و (گرغری) یادشده و این صفات وی صفت (ازبک) و مغل) مشخص میسازد :

شهی مایه شاهی و سروری *بگویم تکینی و هم گرغری* •

حکیم طوسی اسدی به امتثال مقام شاعری این (حکمران) ارامنه) (شاه زمین) (ماه آسمان فرهنگ) وصفات فوق العاده دیگری ستوده واختراع این همه صفات کار شاعر است . بهر حال شاه فرهنگ جو میگوید : که تصنیف گرشاسب نامه را بنام من شروع کن :

بگوید همی شاه فرهنگ جوی *تمام منا این نامه را باز گوی*

اسدی (قبول میکند) اگر که مرگ امانم دهد :

کنون گر سپهرم نسازد ز کین *بگویم بفرمان شاه زمین*

- - -

اسدی (گرشاسب نامه) را چسان و از روی چه تصنیف نمود ؟ میدانیم که مصنف مذکور زبان (پهلوی) را خوب میدانست و در زمرهٔ علمای اجل و از آخرین استادان این زبان بشمار میرفت. آیا استاد از زبان پهلوی و از روی کدام نسخ پهلوی استفاده کرده ؟ویا کدام متن فارسی را زیر نظر داشته ؟ احتمال زیا دارد که کدام متن پهلوی را اساس کار خود قرار داده باشد و باز احتمال زیاد میرود که (کتاب گرشاسب) ابوالموید بلخی را که در فارسی نوشته شده بود تصنیف کرده و متن نشر را به نظم تحویل نموده باشد . در اوایل ازین دو کاریکی را تحت نظر داشته ولی بعد از مسافرت به (کشور ارامنه) کدام اثر دیگر راجع به (هندو چین) مانند (هزار ویک شب) یافته و بنام یاری و مساعدت به (مهراج) که او هم را جای هندی افغانی بود در مقابل (بهو) شاه دیگری(سر اندیب) هند قصه هاي عجیب و غریب راجع به سر زمین اسرار آلود هندوستان در کتاب گرشاسب نامه خود علاوه نموده . همین قسم در باب چین و توران خان دی جدید توران زمین را با (فغفور های) سلف چین برابر نموده ویا وجود اینکه مسایل فولکلوری است مسایل تاریخی عصر خودرا با مسایل قبل التاریخ یکجا نموده است . بهر جهت بدین مسائل کاری نداریم و باتمام مبالغه های استادانه اثری بمیان آورده که در تاریخ فولکلوری و نیمه تاریخی افغانستان مقام دوم را حایز است و بواسطه ارا ء جزئیات میشود آنرا به طراز اول اشعار جماسی قرار داد .

برای روشن ساختن مطالب تاریخی و نیمه تاریخی فولکوری مربوط به سر زمین

افغانستان در هر جا که میسر باشد ولو پارچه مختصری و کوتاه باشد آن را جمع و تدوین مینمائیم . کتاب گرشاسب نامه ازین رهگذر اهمیت فوق العاده دارد . اول از همه باید گفت که گرشاسب با غرغشت را فولکور تاریخ داستانی یکی از چهره هاي بسیار قدیمه افغانستان مي شمارد .

دارمستتر دانشمند فرانسوی که ترجمه کتاب بزرگ او زند اوستا به فرانسوی از شهکار پر ارج اوست گرشاسب را یک تن از پهلوانان کابل میشمارد و تمام کار نامه های مهیج و بلند پایه او را در کابل ، کابلستان در زابل ، زابلستان در گندهارا و ننگرهار ، در کندهار و حوزهٔ ارغنداب در بشین و کاکرستان در سکاوند (در لوگرلوی غر) در گردیز (غردیس) در غزنی (در غزنک) در سیستان ، مرکز آن زرنج ، در شهر داور (زمین داور) فرا ندیدیم ؟

غرغشت وقتیکه از (نیمروز) و زابل بسمت کابل می آمد در (شاجوی) در کلات فعلی با پیر مرد برهمنی ملاقات نکرد ؟ و نصایح او را بگوش هوش نشنید ؟ آیا حین رسیدن در صحرای غزنی به زیارت بتخانهٔ شابهار غزنی نرفت ؟

سوالاتی از کاهن بزرگ راجع به دختران پری چهره این بتخانه شنود ؟ آیا در جنگ (سکاوند) بر کابلشا پیروز نگردید ؟ آیا بعد از محاربه چندی بر تخت کابل نه نشست ؟ آیا پدرش (اترت) شاه بر تخت کابل جلوس ننمود ؟ آیا در وقت کمک به (مهراج) از غرب به شرق افغانستان نیامد ؟ آیا حین بر گشت به سیستان در کنار هیرمند نگفت که اینجا (در لشکر گاه) شهری میسازم و خودم پادشاه زابلستان و کابلستان میشوم ؟ آیا غرغشت در جنگ و پهلوانی به پهلوان سترگ کندهاری بنام (کنداریوا) غالب نشد ؟ بر پهلوان گندهاری (ننگهار) فایق نگردید آیا پهلوانان نامی در پشین و سیستان را بر زمین نزد ؟ و صد ها پهلوانان دیگر حوزهٔ ارغنداب و سیستان را مغلوب نمود ؟ آیا او بانی شهر زرنج نبود ؟ و بالاخره حینکه از دست یکنفر تورانی زخم میخورد و در یکی دخمه های کهستانی شمال کابل به استراحت نه نمود ؟ پس آیا چنین یک پهلوان داستانی اوستائی که این قدر به کوه ها و دره ها و دریا های و خاک افغانستان راتباط دارد سزا وار آن نیست که کار نامه (قهرمانی) او را ضبط و ثبت

نمائیم و به ملاحظه اولاد افغانستان برسانیم .

- - -

همه میدانند که من (غرغښت) را صورت مجرد یک پهلوان زبردست تلقی نمیکنم ، بلکه نکات متعدد بسیاری است که در ضمن تاریخ داستانی بدان بر میخوریم که هر کدام او تحلیل و تحقیق و موشکافی مخواهد تا از نظر تاریخ ملی بحقیقت نزدیک گردد بطور مثال (زابلی زبان) (یعنی زبان یفتلی) (لاویک و انوک آخرین شاهان زابلی یفتلی) (زبان زابلی و برخی مثال های موجوده آن) (اسیران کابل و نقشه شهر زرنج) (سرحد ولایتی کابلستان) زابلستان) (بت خانه معلق در هوا و بامیان) (بتخانه سو بهار یعنی بتخانه شابهار) (جنگ سکاوند) (اصل حقیقت بتینی ، غرغښت سربن یا اترت ، گرشاسب و سرند) (ازدواج نریمان با دختر شاه بلخ) (مهراب و مهراج) و غرغښت .

- - -

باری تاریخ افسانوی و داستانی افغانستان به هیچ صورت (غښتلی غرغښت) پهلوان نامی کابل و زابل را فراموش نمیکندو کارنامه های رزمی و حماسی او را در صف اول مبارزات ملی حساب میکند ، شبهٔ نیست که تاریخ افغانستان از هر نظری که سنجیده شود ملی اجتماعی ، ادبی ، سیاسی ، داستانی ، نظامی ، حماسی ، رزمی ، فولکلوری یک چیز ما فوق همه است . و آن (روح مبارزات ملی) است که بر تمام دوره های تاریخ تبارز میکند .

در اینجا باز مینگریم و مشاهده میکنیم که (غرغښت یا گرشاسب) نمونهٔ اعلی جنگجوئی و پهلوانی ، و مبارزه ملی است خوب است که یشت های اوستا کتاب گرشاسب ابوالموید بلخي ، تارخ سیستان ، وبالاخره (گرشاسب نامه) اسدی طوسیٔ به امر امیر شیبانی بمیان آمد ویک خلاء کوچکی در تاریخ افغانستان را پرنمود .

زکردار گرشاسب اندر جهان سپهدار گرشاسب نازنده بود
یکی نامه به یادگار از جهان نه کردش زبون کرنمانده بود

غرغنبت یا گرشاسب

غنبتلی غرغنبت و پهلوان گرشاسب ، هر دو یک شخصیت باستانی کابل اند ، غرشسپه و گرغنبت ، گرشسب ، گرغسب و غرشست ، غرشسب ،غرغنبت ، غشتلی و الفسانه‌های ملی ، غرغنبت قهرمان ملی ، یک تن از اجداد سه گانه بابای ملت ، گرشاسب در مآخذ قدم اوستائی ، غرغنبت یعني صاحب اسپ تندرو کوهی ، سام و دیدن موکل با (ژنی) کوه هاي افغانستان در (البرزکوه) ، اساطیر و بابا ، قهرمان هائیکه ، بابا ، جد یکی ازنیکه گان سه گانه ، اززیره سیستان تا کوه های شمشاد ، (بتنتن) (غرغنبت) (سربن) یا (بتنی) (غرغنبتی) (سربنی) یا (اتریت) (گرشاسب) (سرند) ، (اتریت) در اوستا پسر (ساما) است ، (ساما) پسر (شم) میباشد سلسله نسب آنها بعد از سه پشت :تورک شیدسب ، تورک به جمشید میرسد ، (گرشاسب) برادر (دروخشه) ، گرشاسب قاتل (گندار‌بوا) یعنی پهلوان گندهاری ، (دارمستتر) فرانسوی گرشاسب را پهلوان کابل میشمارد ، گرشاسب در اوستا و رستم در شاهنامه ، گرشاسب و رستم پهلوانان کابل ، فریدون یعنی (تریتون) ،کابل ، زابل ، خراسان و سیستان را به (نریمان) می سپارد ، گرشاسب و حیات جاویدان طبق افسانه قدیم قصه زن جادوگر ، گرشاسب قراریکی از افسانه ها در دخمه در شمال کابل بخواب رفته ، ریگ روان ، ده سبز ، بامیان .

غرغبنت ، گرشاسب

آیا (غرغبنت یا گرشاسب) چیست؟ و نام این کتاب در کجا بمیان آمده ؟ گمان میکنم و مرا عقیده بر این است تکه (گرشاسب وغرغبنت) هر دونام یک شخص و یک قهرمان افسانوی ،داستانی ، نیمه تاریخی ، فولکلوری پهلوان زبردستی است که (اوستا) و منابع دیگر مصل (کتاب گرشاسب) نویسنده و شاعر قرن چهارم هجری ابوالموید بلخی و تاریخ سیستان نویسنده گمنام قرن ششم هجری ذکرشده . البته درین مآخذ پهلوان نامی بحیث گرشاسب نذکار رفته و مرادف آن (غرغبنت) برای نویسندگان خارج از افغانستان مجهول است ولی ادب ملی افغانستان همین (غبنتلی غرغبنت) قهرمان ملی را در تمام داستان های حماسی ازیاد نبرده و تمام کارنامه های او را زنده نگاه داشته اند .

البته چیز تازه و بسیار نوی که برای نویسندگان خود افغانستان دارم این است که افغانها هموطنان ما که بیک سلسله بسیار بزرگ و محتشم قبایل و عشایر منقسم شده اند چنین می پندارند که شجره تمام این کتله بزرگ اعم ازتمام قبائل و عشایر که درین گوشه آسیا افتاده اند به وجود سه شخصیت بزرگ سه نیکه گان اولی منتهی میشود که عبارت اند از :

(بیتنی ،غرغبنت، سربن) ، این سه نیکه گان بزرگ افغان ، این (تره نی ته) این سه اجداد قهرمان عبارت از (اترط ، گرشاسب ، سرند)است که فصل های جدا گانه براي هر کدام آنها اختصاص دادیم و تاریخ تقریبی این ها در ۱۴۰۰ سال هجری بلکه در پشت اوستا در سه هزار سال پیش از امروز زندگانی نیمه داستانی و نیمه فولکلوریک آنها مسجل شده است .

(غرغبنت) و (گرشاسب) به گمان من هر دو یک چیز است و دو اسم یک شخصیت بزرگ قهرمان باستانی است که نام و نشان او در لابلای تاریخ ادبی و حماسی قدیم ترین ماخذ کشور دخیل است . این دو نام (غرغبنت) و (گرشاسب) از نقطه نظر فقه اللغت به آسانی نوضیح میشود . حصه اول اسما (غروگر) است که بدون اشکال (غ)و (گ) با هم تبدیل میشود و (غر) بمعنی(کوه)است کلمه دومی (شاسب)و

(شعبه)و (غبنت)و (غبنته) یعنی (اسب) و (اسب قوی) و (نیرومندی) ترجمه میکنند و (غ) (غبنت) را برخی باز به (گشت) دری برگر دانیده اند و هر دو کلمه را (لوه گرد) ، ترمیم مینمایند ، در زبانملی ما پښتو (غبنته) و (غښتلی) و (غبنتی ده) به معنی قوی . چابک ، نیرومند ، قهرمان پهلوان را گویند. به این حساب (گرشاسب) را به معنی (صاحب اسب تېز رو کوهی) و (غرغبنت) را (به معنی کوه گرد توانا) میتوان ترجمه نمود ، (غښتل) به معنی (چابک و نیرومند) و (غښلی) و (غښتلی ده) بصورت اسم مشبهه آمده است و چنین مینماید که غرغبنت پهلوان نامی قهرمان کوه های بلند و سر بفلک کشیده (هندو کش بلند تر از پرواز عقاب) و (اسپتا گونا گیری) و (سپید کوه) یا (سپین غر) و سایر جبال این مملکت است که وصف آن در اوستا مشرح آمده است .

- - -

غربنت یا (غښتلی غرغبنت) یا (غمښتلی گرشاسب) یا (پهلوان غرغبنت) و پهلوان گرشاسب) یا (غرشاسب و گرغبنت) (گرشاسب و گرشست) و (گرگشست غرشاسب) و صور مختلفی که توجیه شود ، بهلوان ملی بابای ملت قهرمان نام او را اجداد اقوام پښتون و کی از رجال جنگجوی افسانوی است که چهره حقیقی او در داستانهای ملی افغانستان خیلی معروف است و (دارمستتر) فرانسوی او را از شخصیتهای باستانی کابل زمین محسوب میداند .

بیادم می اید که در عصر پادشاهی اعلیحضرت غازی امان الله خان در سنه ۱۳۰۰ هجری شمسي که عده از محصلین مکتب حبیبیه را برای مسابقات ورزشی به پغمان میبردند ومنهم جز شاگردان آن مکتب بودم روزی در طی نمایش درام بنام (جذر و مد اسلام) از (غرغبنت) بحیث یک (پهلوان ملی) ، (بابای ملت) (پدر معنوی قوم) ، (غښتلی) (غرغبنت) (جهان پهلوان) یاد میشد ، شخصیکه نقش او را بازی میکرد در اخیر پرده ازفراز کوه ها ظاهر شده و به آواز بسیار مردانه شاگردان معارف و سایر بینندگان را به اتحاد و اتفاق و برادر و جانبازی و قربانی در راه آبادی و اعتلای وطن و ملت راهنمائی میکرد اگر راست بگویم تا به

الحال که بیش از نیم قرن از آنروز گاران سپری شده است ، ندای این آواز در گوشم باقی مانده است .

- - -

شبهه نیست که (گرشاسب) یکی از پهلوانان افسانوی (اوستا) است که در « یشت ها » ذکر شده و در مآخذ ادبی و تاریخی شاعر توانای بلخ ابوالؤید بلخی از او نام میبرد همین قسم صاحب تاریخ سیستان از او ذکر میکند و اسد طوسی حکیم ابو نصر علی بن احمد کتاب گرشاسب نامه خود را در اثر تشویق (شاه بودلف) امیر شیبانی (۱) قراریکه در کتاب « افغانستان درشاهنامه » نوشتم مآخذ اکثر کتب ادبی و حماسی وتاریخی اسطوره یی و راستائی (اوستا) و همه سلاطین و پهلوانانی که در قرن اولیه اسلامی تا قرن پنجم و بعد ها شهرت پیدا کرده اند مبدا و ماخذ دست یافته آنها علی العموم همان کتاب « مزد یسنا » است . اینجا میخواهم یک مسالهٔ را تذکر دهم که « رستم » و « گرشاسب » هر دو پهلوانان جهانی است و هر دو به صفت « جهان پهلوان » یاد گردیده اند کوچکترین اختلافی که بنظر همه خوانندگان رسیده است این است « رستم »نقطه در زبان « دری » شاهنامه بشکل دیگر ذکر نشده .

در داستانها میگویند که مادرش « رودابه » اسم او را « رستم من » نهادو این اسم حاکی از آن است که از دردزا نجات یافت و حینکه طفل به دنیا آمد او را « رستم من » یعنی « نجات یافتم من » نهاد. بعضی منابع فولکلوری دیگر متذکر میشوند که اصلاً نام « رستم » « رو تستخم » بود یعنی از تخمه قهرمانان این همه اسمای افسانوی است و تنها اسم ادبی پهلوان جهان « رستم » است و بس . ولی پهلوان جهانی دیگر در تمام مآخذ از عصر اوستا گرفته تا جدیدترین مآخذادبی و حماسی به اسم « گرشاسب » شهرت یافته وجز به همین نام او را نمی شناسند حال آنکه « پشتو » وعنعنات ملی افغانستان همین « گرشاسب » را به صورت « غرغښت » می شناسد و برای اثبات اینکه هر دو نام های یک شخصیت اساطیری نیمه تاریخی است استهداز فقه اللغت کوچکتری اشتباهی در این میان نمیگذارد « گرشاسب » و

---

(۱)در جایش مفصل امیر موصوف معرفی خواهد شد .

« غرغبنت » به عقیده من دو اسم یک شخصیت افسانوی اساطیری است . اسمای « گرشاسب » و « غرغبنت » از نظر فیلولوژی یک چیز است واشکالیکه این دو اسم بخود میگیر مؤید این نظری هاست حصه اول این دو اسم « گر » و « غر » یا ابدال و ترجمه آنها « ابدال گ و غ « کلمه »« غر » بیان می آید معنی آن « کوه » است دو حصه دیگر اسمای موصوف ، « شاسب »« غبنت » است که معنی آن « اسب » و « اسپه » و مراد از ان سب قوی » و « غبنت » در زبان ملی پشتو « غبنته » و « غبنتلی »« غبنتی ده » به معنی قوی و « چابک » « نیرومند » پهلوان معنی دارد و از اجتماع دو حصه نام مذکور اسب قوی در گردش در کوه و « کوه گرد توانا » و « صاحب اسب تندرو » هم آمده و « غبنتلی غرغبنت » قهرمان کوه های سر به فلک کشیده « هندو کش » یا « سپین غر » یا « سپید کوه است و در آن هنگام که « سام نریمان » وقتیکه فرزند خود « زال پرورش یافته آشیان عقاب » « را در ستیغ » البرز کوه » در ٥٠ - ٦٠ کیلو متری جنوب معبد « اناهیتا » بلخ می پالد ، دفعتاً نگاهش به هیکل درشت مردی می افتد که موهایش تا سر شانه افتاده بازو هایش بر زده پوست پلنگینه در بر کرده و تیر کمان بدوش افگنده ناگهان با آوازی که کو های را به جنبش می آورد می میگوید :

منم غرغبنت ، غبنتلی غرغبنت موکل کوه ها از یکسو تا سوی دیگر از شرق تا غرب ، از شمال تا جنوب تحت نظاره منست ، از قلل بلند تر از پرواز عقاب تا کوه هاییکه سران به ستاره میخورد همه زیر اداره منست ، سام از دیدن این ماجرای عظیم قدرت میترسد و فوری از « البرز کوه » پایین میشود و فرزندش زال را روز دیگر سیمرغ ببلخ میرساند .

غرغبنته یا غرشسبه یا غرغبنت یا گرشاسب را که جز قهرمانان ملی در می آید اساطیر و افسانه های ملی تا اوائل ظهور اسلام بالا می برد و با دوشخصیت بیتنی یا بیتن یا شیخ بیتنی « بیت نیکه » سر بن معاصر میسازند و بدین صورت بیتنی و غرغبنت و سر بن سه تن از جمله کسانی میشوند که سلالهٔ « نسل » « پختون » از انها در طلوع فجر عهد اسلامی به اینطرف منتشر میشوند ولی عجالتاً بسیار

مختصر عرض میکنم که «غرغبنت» ازجمله بهلوانان داستانی است که بار اول از وی در «یشت های اوستا» . و در بنداهش ذکر شده و قدامت نام او را از خلال تذکرات پر «اوستا» باید سراغ کرد که اقلاً به ۳۰۰۰ سال از امروز تخمین میشود .

چون گرشاسب یال یلی بر فراشت سر نیزه از چرخ گردون گذاشت
چه از نو جوانان چه مرد کهن زگرشاسب بودی سراسر سخن

بران پورش ارام بفروز کـام سرند از میـان سران سپاه
گران مایه را کرد گرشاسب نام کجا جای دارد بدین رزمگاه

(بتن، غرغبنت، سربن)

(اترط، گرشاسب، سرند)

بیتن، بیتنی، شیخ، بیتنی، اترت، ارتریت، تریت، اتربهت، تربهت

مهروند، سرند

مفکوره جدید، نیکه گان سه گان سه تره نی ته، انقلاب در اصل اساس، اجداد سه گانه، (بتن) غرغبنت، سڑبن، (اترت، گرشاسب، سرند) شجره انساب افغانی، وجود اسطوره نیاکان، نامهای اوستائی در شاهنامه، گرشاسب نامه ازیشت های اوستا تا بنداهش از کتاب گرشاسب ابوالمؤید بلخی تا تاریخ سیستان، از گرشاسب نامه تا امروز، گرشاسب، هاوان و سپهبد، گرشاسب پسر اتریت گرشاسب و جنگ هایش با هندییان، تورانی ها و نفوذ چین جهان پهلوان مانند رستم، دو پهلوان کابلی، رستم در بعضی پهلوانی ها می خواهد (جنگ رستم و سهراب) و میگریزد (جنگ اسفندیار بلخی و رستم» ولی گرشاسب شکست نمی خورد، قدامت نامه های اوستائي، سه هزار سال قبل امروز، حیات افغانی خورشید جهان مقامات افغانی ایجاد تاریخ عصر استعمار انگلیس، تاریخ به پول داستان پیدایش نسبت نامه افغان به بنی اسرائیل، اصل حقایق، آخرین مغلق مبدا نژادی به اوائل عصر اسلامی، مفکوره بی اساس سه هزار سال پیشتر وجود آنها در (یشت های) اوستا.

بتن ، غرغښت ، سربن

اترط ، (گرشاسب) سرند

یکی از مسایلی بسیار مهم که اینجا بار اول طرح میکنیم و بنظر من برای تاریخ فولکلوری و نژادی این افغانستان کمال اهمیت دارد این است که نیکه گان نژادی افغان را که به ۳۰۰۰ سال و اندی میرسید از آنجا گرفته و به جایی میبریم که اوستا و منابع اوستائی به فاصله (۳۰۰۰) هزار سال قبل از امروز و به نقل آنها رنگین است نا گفته نماند که مجموع این (سه نیکه گان) را به السنه لاتینی (ترۀ نی ته) گویندوما اینجا آنرا به (سه نیکه گان ، یانیکه گان ثلاثه) ترجمه و استعمال میکنیم .

این نیکه گان ثلاثه عبارت از (بتن ، غرغښت ، سربن ، افغانها سلاله نژادی خویش را احیاناً ازنظر فولکلور به آنها میرسانید از نقطه نظر زمان علیا به مقاومت روان صدر اسلام قرار میدهند و در سطح پایان تعداد قبایل و عشیره که از برنیکه و جد منشعب میشود بیحد زیاد است مقصداین است که این روایات که به رنگ و گهر وجود داشته است در بعضیاز کتبها در هندبزبان اردو در دوره تسلط انگلیس ها در هندوستان به چاپ رسیده مثل حیات افغانی ، (خورشید جهان) مقالات افغانی ، معلوم میشود که از نگارش و چاپ آنها مقاصدی معین در کار بوده مطلب عمده و اساسی من از اینجا این است که این (سه نیکه) را نویسندگان افغانی به همان اسمای معین که ایشان گفته وشنیده و دور از حقیقت تکرار کرده ، از اصل ترجیع آنها بی اطلاع مانده و بصوب نکاتی میروند که خالی از حقیقت است .

شبه نیست که اسماْ بتن ، غرغښت و سر بن ، همان نام های (ترت) (گرشاسب) (سرند) است که در مباحث آینده برای هرکدام مطالبی خواهم نوشت . در میان این سه نام غرغښت نزد ما افغانها مشهور تر است و نویسندگان را در اطراف او درامه ها و پارچه های ادبی نوشته تا اندازه یی اسباب شهرت وی را فراهم کرده اند و اینک با اول او را بنامی که در اوستا ذکر شده بصوبت (گرشاسب) معرفی میکنم که غرغښت) به لهجه ملی ورسم الخط ملی عیناْ مراد اوست این دو نام که اینجا به تلفظ

محل و زمان دو اسم یک شخصیت ارائه نمودیم از نقطه نظر مفهوم معینی داند که یکی (اسپ تیز رو کوهی) دیگری عین (کوه گرد) معنی میدهند (غرغنبت) و (گرشاسپ) از کتاب گرشاسب ابوالمؤید بلخی تا تاریخ سیستان و بالاخره تا گرشاسب نامه اسدی طوسی در اطراف شخصیت او پاره مطالب کم یا زیاد نوشته اند و او را رفیقان (زرد هشت) حساب کرده اند.

غرغنبت پسر (اترت) وسلسله نسب او به چندین پشت به جمشید میرسد او درتمام جنگ ها با پدرش (ابتن) (اتریت) وتنها جنگ ها کرده هندو و هندویان.
توران و چینیان را به متابعت خود درر آورده. به کابل پدر و پسر جنگ ها کرده و پادشاهی نموده زرنج سیستان به کمک اسیران کابلی آباد ساخته و درتمام این جنگ ها از (پهلوانی) به (اسپهبدی) و مقام پادشاهی رسیده است غرغنبت از بعضی نظر ها با رستم جهان پهلوان افسانوی کابلستان قابل مقایسه و احیاناً شایسته تقدم است او در نکته که نام گرشاسب در یشت ها اوستا ذُکر شده در نام رستم اقلاً به اسم که ما میشناسیم جزی نسبت بر او تقدم پیدا میکند.

گذشته ازین نام او و پدرش بحیث پادشاهان کابل یاد گردیده و رستم کابلی زابلی به این صفات نرسیده. بعضی از نویسندگان (گرشاسب) را پهلوان زورمنش) و رستم (پهلوان نرمش منش) خوانده و هر دو پهلوانان کابل را به صفات جداگانه شناخته اند.

بهر حال غرغنبت ،یا گرشاسب ، پهلوان افسانوی یلی قدیم آنکه حیات و مماتش در کابل میگذرد و لارد مستتر فرانسوی او را (پهلوان کابل) میخواند کسی است که جامعه افغانی بحیث یک تن ، از نیاکان خود میشمارندو از (۳۰۰۰) سال در افغانستان معروف و مشهور است.

(سرند) یا (سربن) دومین شخصی از جمله نیاکان (ثلاثه) و اسم (سرند) از زمانه های قدیم سه هزار ساله فرق نکرده وهمه جا او را (سربن) می شناسیم و حاجت به تحلیل فیلولوژی ندارد.

این (سربن) یا (سرند) پسر شاه میداند. و مقصداز شاه از کورنگ شاه زابلی است.

بهر حال در گرشاسب نامه بحیث شهزاده کابلستان ذکر گردیده وبالاخره در جنگ با (تورک) شهزاده دیگر زابلی کشته شده.

- - -

(ابتن) یا (بتنی) با (بیت نیکه) که عبارت از (اترت،باشد پسر (شم) پسر (تورک) پسر شیدسب) پادشاه است که شرایط زمان و مکان ومقتضیات زبان لهجه به بسیار فرق، جزئی ایشان را به (اترت گرشاسب، سرند) میگوئیم همان یک سلسله پهلوان. مجاهدین، مبارزین،مدافعین، آئین و فرهنگ و کشور کشائی و کشور داری بودند و از زمانه های بسیار کهن علم بردار نهضت های سیاسی اجتماعی فرهنگی این سر زمین بشمار میرفتندوایجابات زمان آنها را به حیث (پهلوان) و (جهان پهلوان) تمام صفات انسانی و ملی را به ایشان داده است. پیشتر گفتیم که گرشاسب یا غرغښت از رفقای (زردهشت) بودند و آیین (اهورانی) در (پکتیا) (در گردیز غرایس) یا (سنگ دژ) قدیم هویدا است این (مرد کوهی) همان طوریکه در زمانه های اوستائی به دیده نیکو نگریسته میشد در اثر تابش دین مقدس اسلامی اطراف چهره او را مینوع های مقدسی گرفت واو و رفقایش به حیث (بیټ نیکه) و غرغښت بابا) سرند جهان پهلوان سر سلسله نژادی اقوام سلحشور کتله بزرگ افغانی گردیدند این مسئله به شکل گوناگون در میاململ دیگر هم موجود است و می بینیم که در عصر باستان در حالیکه تاریخ بکلی خاموش است به پهلوان فولکلوری و اسنوی می گرایند و بطور مثال اقوام جرمنی، جاپانی، چینی متذکر میشویم که برای ابهت نژادی و ملی خود به یک سلسله اشخاص میتولوژی متشبث میشوند.

ملت قهرمان افغانستان در اثر ممیزه جبین و صفات ذاتی به اشخاص نیمه تاریخی ونیمه داستانی چند دفعه بر پادشاه کابلستان هم غلبه می یابد.

اسم (اترت) در قطار پادشاهانی آمده که بعد پنا اوران جمشید زابلستان ازدواج ثانی او با دختر (کورنگ شاه زابلی) به سلطنت میرسد و (ابتن) یا (اتریت نام شاهی در استه میگیرد و بعداز کمی در خانه او گرشاسب (غرغښت) تولد میگردد و این پدر و

پسر مخصوصاً بعد از اینکه پسرش و جوان بی همت شدند دوره سلطنت پدرش خیلی طولانی شد زیرا کس به نگاه مخالف به او دیده نمیتوانست (اترت) ، یا (بتنی) خیلی ادم خدا پرست و نیکو مشربی بود و از بین اندرز های که بپسرش داده در اینجا قسمتی از آن را خلاصه کرده ایم مراتب خیر خواهی (دیانت طلبی او معلوم میشود ، نام او را صحیفه های تاریخی بصورت مختلف قید کرده اند مثل بسن ، بتینی بیت نیکه ، اترط ، اتریت .

(اترت) یا (بیت نیکه) جنگ های زیادی به کابل نموده و از دست کابلشاه سه مرتبه شکست خورده و در شبخون در جنگ چهام در جنگ (سکاوند) کامیاب گردیده . مشار الیه به پادشاهی کابل هم رسیده و دز طی جنگ که در نواحی سرحدی زابل بوقوع پیوست کابلشه را شکست داد . (اترت) انسر جای شود را به فریدون سپرد و خودش وفات کرد پسرش گرشاسب هم از جهان رفت و زمینه برای فریدون یک سره شد .

پس نیکه های ثلاثه : بتن ، سربن و غرغبنت که وجود ایشان در عصر اوستائی ثابت است قبل از آیین مقدس اسلامی ، که روزی در عهد اوستائی و بالاتر از آن در لابلای تاریخ و عنعنات گذشته این سر زمین به صفات بزرگواری وسلحشوری یاد شده اند انها را به حیث پهلوانان ، مجاهدین و نیکه گان و بابای قوم ها ملت بشمار آورده و برای ایشان هر طوریکه بوده و هر شکلی که گرفته اند احترامات بزرگ قایل شده اند و نام ایشان را تا امروز تجلیل میکنند .

بیت نیکه ، غرغبنت جهان پهلوان و سر بن بابا در میان ملت نیرومند افغانستان بحیث سمبول قومی و ملی شناخته شده. تنها چیزیکه میخواهیم این جا وا نمود کنم این است که ایشان طوریکه یک سلسله کتب عصر استعمار بازنگی از آن نتیجه میگرفتند . و آخر داستان را به بنی اسرائیل میکشاندند بکلی پوچ و عاری از حقیقت است و حالا که پرده عقب زده شده است می بینیم سه هزار سال پیش از امروز در عصر اوستائی وخدا میداندچقدر سال پیشتر از آن در اقوام و عنعنات ملی و نام و نشان آنها پا بر جا بود .

بیتن ، غرغښت ، سربن که بیشتر به همین صورت در میان قبایل افغانی شهرت دارند کسانی اند که بحیث سر سلسله انساب شهرت دارند و اولی به مناسبت زهد و تقوا به حیث شیخ و مرد جهان دیده وجهانی به صفت (شیخ بیتنی) یاد شده و دومی (غښتلی غرغښت) پهلوان نیرومند جهان پهلوان) میشمارند و سومی را جوان آتشین مزاج و پر تهور بحساب می آرند .

بیتنی یا (شیخ بیتنی) نیکه و سربن و غرغښته یا غرغښت بحیث قهرمان داستانی در مآخذ اوستائی ذکر شده اندو بار اول بکمال صراحت متذکر میشود که (یشت های) و (بنداهش) از آنها یاد میکنند و مخصوصاً تذکار نام آنها از خلال تذکرات (اوستا) بگوش میرسد . ماخذی که معمولاً از آنها مختصر یا میکردند از هزار و سه صد سال تجاوز نمیکرد این تخمین تقریبی را اقلاتاً (۳۰۰۰) هزار سال بالابرده میتوانیم این تخمین از روی لست و تاریخی که ما برای معاصر بیش از زردشت شپنیتمان) و کتاب او اوستا قایل شده ایم و اگر به روایات افسانوی توجه نمائیم نام غرغښت یا گرشاسب و (بیتنی) یا (بیټ) یا نام (زردشت) در یک قطار می آیند و بالاتر از آن با اسم جم و جمشید موسس سلاله دودمان پیشداديان بلخ هم ردیف میباشد .

من در میان (داستان های عامیانه فولکلور) وتاریخ ثابت به دسته اولی اهمیت زیاد میدهم زیرا (تاریخ ثابت) هر چه باشد بقلم یک نفر نوشته شده میباشد . (داستان های عامیانه) نویسنده مشخص ندارد و از طرف جمعی از راویان توده یی دهن به دهن تکرار شده سینه بسینه نقش و حفظ گردیده طوری که پیشتر یاد آوری کردم بیتنی یا بیټ یا اتریت و غرغښت یا گرشاسب . سربن یا سروند سه نیکه گان سه اقطاب ، سه (تره نیته ، سه واحد مبداء سه ابد ابدال ، سه شیخ ، سه قهرمان سه بابا ، سه اجداد ، سه پدر معنوی ، سه سر سلسله انساب ملت با شهامت پښتون را تمثیل میکنند که نام های اصلی آنها در یشت های اوستا و بنداهش ذکر شده است .

مولفین عصر (مغل و انگلیس) تا اختراع شخص موهوم و مجهول (قیس

ملقب به عبدالرشید) و پیروان وی در مورد مبداء نژاد و سلاله پښتون طوری سهم پاشی نمودندکه برای (قریب ۴۰۰ سال) افکار و اندیشه این کتله بزرگ را مشوب ساختند.

جناب شیر محمد گنداپوری ابراهیم زی، صاحب تاریخ (خورشید جهان) و جناب محمد هاشم خان، صاحب تاریخ فرشته و صاحبان آثار دیگری چون (آیین اکبری) (مخزن افغانی). مرات الافغانی و غیره هزار و یک قصه واهی چون (طالوت فرعون) و (ابرهه پادشاه حبشه) و (قبطیان) و (بنی اسرائیل) وحکایات جعلی (ارخیاو برخیا) و غمزه زا بهم یافتندساختند ولی نور معرفت قرن بیستم همه این داستان های خود ساخته را از میان بر دو انساب سه قهرمان (بیتنی، غرغښت و سربن) به یشت های اوستا چون آفتاب بر پارچه یخ تابش نموده و همه قصص و روایات جعلی را بکلی نا پدید ساخت.

\- \- \-

بیټ نیکه و غرغښت یا گرشاسب و سړبن یا سروند یا سرندسرسلسله انساب جز اشخاص روحانی و نظامی محسوب میشوند ایشان قرار نوشته بعضی مدققین و شعرای اسلامی ویشت های اوستا از پهلوانی به سپه (۱) سالاری شهزادگی به پادشاهی رسیده اند و سلسله آنها مانند (غرغښت یا گرشاسب بن اترت، و بیټ نیکه بن هاشم، بن تورک، بن شیدسپ، بن توربن جمشید به پادشاه بلخی میرسد (۲) ماخذ اسلامی ایشان را بحیث پادشاهان نیرو مند ستوده اند که در عرض و طول افغانستان از کابلستان تا زابلستان مشهور اند و جنگ و نبرد ها و فتح و ظفر آنها مسلم میباشد. چون ملت افغان به (شمشیر و دین) اهمیت زیاد میدهند در نظر آنها جایگاه شاهی سروری از مقام پهلوانی و ذهد و تقواکوچک تر

---

(۱) صفحه ۳۱۲ ،افغانستان در شاهنامه نگارش ،ا.ع.ک

(۲) گرشاسب نامه اسدی طوسی. در حقیقت این دومین مرحله حیات جمشید است که بعد از تکرار غور وارد ((زابلستان) شد و با دختر (کورنگ) شاه ازدواج نمود و سلسله (جمشید گورنگ) بمیان آمد.

است . ازین جهت (قوای ثلاثه) به القاب شیخ . نیکه و بابا نزد همه گان مشهور و محترم میباشد .

- - -

خطوط منظم چهره ،تناسب اندام ، زبان مستدل با قوای صرفی و نحوی تطبیق برخی نام های عشیروی و قبیلوی . موقعیت اماکن جغرافیائی مطالبی بود که موضوع آریائی بودن کتله بزرگ پښتون راثابت نگه میداشت حالاکه سلاله انساب (قوای ثلاثه) (بیټ نیکه) (غرغښت و سړبن) به اساس یشت های اوستا و بنداهش واضع و ثابت گردید ویشت های اوستا از آنها در حدود سه هزار سال یاد آوری میکند و (غرغښت یا گرشاسب ، اتریت یا بیټ نیکه) در جمله رفقا و پیرو «زردهشت» می یابند دلیل محکم دیگر بر اصالت اریائی آنها است . بنده از پنجاه سال باینطرف راجع به مسایلی که به اریائی بودن کتله بزرگ پښتون تعلق می گرفت وسایل . کتب ومقاله ها نوشتم وحالا یک بار دیگر مکرر اظهار میدارم که ایشان در مدنیت باستانی اوستائی ، (ویدی) سهیم و شیر یک اند .

- - -

افسانه های ملی اوائل مبدا نژادی کتله بزرگ افغان را به سه شخصیت بزرگ نسبت میدهد .

(۱)بیتنی(۲)غرغښت(۳) سړبن ، شبه نیست که فولکلور و سلسله و مناسب که از اوائل عصر اسلامی شروع میشود وبیشتر از آن ذهنیت عامه فراموش کرده ودوره هاي قدیم بر چهارقرن از لوحه دهن توده به کلی پاک شده و بیشتر از چهارده قرن چیزی نمیتوان یافت و یک قلم از کران ساکت است. منتها بصورت بسیار مختصر و اندک به انها جنبه روحانیت داده (شیخ بیتهنی) و یا قهرمان جنگجوی ملی تصور کرده ز غرغښت وادی ههرفته بحیث قوهٔ ما فوق طبیعی ملی و مذهبی و عشایری آنها مبدا نژادی و قومی و نسبی خود پنداشته اند .

- - -

در شاهنامه وقتیکه (سام) فرزند خود (زال) (پدراند رستم) در قلعه (البرز کوه) در (۶۰ - ۵۰) کیلو متری جنوب ، بلخ در آشیانه (عقاب) می اندازد و بعد از

سال ها در اثر خواب های مکرر به کوه مذکور میرود که فرزندش را بیاورد . در البرز کوه قوای عجیب و شگفت آوری را مشاهده میکند از دیدن (موکل) یا (ژنی) کوه حیران میشود و رنگش میپرد . این (ژنی) کوه به لباس (غرغنبت) بابای کوه (هندوکش) پدر ملت نیکه اساطیری و فولکلوری اقوام پښتانه است که پوست پلنگی در بر کرده و تبرد کانی بر دوش افگندهو آستین ها و سر برهنه در قله های هندوکش از شاخی به شاخ تردد میکند.

- - -

غرشاسپه یا غرغنبت یا گرشاسب در یشت هاي اوستا به تکرار ذکر شده در آبان یشت تذکر رفته که بعداز (فریدون) «گرشاسب» یا «غرشاسپه» به سلطنت رسید .

مشارالیه از اولاده تریتا (Thrita) از نژاد و اولاده (ساما Cama) یعني (سم یا شم)میدانند که بعد از (ویوانگا)و (اتویا) پدر جم وفریدون سومین کسی است که عصاره (سوما)را استخراج کرده با این عمل نیک به پادشاهی رسیده است ابن تریت یا اتریث یا (بیتنی) اولین شخصی است که در عالم طبابت اظهار تبحرو لیاقت نموده و میخواست ذریعه گیاه مذکور امراض و آلام بدنی مخلوقات را علاج و دفع نمایند براي موفقیت او (هورامزدا) انواع مختلف گیاها را که تعداد اقسام آنها به هزار میرسید خلق کرد و به کمک نباتات مذکور درد ها والام وتب های گرم و سرد را دفع کرده (تریت) یا (بیتنی) در مقابل این عمل خیر صاحب دو فرزند، یکی (اوروکشیا Urvakshya) (اورواخشه) که مقنن بزرگ شد و قوانین حیات را تدوین نمود و دیگری (غرشاسپه)یا (گرشاسپه) که جوان زیبا و خوش اندام وخوش شکل و پهلوان جنگی بار آمد .

(غرشاسپه) یکی از پادشاهان نیرومند و مقتدر دود مان و (پاراداتا) (پیشدادیان بلخ) و آخرین کسی است که بین خاندان پیشدادی و خاندان اسپه واقع شده و در مقابل یک عده مخالفین داخلی آریاتا و خارجی ابراز رشادت شهامت نموده و صحنه فعالیت های او بیشتر در جنوب هند وکش کابل وگندهارا و در غرب و جنوب غرب حوزه ارغنداب و صحنه پهناور سیستان ساحل رود خانه هلمند را در بر میگرفت

(زمیادیشت) اوستا کاروایی های مردانه این پهلوان کابلی و ارغندابی و سیستانی بخوبی شرح میدهد یکی از پهلوانی های او را که ابان یشت فقره ۳۷ شرح داده قتل (گنداریووا) (پهلوان کنده هاریا کندهار است) قرار نذکر این (یشت) (غرساسپم) یعنی گرشاسب) ، عقب دریاچه (پی شنا) که (دار مستتر) آنرا دره (پشین) تعبیر کرده است قربانی های به نام (اناهیتا) ناهید تقدیم کرده و بر پهلوان مذکور غالب شد (قرابت پشین و کندهار قربانی ها و میدان جنگ را تعیین میکند) سرود (ویدی از پهلوان مذکور بنام (کند هاروا) (کندهاری) به حیث سر کرده شیاطین تعبیر نموده است .

(دارمستتر) در نوته ٤٨ صفحه ۳۷٦ جلد دوم ترجمه (زند اوستا) خود بفرانسه (گرشاسپه) را (نری مانو گرشاسو) یعنی (گرشاسب نریمان) پهلوان داستانی کابل خوانده است. (کندهاریووا) پهلوان کندهاری خوانده و بعضی موٴلفین دیگر بواسطه دریا چه (وروکشه) که عبارت (کوه زره) سیستان میباشد این پهلوان ها را سیستانی میدانند (کوه زره) عبارت است از (کوه یعنی زمینی که سیل انرا چقر و چقور نموده باشد و رنگ زرد و طلائی بخود بگیرد .

(کوه زره) تقریباً ٥٠ کیلو متر طول دارد و در مواقع آبخیزی هلمند آب در آن جمع میشود ودر باقی سال نیمه خشک و نهایت گرم و درجه حرارت در آنجا از ۲۰۰ متر تجاوز نمیکند (کوه زره) اولین دریاچه طبیعی افغانستان است که ملیون ها سال پیش آب آنها جمع میشود (۱) وقتی میدان جنگ پهلوان تصوری اوستائی محسوب میشود .

بهر حال پهلوان (گندهاریووا) پهلوان مقتدری بود که از دست (گرشاسپه) کشته شده است . (گرشاسپه) یا گرشاسب یا (غرغښت) انتقام خون برادر خود را که (اورواخشه) نام داشت از قاتل وی (هتیاسپه Hitaspa) می کشد و نعش او را در گادی (عراده) می بندد و با خود میکشاند . همین قسم عده از پهلوان دیگر که در میان آنها (۹) نفر پسران (پتانی Pathani) و اولاده (نی و یک Nivik) و

---

(۱) راجع به (سیستان یا حوزه سفلی هلمند) اثر دیگری نوشته ...

پسران (و شتهنی Vistithni) بودند با جمعی از پهلوانان دیگر همه را کشت و بخاک یکسان کرد.

(دارمستتر) در نوشته هاي صفحات خویش که ذکرکردم به ملاحظه میرساند که کارٓوایی های (گرشاسب) شبیه کار اجرا ات رستم در شاهنامه است و به این اساس از نقطه نظر اقتدار وبزرگی پهلوانی (گرشاسپه را با رستم) مقایسه میکنند.

نام (رستم) خیلی معروف تر از نام (گرشاسب) استوفردوسی جز یک مرتبه ازگر شاسب ذکر نمیکندولی در اصل حقیقت گرشاسب در بعضی جاه ها گوی سبقت از (رستم) برده است رستم به صفات انسانی نزدیک تر است ولی گرشاسب به هیچ میدان شکست نمی خورد و پهلوان خارج از تصور است.

پس قراریکه ۳۱ سال قبل در جلد اول تاریخ افغانستان نوشتم و قسمت از آنرا اینجا نقل نمودم (گرشاسب) یا (غرغښت) رایشت های اوستا خوب می شناخت و از او (در ارام یشت) صحبت مینماید.

قرار این یشت (گرشاسب) پسر (تریت) او از نژاد (ساط) یا (شم) (شم) پسر (اترت) (تریط) است از او پسر به دنیا آمده یکی (او رواخشه) و دیگري (غرشاسپه) یا (گرشاسپ) اولی ادیب و مقنن بزرگ حیات اجتماعی و دومی نیرومند دلیر و پهلوان جنگی بار آمد ودر پهلوانی شهره آفاق شد. واز پهلوانی به پادشاهی رسید. (او رواخشه) حین مراجعت از دیارچین بدست (هیتاسپه) کشته شد و انتقام او را برادرش (گرشاسپ) گرفت و او را به گردونه جنگی خود بسته کرد واز کشور چین به (آریانا) آورد.

یشت های اوستا از دو دریاچه صحبت میکند یکی دریاچه (پشین) ودیگر دریاچه (وروکشهمد)، (دارمستتر) فرانسوی موقعیت این دو دریاچه را در سیستان علاقه (پشین) قرار میدهد. طوری که جایش ذکر خواهم نمود (گرشاسب) د رسیستان بانی شهر زرنج بود و سی هزار مردان کابلی در آبادی مرکز سیستان صرف مساعی نمود.

بهر حال (دارمستتر) به این عقیده است که (غرشاسب) یکی از پهلوانان نیرومند

کابلی است ولی اکثر اوقات او در سیستان سر زمین آباد هیرمند و فراه رود خاش رود و رخد رود و خشکرود و هروت رود گذشته و در کابل و زرنج پادشاهی نمود . و در دریاچه های معروف سیستان در (کوه زره) (دریاچه دسکین) (دریاچه پوزک) (دریاچه ابری) شکار جای او بود . اوستا وشاهنامه وگرشاسب نامه کتاب هایی است حماسی و کار نامه های هر دو پهلوان کابلی قرنها زیب وزینت یافته وشاهنامه و گرشاسب نامه را میتوان نامه های باستاني همین پهلوانان کابلی دانست. شبه ای نیست که ماخذ ومبدأ اکثر داستان هاي رزمی وحماسی و اسطیری قدیم آریائی سرود (ویدی) بوده واز آن افسانه ها و داستان های یشت های (اوستا) به تدریج ساخته شده است . و طبق قضاوت های محیط ازین همه داستان و افسانه قصه های دیگری ظهور کرده نسبت به عصر ویدی افسانه هاي اوستایی در محیط تاریخي و جغرافیایی به ذهن و عرف ما نزدیکتر است چنانچه (اوستا) نسبت به (وید) مثال قطره است در مقابل دریا این بر همگان روشن است ، این سلسله در عصر اسلامی وارد شده و شعرا ونویسندگان قرون اولی اسلامی مانندابوالمؤید بلخی ودیگران وارد میدان شدند و مأخذ بزرگ و اساسی این عصر (غرغنبته)

(گرشاسب) شاعر بلخ در قرن چهارم هجری بمیان آورداز او یاد کرده و معلوم نیست که از کجا و چطور از ماخذ قدیم استفاده نموده ولي سلسله (وید) و (اوستا) و (مأخذ عصر اسلامی) بهم مربوط و مسجل است تا اینکه نوبت به حکیم ابونصر علی بن احمد اسدی طوسی میرسد که کتاب (گرشاسب نامه) را تصنیف نموده است (٤٥٦ هجری قمری) این کتاب بعد از شاهنامه دربین ماخذ بزرگ ما بشمار میرود .

مؤلف مجهول تاریخ سیستان به نقل از ابوالمؤیدبلخی یکی دیگر از جمله مأخذی است که راجع به (گرشاسب) سخن بزنند و فردوسی در آیینه شاهنامه در ۲۱۰ هجری قمری و اسدی طوسی در ٤٥٦ هجری قمری وفات نموده و میان تاریخ وفات این دو نفر قریب (۱٥۰ سال) تفاوت است . فردوسی شهنامه خویش را در غزنه و بین غزنه و طوس در سر زمین خراسان نگاشته و ۲۰ سال آنرا مخفی نگاه داشته تا به سلطان مشرق محمود زابلی تقدیم داشت و اسدی طوسی

شاعر وحکیم خراسانی (گرشاسب نامه را در حصص شمال غرب (آذربایجان) در قلمرو (ایران) در رسیدخ (نخجوان) در سایه مساعد حکمران (بودلف) به پایان رسانیده است.

- - -

یکی از مسایل بسیار مهمی که اینجا بار اول طرح میکنم و بنظر من برای تاریخ فولکلوری و مبدأ سلاله نژادی این سرزمین کمال اهمیت دارد، این است که نیاکان نژادی کتله افغان را که اوایل آغاز عصر اسلامی میرسید. از انجا گرفته و به جایی میبرم که کتاب مزدی سنای اوستائی به فاصله سه هزار سال پیش از امروز به نقل آنها رنگین است. ناگفته نماند که مجموع این (سه نیاکان را به زبان های خارجی) (تری نی ته Trenite) گویند و آنرا میخواهم به اصطلاح وقت (نیکه گان ثلاثه) ترجمه نمایم.

این (نیکه گان ثلاثه) عبارت است از بیټن، غرغښت، سړبن، که افغان ها مبدأ سلاله نژادی خود را احیاناً از نقطه افسانه ها و داستان ها به این (سه نیکه) می رسانندو اینها را از نقطه نظر موفقیت تاریخی و جغرافیائی به آغاز عصر اسلام قرار میدهند و در سطح پایان تعداد قبایل از آنها منشعب میشود که از حساب تخمینی بیرون است.

مقصد کلی من در اینجا این مسئله نیست که به شرح تعداد قبایل بپردازم زیرا این خیلی ابتدائی و پاره کتابها ییکه در هند به زبان اردو دوره تسلط انگلیسی ها به چاپ رسید متعدد است مانند حیات افغانی، خورشید جهان. مقامات افغانی که به تفصیل وارد بحث گردیده اند.

نقطه اساسی من در اینجا این است که این (سه نیکه) را نویسندگان افغانی به همان اسمای محلی شنیده و گفته و تکرار کرده واز اصل نام حقیقی ایشان اطلاعی بهم نرسانیده اند این مسئله خیلی نزدیک به حقیقت است که تلفظ کلمات یک روش و برخورد آن در یک محیط معین فرق میکند (این به آسانی فهمیده میشود که (بیټن، غرغښت، سړبن) خطور (اترط، تریت، گرشاسب، سربن) شده است.

در میان این سه نام (غرغنبت) در ذهن عمومی افغانها مشهور تر است و نویسندگان ما در اطراف او درامه ها ،افسانه ها و پارچه های ادبی نوشته اند و اسباب شهرت او را فراهم کرده اند و اینک بار اول او را (گرشاسب) یا (غرغنبت) معرفی میکنم و از نظر فیلولوژی مقابله هر دو نام یک چیز واحد است . هر دو (اسپ کوهی) و (کوه گرد) معنی میدهد. غرغنبت و گرشاسب از قطار شخصیت های فیلولوژی بسیار مهمی است که از (اوستا) گرفته تا (بنداهش) و کتاب گرشاسب ابوالمؤید بلخی و تاریخ سیستان و بالاخره گرشاسب نامه کتاب های دیگر در اطراف کار نامه های جنگی او نوشته اند و این دو نام بزرگ به لباس واحد در آورده اند . (زردشت) و (گرشاسب) مصاحب و هم راز یکدیگر بودند .افسانه های فولکلوری به گرشاسب حیات دیر پای داده تصور مینمایند که در مغاره ای در سمت شمالی کابل هنوز حیات است .

– – –

غرغنبت پسر (اترط) یا (تریت) یا شیخ بیتنی و سلسله او به چند پشت به جمشید میرسد . وی در تمام جنگ ها با پدرش (بیتن) هم صدا بوده و در غزوات هند با (هندیان) و باشندگان (توران) و (چین) شامل بوده و باشندگان نقاط مذکور را مطیع خود ساخته و در برخی محاربات پدر و پسر سهیم بوده و پدر و پسر به مقام پادشاهی رسیده و شهر زرنج سیستان را تحت نظر مهندسان هندی و رومی و اهالی کابل زمین آباد ساخت غرغنبت و رستم را بعضی ها از بعضی نظر ها قابل مقایسه میدانند و برخی مباینت میان آنها قایل میشود . درست است که غرغنبت و رستم پهلوانان افسانوی کابلستان و زابلستان اند . هر دو جهان پهلوان و سر بر اوردگان یک سر زمین اند و پرورش یافتهٔ یک شهر و دیار اند فقط یک نکته در میان است که از نقطه نظر نام و نشان پدر و خصالت پهلوانی گرشاسب از رستم گوی سبقت ربوده . یشت های اوستا از گرشاسب نام می برد و از بردن نام رستم خاموش است . گذشته ازین گرشاسب نامه او و پدرش را بحیث پادشاه کابل یاد کرده حال آنکه رستم کابلی به این صفت نرسیده . رستم در بعضی جنگ ها خویده (رستم و سهراب) در بعضی جنگ

های دیگر پشت داده و گریخته (رستم و اسفندیار) با آنکه گرشاسب در همه جنگ ها فاتح ومنصور بوده و هیچ کسی یارای مقابله را با او نداشته بدین مناسبت از نظر پهلوانی یکی را (زورمنش) دیگری را (رحم منش) خونده اند این کوچک ترین فرق میان هر دو است .

بهر جال (غرغنبت) یا (رستم) هر دو پهلوان افسانوی قدیم اند که دارمستتر اولی رااز پهلوانان نیرومند کابلی زمین محسوب میدارد و از سه هزارسال در این دیار مشهور است دومی به شهادت شاهنامه اززنش (رودابه) دختر مهراب شاه کابلی وپدرش (زال) پرورش یافته دامان عقاب در البرز کوه بلخ است و بقرار تمام افسانه ها هم زمان گرشاسب بود .

– – –

(ابتن) یا (بیتنی) یا (بیت نبکه) عبارت از (اترط) شاهنامه (و گرشاسب نامه است) مشارالیه پسر (سم) یا (شم) است و او پسر (تورک) و پسر (شیدسپ) پادشاه کابلستان است . اسم (اترط) در قطار پادشاهای آمده که بعد از پناه بردن جمشید به (زابل) و (زابلستان) (مرکز آن گندهار و از حوزه ترنک تا حوزه هلمند) و مزاوجت ثانی او با دختر (کورنگ) شاه رسیده اند تذکر یافته و به سلطنت رسید .

(اترط) یا (ابتن، پسر) شیدسپ ، به پادشاهی رسید و کمی بعد درخانه او (گرشاسب) یا غرغنبت) تولد یافته . این دو پدر و پسر و مخصوصاً پسر در جوانی پهلوان بی همتا بود و هیچ کسی یارای سخن گفتن از ترس او با پادشاه نداشت . (اترط) یا (ابتن) (شیخ بیتنی) مرد روحانی بود و در جنگها کفایتی نداشت معذالک از تمام شهزادگان بیشتروطولانی تر سلطنت نموده است این موفقیت در سایه شمشیر پسرش میسر شده بود .

– – –

(اترط) (بیتن) جنگ های زیادی در کابل نموده واز دست کابل شاه سه مرتبه شکست خورده و شبخون جنگ چهارم در (سنگ سکا وند لوگر) کامیاب گردیده است . مشار الیه به پادشاهی رسیده در جنگی که در (زابل) بوقوع پیوسته است کابل شاه را در

کابلستان سلطنت داده است . اتربت جای پادشاهی خود را به (فریدون) سپرد و به جهان فانی شتافت و پسرش (گرشاسب) بعد از زخم خوردن در محاربه از دست یک نفر (تورانی) در غار کوهی در سمت شمالی کابل پناه برد و بحساب جادو آنجا مستقر گردید.

- - -

(سرند) یا (سرین) سومین شخصیت از (نیاکان ثلاثه) است که اسم او (سرند) و (سر بن) عیناً یک چیز است و مراجعه به استمداد از فقه اللغة ندارد.

- - -

بعضی منابع قدیم مانند (بنداهش) و بعضی کتب دیگر که به پهلوی آمده بیشتر داستان ها با تبعیض جادو و جادو گری مخلوط شده و در نتیجه قصه ها رنگ فولکلوری گرفته ضمناً چنین پنداشته اند که گرشاسب مرگ و میر نداشته است و در نتیجه چنین تصور کرده اند که (گرشاسب نمردنی) بوده است گرشاسب خودش مرد زیبا و جوانی در نغمه پاک و به این صفت در روزگار اخیر (باسوشبانس) همکاری میداد و برای نابود ساختن دیوان امادگی میگرفت در اینجا یک نفر جادو گر به اسم (ننتی) بفکر افتاد تا به گرشاسب آزار برساند لذا چاره بدین سان دید که دختر قشنگی را پیدا کند وبا گرشاسب همبستر سازد و او را (ناپاک) کند و بدین طریق صفت (نمودن) را از وی زائل سازد . در اینجا فروهر (سوشبانس)و (یزدان اهورا مزدا) به پاس خدماتیکه گرشاسب به آیین (اهوراتی) انجا داده بود به سر وقت او رسیده و قرار افسانه ها او را به صفت(نمردنی) باز آوردند .

(گرشاسب) نهصد سال عمر کرد و آخر یا در جنگ تورانی ها مجرده شد . یا بصورت عادی عمرش به سر رسید میگویند که مشار الیه(نمرده و به اعتقاد بودائی ها)در (یزوانا) بخوابرفته و هنوزبخواب است و در یکی از غار های کوهستانی شمال کابل زمین بخواب رفته . در بامیان بنابر یک اثرانگلیسی که خود دیده ام نامش فراموشم شده شخصی در یک (سموچ) روی چپرکتی درازکشیده و این موضوع شاهد باوضمه گرشاسب بی ازتباط نباشد .

درسمت شمالی کابل دریای کوه (اشوکاب عاشقان) منطقه است موسوم به (ریگ روان) در مجاورت این منطقه دخمه ایست (در زیرزمین) و مردم افسانه های زیادی نقل میکند و میگویند در دهن غار اگر خوب گوش فرا داده میشود آواز نعل آسمان و صدای نقاره شنیده میشود .

این محل را (رهایشگاه گرشاسب) یا (دخمهٔ گرشاسب) در سمت شمالی کابل میتوان خواند من اینجا را دیده و حقایقی را با افسانه های محلی تطبیق کرده ام . این محل را یک (چله خانه بودائی) میتوان گفت در اطراف کوه ریگ روان شهر و آبدات بودائی زیاد است و قبری هم درین دخمه موجود است که گل کار محلی درست کرده ، بعضی افسانه ها و بعضی نام مثل (سمندر خیل) که دخمه گرشاسب در انجا بود میتوان یافت . هکذا نام (بهن) هم در یکی از سه استوپه (خم زرگر) میتوان دید . در شمال کابل (ده سبز) هم یک خانه سنگی موجود است تا حال این محل راندیده ام در اطرافشان نا دیده چیزی نمیتوان گفت .

زشم زان سپس اترت آمد پدید | از بن هردو شاهی با ترط رسید
دل افروز اترت شد نیمه روز | سپهر یلان کرد گیتی فروز

(اترت - اطرت)

شیخ بتینی

بتین یا بتینی عبارت از (اترط) است نام های قدیمه اوستائی به هر رنگی که نوشته شود مجاز است ، (ط) در آن عصر نبود امرزوز بعضی ها آنرا به (ت) و حرف آخر را به (ط) می نویسند در بنداهش (اترط) تحریر یافته ، در ماخذ دیگر منجمله (گرشاسب نامه) همه جا (ت) را معادل (ط) نوشته و بعضی اوقات بالای (ت) یک (ط) کوچک هم گذاشته اند مثل (اترط) صحیح تر آنست که اصلاً به جای (ت) در اول کلمه (ت) گذاشته شود (اترت) پادشاه نیمروز ، نیمروز اسم شهرنی بلکه نام ولایت است و حتي نام کشور هم شده میتواند (نیمروز) (زابل) در نقشه جغرافیائی امروز افغانستان هر دو (زابل) و (نیمروز) دو ولایت قبول و شناخته شده اند ، زرنج مرکز ولایت نیمروز ، کلات یا کندهار مرکز زابل ، جنگ های چهار گانه سر کابل (اترط) از همه شاهزادگان مدت زیادی سلطنت کرده است (اترت) پادشاه دین دار ، پند و نصایح (اترت) به پسرش (غرغبنت) شیخ بیتنی و نصایح بسیار معقول و بجا .

اجداد اترت سلوک بیت نیکه

شیــخ بتــینی

جمشید هامان کوهی گلرخ :

چو گلــرخ به پایان نه برد مــاه　　نهانی ستاره جدا شد ز مــاه
میرزاد یکی ماهی که گفتیش مهر　　فرود آمد اندر کنار از سپــهر

– – –

تور:

دل و جان جم گشت از و شاد کــام　　نهــاد آن دل فــروز را تــور نام

– – –

شیدسب :

بید تو را زان پس پس یکی بی همــال　　بر افروخت آن خسروی شــال و بال
شهش داد منشور شــاهی وچــیز　　هم از تخــم خویشش زنی داد نیز
پســربدش از ان زن یکي مــه نــژاد　　بید شاه دو شیدسب نامــش نهاد

– – –

توررک :

براورنگ بنشست شیدســب شــاد　　بشاهی در و داد و بخشش کشــاد
یکــی بودش آمــد ز تخــمی بزرگ　　برسم نیاکان نام کردش طــورک
چو بگذشت ازین کــابل چند گــا　　بشیدسب بریزه شده حــور و مــاه

– – –

شم :

رفت از پسش پادشــاهی طــورک　　ســر افراز شــد به شــهان بزرگ
گیکی بورش آمــد بخوبی چو جم　　نــادان دلارام را نام شـــم

– – –

اترط ، اترط:

زشمزان سپس اترط آمد پدید — وزین هردو شاهی با ترط رسید
بزور تن و چیره و برز و یال — شد این اترط از سر وران بی همال
چو با تاج بر تخت شاهی نشست — به نیکی میان بست و بکشاد است

- - -

گرشاسب :

چو بختش بهر کار مشور داد — سپهرش یکی نامور پور داد زاد
بران پورش آرام بفزود و کام — گرانمایه کرد گرشاسب نام
بخوبی چهر و بپاکی تن — فروماند از آن شیرخوار انجمن
کسی نیز به اترط کینه جوی — نیاست کاویدن از بیم اوی

- - -

از روی تابلوی فوق واضح میشود که (اترت) به ششم پشت به اندرزه با شیخ بتینی میرسد.

اندرز شیخ بیتنی به فرزندش

غرغښت

شبه‌ئی نیست که ۰اترت) یا بیتن یا (شیخ بیتن) یک سلسله پند های به غرغښت دارد که آنرا (پند نامه) گفته میتوانیم همین قسم اشخاص بزرگ تاریخ به فرزند خود دارند که مفاد اخلاقی آنرا بصورت عمومی بحال جامعه مفید قبول دار شده میتوانیم .

به هنگام رفتن چوره را بساخت — نشاندش پدر پیش و چندی نواخت
به او گفت هر چند رای بلند — تو داری مرا نیست چاره ز من ز پند

(اترت) پدر غرغښت مردی بود آرام صعت دین دوست و خدا پرستو در روز های نا امنی و شکست مشغول به خدا . مشار الیه به فرزند خود همیشه نصیحت گرا بوده و دانی از ایراد پند و اندرز خودداری نمیکرد .

جوان گر چه دانا دل و پر فسون — بود نزد پیر آزمایش فزون
خرد مند به پیر و یزدان پرست — جوان گرد و خوشخوی و بخشنده دست

وقتیکه شاه شدی :

کنون چون بشاهی رسیدی ز بخت — بزرگیت خواهد بر و تاج و تخت
نگه کنکه چون کرد باید شهی — بیاموز آئین و راه مهی

چهار چیز در زندگانی بد است :

چو خواهی که شاهی کنی داد باش — بهر کار با دانش و داد باش
دل شاه ایمن بر انکس نکوست — که در هر بد و نیک انباز اوست

رفتار با مردم :

نکو دار مر مردم خویش را — همان پارسا مر درویش را

هر کسی برای کاری :

همه کار سازانت از کم و پیش — نباید که ورزند جز کار خویش
بهر کهتر اندر خورش کن نگاه — سزای هزده و را پایگاه

دروغ گوئی بد است :

دروغ و گـــزانه مـــران در ســـخن — بهـــر تندیی هـــرچه خـــواهی مکن

داوری میان دو تن:

میـــان دو تـــن چـــون کنـــی داوری — بـــا رزم کـــس رامکـــن یـــاوری

با دانایان بینشین و از ایشان یاد بگیر:

زاد ننـدگـــان فیلســـوفی گـــزین — واز پـــرس هر چه ره با او نشـــین

به کار بالاتر از قوتش کامفرما :

مفرمـــای کـــاری بدان کـــارگـــر — کـزان کـــار نتـــواند آمـــد بدر

سخن کوچک کلان میشود :

همـــان خـــیره د خواه را گر چه خوار — که کـــار اژدها گـــردد از روز گـــار
بکـــش آتش خرد پیـــش زر گـــزند — که گیـــتی پوزد چه گـــردد بلـــند

بدی دیگران را بگذار و نیکی شان اختیار کن :

مکـــن هرچه به بیـــنی از دیگـــران — و گـــر نیک بینی تو خـــوکـــن بران

از پزشکان عاقل و دانا کار بگیر :

پزشـــکان گـــزین دار و فرزانه رای — بهـــر درد دانا و درمـــان نمـــای

درجه به درجه مردم ارتقا بخش :

چو خواهی کســـی راهی کـــردمد — بزرگـــیش جـــز یا به پایه مـــد

راز خود را بکس مگو :

بکـــس راز کشـــای در هرسیج — بداندیش را خـــوار شـــمار هـــیج

.ه حانیون یک یک بخواه و ببین :

چو با مـــو بدان رای خواهی زدن — بهمشـــان خـــوان جز جدا تن در تن
زهر یک شـــنو پس مهین بزگـــزین — چنـــان کـــاین نه اگـــاه از آن آن ازین

.اسپاه هر هفته یکبار ببین :

بکـــس روی منمای جز گـــاه گـــاه — بهـــر هفته‌ای بر نشـــین باســـپاه

به نا آزموده دل مده :

بنا آزموده مده دل نخست *که لنگ ایستاده نماید درست*

با زنان ستیزه منما و راز خودرا نگه دار :

با زنان با ستیزه مگوش *ازیشان نهان خویشتن دار توش*

فرستادگان را زود نزد خور باربده :

بکشت وبورز کشاورزیان *چنان کن که ناید بکشور زیان*

به پیش مردم خندومزاح مکن :

همان کس ببازی و خنده زبیش *تونیز این مجوی و سیراب خویش*

که خشم چون چهره کردی نژند *دژم باش و با کس به زودی مخند*

چون بکس جای دادی بی علت ازوستان :

کسی را که دادی بزرگی و جاه *همان جاه مستان ازو بی گناه*

کسی را که بسیار بدگویند شایدد هز در باشد :

کرا با توگویند بد بیشتر *چو نبود گنه دان که هستش هنر*

رهزنان را به تیغ جواب بده :

همراهی از رهزنان پاک دار *مدار از در دزد جز تیغ و دار*

بزبان مردم چشم مدوز :

ز جفت کسان چشم خود را بپوش *بترس از خداوان جهاندار بگوش*

دادخواهی مردم :

در داد بر داد خواهان مبند *ز سوگند مگذر نگه دار پند*

به راه و رسم شاهان سلف نگاه و هر چه نیکو بود همان بجا ار :

ببین تاز کرد ار شاهان پیش *چه به بد همان کن توائین خویش*

از سخن چین دوری جوی :

مده نزد خود راه بد گوی را *نه مرد سخن چین دو روی را*

سخنان مردان نیکو کاررا در مجالس یاد کن :

همه کا موران با داد کن *سخنشان بهر انجمن یاد کن*

بر پژوهندگان زمینه مساعد دار :

پژوهندگان دار بر راه او   همی داد دان نهان جهان نو بنو

هر که پول بسیار میخواهد دقت کن و پولش مده :

بدان کار ده کو بخوید ستم   نه انرا که افزون پذیرد درم

کسی را مقام بسیار بلند مده که پایان او رده نتوانی :

کسی را مکر دان چنان سرفراز   که نتوانی آورد از ان پایه باز

فرستادگان را میخوان روز پیش   بجوی از نهان پس بخوان نزد خویش

با مردم سخن به اندازه گوی بگذار اول آنها چه میگویند :

باندازه کن با همه گفتگوی   بایشان بگفتار پیشی مجوی

گر دشمن به تیرت آید او راز و دمکش در بند نگه دار .

گر آری بکف دشمنی پر گزند   مکش در زمان باز دارش به بند

و گر از نژاد شاه باشد او را در تنگ دستی مگذار:

نژاد شهان از بند کم مکن   مکن خاندانی که باشد کهن

- - -

به اساس پند و نصایح که در بالا ذکر شد معلوم میشود که (اترت) شاه نه تنها شاه بزرگ بوده بلکه قرار اساطیر ملی صاحب سلوک بوده و قراریکه داستان ملی موسم (شیخی) و فلسفی بری (شیخ بیتنی) قائل بوده و هم دانائی و رموز زندگانی براي (اترت) پادشاه معلوم و هویدا بوده است .

حین وفات (اترت) :

همان روزگار اترط سرفراز   به بیماری افتاده و درد و گداز

چو سالش دو صد گشت و هشتاد و پنج   سر آمد برو نا گیتی و رنج

دم زندگانیش کوتاه شد   بجایش جهان پهلوان شاه شد

چنینست مرگ چاره نیست   برجگ او لشکر و باره نیست

بر او یکی داشت جوینده کام   کوی شیر دل بود (کورنگ) نام

همان سال کا (ترط) برفت از جهان   شد او نیز در خاک تاری نهان

از و کودکی ماند مانند ماه   چو مه لیک نا دیده گیتی دو ماه

(نریمان) پدر کرده بد نام اوی   ز گیتی همان دلارام روی

مران شاه را نام کورنگ بود
یکی دخترش بود گز دلبری

گزو تیغ فرهنگ بی زنگ بود
پری رابرخ کردی از دل بری

کورنگ زابلی شاه

نیمروز

ازدواج دخترش گلرخ با جمشید در حال فراری

کورنگ زابلی شاه نیمروز ،جمشید شاه فراري ، گلرخ دختر کورنگ در یکی از باغهای زیبای کندهار یا نیمروز ، کورنگ شاه با فرهنگ ،دختر زیبا چون بت در بهارستان و چون صورت در نگارستان ، دایه زن کابلی کنیزک زیبا رخ کندهاری ،مسابقه کبوتر زدن ، ازدواج مخفیانه دختر کورنگ شاه با جمشید شاه قهر کورنگ بر دخترش ، گریختن جمشید از ترس ضحاک تصویراوروی پارچه ، زابلی زبان ، زبان یفتلی ، زابلی عین زبان یفتلی ، به مبحث زابلی زبان درین اثر توجه شود ، هامان کوهی اسم مستعار جمشید ،آشتی کورنگ شاه با جمشید گریز جم به ، هندوستان و چین اره کشیدن ضحاک بالای جمشید زهر خوردن گلرخ دختر کورنگ مردن وی (تور) پسر دختری کورنگ زابلی و جمشید ، تور یعنی شمشیر (شیدسب) پسر (تور) تورک پسر شیدسب ، (تورک یعنی شمشیری کوچک ، شیدسب شاه وحمله بر کابل .

سراینده دهقان موبد نژاد
زلف گفت دگر موبدان کرد یاد

که بر شاه هم چون بر اشفت بخت
بنا کام ضحاک را دار تخت

جهان زیر فرمان ضحاک شد
از هر نامه ای نام جم هم پاک شد

چو بگرفت گیتی به شاهنشهی
فرستاد نزد شهان اگهی

به روم و بهندوستان و بچین
با یران و هر هفت کشور زمین

که بارای ماهر که دل کرد راست
بجویند جمشیدرا تا کجاست

گرش جای هر که بر که بود با پلنگ
دگـــر زیر آب اندرون با نهنـــگ

بدرگــاه مــا پر کس گــش آرد به بند
نباشــد پس از ما چــو او ارجمند

گـــریزان همی شــد جم اندر جهـــان
پری وار گشـــته ز مـــردم نهـــان

- - -

جمشید یا جم سر سلسله دود مان پیشدادیان بلخی بعد از اینکه بر هفت کشور سلطنت کرد خود خواهی و ناسپاسی و تکبر و غرور و تیره و زی بار آورد و ضحاک را جدا علای مهراب شاه کابلی بروی چیره شد و راه فرار پیش گرفت و بعد از یک دوره فترت و دربدری بالاخره به زابلستان رسید . (۱)

پس از رنـــج بســـیار و راه دراز
بیامد ســـوی زابلســـتان فـــراز

یکی شهـــر دید از خـــوش چون بهشت
درو دشت و کوهش همه باغ و کشت

نهـــادش نکـــو تـــازه و پرنـــــوا
زمین خرم آبش سبـــک خـــوش هـــوا

بد و خســـروی نامـــورشهـــــریار
شهی گس تبد کـــس بصد شهـــریار

گورنگ

مـــــران شـــاه را نام گـــورنگ بود
گـــز و تیغ فـــرهنگ بی ژنگ بود

گلرخ دختری گورنگ

یکـــی دخـــترش بود کـــز دلـــبری
پـــری را بـــرخ از دل بـــری

بکـــاخ اندرون بتبه مجـــلس بهـــار
در ایوان نگـــار و بمیـــدان ســـوار

شـــده ســـال آن ســـرو اراســـته
ده و چهـــار چـــون ماه نا کاسته

ز بدرســـته به شـــاه زابلســـتان
ز تدبـــیران دخـــتر دلســـتان

زهر جای خواهشـــگران خاســـتند
ز زابل مـــرا او را همـــی خواستند

نه هـــرگـــز بکـــس دادی اورا پدر
نه روزي ز فـــرمـــانش کـــردی گذر

چنـــان بود پیمـــانش با هـــروی
که جفت آن گـــزیند که بپسند داوی

---

(۱) این داستان با قصه سحن ناز دختر (کورنگ) شاه کوشانی شاه زابلستان یک چیز است . اصل داستان که اینجاه گرفته شده استاذ اسدی طوي« بعد ها کسان دیگر بر شاهنامه گرفته است و با هم در ملحاقات شاهنامه گرفته ایم (صفحه . ۳۱ تا صفحه ۳٤ (افغانستان در شاهنامه)

دایه زن کابلی

مراورا زن کابلی دایه بود — که افسون و نیرنگ را مایه بود
جهان سپهر انچه گفتی ز پیش — ز گفتار او کم نبودی نه بیش
بیستی زد و راژ دهارا به دم — از آب آتش او ردی از خاره نم

بدین لاله گفته بود ز نهضت — که شاهی گران مایه باشد جفت
بزرگی که مانند او برزمی — بخوبی و دانش تبداد می

- - -

ازدواج دخترش گلرخ با جمشید در حال فراری

در زابلستان درین وقت بنام گورنک شاه سلطنت میکرد که دودمان کوشانی محسوب کرد کوشانی ها که به دو دسته کلانخورد مشهور اند از اغاز قرن اول مسیحی تا قرن پنجم که شروع دوره یفتلی ها است به حکمرانی و پادشاهی و امپراطوری رسیده اند . کورنگ ، سهراب برزو وعده دیگر را جز همین کوشانی ها کوچک محسوب میتوان کرد .

شبه ئی نیست که تاریخ انتقادی از تذکار نام این قبیل شاهان و پهلوانان ساکت است. بهمین جهت ما به گذر شات اساطیری وافسانوی می پردازیم و برای ما کمال اهمیت دارد که این نام ها را با ابهت و جلال درنقاط مختلف افغانستان در مواقع مختلف می یابیم .

پس کورنگ معاصر پادشاه پیشدّادی بلخی بشمار آمده وعده از پهلوانان و شاهان که از اولاده دختری (کورنگ شاه) و جمشید میباشد و تا آخیر این اثر به ذکر اسما نامهای شان رنگین است .

گورنگ شاه دختری دارد چارده ساله که در (مجلس بهار در ایوان نگار و بمیدان سوار) میباشدوپدرش هیچ کاری از امور مملکت را بی مشوره او نمی کند وباوجود خواهش گران زیاد بدون رضایت اووی را بکس نمیدهد.

این دختر زیباوطناز در اندرون خانه دایه ئی داشت کابلی زن که در پیش گوئی و

خواندن وقایع زمان ید طولانی داشت . این دایه یی به دختر شاه پیش گوئی نموده بود که در قسمت تو شوهری است پادشاه و ازین پادشاه پسری بدنیا خواهد امدکه پادشاه جهان خواهد شد .

پسر باشدت زویکی خوب چهر — که بوسه دهد خال پایش سپهر
سنمبر شده شادمان زان نوید — همی برنهان را ز دل پر امید

چو جمشید در زابلستان رسید — بشهر اندرون روی زمین ندید

خزان گل های باغ را بوی قشنگی داده وبرگ درختان رنگ بخود گرفته بود .

گل از باده ار غنونی به مشک — چکان از هوا مهرکانی سرشک
بر سیب لعل و رخ برگ زرد — تن شاخ گوژ ودم باو سرد

باغ بسیار قشنگی اینجا گسترده و آب گیری کناران جلو گزی است و گوشه خوابی برای مسافر در مانده بشمار میرفت . جمشید را کس نمی شناخت و منحیث مسافر خسته وزله بسیار مایل بود که نخستین بیاید و رفع ماندگی نماید .

یکی باغ خرم به از پیش جوی — در و دختر شاه فرهنگ جوی
می دمیده رودسازان ز پیش — همی خورد می باکنیزان خویش
پرستزای سوی در بنگرید — ز باغ اندرون چهره برید
جوانی همه پیکرش نیکو یی — فروزان از و فره خسروی
پریچهره رادید جم تا کهان — بدو گفت ماها چه بینی نهان
یکی گمرۀ بخت برگشته ام — ز گم کردن راه سر گشته ام
از ان خون با خوشه آمیخته — که مست از رگ تاک از ریخته
سه جام از خداوند این از بخواه — بمن ده رهان جانم از رنج راه

مسافر دختری را با کنیز کان مشغول صرف میوه وشنیدن سازو آواز دید . درین فرصت یکی کنیز کی بدروازه باغ نگریست وچهره یک مرد مسافری را دید خسته و مانده در عین حال به ابهت وشکوه که جلال و فر خسروی ازان نمایان بود . مسافر رو به کنیز ک کرد وبسه جام شراب برای ماندگی از وی خواست .

کنیزک بخندید و آمد دوان　　ببانو بگفت ای مه بانوان
جوانی دژم ره زده بردرست　　که گوئی بچهره از تو نیکو ترست

کنیزکان به دروازه باغ رفتند تا مسافر تازه وارد را ببینند. دختر از دیدن این مسافر خیلی بد دل خوشش آمد و او را به درون باغ دعوت نمود در ضمن صحبت هم از و می پرسید که تو که هستی؟

بدو گفت جم کای بت مهر چهر　　ز چهر تو بر هر دلی مهر مهر

مگر که هستی از کدام طایفه اجتماعی از شاهان، دهقان، سپاهیان، پیشه وران دختر گفت من از هیچ کدام از طبقات نیستم و مشهور بدختر شاهم.

بت زابلی گفت دزین چهار　　نیم من جز از تخمه شهریار
پدر دان مرا شاه زابلستان　　ندارد بجز من دیگر دلستان

این بگفت و آهسته آهسته بقدم زدن شروع کردند تا کنار حوض آمد در جایگاه مخصوص نشسته درین جاه کنیزکان پیش و جام های شراب تعاطی میشدو جمشید سه جام پیاپی گرفت.

جم اندیشه از دل فراموش کرد　　به جام می از بیش نان نوش کرد

ولی دختر طناز شاه زیر دل فکر میکرد و حدس میزد که ایا این شخص که خواهد بود.

همی دید کش فرو برز کیست　　ولیکن ندانستن ازین که کیست

همانگه گمان برد دختر زمهر که این هست جمشید خورشید چهر ولی چه میداند که این مرد جمشید باشد زیرا روزیکه تخت پادشاهی راضحاک ازو تصاحب نموده بود تصویر او را از دیوارها روی پارچه ها نقش بسته و باکناف عالم فرستاده بود تا جمشید را بشناسند و او را دست بسته به دربار ه ضحاک حاضر سازند.

همه چهرجم داشتند اشکار بدیبا و دیوار ها بر کنار

بدان تا هر انجا پیکرش بود　　گر آید بدانند و گر نه نه زود

دختر شاه گورنگ میدانست و خبر بود که اگر به سپاهیان ضحاک بفرستند چه را برسرش خواهد آورد.

همین دلبر آگه بداز کم و بیشی　　که جم را چ آید ز ضحاک بیشی

چنانچه پاره پرنیان کبود که در آن چهره جم نقش شده بود بیشش بود فرمود به کنیزان گفت آنرا حاضر کنند تا به بینند بو با صورت جمشید مقابله نماید .

بدش پارهٔ پرنیان کبود　　نگاریده جمشید بر تار و بود
پرستار را صف زده ماهروی　　طرازیتن طراز بنده موی
چه با ناز و شادی چه با بوی و رنگ　　چه با عود و مجمر چه با تار و چنگ

بدین سان جم با دختر گورنگشاه مشغول شنیدن ساز و آواز بودند که ناگاه دو کبوتر بر دیوار بلند باغ پریده و بر شاخسار درختان نشست .

که جفتی کبوتر چو رنگین تزرو　　بدیوار باغ آمد از شاخ سرو

دختر فوری تیر و کمان خواست و گفت بین کدامش را بر تیر بدو زم .

ازین دو کبوتر شده جفت گیر　　کدامست رایت که دوزم به تیر

مرد مسافر گفت صبر کن اول تیر انداختن کر منست زیرا تو زن هستي تیر انداختن کار مردان است .

بدو گفت جمشید کای خوش خرام　　نزیبد ز تو این سخنهای خام
تو هستی زن و مرد من پس نخست　　ز من باید آنداز و فرهنگ جست

دختر قبول کرد و تیر و کمانرا بوی تقدیم نمود .

خدنگ از خم چرخ بر کرد شاه　　بزخم کبوتر ز صد گام را
چنان ماده بیفتاد و نر بر پرید　　بیامد همانجا که بد آرمید
بزابل نبد هیچزراز مای　　که ان زخم کردی بزه سر گرای

دختر فهمید که مسافر جمشید پسر تیمور شاه است .

بسی آفرین خواند بر فرو هوش　　بیادش همی جام میکرد نوش
بماند از گشاد و برش در شگفت　　بیازید و تیرو کمان بر گرفت
گر این نر را گفت پا جفت راست　　بدوزم پس آن کم خوش آید مراست
بدین معنی او شاه را خواست جفت　　همان نیز در بافت جم کو چه گفت
نشان از گمان بر کبوتر خدنگ　　تنش چون نشانه فرود وخت تنگ

درین وقت دایه زن کابلی بباغ آمدوبزبان مخصوصی که مرد مسافر نفهمید بر او گفت:

همانگه زن جادوی پر فسون — که بد دایه مه را وهم رهنمون
زگلشن بباغ آمد از بهر سوز — سیه خیره چون بد جم راز دور
بزابل زبان گفت گای مهر جوی — چنین مهمان چون فتادت بگوی
درست از گمان من این شاه اوست — کش از دیرگه باز داری تو دوست

دایه بزبان زابلی که ممکن زبان بلوچی باشد بنای صحت را انهاد این زبان زابلی ممکن کدام لهجه یازبانی غیر از دري باشد. امروز درناحیهٔ نیمروز اکثر مردمان بلوچ زندگاني دارندو بدین ملاحظ زبان را زبان بلوچی میتوان خواند ، بهرحال دایه زن کابلی بزبان زابلی دل دار گفت که این مهمان چطور به رایت آمده . برگمان من این همان کسی است که ادیر باز در انتظار وی بودی . این مرد همان کسی است که بر شوهری میخواستی و پسری ازوی میخواستی من این موجود مسعودرا پیشبینی کرده بودم و میگفتم که از شاهی شاهزاده ای نصیب تو خواهد شد .

ازو خواهدت داد یزدان پسر — نشان داده ام از اخترت سر بسر

دخترشاه آشفته ولی خوشحال شد و به او گفت .

بداز مهر جم شیفته خوب چهر — فزون شدش ازین مژده بر مهر مهر
بدو گفت دایدو نگه این هست راست — زیک آرزویم دو شادی کجاست

بدو و پارچه پرنیان کبود را بیار :

روان پرنیان کبود اید رار — که هست از برش چهر جم را نگار
بشد دایه وان نیگون پرنیان — بیاورد و پنهان اندر میان
تو گفتی که بر چرخ خورشید بود — نه بر پرنیان چهر جمشید بود
چوان پیکر پرنیان شاه — دژم گشت هر چند کردش نگاه
یکی آیینه داشت گفتی ز پیش — همی دید روشن درو چهر خویش
بیاد آمدش تاج و تخت شهی — کزو کرد بدخواه ناگه تهی
ازین پرنیان زان دلم شد دژم — که دیدم بر او چهره شاه جم
بیاد آمدم فر و فرهنگ اوی — بزرگی و پیهم و اورنگ اوی

شاه بدضحاک میکند و میگوید :

یکی زشت را کرد گیتی خدیو — که از کف ما است واز چهره دیو
آنگاه دختر گورنگشاه بیطاقت — شده وسر پا استاد واضح گفت
خرد بر دلم راه چون این کشاد — که هستی توجمشید فرخ نژاد
ز مهر تو دیریست دل خسته‌ام — ببند هوای تو دل بسته‌ام
نگاه تو اینگ بهار منست — بدین پرنیانی غمگسار منست
همین بود کام دلفروزیم — که روزی بود دیدنت روزیم
ترا ام کنون گر پذیری مرا — بر آیین بر جنت گیری مرا
همی گفت وز نرگسان سیان — ستاره همی ریخت برگرد ماه

من ای دختر طناز شرمنده تو ام . اشخاص شبیه بهم بسیار پیدامیشود من جم نیسم بلکه هامان کوهی هستم .

بمن بر منه نام جم بی سپاس — مرا نام هاماد کوهی شناس

کسی باور نمیکندکه تو هامان یا کسی دیگر باشی .

که تو به گیتی که هامان توی — که جمشید خورشید شاهان توئی
نهان گر کند شاه نام و گهر — نماند نهان زیب شاهی و فر

پس نام نشانترا پت ممکن و ازین زن دایه که مادرمن است ترس و واهمه بدل راه مده .

مرا این زن پیر چون مادرست — یکی چابک اندیشی کند اورست
نمودست رازت بمن سر بسر — که باشد مرا ازتو شه یک پسر
زپیوند بازی چه گیری کنار — که سروت بود پیش دمه درکنار
نگاری نخواهی بهشتی شرست — که با روی او باشی اندر بهشت
بخوبی بتان پیشکار منند — بمردی سواران شکار منند .
زخوبی وخوی وخرد مندیم — بهانه چه داری که نپسندیم
بگفت این گلبرگ برژاله کرد — زخونین شرکت آستین لاله کرد
دل جم زبس خواهشش گشت نرم — نهان گفت کای گنج فرهنگ وشرم
کوموئید چنین داستان زدز زن — که با زن در راز هرگز مزن

بدرت اگر ازین راز خبر شود مرا در بند کند و پیش ضحاک فرستند .

بطمع بزرگی نگهدارد م — به ضحاک نا پاک بسپارد م

دختر میگوید :

دلارام گفت ای شه نیک دان — نه هرزن دودلی باشد و ده زبان
همه کس بیک خوی و یک خواست نیست — ده انگشت مردم بهم راست نیست
که تا زنده ام هیچ نا زارمت — برم رنج و همواره ناز ارمت
چنان دارم آیین راز تو روز و شب — بپیوندبگرفت دستش بدست

آخر به عهد و پیمان دستش بدست گرفت و آیین نامزدیو مزا و جت بسته شده .

درین مه ز کابل سپاهی بجنگ — درفش سپه زکابل آمد پدید
بیابد به اترط کند کار شنک — سپاه از پسش اندر رسید

کامیابی و ناکامی جنگ برسر کابل

کابل بعد از اینکه در شعر و ادبیات مشهور میشود ،فولکلور هزار سال کامل دورهٔ سلطنت ضحاک را دوام میدهد ، (فریدون ، تریتون)و (اترط شاه) (گرشاسب) و (کورنگ زابلی) ، شیدسب نواسه جمشید ،کابل شاه (کورنگ کابل)و پسرش (سرند) . تورک پسر شیدسب ،جنگ اول دوشهزاده کشته شدن یکی از آنها جنگ دوم میان «انبارسی» پسرعم کابلشاه و (نوشیار) پسر (اترت) کشته شدن (انبارسی) ، حرکت بصوب غزنی بعد شا بهار غزنی ، حرکت بطرف کابل ،کابلشاه وتصمیم صلح ، کامیابی گرشاسب به مبحث شابهار در این اثر توجه شود ،ایوان کابلی ، پیلان صفوف کابلشاه ، گریز پیلان اترت شاه درفش شه کابل ، امیدواری به درگاه خداوند ، شبخون ، نقشه آخرین گرشاسب شهر اوربنی زمین داور ،کشته شدن کابلشاه سرراه (ملتان) ،نقشه زن کابلی اشغال تخت کابل ،نقشه گرشاسب بدست دختر شاه کابل ،دختر شه از قشنگی چون شاه بتان ناکامی نقشه ،قتل دختر کابلشاه و مادرش ، رفتن بسوی نیمروز گماشتن یکی از بزرگان بحیث پادشاه کابل زمین .

کابل در پیمانه حدس و خیال درروزگارانی که بعداز جمشیدو گسیخته شدن امور مملکت بدست ضحاک که فولکلور میزان این هرج ومرج را به هزار سال کامل دوام میکند آخر بدست (تری تونات تریتون) یعنی (افریدون) و (اتریت) و پسرانش (گرشاسب) و (کورنک) خاتمه پیدا میکند. درین زمان که غرغنبت پهلوان بحیث سپهبه و فرمان برسپاه (نیمروز) بحد اعلای زور مندی میرسد واقعات عدیده در کابل به منشه و ظهور میرسد که برای تاریخ نو فولکلور کابل نهایت مفیداست.

کابل بحیث پایتخت شاهان قدیمه از زمانه های باستان که تعین تاریخ آن غیر ممکن است و فولکلور هم در اینجا خاموشی اختیار کرده است اقلاً از آن وقتی که این شهر به همین نام شهرت یافته ودر قالب شعر و ادبیات دری وارد گشته وارد بحث میشویم.

گرشاسب از روزیکه در خانه (اتریت) به دنیا آمدتا روزیکه در عصر پادشاهی (فریدون) چشم از جهان پوشید در مدت هفتصد وسی و پنجسال درگذارشات شهر کابل بی دخل نیست. اولین دفعه که شهر کابل در زمانه (غرغنبت) اسم برده میشود جنگ بسیار سختی است که در اثر حمله (شیدسب) پسر تور نواسه (جمشید) به میان می آید در تاریخ باستان ما دو شیدسب داریم یکی شیدسب پسر کشتاسب شاهنشاه بلخ که در حملهٔ (ارجاسب) شاه تورانی به بلخ کشته می شود.

و برادر (اسفندیار) بود و.دیگر (شید سب) بسر (تور) نواسه جمشید و اینجا از آن صحبت میکنیم و در سرزمین (نیمروز) سلطنت داشت نام پادشاه کابل هم برده نشده اما (گرشاسب) نامه همه جا او را بحیث (شاه کابل) یاد کرده وپسرش را که درشجاعت مردی خیلی جسور خواند بنام سرند اسم برده امکان دارد اسم پادشاه کابل درین وقت (کورنگ) بوده باشد زیرا درین وقت از دو گورنگ پادشاه کابل. پس درین جنگ کابل دو پادشاه شیدسب و گورنگ پادشاه نیمروز و کابل و شهزاده (تورک) و سرندمقابل میشوند.

(تورک) تازه به جوانی رسیده ولی بکمال جوان مردی می جنگد، (سرند) جوان خیلی نیرو مند است (ولشکریان) کابل به او می نازند.

یکی تیغ وگوپال وگرز گران همان پیل بالا و بر کستوان

درفش اشـــــیر ســـیه پیکـــرش همـــانی ز یاقـــوت وز رازبرش
بدو داد وگـــــروش سپهـــدار بخـــوابید گفت اسـپ ســالانوار

- - -

و ازظرف کابلشاه سپاه بسیار مجهز به میدان آمد .

وزان روی کـابلشه از مـــرغ و مـــای جهـــان کـرد پر گرد و رزم آزمای
بداو را یکـــی پورنا مـــش (سرند) کـــه زخمش ز پولاد کـــردی پـرند
درفـــش وســـپه دادش و پیل ســـاز فرســـتادش از بهـــر کین پیش تاز

جنگ به شدت شروع میشود . (سرند) و (تورک) توفان میکنند .شهزاده کابل کلاه خود و زره و خفتان همه به رنگ زرد پوشیده .

برانگیخـــت کـــوه پیکـــر بـــادپـای به گـــرز گـــران اندر آمد زجای
چـــنانزدش بـــر تـــوک ایکشـــفت کـــه گرگش ز ترگ آتش اندر گرفت

ضرب گرز (سرند) خیلی سخت بود گویی از کلاه خود حریف آتش بلند شد ولی (تورک) دلاور ازان بود که از میدان بدر رود بیش رفت و از کمر می گرفت وچنان به شمشیر ضربتی به او حواله کرد که از اسپ پایانش انداخت .

چنین گفـــت کـــین هـــدیه کابلـــی نگهـــدارازاین کـــود ک زابلـــی

سپاه کابل چون سر عسکر خود را کشته دیدند راه فرارپیش گرفته.

گریزنده را تا بکابل فرار — سنان از قفا هیچ نگسست بار
چنین گفت این هدیه کابل بلی — وز انروی کابل شد از مرغ و مای

(سرند) نبیره کورنگ شاه

نگهدار ازین کودک زابلی — جهان سر دبرگرد رزم ازمای

تورک پسر خورد سال شیدسب پادشاه کابل زمین :

«جنگ شهزاده تورک با شهزاده سرند» شاید این (کورنگ) شاه کوشانی بوده کورنگ (سرند) ، ذوشهزاده جنگی و مجاهد ، (تورک) فرزند (شیدسب) فرزند (تور) فرزند (جمشید) ، (سرند) فرزند (کورنگ) کابلی شاه کابلستان (تورک) پسر تازه به جوانی رسیده ، اگاهی یافتن ازجنگ پدرش شیدسب و تقاضا واجازه رفتن به جنگ بعلت خوردسالی در اول اجازه نمیدهد ، اعطای ، درشفش وسلاح به وی کورنگ کابل و علت کهولت ، سرند ، اختیارات ملی ، کابلشاه واحضار مردم به جنگ قشون رزم ازمای ، سرند جوانی که تیرش ازتخته ولاد میگذشت درفش سفید پیکرش عبارت بود از ماه و خورشید ، گفتن گرز به فرق (تورک) ز د ما تورک ، زدن تورک سرند را ، به زمین کشانیدن سرند ، شهزاده زابلی به یک ضرب شهزاده کابلی را ازپای در آورد ، ایا این (سرند) پسر کورنگ شاه کابل نیست ، درفهرست اسما رالرجال حمل ۴۹۷ کتاب (گرشاسب نامه «اسعد» (که رنگ) را (پادشاه کابل) خوانده ، محض به علت تسلسل نژادی او را (کابلی کوشانی) یاد میکنیم .

سرند نبیره کورنگ شاه

- - -

دو نفر از پاد شاهی که هردو شاه و شهزاده خوانده شده یکی بنام پادشاه کابل و دیگری به‌اسم شهزاده کابل خوانده شده ،کسانی هستند که اولی را اسدی یاد کرده ودومی را شاهنامه متذکر شده است . کورنگ را اسدی شاه زابلستان می داندو جمشید حین دربدری بالاخره به زابلستان میرسد و با دخترش معاشقه می نماید باوی ازدواج میکند و در نتیجه از او صاحب فرزندی بنام (تور) میشود و از (تور) (شیدسب) واز (شیدسب) (تورک) بدنیا می آید و جنگ (تورک) و (سرند) بالای کابل خیلی مشهور است.

این(کورنگ)و (سرند) هردو شاه و شهزاده کابل بسیار معروف اند.

(کورنگ) در شاهان اریایی بواسطه (گلرخ) که‌زیبا یی خاصی داشت با جمشید ازدواج میکند ر سالار ایشان شریک میگردد بعد از اینکه جمشید از پایتخت پیشدادیان بلخ برآمی و فرو سلطنتی از او روگردان شد و غرور و تکبر نمود یکه و تنها سر به کوه و بیابان زد تا اینکه بالاخره به‌سرزمین زابلستان رسید در اینجا باختر پادشاه زابل (کورنگ شاه)طور مخفی ازدواج نمودو از او صاحب فرزندی شد بنام (تور) (شمشیر) (تور) پادشاه کال وزابل شد وزن گرفت و از آن وصلت فرخنده دارای پسر شد بنام(شیدسب) یعنی (صاحب اسپ درخشان) (کورنگ) پادشاه مقتدری بودو بر (زابل) و کابل یکسان حکومت نمود جمشید از طرف سالحوی ضحاک در مرز چین کشته شاه(کورنگ)بواسطه ازدواج با جمشید دخترش که یکنوع (سیناست) متوان خواند بحیث پدر مادری در دستگاه شاهان پیشین وارد گردید .البته امکان دارد که (کورنگ) از نژاد (کوشانی) هم بوده باشد که بعداز اشغال کابلستان وادر زابلستان شده و از آنجا بر تمام مملکت سلطنت

نموده باشد .بهر حال ازاو فرزندی به دنیا آمدبه نام (سرند) که در قطارشهزادگان اریائی زابلی بی نهایت مشهوراست .

(سرند) بحیث (پادشاه) یاد نشده ولی منحیث (شهزاده) و پهلوان جنگ آزموده از سر آمد اتران است. (سرند) به اسم (سرین، سرین) که جزیی ترین اختلافی در نام دید نمیشود در زمره نیاکان سه گانه (بیتنی و غرغنبت و سرین) شامل است .

گرشاسب نامه در صفحه (٤٤) خود تحت عنوان (پادشاهی شیدسب و جنگ کابل) از بحیث خسنی اسم می برد ولی در حقیقت فاتح اصلی جنگ همین (سرند) با (سرین) است که بر شهزاده (کابل) (تورک) پدرش (شیدسب) غالب میشود .

(شیدسب) (پدر تورک) که به تاسی از عرف خانوادگی او را (شمشیر خورد) (بیاد بود جدش تور) لقب داده بودند از او آن طفلی به جنگ شهرت یافته بود .

یکی پورش آمد ز تخمی بزرگ   *به اسم نیاکان کردش تورک*
چو شد سرکش و گرد ده ساله گشت   *به زور از نیا و پدر دو گذشت*

(شید سب) شاه کابل در عالم کهولت هنوز بر تخت پادشاهی جلوس داشت که ناگاه آواز جنگ بگوشش رسید و اطلاع یافت که شهزاده (سرند) به عزم نبرد بر خاسته است. کابل شاه آمادگی گرفت و روز بروز آوازه جنگ نزدیک میشود (تورک) فرزند ده ساله اش که پسر خورد سال بود نزد پدر حاضر شده و خواهش نمود که وی را به جنگ رخصت دهد.

(شید سب) شاه چون این سخن شنید همی گفت :

بدو گفت که این رای پدرام نیست   *تو خردی ترا رزم هنگام نیست*
تو باید که در کوی بازی کنی   *نه بر بور کین رزم تازی کنی*

(تورک) ازین سخنان پدر متاثر شده و گفت :

پر آژنگ رخ داد پاسخ تورک   *که گر کوچکم هست کارم بزرگ*
تو از مشک بویش نگه کن نه رنگ   *زد گرچه کوچک بهایش نه سنگ*
اگر کوچکم کار مردان کنم   *ببینی چو آهنگ میدان کنم*

پدرش ازین گفتار بی نهایت خوش شد و در دل خود آفرین هامیگفت زیرا طفل ده ساله که

حاضر به رفتن میدان جنگ شود خیلی ها به حیرت و تعجب است لذا ازجای برخاست و (تورک) را آغوش کشید و بر پیشانی اش بوسه داد و او را به لقب (سپهبدی) سرافراز ساخت واورا سلاح نبرد پوشانید.

پدر شادمان شد گرفتش ببر — زره خواست بانزدیک وازین پسر
یکی تیغ و گوپال و گرز گران — همان پیل بالا و برگستوان
درفشی بر شیر سپر پیکرش — همایی زیاقوت و زر از برش
بدو داد و کردش سپهدار نو — بخواهید گفت اسب سالار نو
برکرسی برچرخ دمه برکشید — بپرخاش دشمن سپر بر کشید

(شیدسب) شاه با وجود کهولتیا پسرش (تورک) یکجا عازم میدان جنگ شده بود وقت بوقت به پسر خود میگفت.

بدو گفت شیدسب کای جای باب — تو سواری مرو سوی او با شتاب
که مرد دلیر است و با دستگاه — مباداکه دو افتی از تاج و گاه

در مقابل (سرند) نواده (کورنگ) نزدیک شد.

بدا و رایکی پور نامش (سرند) — که زخمش ز پولاد کردی پرند
درفش و سپه دادش و پیل و ساز — فرستادش از بهر کین پیش باز

هر دو لشکر با هم مقابل میشوند:

دولشکر چو درهم رسیدند تنگ — رده بر کشید برخاست جنگ
همه برشد از عاج مهره خروش — جهان آمد از نای رویین بجوش
دل وس بستدو تن درغریو — سر خشت بر کند دندان دیو
پر از خاک شد روی ماه از نبرد — پر از گرد شد کام ماهی ز گرد
زبانگ یلانمغزها مون بخست — زانبوه جان راه گردون ببست
زگرد سپه خنجر جنگیان — همی تافت چون خنده زنگیان
توگفتی هوا لاله کارد همی — ز پولاد بی جاده بارد همی
زبس کشته کامد زهردوگروه — زخون خواست دریا و از کشته کوه
به پیش پدر شد تورک دلیر — بپرسید کای پرهنر گشته چیر

(سرند) ازمیان سران سپاه — کجا جای دارد بدین رزمگاه
کدامست از این جنگیان چپ و راست — سلیحش چه چیز و درفشش کجاست
گواهست برزین که کینه کش است — هم اکنون کشان آرمش زیر کش است

یک فرد از افراد سپاه بجواب او می پردازد و میگوید:

بدو گفت آنکه بقلب اندرون — ستا دست وبر کتف رومی ستون
پسر بر درفش درخشان سپید — پرندش همه پیکر ماه و شید
کلاه و کمر زرد و حفتانش زرد — همان اسپ و بر گستوان نبرد
تو گویی که کوهیست از شانلید — که باد دمان از برش بر دمید
درین وقت (سرند) نعره زد و داخل
دلاور ز گفت پدر چون هژبر — یکی نعره زد گاب خون شد در ابر
بزخم سر تیغ و گرز و سنان — همی یافت در جمله هر سو عنان
بهر حمله خیلي فگندی نگون — بهر زخم جویی بدی پر ز خون
دل پیل تیغش همی چاک زد — ز خون خرمن لاله بر خاک زد
شد آن لشکر گشتن پیش طورک — رمان چون رمه میش از پیش گرگ
سرند از کران دید دیوی بجوش — بزیر اژد های پلنگینه پوش
برانگیخت گه پیکر باد پای — بگرز گران اندر آمد ز جای
چنان زدش بر کرک نزک ای شگفت — که گرزش ز ترک آتش اندر گرفت
ز زین در ربود و همی تاختش — بپیش پدر برد و انداختش
چنین گفت که این هدیه کابلی — نگه دار ازین کودک زابلی
ازین پس یکی پرهنر دان مرا — مخوان (کودک) و شیر نر خوان مرا

اینجا چون این قسمت یا ازاسدی طوسی یا از کدام منبع دیگر اقتباس کرده ودر جلد شاهنامه الحاق کرده اند و نام های (کابلی وزابلی) و کابل وزابل یکی بجای دیگر نوشته شده و پدران شهزادگان مخصوصاً پدر (سرند) نام گرفته نشده و محض از پدر او به صفت (پدر) یاد گردیده و نام آنروشن نیست.

فتح آخرین لذا واضح گفته نمیتوانیم که (سرند) قاتل (تورک) یا (تورک) کشنده (سرند) بود . از فحوی سخن این طور معلوم میشود (تورک) فاتح آخرین بوده و درین صورت (زابل) فاتح متصور گردیده است . این کار از پسر ده ساله که هنوزوقت بازی اوست مستحیل معلوم میشود . علاوه برین (شیدسب) پدر (تورک) پادشاه کابل معرفی شده و پسر او شهزاده کابلی .

اسدی از (کورنگ) نام می برد . گرشاسب نامه (کورنگ) را برادر گرشاسب از اولاده (اترت) لبرستم پسر تورک پسر شیدسب پسر تور ، پسرجمشید میشمارد .

از پنداهش نام نمی برد و در سلسله پسران آریایی از سه نفر دیگر نام میگیرد که در سلسله شاهان متذکره (تورک) را پسر سیانیاسب پسر دوم گرشاسب پسر تورک پسر فریدون سر اندایا (کورنگ) را درین سلسله آورده میتوانیم (گرشاسب نامه) (کورنگ) را پدر (نریمان) و برادر گرشاسب میشمارد .

فاتح سیستان (کورنگ) راپسر گرشاسب قلمداد میکند . درکتاب گرشاسب ابوالمؤید بلخی نریمان پسر کورنگ است.

درکتاب (افغانستان درشاهنامه) (کورنگ) را پسر خورد جمشید خودش را یاد کرده از سلاله کوشانی جنوب غربی افغانستان دانسته ام . اولین سبب این توصیه چنین است که نام (کورنگ) در میان سایر نام هاچیزی خارجی بنظر میاید و نظیر آن یک سلسله اسماء و القاب دیگری هم است که بتازگی در کوشانی (بغلان) به نظر رسیده است مثل:

هکذاکلمهٔ (کنارنگ) که بمعنی نایب الحکومه ووالی است که در بعضی جاها در افغانستان مستعمل بود .ازین گمان میکنم که اسم (کورنگ) کوشانی باشد . فراموش نباید کرد که مادر تاریخ نیمه داستانی خویش دو (کورنگ) داریم (کورنگ کابلی) و (کورنگ زابلی) در بعضی ماخذ قدیم فقط بنام (کورنگ) پادشاه زابل یاد گردیده و (کورنگ کابلی) فراموش شده چون در اکثر جاها بنام (کابلشاه) یاد شده معنی کلمه (کورنگ) را علاوه کرده ام نا گفته نماند که در فهرست اسماء الرجال جای کتاب گرشاسب نامه (کورنگ) را محض (پادشاه کابل) خوانده است .

(سرند) هم بنظر من یک اسم خارجی است درهیچ کتاب وماخذی از گرشاسب نامه از او اسم برده نشده ، شک نیست که ما بار اول (سرند) یا (سروند) یا (سریند) همه را یک اسم خاص میدانیم که در سلسله نژادی افغانستان وارد است (سرند) گرشاسب نامه، به صفت (شهزاده) و (پسر پادشاه) در جنگی که (شیدسب) و پسرش (تورک) به سر کابل آوردند یاد شده ولی از نام پادشاه کابل خود داری بعمل آمده و محض (کابلشاه) از او اسم برده. در چنین جایها من اسم (کورنگ) شاه را علاوه کرده ام.

وزان روی کابل شد از مرغ و مای — جهان گرد بر گرد رزم از مای

بداو را یکی پور نامش (سرند) — که زخمش ز پولاد کردی پرند

تورک می پرسد که (سرند) کی و در کجاست ؟.

سرند از میان سران سپاه — کجا جای دارد بدین رزمگاه

بجواب چنین میشنود :

بدو گفت آنکو به قلب اندرون — ستا دست و بر کف رومی ستون

پسر بر درخشان درفش سپید — پرندش همه پیکر ماه و شید

شهزاده سرند در میدان جنگ زیر بیرق استاده که پرندش ماه و خورشید است این سوال و جواب باز برای ما کافی نیست پس آیا (سرند) این سرند کابلی کیست و پسر که میباشد . ایا پسر (کورنگ) کابلی نیست ، فراموش نباید کرد که (کورنگ) را به لقب پادشاه کابل یاد کرده اند و قراریکه پیشتر دیدم در فهرست اسماء الرجال حمل ٤٩٧ در میان قوسین او را (پادشاه کابل) خوانده اند ولی در متن کتاب اسدی طوسی هر چه پالیدم این موضوع را نیافتم. شاید در کدام مبحث در بعضی ماخذ دیگر (کورنگ) را پادشاه کابل خوانده باشد ، بهر حال خودم ندیده ام ولی حتماً جز حقایق است در پادشاه بودن پدر (سرند) کوچکترین شبهه نیست پسر شاه و پسر کابل شاه و پسر (کورنگ) شاه کابل و کابلستان. نام (سرند) باز یک نام خارجی است وچون در نزد افغانها نقش عمدهٔ اساسی را بازی کرده است به نژاد کوشانی نزدیک میشویم و گمان میکنیم این مسئله تا اندازهٔ زیاد خالی از حقیقت نباشد (سرند) پسر (کورنگ) شاه کابلی یا زابلی است و (سرند) بحیث شهزاده کابلی

زابلی جنگ های بسیار مردانه علیه (تورک) پسر شیدسب انجام داده و در نتیجه یکی از شهزادگان کشته شده ودیگری فاتح گردیده که (سرند) از سه اقطاب سلالهٔ وی که در نزد تمام پښتون ها خیلی مشهور است.

خوی لشکر کوس مهراج شاه رسیدی از آلکوه بر چرخ و ماه
خدیو در تبت ورای هند تویی و آن قنوج دریای سند

مهراب و مهراج

دونام نزدیک بهم هردو راجاهان هندو ،مهراب شاه کابلستان ، رودابه دختر قشنگ مادر رستم کابلستان غربی و شرقی ، شاه هند و درکابلستان شرقی ننگرکوت در دره کنر ، ننگرکوت ،پایتخت مهراج ، پایتخت فرازکوه ،استقامت و تقاضای کمک از غرغښت ، (بهو) شاه هندوی سراندیب ، رسیدن از غریبی جاروب کشی به پادشاهی ، سرکشی از مهراب ، آمدن گرشاسب به کمک وی ،جنگ چارگانه ، مهراج از فرازکوه فتح اقه مهراج ،اسیر شدن (بهو) مراجعت فاتحانه مهراج و غرغښت ، دره کنر و پایتخت کوهستانی (ننگرکوت) کشف اثار و حیات هندویی ، پیدایش شواهد ومدنیت اسلامی ، شواهد آثار هندویی ، شیوایی ، برهمنی ، بودایی، افتاب پرستی ، (هووشیکا) هندی بعد از اضمحلال امپراطوری یعنی در هند آثار آفتاب پرستی(زون) یا (سون) نابودی آنها در عصر صفاری درسیستان کابل ، بامیان . با بزک یفتلی در شمال هندوکش درغوری و بغلان با غزنوی ها در شرق درلغمان و دره کنر.

مهراب و مهراج:

در دواثر ادبی، حماسی و فولکلوری و افسانوی قرن چهار و پنج هجری که (شاهنامه و گرشاسب نامه باشد) از نقطه نظر محض تاریخ از خلال گزارشات و وقایع ادبی بیک سلسله دودمانها و ملکه ها و شهزاده خانم ها بر میخوریم که آیین آنها عبارت از هندویی، شیوایی، برهمنی، بودایی، آفتاب پرستی میباشد و ماخذ مذکور این ها را به صفت هندو یاد میکند. این دودمانها و پادشاهان علی العلوم در نیمه جنوب هندوکش که آنرا کابلستان میخوانیم سکونت دارند و با جاه و جلال مخصوصی از کابل و ننگر کوت به عالم دره ها، وادی ها و شهرها حکومت مینمایند از نظر تاریخ بسیار دور نرفته و چنین بنظر میاید که بعداز (هوشیکا) آثار فروعات هندویزم در مسکوکات این پادشاه دیده شد و بعد از انحلال امپراطوری یفتلی که قدرت آنها ازهندعصر (گوپتا) تسلط بیک سلسله امارت های محلی تحویل یافت این آئین هندویی محتملاً از هند به افغانستان راه یافته است شواهد آثار دیانت آفتاب پرستی (زون یا سون یا زور) در ۱۲ کیلو متریشمال غرب کابل، در کوتل خیر خانه، سکاوند لوگر، در بتخانه شاه بهار غزنی (در جبل الزور) زمین داور و غیره میتوان یافت و سالها و قرنهای شیوع اسلام در افغانستان چه جنگ های طولانیو شدیدی بین این دو گروه به وقوع پیوست تا کم کم نفوذ سیاسی آنها از دودمان صفاری از سیستان تا کابل و بامیان و نیزک یفتلی درصفحات شمال هندوکش در غوری و یا غزنوی ها در شرق در لغمان دره های کنر و غور از میان بر داشته و بحیث کتله اجتماع در تمام افغانستان بخصوص در کابل قندهار و ننگرهار باقی ماند. شاهنامهٔ فردوسی به نقل حکایات فولکلوری سیاسی و ادبی یکی ازین دودمانها که عبارت از مهراب شاه کابلستانی میباشد رنگین است و بکلمات بسیار زیبا در قالب اشعار خیلی دل انگیز شرح پادشاهی معاشقه دختر زیبا یش را باز ال پسر شام که پسانتر بعد از نامزدی بحیث یزدان پرست و خدا پرست مادر رستم سام پهلوان میگردد دیگر مسایل مربوط به آن خاندان رابا شرح و بسط مبسوطی بیان میکنند.

از نظر بسط علایق سیاسی وی پادشاهی که از وی در کابلستان تا کنار های اندوس (سند) سلطنت داد.

دومین حکیم شاعر طوس ابو نصر احمد اسد طوسی کسی است که در ٤٥٨ هجری کتاب گرشاسب خودرا بمیان آورده و شرح پهلوان اوستائی گرشاسب بنظم کشیده در باب یک تن از خاندان های بزرگ دیگر هندو که مؤسس دودمان هندو ها مهراج است ،دارد بحث میشود این دو نفر پادشاهان هندو مهراب و مهراج طوری در نظر نام با هم شبه و شریک اند که اول بزودی ایشان جز یک نفر میتوان شناخت و ثانیاً اگر یکنفر هم نباشد بزودی ایشان را در خویشاوندان و بستگان یکدیگر اند یک حرف ج به ب در نام های اینها فرق است این دو نفر از نقط نظر عقیده پیر و مذهب هندو هستند و از نظر ریاست در کابلستان سلطنت کرده اند ولی در کابل در گوشه غربی کابلستان دیگری در ننگرکوت دره کنر در نیمه مشرقی کابلستان و محتملاً دومی مطیع اولی بوده اند.

مهراج با همان سلیقه و طرز تفکر که شعراقرن ٤ و ٥ هجری داشتند بهمان شکلی افسانوی که کسب و ماخذ پهلوانی ازخود ارا ء میدادند مهراج را یکنفر پادشاهی تصور میکند که مرکز حکومت اوغیر از همان ننگر کوت وادی کنر در سمت مشرق افغانستان جای دیگرمیتوان باشد زیرا نامبرده حریف رقیبی دارد به نام بهو که در سر اندیب پادشاه است و در اول کار تابع و مطیع او میباشد زیرا بقوت همین پادشاه مهراج به سلطنت رسیده و بعد از چندی طغیان میکنند وسر از اداره بیرون میکشد مهراج به قوه ضحاک گرشاسب فوراً در ظرف یک هفته از سیستان به کابلستان می آید برای بهو امیر نا فرمان گردن کش نامه می فرستد.

کنـون کو این بدان آمدم باسپاه ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ که آیی به درگـاه مهـراج شاه

چهار نفر سالاران بهو که همه نام های هندویی دارند برای مقابله مهراج شاه به جنگ می ایند مثلی اجرا ، مترا ، تویال ، تیپو و گرشاسب آماده میشود که برای مقابله به آنها سپاه بفرستد مهراج به او میگوید:

بدو گفت مهـراج کای سرفراز ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ همـان تاسپه یک سرارم فـراز
غوی لشـکر وکوس مهـراج شـاه ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ ‌ رسیـد از ان کـوه بر چرخ مـاه

جنگ شروع میشود و این صدا از لشکر هندوان بگوش میرسد :

که این زاولی پیش روی تان کجاست — سپهبد چو شنید زود اسپ خواست
برافگند بر هندوان تن بکین — بیک حمله سی گرز زد بر زمین

مهراج همیشه در کوه است از انجا حمله میکند و از همان جا تیر می اندازد و چنین معلوم میشود که از فرار کوهستانات شرقی بر حمله دشمن حمله می کند .

شده شاه مهراج بر تیغ کوه — بهر رخم نعره زنان با گرد
چنان شادی افزود مهراج را — که بگذشت از اوج تاج را

بار دیگر گرشاسب به بهو نامه میفرستد و میگوید اگر تسلیم شوی تحت تاج را بتو پس میدهم ترا کمافی السابق پادشاه میسازم به شرطی که به مهراج اطاعت کنی .

اگر چندبسی ما را لشکر است — ازین زاولی رنج ما بی برا ست

سپس اسرا ریکه از سپاه بهو گرفت است برای مهراج شاه می فرستد .

پس آن بستگان را هم زگرد راه — فرستادم نزدیک مهراجشاه

بار سوم جنگ آغاز میشود و مهراج را یکی از سپاهیان (بهو) خبردار سازد .

درفش ازسر کوه مهراج شاه — ز پیش تخ و ز گردش سپاه

« ز زواده » عمو زاده گرشاسب داخل جنگ میشود .

بزد نعره مهراج و بر پای خواست — ز شادی تن از که بیفگند راست
بزد بر رخ هندوان ریگ و سنگ — نگون شد درفش دلیران جنگ

اخر کار بهو و لشکر یانش معلوم و خود بهو اسیر میشود مهراج (فاتح) منصور میگردد و برای تماشای شگفتی های سر زمین افسانه یی هند مهراج را به سیر و سیاحت به ندوستان ببردو پس افغانستان اید یک هفته در شهر ننگر کوت در دره کنر به مهمان عالیقدر خود مهمانی های شاهانه میدهد وانگاه روانه قلب افغانستان بطرف وادی ارغنداب و هیرمند و زرنج و نیمروز میشود مهراج او را تا سمتی از راه متابعت میکند .

- - -

شهر ننگر کوت که آنرا مهتر هم گویند در وسط دره کنردر محلی واقع است که آب خروشان در پیچ در قهر دره ها بر آمده بارود خانه تند نشیب وار خود یکجا میشود

و چون از کابل و ننگرهار جلال آباد بطرف نورستان حرکت میکنم بر سمت چپ بر دامنه هاي هند کوه خرابه ها و بقایای ننگر کوت جلب نظر میکندو اینجا طرف کوه پارچه های تراش شده سنگ هر طرف افتاده و نوشته های عربی و دری با نوشته های هندوی مخلوط دیده میشوزد افسانه های محلی نقل میکند که آیین جادر زمان قدیم پادشاه هندوی بود موسوم به ننگر که با دختر زیبایش درین شهر حکومت میکرد به حدس من مهراج شاه هندو (همین شهر ننگر کوت سلطنت میکرد وعده زیادی از بتخانه ها در دور نزدیک این دره در هده و دره نور ،النگار الیشنگ و کمه و که تا کوه های شمشاد منبسط بود آثار بودایی هده در جهان آرت و هنراز نفیس ترین آثار هم قطار خود در هند و افغانستان نظیر ندارد .

یکی نامه نزدیک گرشاسب زود — که بردر فرستاده‌ای تیزگام
نشست وغمو دان کجا رفته بود — رسید است ودارد زاترت پیام

نامه اترت به غرغنبت

اندرز پیر مرد برهمنی

در جنگ اول :.فتح درخشان کابل به زابل ، اترت شاه نیمروز خفه و غمگین اترت طی نامه یی پسر خود گرشاسب را به عجله نزد خود است ، ستاره شناسان پیشگوئی میکنند که شورشی در جهان پیدا خواهد شد ، سپاه کابل و پیروزی در جنگ اول ، ولی بعد ها در اثر کمک گرشاسب کشایش بمیان خواهد آمد گرشاسب بسوی کندهار دهکدهٔ زیبای (شاهجوی) و (کاهجوی) درکلات ، پیر مرد برهمنی در پای دیوار قلعه ، برهمن و پدرش ، خواب دیدن او ، صدا زدن برگرشاسب ، شناسائی گرشاسب و اجداد او ، حیرت گر شاسب ، شکار شیر ، سه اندرز به گرشاسب پیشگوئی های سه گانه برهمن ، دختر پادشاه کابل ، قبول نکردن نوش آبه ، دعوت یک زن در خانهٔ خود ، نقشهٔ قتل گرشاسب بدست زنان کابل زمین ، پیشبینی آینده راجع بشهر زرنج تهدید طوفان آب و باد ، قبول کردن نصایح پیر مرد برهمنی ، رفتن به معبد (شا بهار) غزنی .

- - -

در جنگ اول کابل بر زابل فتح درخشانی کرد .پادشاه نیمروز دلگیر وخفه شده به خیمه گاه خود پناه برد و کشته شدن پسرش نوشیار اندوه وی را دوچندان کرد در بین سران زابلی هر کدام نظریه ئی پیش میکردند و چاره می سنجیدند .
خود شاه تصمیم گرفت که برای پسرش (گرشاسب) (غرغنبت) نامه بنویسد واز وی امداد بخواهد . غرغنبت اماده حرکت شد و از نیمروز (زرنج) راه کندهار غزنی و کابل را پیش گرفت .

یکی نامه نزدیک گرشاسب زود
نبشت ونمودان کجا رفته بود
زکابل شه ولشکر آراستن
زنادان باژو کین خواستن
اگر گفت چون نامه خواندی بجای
مزن دم دراویز در اسپ پای
بزودی بمن رس چنان ناگهان
که از خوان رسد دست سوی دهان
که من چون شد این نامه پرداخته
برفتم سپه رزم را ساخته
چو نامه به مهر اندر آورد شاه
فرستاده برجست و برداشت راه
نشست از بر بارۀ رهنمون
یکی بادپی کوه کوهان هیون
بیک چشم برهم مزن را درنگ
بجست او شدن تا بشهر زرنگ
سپهدار را بود کنداگری
بسی یافته دانش از هر دری
بدو گفته بد راز اختر نهان
که خیزد یکی شورش اندر جهان
در این مه زکابل سپاهی بجنگ
بیاید به (اترط) کند کار تنگ
زاول گروه کشته گردد بسی
زپیوستگان کم آید کسی

نامه نوشته شده ، (اترط) شاه میخواست که پسرش گرشاسب به عجله وارد شده زیرا سپاه کابل جنگ اولی را فتح نموده بودو پادشاهان نیمروز شکست خورده و تنها مانده بود. یکه هفته سپری شد و اثری ازوی پیدا نگردید لذا نامهٔ دیگر به گرشاسب نوشت و از حوادث اورا آگه ساخت.

پیر مرد برهمن باشنده دشت (شاه جوی) انطوریکه گرشاسب در خواب دیده بود با نشانی های که دیروز در راه شیری شکارنموده و حال عزم زمین کابل دارد همه چیز را یک بیک برایش گفت و طوریکه عادت برهمن های کاهن بود از سپهدار سر کرده سپاه خواهش نمود که شکرانه این خواب و موفقیتی که در جنگ تو خواهد شد به زیارت بتعه (شاه بهار) بروی و نیاز میکنم که تو ادم سپاهی هستی وبه کاهنان و برهمنان خود ضرر و آسیبی نرسانی و ضمناً سه اندر به تو می دهم که قرار آن باید عمل کنی.

بر آن خانه وان بدیرستان گزند
نسازی که یزدان ندارد پسند

بدین گر بسوگند پیمان کنی	خرد را بفرهنگ فرمان کنی
سه پندت دهم نغر کز هر سه زود	گری نام و باشدت بسیار سوذ

سپهبد گرشاسب سوگند یاد کرد که به اندرز های سه گانه ات سوگند یاد میکنم و هر یک را در محلش اجرا می نمایم و به یاد توای (گری) اینها را گرامی می شمارم.

سپهبد به فرمانش سوگند خورد	چنین گفتنش انگه پرستنده مرد
کمه گر دختر شاه کابل بجام	که بزمت آرد می لعل فام
بدان کان مزیت نازش مخر	بفرمای تا درخورد تو مخور
دوم گرت روزی ز پیش سپاه	زنی در یکی خانه خواند ز راه
مشو گرچه زن لا به سازد بسی	بجایتو بفرستند دیگر کسی
سوم بند شهریکه نو ساختن	بر نجش بسی گنگ پرداختن
همه بودش از ریگ دارد نهاد	همی خواهد اکنون از ریگ یاد
بپیشش بر از خوب داغی به بند	چو بستی از لکیش نباشد گزند
سپهدار از او هر سه پذیرفت و رفت	همی شب و روز چون باد تفت

سه اندرز مرد برهمن به گرشاسب از این قرار بود :

۱ -اگر دختر کابلشاه جام می لعل گون برای تو عرضه کند با خبر باش عشوه و ناز اورا قبول نکن و تا او از جام اول نبنوشد تو منوش.

۲ -اگر زنی در خانه یی تورا بخواهد هرگز قبول مکن و انجا داخل مشو زیرا یقین داشته باشی که تراخواهد کشت.

۳ -اگر در آینده کدام شهری میساختی با خبر باش که این جا ریگ و باد زیاد است اگر چه اباد کنی ریگ و باد آنراخراب خواهد ساخت پس از چوب سدی بساز تا از خطرات ریگ و باد بکلی مصئون بمانی. گرشاسب این سه اندرز برهمن را قبول کرد وانگشت بر دیده نهاد وراه کابل را پیش گرفت.

شـــه کـــابل آورد لشـــکر به جنگ　　به پیوست رزمی گـران کـز سپهـر
برابر دو صـــف بر کشـــیدند تنـــگ　　گـریـزنده شـد ماه و گـم گشت مهـر

فتـــح کـــابـــل بر زابـــل

چار حوزه پادشاه نشین ، از آب ایستاده سیستان (زیره) تا کوه های شمشاد ، از حوزه (اکسوس) (آمو دریا) تا حوزه (اندوس) (اباسین) کابل زابل باختر غور کابل خدای و زابل خدای زابل قدیم از آب های ایساده سیتان تا مجرای ترنک کابل از ین جاه تا حوزه اندوس تا اباسین ، شهر داور (زمین داور) مرکز ایالتی کابل و زابل، نیمروز مرکز آن زرنج، زابل قدیم ولا یت نیمروز ولا یت هیرمند ولا یت کندهار ولسوالی کلات امروزی را دربر میگرفت .

نیمروز قدیم ولا یت نیمروز و ولا یت هیرمندرا شامل بود مربوط نیمروز وهشت ولسوالی مربوط هیرمند روی نقشه ، شاه نیمروز مرکز آن زرنج غزنی مرکز اولیه زابل زبان ،نیمروز و زابل، اترت در اوستا ، ماخذ اسلامی (اترت) را به (ط) آخر مینویسد واین کار مجاز است ولی صحیح نیست .

اترت به پنج پشت به جمشید میرسد ،شکست اترت در مقابل (کورنگ) ، کابل شاه یا کابل خدای نوشیار پسر (اترت) شده ، شکست زابل ،کشته شدن نوشیار غم و اندوه زابل خداي .

افغانستان در روزگاران قدیم از خود چهار پادشاهی داشت که در حدود و نفوذ حالیه یعنی از آب ایستاده سَیستان (زیره) تا کوه های شمشاد و از رودخانه آمو دریا تا جلگه اباسین چهار مرکز شاه نشین داشت که در مرور حوادث گوناگون گاهی یک بر دیگر میتاخت و جنگ های داخلی میانشان بوقوع میپیوست و حوادث سیاسی در میان میامد و اتخت خطوط مرزی ولا یتی امروزه عقب می نشستند و این بازی های سیاسی کم و بیش دوام و در حدود که وطن مالوف همه بود اصلاً سکته وار نمی شد. این چهار تخت نشین عبارت بود از کابل زابل باختر و غور که هر کدام ازخود سلاله پادشاهی داشتندو در دوره های طولانی تاریخ متناوباً یکی بر دیگری سلطنت می نمود مثل جنگ

های کابل و زابل یا کابل خدای و زابل خدای که جز حوادث داخل به شمار میرفت و کابلستان وزابلستان را به مقابله با هم مواجه میساخت و بازباهم یکجا میشد .
همانطور که کابل و زابل یا کابلستان و زابلستان از نقطه نظر ادبی خواهر یکدیگر اند دیروز و امروز در تمام دورهای تاریخ پهلو به پهلو یکجا با هم زندگانی مشترک داشتند طوریکه دردو نقشه تاریخی و جغرافیائی کتاب (افغانستان در شاهنامه) ازروی آثار مدقیقین مغرب زمین نشان دادیم کابل و سه ایالات دیگریکه روزی هر کدام شاهی داشتند و بر قلمرو یکدیگر و بعضی اوقات ماورای سرحدات حکمفرمائی نمودند همه تحت عنوان کشور (آریانا) مملکت واحدی تشکیل میدادندوحتی کابل وکابلستان به اندازه در همین روز گاران جدید وسعت داشت که ازافغانستان امروزی بزرگتر بود ، آری مسئله سر جنگ های کابلستان وزابلستان بود مدت بسیار قدیم ولایت نیمروز کلانتر بود و علاوه بر خاکهای خودش که ولسوالی چخانسور وچهل بر جک را شامل میشود راهم در بر میگیرد و ولسوالی های هشت گانه آن قرار ذیل است :
نهر سراج ولسوالی نو زادولسوالی گرمسیر ولسوالی نادعلی ولسوالی ناوه ولسوالی دیشو ولسوالی باغران ولسوالی موسی قلعه ولایت زابل که روی نقشه جرافیایی در گوشه جنوب افغانستان با داشتن مرکزی چون (کلات) موقعیت نظامی خوبی اشغال کرده روزی ولایت (هیرمند) و ولایت (نیمروز) و ولایت (کندهار) را در بر میگرفت و با داشتن مرکز چون زرنج بر تمام ایالات چار گانه پادشاه نشین حکمرانی داشت .
بدین قرار کابل بر زابل زابل برکابل حکمروایی میکرد هکذادر زمینه ادب سیاست کابل و زابل (صفحه یک کتاب بود وقتی پادشاهان غزنوی و غوری شهان زابلی بودند .

خداوند ماشاه زابلسان — که نامی بدو گشت زاولستان

– – –

امین دول میرمحمود غازی — امین ملل شاه زابلستان

– – –

زابل و زابلستان (۱۵۰۰) سال پیش حین استقرار یفتلی در افغانستان مایه گرفته و شهر های مهم غزنی مقر کلات کندهار بست زرنج طاق سروان شاهجوی ککرک

ختو جاغوری و اگر به نام های عمومی تری بگوییم نیمروز سیستان و زابل و زرنج همه از قلمرو آن سامان به شمار میرفت و نیمروز که اکنون در حواشی سرحد غربی واقع است یا مرکز آن شهر زرنج در شاهنامه و گرشاسب نامه از امهات بلاد عالم محسوب میشد (اترت) که عین نام او در ماخذ مختلف اسلامی به (ط) مینویسند چون یک نام (اوستایی ودر (یشت ها) تکرار شده ونوشتن آن به (ت)، (اترت) افضل تر است (اترت) پسر (شم) پسر (تورک) پسر (شیر سپا) پسر (تور)، پسر (جمشید) است و اجداد امثل (تورک) وشیدسب در کابل سلطنت نموده اندو خود (اترت) پادشاه داستانی کابل و زابل. وی پدر گرشاسب (غرغښت) پهلوان فاتح ونیرومند است وبه تمام میدانهای جنگ فایق و کامیاب دیده میشود و قراریکه در مبحث (غرغښت) تشریحداده شده (اترت) ازنظر اساطیریو میتودولوژیک نژادافغانستان اصلات (بیټ نیکه) است که با غرغښت و (تتربند) یعنی گرشاسب و (سروند) سلسله میتودولوژی سلسله انساب افغانی می باشد.

جنگ کابل خدای و زابل خدای
پیروزی کابل شاه بر اترت شاه

شه کابل آورد لشکر به جنگ	برابر دو صف بر کشیدند تنگ
به تیغ و سنان و گرز گران	بکشتند چندان زیکدیگران
به پیوست رزمی گران کز سپهر	گریزنده شد ماه و گم گشت مهر
جهان جوش گردان سر کش گرفت	به دریا زتیغ آب وآتش گرفت
همه دشت باران ز الماس بود	همه کوه در بانگ سر پاس بود
فگنده سر نیزه جان ستان	یکی را نگون و یکی را سنان
زبس خون خسته زمی لاله زار	از آن خستگان خاسته ناله زار
تن پیل پر خونو بر تیر و خشت	چو شاخ قلم رسته هر کوه بگشت

که شد مرگ از آن خوار بر چشم خویش   ستـه گـشت و نفـریدبر خـشم خویش
دل جنگیـان شـد ز کـوشش سـتـوه   شکست اندر آمـد به زاول گـروه

آمـدن نوشـیار

ز پشت سپه نوشـیـار دلیـر   بر آمـد به غـرید چون تند شیـر
گزین غرچگان چیست گفت این دریغ   بکوشـیـد هم یست با گـرز و تیغ
همـان لشکرست این گـه کـار زار   گـریزان شـدند از شـمـا چند بار
سـپـه را بیکبـار پس باز برد   به نیـزه فگند از یلان چند گـرد
تنو زد از گـردش اندر سـپـاه   ز هرسـو به زخـمش گـرفـتند راه
بینداخـتندش به شـمـشـیر دست   فگندند بی جـانش بر خـاک پست
پسـرش از دلیـران بیـفـشرد پای   سـتـد کـینه ز آن جنگجـویان بجـای
نخـسـت ازیلان پنج بفگندهفت   بدر را ببـسـت از بر زیـن و رفت
دلیـران زاول همـه ترک ، تیغ   فگنند دو جـسـتند راه کـریغ
ازایشـان همـه دشت سـر بود ز دست   گـرفـتندبسیـار و کـشـتند و بست
چو شب خـیـمـه زد از پرند سـیـاه   در وفـرش سـمـین بگسـتـرد مـاه
شـه کـابل انجـا کـه پیروز گـشت   بزد باسـپـه خـیـمـه بر کـوه و دشت
گـریزندگـان نزد اترط به درد   رسیدند پر خون و پر خـاک و گـرد بماند
بدادش از هر چه بود آگـیـهی   از هش و رای مـغـزش تهی
ز درد سـپـه و ز غم (نوشـیـار)   بدل درش باز هر شـد نوش یار

- - -

جنگ بین کـابل خـدای و زابل خـدای شروع شـد از هر دو طرف یعنیـا زجـانب کـابل (کـورنگ شـاه) واز جـانب زابل (اترت) شـاه و پسرش (نوشیـار) صفـوف خـود را برابر کـردند و لشکریان وپیلان جنگی را آمـاده نبرد سـاختند. جنگ بسیـار مغلوبه شد و

سپاهیان زابل شکست کردند و سپاه کابل خدای به لشکریان زابل در میدان جنگ فاتح بر آمد در این بین پسر اترت شاه که نامش (نوشیار) بودوارد میدان شد و به لشکریان خود نعره زد که چراز سپاه کابل می گریزید پس بگراید به بسیار جنگ ها شما تایج بود (نوشیار) بخت پای مردانگی میفشرد و پنج هفت نفر از جنگجویان کابل را به ضرب تیغ و سنان از اسب بزمین افگند ولی دید که کار با ضربات پیش نمیرود سپاه نیرومند کابل پیروزمند استند در این جنگ سپاه کابل به صفوف سپاه زابل سخت شکست افگنده بود (اترت) پادشاه به غم و اندوه فرو رفت ، هوش از سرش رفت و با حزن و اندوه در خیمه گاه خود پناه برد و لشکریانش آنچه که از جنگ دیده و شنیده بودند پیش پادشاه خود بیان کردند شاه از شکست لشکر و از غم پسر جوان خود دلگیر و شکسته خاطر شده و در اولی بر خورد (کورنگ) شاه کابل فاتح و منصوره بر آمد .

دمان (نوشیار) از میان نبرد — به (انبارسی) ناگهان باز خورد

جنگ به شدت هر چه تمام تر ادامه داشت و عساکر ز اولی سه فرسنگ پیش نرفته بوفد که کابلشاه با لشکرش رسیدو واردمیدان شد .

همانگه شه کابل اندر رسید — شمه دشت و کوه گشته رخنه دید

تن کشته (انبارسی) باز جست — بر ورخ ز خون دو دیده بشست

درین مقدمه (اتریت) شاه نیمروز غالب آمدو نوشیار برانبارسی فاتح بر آمد جنگ بسیار بزرگی بین کابل و زابل در گرفت . با وجودیکه (گرشاسب) وعده مداخله را درین جنگ داده بود شاه کابل به سپاه زابل فایق بر آمد و شاه نیمروز (اتریت) شکست خورد .

شه کابل آورد لشکر به جنگ — برابر دو صف بر کشید از تنگ

(نو شیار) که در مقدمه اولی پیروزی به دست آورده بود با غرور پیش آمد .

ز پیش پسر (نوشیار) دلیر — در آمد بغرید چون تندشیر

ولی سپاه کابل حمله های پی در پی و غرور (نوشیار) شهٔ زابل سخت شکست دادند :

دلیران ز اول همه نیزگ و تیغ — فکندند و جستند ره گریغ

شه کابل آنجا که پیروز گشت — بزد با سپر خیمه بر کوه و دشت

گریزندگان نزد (اترط) بدرد	رسیدند پر خون و پر خاک وگرد
بدادندش از هرچه بهر اگهی	بماند و از هش و رای مغزش تهی
زور و سپر وزغم (نوشیار)	بدل درش باز هر شه نوش یار

درین جنگ فتح و نصرت از (کورنگ) شاه کابل و کابلستان بود . سپاه زابل و تمام زابلستان خون پر و خاک الود دسته دسته نزد اتریت (شاه نیمروز) .

زکابل شد کشته شد شش هزار	ندانست کسی خستگان را شمار
همه خیل کابل شدند انجمن	بران کشته پیلان پولاد چنک

دفعتاً کابل شاه اسپ خودرا پیش راند

زد اسپ از میان شاه کابل چو باد	سوی لشکر زابل او از داد

و صدا زد که گرشاسب کجاست ، من تصور میکنم که او اینجا نباشد زیرا گرفتار بنای شهر است .

شنیدم که زاول بپرداختند	بشهریست کانرا کنون ساختند

یکی از سپاهیان جواب داد ، خیر او در زرنج نیست همینجا حاضر است شبخون را تجویز نمود است .

شاه کابل آمد دور خساره زرد	لشکر بران راز پیدا نکرد

شبخون کامیاب بر آمد و گرشاسب پیروز بر آمد .

ده دو هزار از دلیران گرد	گرین گرد و دیگر با (　　) سپرد

(اترت) راه نیمروز و زابل را پیش گرفت و خودش متوجه کابل شد .

مر او را به زابل فرستاد بار	او سو کابل بکین رزم شاد

در راه قراریکه به پیر مرد برهمنی وعده داده بود به بتخانه نوبهار رفت بعد از ارادت و اخلاص در معبد شاهی غزنی بطرف کابل روان شد .

واز نجا سپه سوی کاول کشید	بر شهر لشکر فرود آورید

شاه کابل از شنیدن خبر آمدن گرشاسب غمگین شد و پیشنهاد صلح کرد . گرشاسب قبول نکرد . شاه کابل کشته شد و گرشاسب بر تخت کابل نشست .

با دیوان کابل شه آورد روی	بیامد نشست از بر تخت روی
زر و کاخ و گنجش تهی کرد پاک	بر آورد پوشیده ها از مغاک

گــریافت چنــدان ز هــر گونه ســاز		کــه گر بشمردی عمر باید دراز
چو بر پیل و اشــتر چه بر گــاو میش		باترط فرســتاد از اندازه بیــش
یکــی کــاروان درهمــه ســیم و زر		بکابل سـری زد به زابل دگــر
و از آن ســو چو از شهــر داور ســپاه		ســوی جنگ برد اترط کینه خواه
ســپه ســی هزار از پیلان داشت بیش		دوصــد پیل برگستوان دار پیش

لشکریان کابلشاه هم زیاد است و پیلان جنگی متعددی دارد وسوار نظام از عقب قوا پیاده را تقویت میکند .

ســواران شــد آمــد فــزون ســاختند		پیلان از کمــین هــا برون تاخــتند
در آورد خــر طــوم پیــلان بهــم		چــو ماران خــم اندر فکنده بهــم
گــرفتند پیــلان (اترط) گــریــز		بر آمــد ز زابل کــرده رست خیز
فراوان کــس از پیل افتــاد پســت		بســی کس نگون ماند بی پا و دست

اینجاست کـه گورنگ شـاه کابلستـان با درفش پیـروزی وارد میـدان میشـود و پیـروزي درخشانی نصیب وی میشود :

درفــش شــه کــابل آمــد پدیــد		ســپاه از پســش یکسر اندر رسید
ســراســیمه مــاندن زابل ســپاه		به اتــرط نمــودن هــر گــونه راه

شاه نیمروز شکست فاحش خوردو نظامیـان و سر داران سپـاه مشهـور است . باز تصمیم گرفت که برای جنگ ششم آماده شود تو کل بخدا هر چه پیش و قبول است .

بهــر ســختی تا بود جانی برخدای		نبــاید بریــدن امــر از خــدای

شاه زابل در کمال نا امیدی یک امید برایش باقی مانده و آن رسیدن (گرشاسب) به میدان جنگ بود و نوعیت جنگ را قراریکه من میدانم شبخون است زیرا فرزندم گرشاسب به این نوع نبرد خیلی مایل است .

درین شــب ســیه چو لختی غنــود		ز بهــر شبخــون بر آراســت زود
بیکــره برانبــوه لشــکر زدند		ســپه با طــلا یه بهــم بر زدند

شبـخون مجـوزه گرشـاسب موفق بر آمـد شش هزار از سپـاهیـان کـابل کشتـه وعده زیاد مجـروح و مقتـول شد ند واحـوال شکست خـود را به وي میـدادند (اترت) از شنیـدن این اخبـار و کـشتـه شـدن (نویشـار) پسـرش بي اندازه بفکر رفت . و سپـاه کـابـل خـوش بود

کـه نه تنهـا در جنگ فـاتح بر آمـده است بلکه (نوشـیـار) درازاء خـون (انبـارشی) بقتل رسیده است .

دفعه چهارم :

(اتریت) گـر چه شکست خورده است باروح قـوی درصـدد جـمع آوری سپـاه است و به پسرخویش نامه میفرستد که عجله کن و زود تر بمیدان جنگ بیا .

یکی نـامه نزدیک گـرشـاسـب زود　　　نبشـت و نمود آن کجـا رفـته بود

زکـابل شـد و لشـکر آراسـتن　　　زنـا دادن باژو کـین خواسـتن

شاه نیمروز وزابل که لشکر کابل به وی عاهد کرده بود سخت در اندیشه بود لذا ستاره شناسان را احضار و از ایشان آینده جنگ را پرسان نمود .

بدو گفـته بـود راز اختر نهـان　　　کـه خـیزد یکی شورش اندر جهان

درین مـه زکـابل سـپاهی بجنگ　　　بیـاید بر (اترط) کند کار تنگ

ززابـل کـرده کشـته گـردد بسـی　　　زپیـوسـتگانت کـم آید کسـی

غـرغـنبت در حرکت است . از نیـمروز جانب کندهار و مـقـر و غـزنی پیش مـیـایددر حوالی (شاه جوی) میرسد پیر مرد برهمني به او پند میدهد و میگوید اگر کابل را فتح کردی هوش کن که به مجـاور آن (بت خانه سو بهار در غزنی ضرر و آزار نرسانی . گرشاسب عهدوپیمان میکند که در آن بت خانه کسی را آزار نخواهد بود و کامیابی خود را درجنگ فال نیک میگیرد ومیگوید :

شـوم زین هـژبران یـال　　　یکـی را کنـم شـاه کـابل بفال

- - -

دفعه پنجم - جنگ (اتریت) پادشاه کابل ، (اتریت) شاه نیمروز لشکر زیادی آماده کرده وبه (شهر داور) در (زمین داور) توقف میکند .

در کـابل زن ها نسبت به مـرد ها خـیلی مـردانگی نشـان و همـه بفکر طرح نقشـه های بودند کـه گـرشـاسب را بقـتل برسـانند. یکی از زنان کـابل اسـیـابی بزر گ رادر سقف دهلیـز خـانه خـود آویزان نمود و خـودش در برون بر آمـد بود وهی در فکرش کـه گـرشـاسب کجـا است از صـاحب منصبـان گـرشاسب کـه با یکی از همـقطاران خود

مخفیانه عداوت داشت او را از شانه گرفتند و بان زن معرفی نمود و گفت گرشاسب زن او را به خانه خویش دعوت نمود و چون از دهلیز میگذشت سنگ آسیا بر سرش افتاده و جابجا هلاکش نمود .

- - -

میان شان یکی ماه دلخواه بود *که دخت شه و بربتان بود*

قصه این طور است که دختر کابل شاه در میان اسیران جنگی بدام گرشاسب افتاده بود این دختر در زیبایی نظیر نداشت . پدرش از دست همین گرشاسب کشته شده بود . گرشاسب از مادرش او را طلبگاری نمود اجباراً بزنی گرشاسب در آمد اما کشته شدن پدرش اورا آرام نمیگذاشت لذا بفکر قتل گرشاسب افتاده وجامی بلورین پر اززهر مار آماده نمود و همینکه گرشاسب از شکار بر گردد جام شراب ناب را بوی تقدیم کنند ولی گرشاسب تکلیف او را نپذیرفت و گفت اول تو ازین شراب ناب بنوش زن جام را سر کشید بزمین افتاد بیچاره دختر با شهادت جان خودرا ومادر بینوایش را فدای پدر و همشریانش نمود .

بنام کام او رو بستد هم بجای *نخورد و بیفتاد پیجان ز پای*
دل ما دراز درد شد نا توان *بجوشید خشم دل پهلوان*
اسیران که بگرفت در کارزار *فرستادی سیستان سی هزار*
امیران از کابل آورده بود *بیک جایکه گرد شان کرده بود*

اخر یک نفر را بحیث پادشاه کابل تعین نموده خودش راه زابل پیش گرفت گلرخ دختر (کورنگ زابلی) و شاه جمشید میرسند (قراریکه چندین مرتبه گفتیم (اترت) در میان شهزادگانی که به سلطنت میرسند از همه دوامملکت داری اش پیشبرد دورهٔ زمامداری اش طولانی تر بوده است و (چون او پدر گرشاسب پهلوان جنگ آزمای و زبر دست نسبت پیدا میکند باید در حق او بشکل شایسته تری قضاوت میکنم زیرا (کتاب گرشاسب) اگر چه برای جاوید ساختن جنگ ها و کاروایی های او نوشته شده پدرش هم بدین مطالب بی بخش نیست .

- - -

اولین کاري که به مجرد جلوس بر تخت انجام داد آمدن ضحاک به مهمانی او بود مقصد ضحاک این بود که گرشاسب ببیند و از قوت سر پنجه و شاهکاری او آگاه شود .

باترط بفرمود و گفتا به گاه بدست آر گرشاسب را با سپاه

(اترت) پادشاه نیمروز است و ضحاک به مهمانی به خانه اش می آید و خواهش میکند که پسر خود گرشاسب براي کمک در جنگ (مهراج و بهو) بفرستد مهراج شاه هنوز به شهر (ننگر کوت) در کابلستان شرقی سلطنت دارد (بهو) که اصلاً از غلام زادگان او بود به قدرت رسید و در شهر (سر اندیب) علم مخالفت را بلند نموده است .

چو نامه بنام اورا ترط رسید زمانی باندیشه دم در کشید

به گرشاب گفت ای هژبر ژیان چه گویی بدین جنگ بندی میان

گرشاسب گفت حاضرم خداوند مرا برای جنگ افریده . ضحاک اگر چه (مارفش) است ولي پادشاه است به امر و خواهش او حاضر به رفتن میباشم .پدرش (اترت) هم در مقابل امر وخواهش ضحاک ساکت ماند و قبول کرد و یک سلسله پند و اندر به فرزندش داد . سپس ضحاک تاکید کرد و گفت تا یک هفته باید خود را به محاط شرقی کابلستان برسانی .

سر هفته گفتا سوي هند رود بباری به مهراج بر کش چو درود

جنگ اول و دوم و سوم و چهارم علیه (بهو) شروع شدو گرشاسب فاتح و پیروز می بر آید و غلبه بطرف او و مهراج بود تاکه قوای (بهو) بکلي مضمحل شد در ختم آن سیادت برخی از خاک هاي هند شروع شد (اترت) پادشاه به جایگاه خود در (نیمروز) نشسته بود و پسرش پول و غنایم جنگ برایش میفرستاد درین وقت گرشاس بفکر شد که شهری به اسم (زرنج) را بنا کند. در اين زمان از جانب کابل تشویشی برایش پیدا میشود و از آبادی علی العجاله صرف نظر میکند . کابلشاه که عبارت از (کورنگ کابلی) میباشد در اثر کهولت سن و سال وفات میکند و پسرش که جوان مشهور بود به فکر می افتد که از دادن باج به (اترت) شاه (نیمروز) خود داری کند .

خراج پدرش آنکه هر سال پیش به اترط فرستادی از گنج خویش

(اترط) پادشاه به شاه کابل نامه فرستادو به نصیحت دهي آغاز کرد و سود نه بخشید و

جنگ شروع شد لشکر کابلشاه بطرف مرز کابلستان بحرکت آمد .

بشد تا سر مرز کابلستان   بکین جستن شاه زابلستان

خبر شد سر اترط سرفراز   سبک خواند شکر ز هم سو فراز

(اترط) ازحرکت شاه کابل اطلاع یافت و پسر خود را که (نوشیار) نام داشت بمیدان جنگ فرستاد . جنگ مغلوبه به کابلشاه شروع شد و لشکریان (اترت) بیچاره و مغلوب شدند و لشکر گریزی به نزد شاه خویش برد پناه بردند .

گریزندگان نزد اترط به درد   رسیدند پر خون و پر خاک و گرد

اینجاازفرط درماندگی به پسرش گرشاسب نامه فرستاد ونوشت بهرزودی که میسرباشد خودرادرابرساند. عجالتاتارسیدن گرشاسب جنگ(اترت) با شاه کابل بمراتب پیشمیرود و شکست به دسته پیلان جنگی داده میشود .

گرفتند بیلان اترط گریز   بر آمد ز زابل گرده رستخیز

درفش سیه کابل آمد پدید   سپاه از پسش یکسر اندر رسید

سراسیمه ماندند زاول سپاه   به اترط نمودند هر گونه راه

چون (اترت) مرد خدا جویی بود و نمیدانست با سپاه شکستی چه کند و چه بگوید توکلت علی الله گفتند یکبار دیگر به جنگ بر آمد و گفت خداوند سبب ساز است .

چنین گفت اترط که یکبار نیز   بکوشیم تا بخش یزدان چه چیز

درین وقت باز خبر ورود گرشاسب به اوادادند و گفتند که موضوع شبخون را تجویز میکند شاید کامیاب شود . در نتیجه کامیاب هم شد و راه کابل به رویش باز گردیدو گرشاسب بر تخت کابل و پدر و پسر بر کابلستان و زابلستان سروری و پادشاهی نمودند . گرشاسب به عجله به سیستان بر میگردد تا به جنگ های ام شرقی بپردازد (اترت) مریض میشودوفات میکند .

همان روزگار اترط سرفراز   به بیماری افتاده در دو گداز

چو سالش درصد گشت و هشتاد و پنج   سر آمد برو ناز گیتی و رنج

ام زندگانی کوتاه شد   بجایش جهان پهلوان شاه شد

چنین است و مرگ را چاره نیست   • بر جنگ او لشکر و باره نیست

گرامیست تن نابود جان پاک چو جای شد کشان افگنندش بخاک
بجای بلند از مه هم برتریم چومرگ آید در زیر خاک اندریم
جهان گشته زالیست با رنگ و بوی در و عمر ما و ما گشت اوی
چنان کاروانی کزین شهر بهر بودشان گذر سوی شهر دگر
یکی پیش و دیگر ز پس مانده بار بنوبت رسیده به منزل فراز

برادرش کورنگ

برادر یکی داشت جوینده کام گوی شیر دل بود کورنگ نام
همان سال کاترط برفت از جهان شد او نیز در خاک تاری نهان
ازو کودکی آمد مانند ماه چو مه کبک ناد بد گیتی در تاه
نریمان پدر کرده بد نام اوی ز گیتی همان به دلارام اوی
بکام دلش پهلوان سترک همی وزایند شد بزرگ
بند دیده روی پدر یکزمان عمش را پدر بودی از دل گمان
کشیدن کمان و کمین ساختن زدن خنجر و دشت کین تاختن
ره بزم و چوکان و گوی شکار بیا موختش پهلوان سدار

(اترت) پادشاه نیمروز و زابل از همه شاهزادگان خاندانش مثل جمشید در حال فراری که خود را ترس ضحاک بنام مستعار (هامان کوهی) مینامید و گلرخ دختر کورنگ شاه زابلی مدت زیادي سلطنت کرد و شاید این دوام سلطنت او دلاوری ها و جنگ آزمایهای پسرش باشد زیرا خود او آدم خیلی آرام خدا پرست و نیکو مشرب بود . خودش شمشیر نداشت و به هر کاری به توکل خداوند دست میزد . بر عکس پسرش جوان خیلی مشهور و جنگجو بود . در جنگ ها شخصاً شامل میشد و سر عسکر سپاه بود .

اترت در نیمروز آرام و آسوده بود باج و خراج کسانی را که مغلوب می شدند برایش میفرستاد و خرج میکرد . اترت از دوری فراق بسر خسته شده مریض شد و وفات کرده پسرش گرشاسپ بجایش نشست .

خداوند ماه شاه و کشورستان | ز زابل هم از کابل و هندوان
کـه نامی بدو گشت زاولستان | سپاهی برفتند با پهلوان

زابل ، زاول ، زابلستان ، زاولستان

نام کابل و زابل پیش از هزار و پنجصد سال ، از (کوبها) گرفته تا (کاه پل) در اطراف نامهای باستانی کابل زیاد نوشته شده ، دریا چه بزرگ کابل بحث یک جزیره دجرمیان آب ، خانواده موسیقی نواز ، مسافرت یک پادشاه قدیم خیمه و خرگاه کنار سواحل دریا چه ،جزیره پر گل دریا جین ، مرد ریشی سفید اطراف کابل ،اولین باشندگان کابل ،ساختن پل از کاه ،رفتن شاه به جزیره او امر شاه مبنی به آوردنکاه از اطراف رفتن شاه به جزیزه، تقرر شاه در جزیره ، خشک کردن تدریجی آب ،اعزاز خانواده موسیقی نواز ، اوامر شاه راجع به خشک کردن جزیره ،اب ایستاده بینی نی زار ،بینی حصار وزیر آباد (کابل و کاول) (زابل و زاول) ، اسما ءیفتلی ، هزار و پنجصد سال یفتلی ها این نام را گذاشتند کاول وزاول یادگار استقرار قبایل یفتلی پیش از سبکتگین خانواده لویک یا لاویک ، خانواده زابلی یفتلی و حکومت به کابل زابل سکاوند نام های کابل و زابل اول بار در هزار و پنج صد سال قبل با یفتلی ها صفات (کاولی) و (زاولی) مشهور اند .

کاول ، کابل ،کاولستان ،کابلستان
زاول ، زابل ، زاولستان ، زابلستان

پیش از هزار پنجصد سال نام (کابل) در پیشانی روزگار ثبت بود از روزگاران قدیم اریایی مرحله به مرحله از (کوبها) که بمعنی (رود کابل) است تا عصر نویسندگان کلاسیک یونانی نام های از قبیل کابولیتی ، کابور ،کوفن برای این شهر و رود خانه یی که از وسط آن میگذرد ذکر کرده اند تا اینکه فولکلور قدیم پیش میگذارد ونام باستانی این شهر را از وسط بدو حصه تقسیم مینمایند و از (کابل) (کاه وپل) بمیان می آرد . و چنین شرح میدهد که اولین باشنده این شهر خانواده موسیقی نوازی بود که در جزیره یی در وسط این شهر زندگانی داشت .نام کابل یک دریا چه قشنگی بود که کوهای شیر دروازه و آسمایی از میان آن سر به هوا افراشته بود و باقی از کران تا کران تا چشم کار میکرد آب طلاتم داشت چنانچه سه کول زیبا (چمن قلعه حشمت خان) که بابر شاه انرا کول یاد میکند آب ایستاده بینی نیزار وآب ایستاده (خواجه بغرا) بقایای آن است جزیره کوچک در وسط این دریا چه بزرگ افتاده بود درخت های شنگ وگل های زیبا آنرا بحیث دسته گلی از میان این (گدان) زیبا نگهمیداشت و به تعبیر محمود طرزی نویسنده و سیاست مدار نامدار کشور (یک قطره آب در میان گل) تعریف کرده است .

روزی یک نفراز پادشاهان قدیمه بالا و لشکر بقصد مسافرت از آنجا میگذشت که ناگهان به تالاب فرا رسید ودریاچه پهناوری دی که هم امواج لطیف آن مانع عبور شاه میشد و هم زیبایی و طراوت آن اسباب جلب پادشاه و جمعی از اراکین دولت گردید پادشاه کنار سواحل این دریا چه که تا دیده میدین از گل و ریاحین پوشیده شده بود خیمه و خرگاه شاهانه را نصب کرد و پیر مردیکه از دور لشکر شاهی را دیده بود که این سمت میاید هم با نظامیان آمده بود و بحضور پادشاه پیش شده چنین گفت :

تا جاییکه از پدران و نیکه گان خود شنیده ام از بسیار زمانه های قدیمه اینجا وسط این دریا چه جزیره ایست سبز و خرم و انواع مرغ های وحشی درخت های انبوه و گل های قشنگ در این میروید در این جزیره یک خانواده بسیار غریب ولی بسیار خوشبخت زندگانی دارد به نام (خانواده موسیقی نوازی) که همه اعضای این دودمان به زدن الات موسیقی فوق العاده ماهر اند و غم خود را بشکار پرندگان و نواختن انواع موسیقی و سیر و

بوی عطر اگین گل ها بسر میبرند وقت خویش را در سیایه درختان و به شنیدن زمزمه جویباران میگذرانند و نسیم فرح بخش این دریا چه ایشان را حیات سر شار بخشیده است.
پادشاه از شنیدن قصه پیر مرد خیلی محظوظ گشت و خواست که اعضای این خانواده خوشبخت موسیقی دان را از نزدیک به بیند و به وزراء مشوره نمود که او سواحل دریا چه بگذرند وزرا مشوره دادند که از زمین های اطراف (کاه) جمع کنند و بیارند و از اینجا کنار سواحل دراب ایستده بر ریزند و به تدریج تا به جزیره پلی بسازیم با این طریق شاه عبور کرده و به جزیره خواهد رسید. پادشاه ازاین مشوره خیلی خوش و به لا و لشکر تمام بزرگان و نام آوران که در سلک سپاه وی بودند اعم از ملکی و نظامی به اندوختن و آوردن کاه از اطراف دو رو نزدیک امر کردند در ظرف یک هفته (پل کاه) یا (کاه پل) ساخته شد و پادشاه به این جزیره (خوشبختی) وارد شد و دید که یک خانواده کوچک و غریب که عبارت از پدر مادر و دختر و پسر او بودند بحال آرامی و خوشبختی و زدن هارپ و چنگ و رباب مشغول اند. پادشاه به این خانواده بسیار لطف و نوازش کرد و هر کدام را جدا جدا بنواخت و گفت شما اولین باشندگان شهر هستید که من آنرا بنام (کاه پل) یاد میکنم و من اولین (شهریار) (کاه پل) هستم که در بن جزیره خوشبختی در این کاه پل زیبا پهلوی شما مینیشینم و از جا بیرون نمی روم و این شهر زیبا را پایتخت خود می سازم و میخوام که در سایه شما در (شهر خوشبختی) یکجا زندگی نمایم. پادشاه در جزیره (کا و پل) بر تخت نشست وخانوده موسیقی نواز را در جوار جایگاه سلطنتی ماند و اشیانه داد دسته دسته مردم زیاد شد کم کم آب را خشک کردند تا اینکه سطح خشکه بر سطح آب فزونی گرفت و کوچه ها و خانه ها ساختند از اندوره قدیم تنها در سه گوشه شهر سه تالار یا سه جوی کوچک آب باقی مانده بینی نیز از بینی حصار، چمن وزیر آباد. (۱)

---

(۱) ازین سه دریا چه روی آن به علت توسعه شهری در این سالهای قریب بتدریج خشک شده رفت (بینی نیزار) بکلی خشک و چمن و زیر آباد هم تقریباً بکلی خشک شده است تنها چمن بینی حصار یا (چمن قلعه حشمت خان) مانده است. شهر کابل به چار سمت خود در تزاید است و روزی خواهد رسید که پیشنهاد خشک کردن آنهم صادر خواهد شد لذا پیشنهاد من این است که این دریا چه برای آینده شهر بحیث تفریحگاه و کول بزرگ آب برای کشتی رانی و دیگر تفریمنات روی آب اماده شود ایجا قریب چمن حضور برای مظاهرات ورزشی بسیار مناسب است در کابل برای تمریات روی آب کوچکترین محلی نداریم حالا هم برای شکار چی های دولتی از آن کار میگیرند چه بهتر که زمین های آن کمی اصلاح شود تا برای عموم فعالیتها و تمرینات روی آب از آن کار گرفته‌شود.

نگاهی به زابل :

هزار و پنجصد سال است که زابل پهلوی (کابل) به میان آمده و این اصطلاح (کابل ، زابل) به اندازه قرین مجا نست و همنوائی ... و این دو اصطلاح جغرافیایی و تاریخی از روز ظهور انتشار قبایل مختلف بنام (یفتلی) در افغانستان بمیان آمده که (۱۵۰۰ سال) پیش از امروز تاریخ ورود ایشان در صحنه سیاست و جهان داری است یفتلی ها آخرین موج آریایی پیش از اسلام است که به تاسی اقوام دیگر مثل اسکانی ها ، تخاری ها ،

کوشانیها از حواشی آسیای مرکزی بیجا شده تازه وارد افغانستان شده و از گوشه شمال شرق از تخارستان وارد گردیده است جای کوشانی های (کیداری) که در اثر فشار ساسانی ها ایران و گوپتای هندوستان در عمق دره ها پناهنده شده بودند گرفته به نو به خود نه تنها همسایگان غربی و شرقی را از گوشه های مملکت بیرون کردند بلکه قسمت های خاک آنها را تصاح نمودند شاهان ایرانی مثل قباد و فیروز را اسیر کردند کوپتا های هندی را منهدم ساخت و پنجاه سال هند شمالی را تسخیر نمودند تا اینکه صبغه موجود آنها در تمام افغانستان پراگنده شد و امپراطوری آنها به امارات های کوچک متفرق محلی تبدیل شده قبایل آنها در نقاط مختلف کاپیساه بامیان کابل غزنی زابل غرجستان بادغیس و خراسان سلطنت های جدا گانه تشکیل نمودند در میان این قبایل یکی از آن ها (زوبل) یا (زاول) شهرت دارد (۱) و این تسمیه از یک هزار و پنجصد سال در افغانستان علم شده و جزء ادب و تاریخ افغانستان گردیده است .

وشاه ایشان بنام و لقب (راو زوبل) یعنی (شاه زابل) شهرت یافته است و برخی از علما کلمه (زوبل) از یاز اول را اسم ظرف می پندارند پس (زابل) یا اسم ظرف یا اسم شخص و قبیله حینکه قبیله مذکور در (غزنی) جابجا شدند علاقه مذکور به نام (زاول) یا (زابل) معروف شد و اینکلمه زابلی بار اول در علاقه غزنه به نام و نشان (زاول) (زابل) شهرت یافت .

پس گمان میکنم که اسم (کابل) هم (کاول) تلفظ میشد و ابدال (و) به (ب) از اصول ساده فق اللغات پس (کاول) شکل قدیم تر است که مطابق اصول نو (کابل) از آن بمیان آمده است پس بلا شبه حدس قوی درین است که کلمات (کابل) و (کاول) اصلاً یفتلی

بوده مانند (زابل) و (زوبل) از (۱۵۰۰ سال) باینطرف بمیان آمده است.

- - -

البته این شاهان و امرای یفتلی (زابل) و (زابلستان) در تمام این نواحی استقرار داشته بعضی ها که در آن میان قوی تر بودند دامنه نفوذ خودرا به ساحه وسیعتری انبساط داده در حصص جنوب غرب و گل کوه که بزرگترین سلسله این ناحیت است در تمام افغانستان مشهور شد و حکمفرمایی داشتند تا اینکه به علاقه قندهار زمین داور رسیدند و کلمه زابل به توسعه یفتلی ها وسعت پیدا کرد در حوالی اصل (زاولی) که غزنه باشد تا به قندهار و کنار رود هیرمند رسید و مفهوم زاولی به مقر، قلات (چنانچه هم اکنون مرکز اینجا به نام زابل یاد میشود) و یا (شهر داور) که به زمین داور معروف است سرحد و مرز زابلستان شد پس (لویک ولاویک) همه نام های یفتلی میباشد که پیش از غزنویان به علاقه غزنی و گرد و نواح دور و نزدیک آن سلطنت کردند و بسیار کتیبه های ایشان ازین حوالی بدست آمده است و خاطره زبان و ادب ایشان در غزنی بصورت کنیک یا دروازه کنیک و غیره میباشد. و بسیار نام های دیگر تا امروز باقی است.

و چون این قبیل نام ها در غزنه و حوالی ان بسیار است به یقین میگویم که یادگاری از دوره یفتلی است که حتماً در زبان معانی دارد. من روز اولیکه این قبیل نامهای عجیب را در شهر غزنی مشاهده نمودم آنهارا جمع کردم و امروز نسبت انها را به زبان یفتلی زابلی ثابت میدانم یفتلی زابلی تا زمان ورود سبکتگین (۳۶۵هـ) د ز غزنی امارت داشتند و ایشان آریک زابلی و آرویک زاولی میتوان خواند تا اینکه سبکتگین و پسرش محمود بد ینجا به سلطنت رسیدند و سبکتگین به خانمی از قبیله زاول ادواج کرد و از او ابوالقاسم محمود غزنوی زابلی پیدا شد و نامش بر شرق و غرب جهان بلند آوازه شد.

خداوند ما شاه کشورستان — که مای بدو گشت زاولستان

امیر دول میر محمود غازی — امین مال شاه زابلستان

شه زابلستان محمود غازی — در گردن کشان هفت کشور

به نیزه کرگدن را به کند شاخ — به ژوبین بشکند سیمرغ را پر

پس این پادشاهان زابلی در تمام کوها و دره های جغتو بطرف افغانستان به جنوب غربی

پیش رفته و (مار کورات) دانشمند و چین شناس معروف فرانسوی در جلد ۲۳ شماره ۱ -۲ (ماه مارچ و ژون ۱۹۷۳ م) مجله (شرق و غرب) مضمون دارد و از تاج طلایی یاد شده (زابل) حکایت میکند دیگر به جزییات این مضون در اینجا کاری ندارم و میخواهم که پادشاهی بنام (زابلی) در قندهار و وادی هیرمند وجود داشت .

در شاهنامه ها جنگ ها میان رستم و اسفندیار کنار هیرمند واقع شده و بلا شبه رستم زابلی در مقابل اسفندیار بلخی مقابل هم ایستاده بودند در گرشاسب نامه در جنگ های که (اترت ، اترط) و گرشاسب علیه پادشاه کابل (شیدسپ) ها بعمل آمده سپاه خود را در شهر (داور) که (زمین داور) فعلی است درین جا که آنرا (سرحد و مرز) زابل و کابل میشمارد امر توقف میدهند و چون ایشان از سوی راه سیستان و از زرنج بطرف کابل نیایند زمین داور را سرحد زابلستان و کابلستان شمرده اند .

- - -

البته حاجت به تذکار نیست که مساحه زابل هنوز بطرف غرب پیش رفته و نیمروز

پایتخت و مرکز زابلستان بود در شاهنامه این امر بکرات و مرات ذکر شده در گرشاسب نامه زرنج را او ساخته و بحیث مرکز سیستان محسوب میشد .

- - -

بر گردیم به مختصر نگاهی به کابل :

کابل در ۱۵۰۰ سال اخیر تاریخ خود چیز مهمی که بخود آید دیوار بلند و طویلی بود که به امر یفتلی ها در چهار دور آن کشیده شد این گفته ماخذ ندارد ولی حدس به روشی درین باب میکند وهمین را رتبیل شاهان را بان کابلی ترکی شاهان آمده رفتند و کابل در زمان یفتلی ها و خاندان صفاري میرسد و در تمام این دوره اي تاریخ نام تمام کاول کابل کابلستان و کاولستان درماخذ تحریری و شفاهی معروف بود .

کمله ستان که در اخیر کاول و کابل زاول زابل آمد و میاید از حروف ادات است وبحیث پس وند کلمه آمده و میاید و از آن جای نشین کابلی ها و زابلی ها مستفاد میشود .

دلیـــران زابل چو شـــیران مســـت　　براه (ســـکاوند) چـــون باد تـــف

دوان هـــر ســـوی و زو خنجر بدســـت　　شـــب تیره گـــون روی بنهاد و رفت

شبخون و شکست کابلشاه

پیروزي کابل در طی سه جنگ

جنگ اول ، رسیدن شاه در (شهر داور) یا (زمین داور) سه هزار یلان و دوصد پیل ، گریز پیلان اترت پیلان خرطوم به خرطوم رستخیز بر سپاه زابل فتح درخشان کابلشاه در جنگ اول ، جنگ دوم قوای مجهز و هزار پیل ، هزار تن غلامان شاهی ، هزار نفر از دلاوران ، پیروزی کابلشاه در جنگ دوم عقب نشینی سپاه زابل در (سکاوند) ، استاخ و سکاوند دو شهر کوچک در (لوگر ،لوی غر) ، خاطرات (هیوان تسنگ) در نیمه اول قرن هفت میلادی ، جوامع الحکایات محمد عوفی در قرن هفت هجری معبد برهمنی هندوان بزرگترین معبد شهزادگان هندو برای تاج پوشی از هند در اینجا می آمدند صدای اسلام مردمان شخنه زابلستان عمر و لیث معاصر آن (کملو) (ایونکر) و شاهان یفتلی ، یفتلی ها در لوگر و سکاوند برهمنی ، هندو یی و آفتاب پرستی مهراب چوبی سبک کار غزنوی در چرخ لوگر سومین (جنگ سکاوند) به پیروزی کابل منتهی میشود جنگ چهارم به غلبهٔ سپاه زابل منتج شد رسیدن گرشاسب در میدان جنگ شبخون را تجویز کرد رخ جنگ به نفع گرشاسب و سپاه زابل تغییر کرد کابل شش هزار اسیر داد روی همرفته از کابل پنجاه هزار کشته داد دوازده هزار نفر را گرشاسب همرای خود نگهداشت بقیه را به پدرش (اترت) سپرد .

- - -

و آنسو چو از شهر داور سپاه (۱)　　سوی جنگ برد اترط کینه خواه

---

(۱) مقصد از شهر داور زمین داور است که اسدی طوسی آنجا را مرز (زابل) گفته و اترت از اینجا بقصد جنگ کابل بر آمده و وارد کابلستان میشود .

سپه سی هزار از یلان داشب بیش | دوصد پیل در گستو اندار پیش
دلیران پرخاش دو رو به صف | کشیدند جان سر نهاده بکف
سواران شد آور فزون ساختند | پیلان از کمین ها برون تاختند
بکوه اندر آمیخت نامه خاست | زپیکان در ابر آهنین ژاله خاست
در آورد خرطوم پیلان بهم | چو ماران خم اندر فگنده بخم
همی خون ز خوی بر هم آمیختند | بدندان ز زخم آتش انگیختند
فراوان کس از پیل افتاد پست | بسی کس نکون ماند بی پا و دست
فگند ابن سلیج آن دگر رخت ریخت | دلاور زید دل همی بو گریخت
زد اترط برون ادهم تیز کام | پیلان را همی خواند یک یک بنام
عنان چند را باز پیچیده و گفت | نیستاد کس مانده با درد جفت
بدین مایه لشکر بیفشرد پای | فرو داشت چندان شپه را بجای
چپ و راست با نامداران جنگ | همی جست جنگ از پی نام و ننگ
چنین تا فروشد سپهری درفش | گشته زربفت گیتی بنفش
براه سکاوند چون باد تفت | شب قیر گون روی بنهاد و رفت

در طی جنگ اول اترت و سپاه زابل در جنگ داخلی شکست فاحش خورده و بر خورد بنفع کابلشاه تمام شد . (اترت) باز مرتبه دوم سی هزار سپاه با تقریباً هزار پیل که دو صد آن بر گستوان به پشتش نهاده بودند غزم جنگ کابل نمود .

در ٧٤ اسپان سوران هر طرف شیه میکشیدندو پیلان جنگی یکی با دیگری خرطوم تاب داده بودند محشری بر پا بود که کسی کسی را نمی یافت درین گیر ودار پیلان جنگي چون پر کنه کوه بهم در آمیخته بودند درین غوغای عظیم زابل شاه که در جنگ اول از لشکریان کابلشاه شکست خورده بودند بار دیگر با قوای بسیار مجهز و هزار پیل جنگی با قوای کابلستان روبرو شدند رخ جنگ باز بنفع کابل چرخید زابل شاه باز میخواست بخت خویش را بیازماید هزارتن از دسته غلامان سرای شاهی ویک هزار دیگر سپاهیانی رزمنده که از جنگ سابقه جان بسلامت برده بودند با نظامیان تازه دم کوشش میکردند که کاری از پیش برند ولی لشکر شکستی بیسابقه را التیام داده نمیتوانست و حتی برای نام و

ننگ هم چند قدمی پیش رفته نتوانست انگاه درفش دار سپاه زابل درفش آسمانی رنگ را که شمالک در قات های کبودی رنگ می وزید و گل دوزی های آن باز ریفت بنفش جلوه نمایی داشت رو به فرار نهاد درین وقت خود اترت شاه نیمروز بطرف (لوگر) رو به عزیمت نهاد و میخواست در سجاوند یا سکاوند پناه برد شاه کابلستان بار دوم درجنگ مظفر و پیروز شد .

- - -

سکاوند و سجاوند شکاوند محلی است در (لوگر) سر زاه سابقه آن طرف غزنی وحدود العالم می نویسد :

استاخ و سکاز وزد دو شهر کهنه خرد بر دامن کوه سر نهاده و جایی با بسیار کشت و بز راست (اندر غزنی) راجع به بتخانه سکاوند و آیین باشندگان این شهر و گرد و نواحی آن و منبع دردست داریم یکی خاطرات (هیوان سنگ) زایرچینی و دیگر جوامع الحکایات محمد عوفی یکی در نیمه اول قرن هفت مسیحی معلومات میدهد و دیگری در قرن هفت هجری (۱) .

اینجا به جزیات گزارش هیوان سنگ نمی پیچیم تنها این قدر متذکر میشویم که در سکاوند در نیمه اول قرن هفت مسیحی هنوز آیین برهمنی و بودایی) به طریقه های مختلف آن رواج داشت محمد عوفی در جوامع الحکایات راجع به آیین اهالی سحاوند« ...در آنوقت معبد بزرگ هندوان سکاوند بود و دراقصای هندوستان بزیارت بتان آن موضع بترک همی کردند » این بتکده قراز نگارش محمد عوفی تا زمان عمر لیث صفاری و (کهلو) یا (کلمو) سومین پادشاه برهمن شاهی یعنی تا سال هاي اول قرن دهم مسیحی آباد بود و بدست (فروعان) شخته زابلستان که از طرف عمر لیث با چهار هزار سوار مامور فتح این علاقه شده بود ویران شد محمد عوفی درین باره گوید: « فروعان چون به زابلستان رسید لشکر کشید و سکاوند بکشاد و بتان را شکست و بت پرستان را ر انداخت و بعضی از غنایم به لشکریان داد و باقی به عمرلیث فرستاد (۲) .

---

(۱) راجع به شکاوند به رساله (یان کابلی) بقلم احمد علی کهزاد که ۳۳ سال قبل نوشته شد .

(۲) جوامع الحکایات نسخه قلمی موزه کابل .

پس گفته میتوانیم که آیین برهمنی و هندویی تا اوایل قرن ۱۰ میلادی در سجاوند از بین نرفته بود (یونگر) ، دانشمند جرمنی روی یکی از مسکوکات شاهان (کوشانی یفتلی) رب النوع آفتاب را دید و ناه شاهان مختلف افغانستان را ملاحظه نموده و در میان آنها یکی هم غرب سکاوند است پس به شهادت هیوان سنگ » و محمد عوفی) (یونگر) جرمنی میگوییم که در (سکاوند) بتکده عظیم برهمنی و هندویی و آفتاب پرستی (پرستش زون) یا (سون) تا اوایل قرن دهم مسیحی رواج داشت محل و بقایای این بتخانه عظیم را بیست سال قبل دیده و بر علاوه در (« چرخ لوگر محراب بزرگ چوبی سبک غزنوی را ملاحظه نموده ام و عکسهای آنرا « موسیولوبر » مندس هیت حفریات که با من یکجا بود گرفته در مطبوعات افغانی بچاپ رسیده است .

کابل ، غزنی و گردیز مثلث تشکیل میدهد و دو راه از کابل و غزنی که رفته در موقع زمستان راهی را که از لوگر به غزنی منتهی میشود ترجیح میدادند راه سومی هم است که از (چرخ) گذشته و به غزنی وصل میشود این راه کوتاه تر است ولی کوتل دشوارگذاری دارد و بجز پیاده کسی ازان راه تردد نمیکند در عصر غزنوی این راه متداول بود مخصوصاً که رفتن ازغزنی ولوگر و گردیز در نظر بوده باشد کوتوال شهر و آبادی لوگر و اطراف آن در انوقت ها که بسکاوند اباد و معمور بوده ترقی خوبی داشت و اسدی از آن یاد میکند .

به دامن کوهی آمد فرود — همه داغ و بیشه همه سنگ رود
گریزندگان را گورها گروه — همی خواند از هر دهی سوی کوه
پراگنده گرد امدش پیل مست — و گرده هزار از یلان چیره دست
همه خسته و مانده و تافته — ز بس تشنگی کام و لب کافته
طلایه بپرگنده بر کوه و دشت — ببد تا سپاه آنشب آسوده گشت

- - -

بدین طریق چون اترت شاه زابل از مقابل سپاه کابل گریخته و به سکاوند پناه برد عسکر گریزی هم به او پیوست شد سپاه نیمروز همه خسته و ماند و از تشنگی بجان رسیده بودند پس ان شب را در آنجا توقف نموده لشکریان را امر اطراق داد تا شب را در آنجا اسراحت کنند.

درفـــش شهٔ کـــابل آمـــد پدید سـپاه از پسش یکسـر اندر رسـید
ســرا ســیمه ماند زاول سپاه با تـرط نـمـودند هـر گـونه راه
چـه ســازم گفــتند چاره کــه جنگ فراز آمد و شـه جهـان تار و تنگ
ســـتوهیم هــم مرد و هــم بارگـــی شـــده دردم مـرگ یکبار گـــی
ز چــندین سپه نیست ناخســته کس ره دور پیشســـت و دشمن ز پس
چــنین گفــت اترط که یکـــبار نیز بکوشـــیم تا بخـش یزدان چه چیز
جهـــان در بخشـــی که گرست پیش از آن بخش کمتر نه گـردد نه بیش
همـــه کـــار پیکار ورزم ایزدیست کـــه داند که فرجام پـیروز کیسـت
بهر ســـختی تار و پود جـــان بحای نباید بریـــدن امــــید از خدای
چو خواهـــد بدن مـــرگ فرجام کـــار چـــه در بزم باشـــد چه در کار زار
بگفـــت این و خفتان و مغفر بخواست بزد کـــوس صف سپه گــر دراست

جنگ سوم را جنگ سکاوند نامزد میکنم و قراراتی بعمل می آید .

- - -

شـــد از کشـــته بر پشـته بالا و پست سر انجام دخواه شـد چیره دسـت
به زاول گــره بخــت بر بخـــت گــرد همــه روی بر گـــاشتند از نبـــرد
یکـــــی کـــوه و دیگر بیابان گـــرفت بماند از بد بخـت اترط شگفـت
بر آهـــخت تیـــغ انـــدر آمـــد پیش دو تن را فگـند از دلیران خویش
بســـنی خورد ســوگند هـــای درشت که هـر کـو نماید به بدخواه پشت
نیـــارم ســر تیغ ســازم ســرش کنـم افســرد اربی تن ســرش
و گـــر من بتنهـــایی اندر ســـتیز بمانم دهـــم ســرنگیر ریزگـم
وگـــر باره گـــردان پر خاشـــجوی بنا کـــام زی رزم دادنـــد روی
یکـــــی بهره شـد کشته ز اول گـروه دگـــر گشته از جنگ جستن ستوه
چنان غرقه در خون که هر کس که زیست باواز ایشـــان شـــناختند کیسـت
غــریــو از همـــه زار برخاســـته بریده دل از جـــان و از خـــواسـته
همـــی گفت هـــر کس بدین دشت کین بکوشـــیم تا تیره شـب هـم چنین

مگــــرش بدین چـــاره افســـون کنـم   ســـر از چنبر مـــرگ بیرون کنـــم

- - -

درفش (کورنگ) پادشاه کابل ناگهان پیدا شد و عقب لشکریان کابلستان فرار رسیدند سپاه زابل که در دو جنگ شکست خورده بودند سراسیمه شدند و اترط شاه ایشان نمیدانست که چه کند.

سپاهی ها همه خسته شده بودند نه پیش رفته میتوانستند و نه پس پیش راه دو رو پس دشمن استاده بود ،اترت از نا امیدی برایش پیدا شد و میگفت تن به تقدیر یک بار دیگر بخت خود را آزمایش میکنم خداوند مهربان است در مسایل جنگی کس نمیداند که فتح مال کی خواهد بود تا جان به تن است از مساعدت خداوند ناامید نباید شد لذا لشکریان خود را در کوه پایه های (سکاوند) گذاشته که شب را به آرامش بگذرانند صبح بار سوم آتش جنگ میان کابل شاه و زابل شاه در گرفت و لشکریانش چیزی به بلندی کوه و چیزی در جلگه و دامنههای اطراف پراگنده و تقسیم شده بودند و خود شاه نیمروز از اراضی سنگلاخ بر سپاه کابل حمله میکرد و غریو وحشت ناکی را به راه انداخته بود.

معذالک تک و تاب بسیار گرفت ولی کاری را از پیش برده نتوانست و جنگ (سکاوند) هم به فتح نمایان کابل منتهی شد یک پهره سپاه زابل کشته شد و ما بقی خود را عقب کشیدند و جنگ (سکاوند) که سومین پیکار کابل و زابل است به پیروزی کابل شاه خاتمه یافت.

- - -

دخالت (گرشاسب) رخ جنگ را تغییر داداً

شبخون به لشکر کابل:

بعد از سه مرتبه لشکر کشی و سه جنگ و سه پیروزی دیدیم که (اترت) پس رفت و پس نشست ولی کابل از میدان نرفته و برای جنگ مرتبه دیگر خود را آماده میسازد دفعه چهارم گرشاسب وارد میدان جنگ میشود . شبخون را تهیه میکند و رخ جنگ را تغییر میدید.

پـــس کـــوه چو خور ساز رفتن گـرفت   رخـش اندک اندک نهفتن گـرفت

نمودید با ناز برمه رسید — که آمد درفش سپهبد بدید
خروش یلان شد زشادی برابر — ستد ناله کوش هوش با هژبر
سپه را دل آمد همه باز پای — یکی مرد ده را بیفرد پای
بران بود دشمن که شبد نهان — گریزند زاول گره ناگهان
یل پهلوان داشتکا از راه — تنی ده هزار از یلان سپاه
که هرگز گریزندگان یافت زود — عنانشان زره باز بر تافت رود
هم از ره که آمد نشد زی پدر — بکین بست بر جنگ خستن کمر
سر آن سپه واترط سرفراز — بصد لاله بروندش از پیش باز
ببد تا بر آسود و چیزی بخورد — ز لشکر بپرسید پس و ز نبرد
جزا ز کشتگان هر که را نام برد — همه خسته دید از بزرگان خرد
ز بس خشم و کین کرد سوگندی — که بدهم من امشب بدین جنگ یاد

\- - -

گرشاسب بالاخره رسید به دیدن درفش از هلهله و غوغای عظمي برخاست و خور و خواب را فراموش کرده بود . هرجا که سپاهیان در حال گریز میدید باز میگردانیده . از هرکس حال و احوال میدان جنگ میگرفت و خودرا با خبر میساخت چون از همه چیز مطلع شد قسم یاد کرد که همین امشب جنگ را بر سپاه کابل نشان خواهم داد .

زنم تیغ چند انکه از جوش خون — رخ قیرگون شب کنم لاله گون
طلا یه فرستاد هم در شتاب — زمانی گران کرد مژگان بخواب

\- - -

شبی همچو زنگی سیه تر ز زاغ — مه نو چو در دست زنگي چراغ
درین شب سپهبد چو لختی غنود — ز بهر شبخون بر آراست زود
همن نامور ویژگان را که داشت — برون برد و زره عنان باز گاشت
چو نزد یکی خیل دشمن رسید — سواری ضد آمد طلایه پدید
کشید بر بیجاده باز از نیام — برانگیخت شبرنگ و بر گفت نام
زرین کرد هرچند را سر نشیب . — گرفتند دیگر گریز از نهیب

سپهدار باویژگان گفت همین ... گرید ازپسم گرز و شمشیر و کین
همه گوش دادند او آی من ... گرایبدن گرز سر سامن
بزد نعره اي کز جهان خاست خوش ... ز دشمن چهل مرد صد شد ز هوش
سپه بر هم افتاد شیب و فراز ... رکیب ازعنان کس ندانست باز
رمیدن پیلان و اسپان زجای ... سپردند مرخیمها را بپای
دلیران زابل چو پیلان مست ... دوان بهر سوی گرز و خنجر بدست
سراپرده ز آتش برافروختند ... بسی خرگه و خیمها سوختند
شد از تابش تغها تیره شب ... چو زنگی که بکشاید از خنده لب
بترک و بجوشن ز کابل گروه ... یکی دیدبان دید بر تیغ کوه
زدش بر بر و دل خدنگی درشت ... چنان کز دلش جست بیرون ز پشت
بشد تیر پنهان بسنگ اندرون ... فتاد از کمر مرد بیجان نگون
و زانجای با ویژگان رفت چیز ... سوی لشکرش همچوارغنده شیر
ز کابل سپه کشته شد شش هزار ... ندانست کس خستگان را شمار
نبد کشته از خیل گرشاسب کس ... شمردند یک مرد کم بود و بس
همه خیل کابل شدند انجمن ... بران کشته پیلان پولاد تن
زد اسپ در میان شاه کابل چو باد ... سوي لشکر زابل آواز داد
ز گرشاسب پرسید گفتار انجاست ... دهیدم ازو مژده گر با شماست
شنیدم که زاول بپرداختت ... بشهر بست کانرا کنون ساخت

– – –

میدان جنگ گرم است شب تاریک است . گرشاسب از سیاهی شب استفاده میکند. آهسته آهسته پیش میرود به لشکریان خاصه خود میگوید که وی را تعقیب کنند به طلایه سپاه کابل نزدیک میشوند سپهدار گرشاسب بشدت نعره میکشد ، از لشکر کابل چهل نفر میمرد و صد نفر بیهوش میشود ، خیمه ها کنده میشود ، سپاهیان زابل دل میگیرند ، خیمه و خرگاه لشکر کابل را آتش میزنند و غوغای بزرگ در میدان طاری میگردد ، کابل سپاه شش هزار کشته میدهد و تعداد زخمیان معلوم نیست درین فرصت سپاه کابل وخود

کابلشاه پیش تر آمده و می پرسند که گرشاسب کجاست ؟
درین جنگ شرکت دارد یانه ؟ بالاخره یکی از سپاهیان جواب میدهد .

یکی گفت نشناسی ای رفته هوش — که گرشاسب کرد این همه رزم دوش
هم از ره که آمد فکند این سران — برارد کنون گرد از دیگران
شه کابل آمد دور خساره زرد — بلشکر بر آن راز پیدا نکرد
بگرشاسب باور نباید کنم — اگر اوست تنها من او را بسم
شبخون بود پیشه بزدلان — ازین ننگ دارند جنگی یلان
بگفت این و لشکر همه گرد کرد — بزد کوس و بر خاست صف نبرد

– – –

کابل شاه از آمدن گرشاسب بمیدان جنگ اطلاع ندارد خبر دارد ولی بعلت دل داري سپاه این مسئله را پت میکند ومیگوید . بلا فرض اگر بمیدان هم بیاید من به تنهائی وی را بسنده هستم و باوجود اینکه یک تن از سپاهیان مخالف که گرشاسب همینجاست و این شبخون را او براه انداخته کابل شاه باور نکرد و گفت شبخون زدن کار بزدلان است و مردان ویلان جنگی پیرامون آن نمیگردند پس صفوف نظامیان خود را مرتب کرد و کوس نواخت و آماده مصاف شد .

– – –

سپه را سبک پهلوان صف کشید — جدا پای هر سر کشی بر گزید
همه خستگان را ز پس باز داشت — بجنگ آنگه شایسته بد برگماشت
بزخم سر تیغ الماس چهر — همی خون فشاندند بر ما و مهر
شل وحشت چون بود و چون تاز بود — چکاچک بر خاست از ترک و خود
ز هفتم زمین گرد پیکار خاست — ز دیو و پری بانگ زینهار است

– – –

چو گرشاسب ان رزم و پیکار دید — جهان پر سوار وصف او را دید
به شبرنگ مه نعل هامون نورد — در آمد بر انداخت گرز نبرد
دو دستی همی گرفت بر مغز و ترک — همی ریخت ز الماس کین زهر مرگ

که انداخت خرطوم پیلان به تیغ — برافشاند که مغز دان به سیغ
سم اسپش چو از گرد سنگ سیاه — همی کرد چون سرمه درچشم ماه
یکی پیل چون کوه هامون سپر — خمش کرد خرطوم گرد کمر
زدش گرز و خونش از گلو بر فشاند — ز سر مغزش و چشم بیرون جهاند
بیفگند دیگر ز پیلان چهار — همی تاخت غران چو ابر بهار
رمیدند پیلان از آن جنگجوی — سوی لشکر خویش دادند روی
فگندند بسیار و گردند بست — درفش دلیران نگون شد ز دست
بدانست هرکس که گرشاسبست — سخن گفتن شاه گرشاسبست
سوزان رمان گشته بی هوش و حال — پیاده ز پیلان شده پا یمال
ره و شش هزار از موده سوار — گرفته شد و کشته پنجه هزار
گرفتاریان با همه هر چه بود — سپهبد به زاول فرستاد زود
ده و دو هزار از دلیران گرد — گزین کرد و دیگر با تبرط سپرد
مرا او را بز اول فرستاد باز — شد او سوی کاول بکین رزم ساز

در طی آخرین نبرد سپاه کابل در اثر تشویق وجراٴت افزایی گرشاسب سپاهیان شکست خورده زابل به جنگ کابل رو آورده و از حمله شبخون منهزم شدند شانزد هزار کس کشته و پنجاه هزار اسیر گردید لشکریان (اترت) شاه نیمروز و زابل و سپهدار گرشاسب فاتح و منصور گردید دوازده هزار مردان جنگی کابل را گرشاسب برای خود نگاه کرد بقیه را برای پدر خود (اترت) سپرد و حکم کرد اسیران جنگ را به زابل ارسال نمایند .

اگـــر رزم گرشـــاســـب یاد آوری — بهـــند و بروم و چـــین از نـــبرد

هـــمه رزم رســـتم بـــیاد آوری — بگـــیرم آنچه دستان و رستم که کرد

غرغنبت و رستم پهلوانان کابل از نظر مبارزه و جنگجویی

شاهنامه و گرشاسب نامه ، دو اثر حماسی دو جنگ نامه ، دو اثر متمم یک دیگر ، دو جهان پهلوان از کابلستان اوستا و فصل جغرافیایی و ثدیداد ، زبان تخاری ، ریشی ها ، اوستا از رستم به این اسمیکه ما میشناسیم نام نمی برد ، رستم یگانه پهلوان نام آور جهان در شاهنامه ، گرشاسب ، غرغنبت در آبان یشت اوستا نام برده شد ، از روی نام گرشاسب نسبت به رستم قدامت دارد ، در پهلوانی رستم مقابل سهراب مغلوب میشود ، از مبارزه با اسفندیار بلخی میگریزد ، اما گرشاسب پهلوان آهنین پنجه را هیچ پهلوانی مغلوب نساخته ، مبارزه گرشاسب با پهلوان (کنداریوا) پهلوان کندهاری ، شاهنامه جز یک دفعه از گرشاسب یاد نمیکند ، جای حیرت است که چرا شاهنامه در حق او خاموش است ، شاهنامه ، گرشاسب نامه ، بنداهش ، یادگار از ایران ختای نامک ، را می کی بود ؟ زمر آتش پرست ، سکاوند و برکی برک ، آتش پرستی دراز منه قدیمه ، غرغنبت و گردیز (غردیس) ، زمرد غرغنبت ، اشاعه آیین آتش پرستی درسمت جنوبی (رمز) خرابه های سنگی بالاحصار گردیز و پل علم ، آتش گاه یا دژ ، قلعه یا دژ گردیز ، لوگر ، لوی غر لوگر ، لوکرثا .

رستم	گرشاست
شاهنامه	گرشاسپنامه

هنگامیکه ما میخوانیم راجع به ادب و تاریخ قدیم کشور خود نظراندازیم و در دوره های باستان کوشش کنیم تا ماخذ و منبعی بدست آریم سعی ما بالاخره به (یشت های) و (وندیداد) اوستا منتهی می شود ، زیرا تمام ادبیات و مفاهیم تاریخی از خلال داستان مذهبی به رنگي ازرنگ های که شاید جنبهٔ فولکلوری آن مخصوص باشد در قسمت انساب بادشاهان و پهلوانان بیشتر میباشد رجوع میکنیم و بصورت تسلسل ماخذ اوستایی چه از حیث زمان و چه از حیث آیین مرتبه به مرتبه از راه زبان اوستایی که قدیم ترین شکل آن زبان قدیم (گات ها) نمونه آن است ، و بازبان قدیم (ویدی) که زبان افغانستان است تشابه زیادی به هم میرساند . بعد از آن نمونه متوسط بمیان می آید که بنام زبان تخاری یاد میگردد دو شکل جدید آن (پښتو و دری) است چنین قسم در این زبان فارسی قدیم (هخامنشی) و زبان نمونه قدیم پهلوی اشکانی و پهلوی ساسانی زبان متوسط زبان فارسی نمونه جدید آنست .

آنچه مبرهن است این است که در راه جسس منابع قدیمتر به زباناوستا و یشت ها و ویدنداد ، متوقف میشود و منبع بزرگ دیگر که (وید) و سانسکریت (ویدی) است علی العموم فراموش میکنم .

خوشبختانه در مملکت ما به این منوال نیست ، اگر چه کار های ما تازه ابتدائی است ولی علی العموم بیک قدم پیشتر میرویم و به (عصر ویدی) شروع میکنیم. و یگانه منبع بزرگ ماریشی ها است . ریشی ها و شعرای داستان سرایانی می بخشد و بار دوم لا او نوشی ، بگرد جای دیگر در اوستا است که سپهه اسفندیار به او به مبارزه بر می آید . سپهبد رستم دبرچه میکند بر پهلوان بلخی نمیرسد ، از پشت تیر های او بکو فرار میکندیا از پدر کمک می طلبد عقاب به امداد او میرسد ، به او یاد میدهد که از چوب گز تیر بساز و بچشمان او نشان بگیرد رستم به همین منوال سپهبد اسفندیار را از هر دو چشم نابینا میسازد یاد میشود که رستم پهلوان است ولی پهلوانی کمی دور و تا اندازه یی دور .

- - -

گرشاسب کسی است که بر خلاف (رستم، اسمش از یشت های او ستا به هزار آمده ، ابان یشت فقره ۳۷ از ذکر ده و فهرست کار نامه هاي جنگی او معفل اند در زمیاد یشت یا بشست نوزدهم « از فقره ۳۸ تا فقره ٤٤ » بر جزییات شرح یافته . گرشاسب پهلوان رسید (گنداریوا) و بسببی پهلوانان دیگر ارغنداب (بی شینا) (پسین) و جاهای دیگر مثل کابل ، هامون سیستان دیگر جا ها نقل رسانید .

گرشاسب پهلوانی بوده بی رحم در جنگها همیشه بر دشمنانش غالب گردید و دشمنان خود را لحظه امان نمیداد و تیرد او مانند آتش بر حریفان می بارید رستم اگر کمي رحمی داشت بر دشمنان ظلم روانمیداشت حال آنکه گرشاسب که جزییترین رفت و نرمی و مروت نداشت .

- - -

شاهنامه کتابی است منظوم به بحر مقارب حاوی جنگ ها و تعبیر شکل خانواده هاي سلطنتی . کتابی است نوع خود بهترین اثار حماسی چنان است که فردوسی آنرا بعد از دقیقی به تقلید او بمیان آورده ۱۳ سال تقریباً آنرا مخفی نگاه داشته تا سلطان محمود غزنوی بعد را سنه گرشاسپه تقریباً معاصر تقریباً ۹۰ سال بعد از او بمیان آمده یعنی گویند گرچه حیات فردوسی به نظم بسته شد . بعضي داستانهای شاهنامه منثور ابو المويد بلخی ابو علي مروزی الوعلی بلخی شاهنامه های منظوم دقیقی بلخی ، فردوسی .

گرشاسب نامه اسدی طوسی سیر الملوک عبدالله ابن مقفع وسیر الملوک محمد بن الجهم بر مکی ، و سیر الملوک بهرام هروی زردهشتی دیگر ماخذ که بصورت مستقیم نام نبرده اند (مویدمویدان) (داستان قدیم) و غیره بصورت تلمیح از آن ها نامبرده و بدانها اشاراتی کرده اند . (۱)

- - -

بیائیم به رستم . هر کس میداند که نام (رستم) در میان صد ها نام پهلوانان حماسی جهان اسمی است بلند آوازه که تمام اختبارات شاهنامه بزرگ به او ختم میشود . اما این تهمتن ، سپهبد ، پهلوان رزمی جهان که شاهنامه را میتوان به اسم او (رستم نامه) میتوان خواند بکدام نامی در اوستا خواندشده یانه ؟ در برخی از آثار غربی میگویند که اصل نام

(۱) شاهنامه ها و مقایسه میان بعضی پهلوانان آن و اوستا . نگارش احمد علی کهزاد . این رساله در ۱۳۲۲ در سالنامه و بصورت مستقل به چاپ رسیده .

او در اوستا آمده و این اسم (رو تختم) است بنده این اسم را به تردید اینجامی نویسم در آن شک دارم که آیا چنین است یا نه ؟ ولی اگر به شاهنامه مراجعه کنیم اسم نام شاهنامه را رنگین کرده است .

رستم پهلوانی که از آغاز تا انجام در تمام نبرد و جنگ ها و مبارزات و غلبه تورانی ها و دیگر دشمنان و مخالفان آریایی همه حاضر بود و جنگ کرده و عموماً غالب بوده ولی من به کار های شگفت او قانع هستم الا در دو موقع .

در مبارزه با فرزندش سهراب و در جنگ و مبارزه علیه اسفندیار سپهبد قوای اعزای گشتاسب شاه بلخ . رستم پهلوان بی همتا جهان در مقابل سهراب پهلوان نو خاسته سمنگان میخوابد و باز به زاری دوم بار بار او کشتی میگیرد و چون بر سینه حریف می نشینداو را مجال نمیدهد واو را میکشد .

خودش را همین پهلوان سهراب مجسم میسازد . مانند (کیقباد (کی کوات ، کاری کوانا) ، (کی کاوس ، کاوه یوسا ، محاوی پوسان یا) (کی خسرو کاوه ، هو سر اوا) (کی سیاوش ، کاوه شناور شنا) .

و دسته که آخر نام آنها به کلمه (اسپ) یا (اسپه) تمام میشود از قبیل :

(لهر اسب) ، (روت لسپه) (کشتاسپه) - (دیست اسپه) .

- - -

پس به اساس که دیده میشود که این دو منبع یکی بعد دیگر ذکر شود ولی (ادب) (ویدی) به درجه کمتر و ادب اوستائی بمراتب بیشتر ذکر مخصوص شاهان و بزرگان و پهلوانان دخیل است علت آنهم مسافرت است آریائی بعد از (رود خانه) (سندهو) را عبور میکند منحصر به دگران و پهلوانان هندی میگردند و (ادل مهابارتا) مثال آنست و آثهائیکه در بلخ میماند و عصر «زردهشت» باقی میمانند و عصر اولیه اوستایی عصر شکوفان آنرا نشان میدهد از جغرافیه و تاریخ و فولکلور به جزییات سخن میراند .

- - -

شبه نیست که ماخذ قدیم شاهنامه و گرشاسب نامه هر دو یکچیز است و آن منبع یگانه

اوستایی است . همان طوره منشاء قصص و افسانه های عموم اقوام هند و اروپایی رادر مراتب اولی حیات دوره قبل التاریخ آنها در نقطه معینی سراغ باید نمود روی همرفته داستانهای حماسیٔ کتله آریایی باختری هم ازخود مهداولیه دارد که عبارت از آریانای قدیم وخراسان قرون وسطی وافغانستان حاضراست ،خاک افغانستان دردوره قبل التاریخ زمانیکه کتله آریایی باختر هنود به مهارت آغاز نکرد بود کانون یک سلسله عنعنات و یک دسته داستانهاي مشخص بود که انعکاس آن جسته جسته از جلال ستون (ویدی) یادگار (رشی) ها و اوستا ،بندابش ، تا نگار زیران (یادگار های زریر) خدانای(خدای مانند دختر کورنگ و جمشید در زابلستان) . هر دو به نظم کشیده این قصه را اسدی طوسی از روی قصه ساخته شده فردوسی نظم کرده و بعضی مصرعها او بیت های او یکی میباشد ، و صورت نظم اسدي از نظر نظم ویرا به شعری به فردوسی نمیرسد و بنظم العیرا از گرساده بدان پیرایه شیرین ، گیرا میباشد ، در نظم استاد اسدی از او باک ندارد ولی داستانهای او که بر کتابهای را در نظر داشته(مانند جنگهای در هندوستان سر اندیب یا جنگهای چین و روم یا از روش کتاب در آن عصر دور است معذلک این را میتوان دوره روم شمار کرد .

من (کتاب افغانستان درشاهنامه) در قسمت(ملحقات) ازین فقط به بردن اسم اسدی طوسی اکتفا کردم که میخواستن به جلد دوم کتاب دیگر راجع به گرشاسب تهیه کنم اینک به این وعده نهایی امروز اقدام میکنم و آنرا عملی مینمایم .

گرشاسب نسبت به رستم در تاریخ فولکلوری افغانستان رول مهم تر بازی کرده ،چون گرشاسب از همبستگان زردهشت بود در آیین(هورانی) سعی بلیغ به خرچ داده از.. آیین و مذهب بر شخص رستم افضلیت داشته و در جنگ نبرد ها بعضاً به اشاعه مذهب اشاره رفته . بیشتر دیدیم که پسرپدرش را در جنگ های کابل رهنمونی میکرد و مخصوصاً در جنگ چهارم که بنام جنگ (سکاوند) عنوان دادم به مرکز (لوگر) که علاقهٔ مهمی وارد میشویم . شاه (اترت) پدر گرشاسب تنها مانده بود و بعد از چندی استراحت و تجدید قوا ورسیدن گرشاسب شبخون زدن رااز هالی یاد محل گرفته و بر لشکر کابل پیروز شد .

تمام (لوکر)و (گردیز) خود را درو منشی از اولاد و احفا دبیت نیکه (اترط) و

(غرغبنت) میدانند و مردم روزگار گذشته میگوید (مرمز) یکی از عقاب گرشاسب و زمین آیین برستی را در آتش پرستی زردهشت ارشاد نمود. از یادگار های عمرانی میباشند که حین اولین مهاجرت و استقرار آریاها (از بخدی) به جنوب هندوکش نام میبرند (ریشی) هستند تمام ادب دوستان و فولکلور و نام معنویات که در عصر (ویدی) دیده میشود و بصورت (ارت معنوی) کتب آریایی این دوره ها تشکیل میدهد تمام از قریحهٔ سر شار همین (ریشی) بنجا مانده است. این (ریشی) ها شعرا و نقالانی بودند که درهر قبیله یک یا چند نفری وجود داشت و حین مهاجرت ها از دره های (کوبها، کابل) و (کرومو، کرم) (کومانی کومل) (سپته سندر) یا علاقه (هیت دریا) یا (نجراب) پیشرفتند و دانش، علم و تجربه در امور مذهبی و نام کار اي پیکر در امور اجتماعی کمک می نمودند و بینش دانش عهد (ویدی) منسوب به آنها است.

از نظر تاریخ و تاریخ فولکلوری می بینیم که ریشی ها اولین کسانی هستند که پادشاهان کتله اریایی را خوب می شناسند و از آنها اسم می برند. جم و جمشید « که در « اوستا » (یما) گویند در طرز ادب ویدی (یاما) خوانده شده لقب اوستا (ایماکشائنا) در (یاماراجان) ذکر شده بداو اوستا (وی وانگاما) ودر (ودا) (وی اسوات) آمد.

بعد ازجمشید جانشین او فریدون است که اوستا (تری یوتا) درو (ودا) (تریتون) خوانده شده ومنابع جدید تر ازو (آیین) ساخته اند.

این دو مثال نشان میدهد که راجع به برخی گذارشات تاریخی وهندی اوستا و (ورا) از یک منبع مستعبدشده داند واین مسئله یکی بودن قبایل آریا یی رادرزمانه قدیم ثابت میکند.

- - -

درعصر اوستائی قبایل آریایی که در (بخدی) ماندند دراثرانقلاب ادبی واجتماعی (زردشت) که بزرگترین (ریشی) عصرولقبش (دانایی زمان بود) کتاباوستارا بوجود آورد که چاپ دوم وید یدادار اضی ۱۶ گانه اوستایی رادراحول هندوکش شرح میدهد وسایرفرکادهای ورندادویستاهاویشت ها ازدیاد شاهان وپهلوانان میراندویکنوع (شاهنامهٔاوستائی) در (گردیز) (پل علم) که ازپارچه سنگ بسیاربزرگ که شاید

بکار هر خشت آن دو یا دو نیم متر باشد ساخته شد . . این خشتهای سنگي چطور کنده شد چطور تراشیده شده ؟ و چسان بکار رفته ؟ من در وقتیکه اینجا حاضر بودم از جواب سوالات مذکور عاجز ماندم و میگویم که اصلاً کار (دیوان) است . در گردیز و پل علم به یک روش کار شده و ر دو اثر مذکور معاصر هم است . این هر دو نفر گمان میکنم به عصر گرشاسب و (رمز) آتش پرست ملتوی میگردد و بحیث فولکلور مبداء تاریخی برای آن باشد . امکان دارد که (گردیز) یعنی (عردیز) محلی اقامت (غرغنبت) و (زمر) باشد و (غردیز) از بناها و سنگ‌های (غرغنبت) باشد زیرا گرشاسب ، یعنی غرغنبت در آبادی شرق شهرت بسیار داشت زرنج سیستان از بناهای اوست که اسیران کابل در ساختمان آن اثر فوق العاده داشتند . وقتیکه شنیدم که اهالی گردیز و سمت جنوبی در روزگاران سابق (آتش پرست) بودند چنین تعجب کردم که (آتش پرستی) از کانون اصلی خود (بلخ) چطور به اینجا اشاعه کرد . این قصه آمدن غرغنبت به (سکاوند) لوگرو رسم (اثر) آتش پرست وجود دژ های محیر العقول گردیز پل علم مر او داشت که تمام این قصه ها رایادی دریای کنیم شاید از آن چیزی بر آید که برین ولایت (پکتیکا) جنوبی ما کمی روشی افتند .

راجع به یکی از زبان این علاقه لوگر یکاوند که زبان (رورمری) معلومات علیحده دارم که به همین ولایت بی ارتباط نیست و از آن جداگانه بحث خواهم نمود .

چنین گفت کاین هدیه کابلی   وزانروی کابل شه از مرغ و مای

نگهدار ازین کودک زابلی   جهان گرد پر گرد و زرم آزمای

جنگ شهزاده سرند

یا شهزاده تورک

« شیدسب » یعنی صاحب (اسپ سپید) (اسپ درخشان) (اسپ قشنگ زیبا) شخصیت ممتاز سوار کارشیدسب ، پسر (تور) ، پسر جوان شمشیری ، (تور) پسر (جمشید) (کورنگ) پادشاه زابلستان و سلطنت وی بر اقطار نیمروز (کورنگ) شاه کوشانیشاه (کابلستان) جمشید یاد ها کان کوهی ، (تورک) یعنی صاحب شمشیرخورد پسر ده ساله دو (شیدسب) یکی بسر کشتاسب دوم پسر تور اینجا پسر تور مورد توجه است ، سرند پسر کورنگ کابلی ، زابلی ، سپاه کابلستان ، شهزاده سرند و اختپارات جنگ ، شیدسب و غزم حمله بر کابل ، (تورک) و آرزوي شامل شدم درجنگ (انبارسی) عموزاده بادشاه کابل ، لشکر کابل مثل مرغان هوا و ماهي دریا درفش سفید پرنده ماه و خورشید ، کلاه و خفتان زرد ، ضرب سرند بر فوق تورک جواب تورک ، پایان کشیدن سرند از اسب ، فتح سرند بر تورک ؟ فتح زابل بر کابل ؟.

- - -

« شیدسب » یعنی صاحب « اسب سفید » « اسپ درخشان » و « اسب قشنگ و زیبا » حاکی از شخصیت ممتازي است که در جامعهٔ همیشه بر اسب زیبا سوار میشد و همین اسب نیرومند شهزاده جوان و برومند خویش را در انظار جلوه گر میساخت « شیدسب » بسر « تور » یعنی جوان شمشیری بود و « تور » پسر جمشید و دختر طناز « کورنگ » پادشاه کابل بود . اصلا در تاریخ داستاني دو (کورنگ) داریم یکی پادشاه کابل و یا کابلستان دیگر (کورنگ) شاه (نیمروز) و زابلستان جم در سالهای گریز و دربدری که از ترس ضحاک لقب مستعار « هامان کوهی » بخود نهاده بود و بعد ازینکه نالان و سرگردان

میگشت آخر سر حدش به زابلستان کشید و با دختر پادشاه این ولایت ازدواج کرد و بعد ازینکه خودش در راه چین به جنگ از کار آگاهان ضحاک کابل افتاد وکشته شد و زنش از غصه و غم زهر خورد و به هلاکت رسید تنها یک پسر داشت که نام وی را (تور) گذاشت او آهسته آهسته بزرگ شدو پادشاه کابلستانگردید و مدتی سلطنت کرد و دارای فرزندی شد که در اقطار جهان بنام (شیدسب) مشهور است.

بنام (شیدسب) دو تن در تاریخ نیمهٔ افسانوی و نیمه تاریخی داریم یکی (شیدسب) پسر (تور) و دیگر (شیدسب) پسر کشتاسب و این جا گمان میکنم که مقصد از (شیدسب) پسر «تور» باشد که بعد از یک جنگ سخت که (تورک) بر «سرنبد» بسر کابل شاه غالب شد مدتی پادشاهی کامل به او رسیده باشد.

- - - - -

بر اورنــگ بنـست (شیدسب) شــاد	به شاهــی در دادو بخشش کشــاد
یکــی پورش آمــد ز تخـمی بزرگ	برســم نیاکـــان گردش (تورک)
چو شـد سر کش و گرد ده ساله گشت	بــزور راز نیاو وز پدر در گذشت
بلــی شــد کــه در خم خــام کمند	گســستی ســر زنده پیلان ز بند
کــس آهـنگ بر تاب او درنیـافت	ز گــردان کسـی گـرز او بر نتافت
ز بالای مــه نــیز بفــراســتی	ز پهــنای کــه خست بگــذاشتی
گــران جــوشن و خـود گردی گزین	بچــابک ســورای ربودی ز زین

روزی در خانه شیدسب شاه پسری به دنیا آمد که برسم نیاکان اسم او را به نام پدرش (تورک) یعنی (شمشیر کوچک) نهاد. این روش در خانواده او باب بود و (تورک) مثل «زمرک» «و ببرک» «نامهای خاص شده بود و (شیر کوچک) و (ببر کوچک) اسمای قشنگی بود که به ابنای کوچک افغانی میدهند تا از طفلی مانند شیر و ببر تربیه شوند و در جوانی مثل شیر حمله نمایند.

- - -

پدرش در (نیمروز) در قسمتهای دور افتاده زابل غربی پادشاهی داشت و تا (شهر داور) یعنی (زمین داور) فعلی و باغران منبسط بود روزی از روزها پدرش (شیدسب)

بفکر جنگ افتاد و آهسته آهسته به آرزوی کابل و کابلستان افتاد .

پدرش از پی کینه روزی بکاه بکابل همی خواست بردن سپاه
چو دید او گرفت آرز ساختن که من با توایم بکین افتن
پدر گفت کاین پدرام نیست تو خردی نرار رزم هنگام نیست
هنوزت نگذشتست گهواره ننگ چگونه کسی از برباره ننگ

تو باید که در کوی بازی کنی
نه بر بورکین رزم تازی کنی

- - -

درین وقت پادشاه کابلستان (کورنگ کابلی) بود و بگوشه انزوا نشسته و همه امور مملکت را پسر دانا و جنگ جویش (شهزاده سرند) که جوان جنگ آزمای و جنگی ورشید و دلاور بوده بعهده داشت . علاوه بر او جوان دیگری به نام (انبارسی) در جنگ کابل شرکت داشت و این شخص عموزاده پادشاه کابلستان بود . (تورک) که هنوز بسن جوانی نرسیده بود وقتیکه شنید پدرش به جنگ کابلستان میرود او هم آرزوی رفتن کرد . پدرش او را ازین کار ممانعت می نمود و میگفت تو طفلی و هنوز وقت بازی تو با همسالانت میباشد ولی (تورک) قانع نمیشد وچنین جواب میداد :

پر از رنگ رخ داد پاسخ تورک که گر کوچکم هست کارم بزرگ
تو از مشک بویش نگه کن نه رنگ ز در گرچه کوچک بها بین نه سنگ
چو خردی بزرگ آورد در نبرد به از صد بزرگی کشان کارخرد

اگر کوچکم کار مردان کنم
ببیني چو آهنگ میدان کنم

پدرش (شیدسب) از جرئت و عزم و جنگجویی او خیلی خوشش آمد او را در بر گرفت و زره و خود با سپر زرین برایش اعطاء کرد و درفشی به او داد که پرندش (شیرشاه) و (همایی) از یاقوت زرد بر آن دوخته شده بود (تورک) لقب اعزازی (سپهدار) سپاه دریافت و با این لقب جدید به لشکریان معرفی شد :

پدر شادمان شد گرفتش به بر رزه خواست با ترک و زرین پسر
یکی تیغ و گوپال و گرز گران همان پیل بالا و برگستوان

درفشی زشیر سیه پیکرش		همایی زیاقوت زرد ازبرش
بدوداد وگردش سپهدار نو		بخوابید گفت اسپ سالار نو
عو کوش بر چرخ و مه بر کشید
به پرخاش دشمن سپه برکشید

پادشاه پیر کابل فرزند برومند خویش را احضار کرد روی را برای مقابله برایت داد و تمام کابلستان را برای نبرد آماده ساخت. شهزاده (سرند) مرد خیلی دلاور بود. میگویند که ضرب تیر او از تخته فولاد میگذشت و لشکریان کابلستان مثل (مورو ملخ) برای جنگ جمع شده بودند (سرند) یکی شهزادگان معروف میدان جنگ بشمار میرفت:

وزانروی کابلشه از مرغ و مای		جهان گرد برگرد رزم آزمای
پدا ورا یکی پورنامش (سرند)		که زخمش ز پولاد کردی پرند
همه برشه از عاج بهره فروش		جهان آمد از نای رویین بجوش
دو لشکر چو درهم رسیدند تنگ		رده بر کشیدند برخاست جنگ
غریو کوس بسته ز تند رغریو		سر خشت بر کند دندان دیو
پر از خاک شد روی ماه از نبرد		پر از گرد شد کام ماهی ز گرد
ز بانگ یلان مز هامون بخست		از انبوه جان راه گردون ببست
زمین همچو کشتی شد از موج خون		گهی راست جنبان و گه چپ نگون
دزی بود بر پیل نازان بجنگ		زهر سوي او گشته بران فرنگ
دگرد سپه خنجر جنگیان		همی تافت چون خنده زنگیان
تو گفتی هوالاله کارد همی		ز پولاد بیچاره بارد همی
ز بس گشته آمده ز هر دو گروه		ز خون خاست دریا و از گشته کوه
نه پیدا بد از خون تن آز به کوش		که پولاد پوشت یا لعل پوش
به پیش پدر شد (تورک) دلیر
بپرسید کای پرهنر گشته چیر

کابلشاه و شهزاده (سرند) سخت تدارک گرفته بود. مرغ و مای اصطلاحی است که شاعر درمورد اجتماع عظیم لشکر بیان می کند و امروز (مورو ملخ) را بجایش بکار میبریم. لشکر کابل در چهار طرف گرد آمده بودند سواران هر طرف در تک و پوه بود و پیلان بهر

جانب حمله ور وعده زیادی از طرفین کشته افتاده بود .

(سرند) از میان سران سپاه — کجا جای دارد بدین رزمگاه
کدامست ازین جنگیان چپ وراست — سلیخش چه چیز و درفش کجاست
که گر هست بر زین گه کنه کش — هم اکنون گشان درفش زیر کش

(تورک) بر پدر خود صدا میزند راجع به سپاه کابل زمین و سر عسکرش معلومات میخواهد ز خوانی میکند و پدر چنین جواب میدهد :

بدو گفت آنکو بقلب اندرون — ستان است و بر گتف رومی ستون
بسر برد رفشان درفشی سپید — پرندش همه پیکر ماه و شید
کلاه پسر زرد و خفتانش زرد — همان اسپ و بر کستوان نبرد
تو گویی که کوهیست در شنبلید — که باد ور کابلش از آتش دمید

جوانیکه در قلب سپاه ایستاده ویلان رومی بردوش دارد کلاه سپرش زرد گون است و درفش ماه و خورشید برسرش سایه افگنده (سرند) سپهدار سپاه کابل است .

دلاور ز گفت پدر چون هنیر — یکی نعره زد کاب خون شد دلیر
یکی تیز کرد از بي جنگ چنگ — بر آهیخت گلرنگ از تنک تنگ
چنان تاخت نندارغن سنگ سم — که در گنبد از گرد شد ماه کم
بزخم سر تیغ و گرز سنان — همی یافت در حمله هر سو عنان
بهر حمله خیلی فگندی نگون — بهر زخم جویی براندی زخون
حل پیل تیغش همی چاک ره — ز خون خرمن لاله بر خاک زده
شد آن لشکر گشتن پیش (تورک) — رمان چون رمه میش از پیش گرگ
بهم شان به افگند یکبارگی — همی یافت تا قلب گه پارگی

تورک اسپ باد رفتار خود را مهمیز کرد و خود را بر قلب سپاه کابل رسانید :

(سرقد) از کران دید دیوی بجوش — بزیر اژدهائی پلنگیه پوش
برانگیخت که پیکر باد پای — به گرز گران اندر آمد ز جای
چنان روش گرگ ترک اي شگفت — که گرگش ز ترک آتش اندر گرفت

سرند در کنار میدان دید که جوانی وارد میدان شده و بطرف قلب سپاه می آید فوراً بر اسپ باد پا بر حرکت آمد و گرز گران بلند کرد و چنان بر فرق تورک نواخت که گویی از بر .

خورد فولاد آتش در گرفته باشد .

تورک دلارو نشد هیچ کند ... عقاب نبرد برانگیخت تند
بیاریخت از بازویش گرز جنگ ... بزد بر کمر بندش از باد جنگ
زرین در ربود و همی تاختش ... بپیش پدر بر دو انراختش
چنین گفت کاین هدیه کابلی ... نگهدار از ین کودک زابلی
ازین پس یکی بر هزارانمرا ... مخوان کودک و شیر نرخوان مرا
دگر ره شد آهنگ آویز گرد ... بر آورد گرز اسپ را تیز کرد

(کورنگ) از ضرب گرز (سرند) پروا نکرده اسپ خود را بیشتر بسوی وی تاخت اینجا قضیه چندان روشن نیست که کی غالب میشود ؟. تصور نمیرود که پسر ده سال کابلی که هنوز وقت بازی کردن او با اطفال باشد بر (سرند) شهزاده و پهلواننیرومندی زابلی غالب شود و نعش او را برده به پیش پدرش اندازد. (سرند) پهلوانی است که هدف تیر او از ورقه فولاد میگذرد پس چطور کودک خورد سال کابلی برو غالب شود ؟. اینجا مغالطه بین کلمه (زابل) و (کابل) هم پیش کرده و این غلطی از طرف ناقلان متن اشعار هم ممکن است ، پس آمده باشد :

سپه چون سپهبد نگون یافتند ... عزیمت سوی راه بشتافتند
(تورک) و دلیران (زابل) به هم ... برفتند چند انکه سوی اسپ سم
گریزنده را تا بکابل فراز ... سنان در قفا هیچ نگسست باز
همه ره ز بس گشته بریکدیگر ... سروپای و دل بود و مغز و جگر
چو پیروز گشتند از آن رزمگاه ... سوی زابل اندر گرفتند راه
فروماند کابل شه آشفته بخت ... شیدسب کن کش بترسید سخت
که ناله سر آمد جهان بر (سرند) ... کشد نیز برج از بزرگان سرند
به بیچارگی شاه و باژ گران ... پذیرفت با هدیه بیکران
کرا کشته به داد شان خونبها ... بدان کرد فرزند و خویشان رها
چو بگذشت ازین کار یکچند گاه ... برشیدسب بر تیره شد خور و ماه

گرفت از پسش پادشاهی تورک
سر افراز شد به شهان بزرگ

چو آمد بتخانه سو بهار　　ز گوهر یکی تخت در پیشگاه
یکی خانه دید از خوشی پر نگار　　بتی بروی از زرد بیکر چو ماه

بتخانه شابهار

(شوبهار) اصلا عبارت از (شابهار) است ، غزني و بتخانه شابهار ، پیر مرد برهمنی مقیم شاه جوی ، شاه جوي و کاه جوی ، پیر مرد برهمنی در پای دیوار قلعه شناختن گرشاسب ، راهبان وکاهنان ، آئین برهمنی در کندهار ، کلات ، مقر ، غزنی ، سکاوند ، کابل ، ننگرهار ، شابها ، در نقاط مختلف مملکت ، شا بهار کابل ، شا بهار غوربند ، شا بهار کاپیسا ، شابهار بلخ ، شابهار کهن دژ (قندز) شابهار بغلان ، شابهار فرخار ، شابهار بامیان ، شابهار غزنی ، شروع حفریات با پروفیسر توچی ، نامهاي متعدد بتخانه ، تپه سردار ، نقاره خانه ، بتخانه ، احتمال آبای سه تن از پادشاهان قدیمه ، آشوکا ، کنشکا ، هوو یشکا ، شابهار و آبادیهای کوشانی امپراطور کنیشکا ، هوویشکا و جام فلزی (خوات) وردک ، منارچکری ، کاوش در خرابه های بتخانه شابهار سبک آبادی کوشانی ، آثار رنگ آمیزی سرخ رنگ ، مجسمه ده متری ، کشف کتیبه هاي برهمني ، نوشته های مذهبی ، زینه های متعدد استوپه بودایی ، فرود آمدن بودا ، بتخانه زیبای غزنی ، اسم شابهار و خاطرات نظامی عصر غزنوی ، میدان مشق و تمرین نظامی ، محمود غزنوی و شابهار ، از عصر غزنوی تا امروز .

حین که گرشاسب از زابلستان بقصد کابلستان حرکت میکرد و در مسیر خود از راه قدیم کندهار ، کابل تازه به دهکدهٔ (شاجوی) رسیده بود که پیرمرد برهمن از پای بر دیوار منزل بر او صدا زد و گفت :

اگر کامیاب شدی باید سوگند خوری که برای تقدیس به (بتخانه شابهار) بروي و پیمان به بندی که به کاهنان صدمه و آزار نرسانی . گرشاب به قبول نصایح که محتویات در بحث جدا گانه وارد شد و زیارت بتخانه مذکور تن در داد و به عهد خود وفادار ماند و اینک (بتخانه شابهار) حاضر شد :

چو آمد به بت خانه (سوبهار) یکی خانه دید از خوشی پر نگار
زیر چراغ و دیوار پاک از رخام درش زر پخته زمین سیم خام

اولین چیزیکه اینجا در باب (سوبهار) بگویم این است که (سوبهار) عبارت از (بتخانه شابهار) است. حالاً برای اثبات آن به مراتب ذیل می پردازیم:

اصلاً کلمه ترکیبی و مرکب از دو قسمت است یکی (سو) و دیگری (بهار).

اولی به آسانی (شاه) و دومی (بهار) میباشد. نسخه های قلمی گرشاسب نامه محفوظ در کتابخانه آستان قدس رضوی و لندن کلمه اولی را بصوات (سا) و نام بتخانه (سابهار) نوشته اند و واضع دیده میشود که نقاط حرف (ش) را فراموش کرده اند، کلمه دومی (بهار) است و در کشور ما بسیار مراجع تذکر بعمل آمده و حاجت به تکرار نیست. ما در افغانستان عهد بودایی بتخانه های خیلی متعددی داشتیم که تعداد آن در نقاط مختلف از صدها تجاوز میکند. در میان این معابد دسته راهب ها، کاهنان و روحانیون، عده بنام روسا و وزراء، و برخی به شاهان و پادشاهان منسوب و مسجل بوده و همین معابد شاهی بنام (شابهار) یاد میشد و معتبر ترین و مجلل ترین همه معابد بحساب میرفت و بعضی از آنها مانند (شاه بهار) کابل (شابهار) غوربند (شابهار) کاپیسا (شاه بهار) بلخ (شاه بهار) قندز (شابهار) بغلان (شاه بهار) فرخار (شاه بهار) بامیان وغیره وغیره. درمیان این همه (شاه بهار) ها (شاه بهار) غزنی در دوره های پیش از اسلام شهرت خاصی است و این نام در ادب و تاریخ عصر اسلامی دوره غزنویان چنان تاثیر افگنده که زمین های اطراف جایگاه معبد مذکور بنام (میدان شاه بهار) معروف شد و امروز به همین نام میدان مشق های نظامی میباشد.

در سال ۱۳۳٦ بنابر وظیفه رسمی با (پروفیسر توچی) رئیس انجمن خاور شناس ایطالیا و سر پرست هیئت باستانشناسی آن مملکت رهسپار غزنی شدم تا نقاطی را که هیئت باستان شناسی در غزنی حفریات میکند انتخاب کنیم. ما دو نقطه را در غزنی تعیین وانتخاب نمودیم. یکی نزدیک خرابه هاي اطراف آرامگاه سلطان ابراهیم در مجاورت منار اولی که بعد ها به حفرگاه اسلامی معروف شد و دیگر در افق جنوب شرقی بالاحصار به سه کیلو متری جنوب غرب آرامگاه سلطان محمود در وسط دشتی که بنام

(میدان شاه بهار) است. اینجا تپه دیده میشود طبیعی که یک حصه آن سنگی و دیگر حصه آن خاکی و از خرابه های معبد یا بتخانه تشکیل گردیده است. این دو نقطه بدان جهت انتخاب شد که نمونه حفریات غزنی کابل میشود. دو نقطه بحیث اساسی کاوش های عصر اسلامی و پیش از اسلام ثابت گردد.

(شاه بهار) میدان وسیعی است که در دوره غزنویان رسم گذشت نظامی و دیگر عیدها و جشن های بزرگ مذهبی و ملی در آن جا به عمل میاید. در وسط این دشت کوه بچه یا تپه یی افتاده که قسمت پایانی آن سنگلاخ و طبیعی و حصه بالایی آن را خاک و سنگ بتخانه قدیمه اشغال کرده بود میگویند در زمانیکه دسته های لشکر و نظامیان رهسپار هندوستان و ترکستان میشد سلطان فاتح محمود زابلی فراز این تپه می نشست و رسم گذشت عساکر پیروزمند را تماشا میکرد. این تپه را مردم عوام (تپه سردار) (نقاره خانه) و (بتخانه) میگویند، تپه سردار ازین جهت که امیر حبیب الله خان شهید مسافرتی در ۷۰ سال قبل در غزنی نموده و ملاقیض محمد هزاره در مشایعت شاهانه هم سفر بود و کتاب نفیس خویش (ریاض الالواح) را بیادگار این واقعه تالیف کرد، و بهترین آثاریست که تا امروز راجع به آبدات و منار ها وبقعه های غزنی نوشته شده است. نقاره خانه به این جهت میگفتند که درعهد غزنویان عادت چنین بود که وقتیکه سپاه مظفر غزنوی عازم جهاد میشد و پیلان لشکریان فاتح باز یاد هندوستان میکرد روی این تپه اولین نقاره بصدا در می آید و منزل به منزل نقاره زده میشد تا اینکه صدای حرکت موکب سلطانی از غزنه تا به اقصای نقاط هند میرسید. بالاخره علت نام آن به (بتخانه) این است که (شاه بهار) اصلاً همین دشت پهناور را میگفتند در گوشه شرقی آن معبد بودائی افتاده بود. چون معبد بهار خراب شد اسم آن باقی ماند و میدان مشق نظامی شد.

امروز غزنی در اثر دوصد ساله سلطنت غزنویان بحیث کانون بزرگ ادب وفرهنگ و هنر اسلامی شهرت دارد ولی در حقیقت شواهد آثار و معارف دوره های مختلف قبل التاریخ یونانی - کوشانی - ساسانی - یفتلی - زاولی - چینی - بودائی - شیوائی - زونی - آفتاب پرستی - بقایای دوره های قرون وسطی اسلامی - صفاری غزنوی، غوری تیموری، گورگانی - همه را در انجا میتوان یافت.

در طی هزار سال (از قرن دوم قبل از میلاد تا قرن هفتم مسیحی) بارواج آئین بودائی در افغانستان ده شهادت ز ایران چینی و شواهد روی خاکی صد ها معابد - استو په ها و یهارها - بهار ها - سنگارمه ها - د پر ها صومعه ها در نقاط مختلف کشور ما چون: هډه بامیان - تکاب، نجراب - کابل یوانی - کابل شیوانی - کابل هندوئی - بگرام - غزني فندقستان ،کاپیسا - خم زرگر - غوربند - بلخ - قندز فرخار - بغلان - کندها ر- سرخ کوتل - ایبک - هزار سم - درمان تپه - کهنه مسجد - شترک - سار سکندری- باسول فیل خانه - للمه - درون تپه - و غیره جاهای دیگر که تا حال شناخته نشده و بعضی از آنها در ماخذ عربی و دری هم تاثیر افگنده مانند :.(نوبهاربلخ) که به غلط آنرا آتشکده می پنداشتند و یک خرابه آتشکده در مجاورت نزد یک آن قرار داشت (چنانچه) امروز پهلوی خرابه های معبد بودائی خرابه های یک آتشکده هم موجود است و سر ک عمومي قیر از مجاورت هر دوی آن میگذرد و اصلاً به این نام (نو بهار) معبد بودائی معروفی در بلخ بود . اسم این معبد در سانسکریت (ناو اویهار) و در پراکیست (نو اویهاره) شده است و مرکب از دو کلمه میباشد . (نوا) یعنی(نو) و (ویهاره) یعنی معبد - دیر -صومعه - (ویهاره) آهسته آهسته شکل (بهار) را بخود گرفته است . پس (ناو او یهارا) یا (نواویهاره) معبد (نوبهار) شده (ویهاره) نامی است که در دوره اسلامی و پیش از اسلام معروفیت فوق العاده داشت. (سنگهامه) کلمه دیگری است که مفهوم آن (دیر بودائی) (خانقاه بودائی) میباشد و معمولا به نام معابد و دیر و خانقاه مجموع حجره های راهبان محوطه داخلی ، نشیمن گاه برهمان را در بر میگیرد و استو په ها آبادی هائی بود که در آن یاد گار های اعانه دهندگان را محافظه میکردند درون آن پر ازسنگ و بیرون آن با نقش و نگار مزین بود .

اشاهان - وزرا ء- ملکه ها - رهبانان بزر گ هر کدام در عصر و زمان خودسهم بزرگی در ایقای معابد بودائی داشتند و به نام القاب آنها یاد میشدند و ما بشهادت ز ایران چینی در نقاط مثل - قندوز - بلخ = هدهٔ - بگرام - غزنه - غوربند - کابل - سکاوند - و غیره نقاط بودائی معابد شاهی با (شاه بهار) داشتیم که بعضی های آن بکلی فراموش شده و بعضی به استعاره هنوز از بین نرفته و بعضی های دیگر اقلاً نام خود را حفظ کرده و امروز

مفهوم آن غیر از بت خانه است - مثلاً (شاه بهار) غزني در حوزه ماحول خود به (میدان شاه بهار) اطلاق میشود و امروز هم یک گوشه آن مخصوص ترین های عساکر است و فولکلور و ادب شفاهی و تاریخ اسم بلستانی (شاه بهار) را فراموش نکرده و امیر فرخی گوید :

با من به شه بهار هم بود چاشتگاه — ماه مین آنکه رشک برد زود و هفته ماه
گفتا این فراخ دشت کشاده چیست؟ — گفتم که عرصه گاه شه یی عدو سپاه
گفتا چه خوانم این شه ازاده را بنام؟ — گفتم یمین دولت محمود دین پناه

- - -

در اینجا از پادشاهان قدیمه سه تن را میتوان نام برد که در آبادی بتخانه قدیم (شاه بهار) غزنه نقشی داشته . این سه نفر از حوالی ۲۵۰ ق - م تا قرن سوم مسیحی هر کدام بنوبه خود در آبادی و عمران دخالت داشته و هر کدام از خود آثاری باقی گذاشته اند - مانند (آشوکا) (کنیشکا) (هوویشکا) ولی دین بودائی را در جنوب هندوکش (ننگرهار شرقی تا کندهار بسط داد و در کتیبه به دو زبان آرامي و یونانی دارد شهر کهنه کندهار و معابد از آبادیهای اوست . دومی آبادی های قدیم آتشکده بغلان (بغو لانگو) قدیم ترین استو په و محتملا بت ۳۵ متری بامیان (برخی کسان تاریخ انرا جدید میدانند و استو په بسیار بلند پشاور که نام و هیکل کنیشکاری یک جعبهٔ فلزی حک شده از اینجا بدست آمده و همه از آبادی های اوست.

سومی که در قرن سوم مسیحی می زیست ، در (کابل بودائی منار چکری که در دوازده کیلو متري شرق شهر منار روی تیغهٔ کوه براي رهنمایی بودائیان ساخته از (خواث ورد ک ظرف فلزی از یک استو په بودائی پیدا شد به رسم الخط خروشتی اسم (هوویشکا) باشد زیرا قراریکه شرح یافت در گرد و نواح کابل و غزنی آبادی های مذهبی زیادی بوده و پادشاه مذکور به آیین (شیوائی) هم منسوب بوده (۱).

در جلد دوم تاریخ افغانستان صفحه (۵٤۳ - ۵۵٤) شرحیدر اطراف معبد (شاه بهار) نوشتم این معبد شاهی (شاه بهار) در سال ۱۷٦ هجری (مطابق ۲ - ۷۹۳ م) دست ابراهیم بن جبرییل به امر فیصل بن یحیی که از طرف هارون الرشید خلیفهٔ عباسی ، والی

---

(۱) جلد دوم تاریخ افغانستان ، تالیف احمد علی کهزاد ، حصه دوم فصل پنجم تالیف . ع ، صدقی .

خراسان بود خراب و ویران شد . این (شاه بهار) در نزدیکی غوربند یا دقیق بگویم در حوالی چهار کیلومتری شمال غربی (چاریکار) وجود داشته و استوپه بزرگ آن موسوم به (توپ دره) است و در اطراف آن داستانهای جالبی نقل میکنند و مسکوکات منسوب به (هوویشکا) از آن جا بدست می آید (۱).

بتخانهٔ (شاه بهار) غزنی معبد معروفی بود که در اثر خاک روبی و خاک کشی حویلی ، حجره های راهبانان بودائی کشف شده است و در قسمت دوم بتخانه شاه بهار که فراز خرابه قسمت اولی بنا یافته اصل (بنخانه شاه بهار) بچشم میخورد که من حیث مناظر طبیعی بسیار زیبا و فرح بخش است و بر تمام دهکده ها تا نقاط دور دست حاکم میباشد . در اثر خاک بزداری سال اول دیوارهای معبد - صحن وسیع ، بقایای استوپه بزرگ ، جایگاه چندین استوپه های کوچک دیگر کشف شده که همه جا بجا محفوظ نگاه داشته شد و از آن ها مراقبت علمی بعمل می آید زینهٔ ، اساسی در جناح غربی به محوطهٔ استوپه ها ، و استوپه مرکزی واز انجا به بدنهٔ اصلی معبد کشیده شده است . از روی سنگ کاری قسمت های داخلی سبک کوشانی هویدا است هنوز شواهد رنگ آمیزی در بعضی جاها جلب نظر میکند ، و رنگ سرخ کاملاً مشهود است و تغه یس (مجسمه) بزرگ بودائی به ارتفاع ۱۰ یا ۱۲ متر در زوایای قسمت خارجی معبد به ثبوت رسیده است معبد شاه بهار روی تپه بلندی با استوپه بزرگ و مرتفع و مجسمه های عظیم بودائی در وسط دشت که به همین نام یاد میشود اهمیت و عظمت خاصی داشته و گنبد با شکوه بالوان سرخ رنگ و رنگ طلائی چهره های مجسمه ها از دهکده های دور و نزدیک غزنی میدرخشید . مجسمه هاي کوچک از گل پخته حاوی دعا های مذهبی روی گل زرد پخته شده و نمونه های رسم الخط برهمنی) قرن هاي چهار و پنج مسیحی (یبغو) قرنهای پنج و شش میلادی و ارتباط آن را از نظر ادب و مذهبی به آسیای مرکزی وانمود میکند .

فراموش نباید کرد که زینه های مرکزی متعدد در چار طرف بتخانه چیز جدیدی است که درین نقطه افغانستان دیده میشود . در اسطوره ها چنین آمده است که (بودا) حینیکه از دیدن ما در مریض فارغ شد از طریق جوهو ابر میگشت در معبر (شالکاشا) در حوالی بنارس فرود آمد . راهبان بودائی تصور میکردند که (بودا) در بر گشت خود در غزنی به

(۱) رساله بگرام ، تالیف احمد علی کهزاد .

(بتخانهٔ شاه بهار) پایان شده توسط زینه هائی که به چار طرف بقعه ساخته اند به صحن بتخانه فرود خواهد آمد.

بیر مرد برهمنی که به غرغشت پند میداد در حوالی دهکده شاجوی مقیم بود غرغشت (گرشاسب) که بطرف کابل میرفت در راه متوقف شد و نصایح و اندرزهای او را شنید. این است که نزدیک بتخانه (شاه بهار) میشود قرار وعده به زیارت بتخانه میرود وبوعده وفا میکند.

بهر سو بر از پیکر اختران — از ایوانش انگیخته پیکران
میان کرده در برج شیر افتاب — زیاقوت رخشان و در خوشاب
زگوهر یکی تخت در پیشگاه — بتی بروی از زر و پیکر چو ماه
زمان تا زمان دست بفراشتی — گشادی کف و بانگ برداشتی
همانگه شدی هر دو کفش پر آب — بشستی بدو روی و تن در شتاب
از آن آب هر کو کشیدی بجام — بدیدی بخواب آنچه بودیش کام
درختی کجا خشک ماندی زبار — چوز آن آب خوردی شدی میوه دار

کنیزان یکی خیل بیشش بپای — پری وش همه گلرخ و دلربای
همه ساخته میزرا ز پرنیان — ز دیبا یکی کرته ای تا میان
همی هر یک از پر طاوس باد — زدش هر زمان و آفرین کرد باد
بنزدیک مردان بطمع بهشت — شدندی به مزد از پی کار زشت
بدان بت بدادندی از مزد چیز — کنون هست ازینگونه در هند نیز
درآن خانه دید از شمن مروشصت — میان شان یکی پیر شمعی بدست
بپرسید از و کاین کنیزان کی اند؟ — چه چیز این بت و پیش اواز چه اند؟
خدایست گفت این و ایشان بناز — مگس ز وهمی دور دارند باز
سپهبد بدو گفت کای خیره رای — یکی نا توان راچه خوانی خدای؟
نه گوید، نه بیند نداند سخن — نه نیکی شناسد نه زشتی زبن؟
خدای جهان گفت آنرا سزاست — که دانا و برنیک و بد پادشاست

زفرمـــان او گشــت گـــیتی پدید　　جز او هـر چه هست ازین او آفـرید
کـــرا از مگـس داشـت باید نگـاه　　زبد چــون بود دیگـران را پناه؟
اگــر نه بــدی از پــی برهمــن　　جــدا کرد می پاک سـرتان زتن
چــنان کز برهمــن پذیرفــته بود
نه بد کــرد برکــس نه خــواری نمود

گرشاسب درون بتخانه در آمد و بهر سو نگریست، بت های از طلا و یاقوت بر هر طرف نهاده و یک بت کلانی از یاقوت درخشان وسط سائرین روی تخت جلوس نموده ،گاهی دست های خود را پیش میکند و آب میگیرد و از آن آب دستها و روی خود را می شوید. این آب بسیار صاف و گواراست . اگر درختی خشک را از آن آب بدهند بار برخواهد شد . چیز دیگری که جزء اوصاف این آب است این است که هر کس از آن جرعه بنوشد چیزی را که خواهش نموده باشد در خواب می بیند.

– – –

غرغنبت دید که دسته کنیزکان زیبا روی مانند پریان کوه قاف ناز و کرشمه میکنند تمبان یا زیر جامه از پرنیان و حریر و کرته از دیبای سفید در بر کرده و پکه های از پرطاؤس بدست گرفته و بت بزرگ را که در وسط روی تخت نشسته است پکه میکنند و مگس های او را دور میکنند . گرشاسب پرسید که این کنیزکان چه کاره هستند و چه میکنند؟ یکی از برهمن ها گفت که این دختران پری پیکر خدمت گزاران بت بزرگ اند به نوبت می آیند و مگس های بت را دور میکنند. جمع و جاروب مینمایند و برای بت بزرگ که (نعوذبالله) خدای ماست خدمت میکنند . گرشاسب گفت ، کسیکه نمی شنود نه گپ میزند ، نه به سخن میفهمد و نه از خود مگس را دور میتواند چطور خدا میشود ؟ خدا کسی است که خالق کون و مکان و همه چیز افریده قدرت اوست .

کنیزک همان نقشه خون اوی — پدر در پدر زو بشد کینه خوی

همه شهر اگر مرد اگر زن بدند — بشیون بباز ارو بر زن بدند

شهامت شاهدخت کابلی

نقشهٔ زنان کابل (گرشاسب و اشغال تخت کابل)

حرکت جانب کابل ۰ اضطراب کابلشاه - نامه سر پوشیده - پیشنهاد صلح - کشته شدن نفری زیاد بین کابل و زابل - عدم قبول صلح از جانب گرشاسب - ناله و زاری زنان - ابا لشکر کابل از جنگ - گریختن کابلشاه با صد سوار جانب مولتان تعقیب گرشاسب - کشته شدن کابل شاه در راه - چور و چپاول شهر کابل - زن جوان کابلی و نقشه کشتن گرشاسب - سنگ اسیا - کشته شدن صاحب منصب دیگر عوض گرشاسب - جمع آوری زر و سیم - هزار دختر طناز کابلی - دختر دلربای کابلشاه - بر آشفته شدن سپهبد - شب تاریک - جریان خون از ناوه دانهای خانه ها - گریختن زن و مرد بجانب صحرا - دختر شه دختران - دختر تشنه خون گرشاسب = عشقگرشاسب - طلب گاری از مادرش ازدواج با او - مادر و دختر و نقشه زهر دادن گرشاسب - زهر و جا بلورین - گفتهٔ برهمن - سر کشیدن دختر جام را و چپه شدن او - نقشه ناکام مادر و دختر .

وز آنجا سپه سوی کاول کشید — بر شهر لشکر فرود آورید

همه شهر اگر مرد اگر زن بدند — بشیون ببازار و بر زن بدند

همی گفت کابل شه از غم و دژد — نباشد چنین تند و خونخوار مرد

که خون سران ریخت چندین هزار — دگر بار جوید همی کار زار

نهانی یکی نامه نزدش نبشت — خط و خون دیده بهم بر سرشت

که بر یک گنه گر بگشتم ز راه — فتادم بباد فره صد گناه

همه بوم و بر چون سر بی تن است — بهر خانه بر کشتگان شیون است

ز یزدان و از روز انگیختن — بندیش و بس کن ز خون ریختن

اگــــر زی تو ز نهـار یا بم درســـت — همـــان باژ بدهم که بود از نخســت
سپـهبد بر آشفت و گـفتا ز جـنگ — چو ماندی شدي سری نیرنگ و رنگ
چو شمـعی بود کـو کـم و بیـش را — دهـد نور و سـوزد تن خـویش را
تو خـویشان من کشـته و آن تو مـن — کجـا راسـت باشد دل هـر دو تن
سـنانم به مغـز تو دارد امـید — همـین داده ام گـر کسـان را نوید.

گرشاسب از دین بتخانه شاه بهار و عرف و عادات برهمنها خیلی متأثر شده و بخود میگفت اگر خواهش و عذر خواهی پیر مرد برهمتی نمی بود رهمن های معبد را سراسر بقتل می رسانیدم. باری از مشاهده بتخانه فارغ شده بطرف کابل روان گردید. کابل شاه از شنیدن فرا آمدن سپهبد گرشاسب دچار اندوه شد و بخود میگفت که جنگ های متعددی بین کابل وزابل واقع شده و چقدر اشخاص از طرفین کشته گردیده و چقدر خون بیگناهان به در رفته ،نامه مخفیانه به سپهبد گرشاسب خواهم نوشت. صلح از جنگ بهتر استو باژ را کمافي السابق به او خواهم پرداخت گرشاسب از محتویات نامه قهر شد و گفت میان من و تو جنگ اولتر است تا ترا درین جنگ نکشم آرام نخواهم گرفت.

چـو پاسـخ شه کابل انسـان شنید — بجـنگ از سـپه پشت گـرمی ندید
همه لشـکرش نیز پیش از ستیز — بدند از نهـان یک یک اندر گــریز
بد تا دم شـب جـهان تار کـرد — سـواری صـد از ویژگـان یار کـرد
نه از جفتـش آمـده از گـنج یاد — گـریزان سـوی مـولـتان سـر نهاد

کابل شاه دچار بلا تکلیفی عجیبی شده بود. سپاهیانش جنگ نمي کردند و پیش از آغاز محاربه از جنگ شانه تهی میکردند لذا یک صد سوار از خاصه گان انتخاب نموده از تاریکی شب استفاده کرده بطرف مولتان گریخت.

گرشاسب که خبر شد فوری از ، پشت او روان گردید واو را یافت:

هـم از گرد ره چـون رسیداند روی — بر آمـیخت گـرز گران جنگجوی
دو دسـتی چـنان زد ش بر مـرز کین — کـه بالاش پنـهاش شـد در زمین
سـوارانش را با رسـن بست دسـت — بلشـکر گه آورد بفگـند پسـت
ز کـاول بگـردون در افگـند خـاک — سـپه دسـت تاراج بردنـد پاک

سوی بام هر خانه دادند روی ـ شد از ناودانها روان خون بجوی

همه شهر و بوم آتش وگرد خاست زهر سو خروش زن و مرد خاست

گرشاسب به تعقیب کابل شاه بعجله تمام راه مولتان پیش گرفت تا اینکه در راه بلوی ملاقی شد و و دودسته گرز گران بر سر او نواخت و او را کشت و سواران معیتی او را دست بسته طرف کابل آورد و به لشکر گاه فرستاد و خاک کابل را در توبره کرد و از هر خانه جوي خون جاری نمود .

بصحرا یکی هفته نا کاشته کشیدند لشکر همی خواسته

زن و مرد پیش سپهبد براه دویدند گریان و فریاد خواه

ز بس بانگ و فریاد خورد و بزرگ ببخشید شان پهلوان سترگ

سپه را ز بد دست کوتاه کرد پس اهنگ سوی در شاه کرد

بره در میان بد یکی تنگ کوی زنی دید پاکیزه و خوبروی

همی جست از نامداران نشان که گرشاسب کو افسر مرکشان

در میان زنان کابل زنی بود بسیار پاک و پاکیزه و خوب روی این زن با شهامت از دیدن لشکریان زابل که وارد خانه ها شده و از قتل و غارت بیگمان جوی خون جاری نموده بودند با دیدن خیلی از مظلومان هم وطنش مخصوصا از ناله و زاری زنان خون در رگ هایش بجوش آمده بر کشتن گرشاسب کمربست و نقشه ئی ترتیب نمود و آسیاب سنگ زمین را بالای راهروی که به دهلیز منتهی میشود طور معلق آویزان نمود وخواست گرشاسب را پیدا کند و او را به درون خانه دعوت نماید و تخته سنگ آسیاب را بر گردن او فرو اندازد - پس به جستجوی گرشاسب افتاد و از افسران سپاه اوپرسان میکرد که گرشاسب کجا است ؟ ؟

بگویند تا اندرین خانه زود بیاید که داردش بسیار سود

که به این خانه بیاید - فوری بیاید که بوی کار ضروری دارم - در میان صاحب منصبان یکنفر بود که همرای یکي از همقطاران عناد دیرین داشت و هیچکس از نحوهٔ خصومت او آگاه نبود در فرصتیکه زن با شهامت کابلی در جستجوی گرشاسب میگردید صاحب منصب دست دشمن خود را گرفته و گفت تو بجای گرشاسب میگردید صاحب منصب دست

دشمن خود را گرفته و گفت تو بجای گرشاسب برو . مرد به مجرد یکه داخل راهرو دهلیز خانه شد آسیاب سنگ بر سرو کله او افتاد و نقش زمین گردید.

یکی را که بد دشمنش در نهفت — بیاورد و گرشاسب اینست گفت
فرستاد با او بخانه درون — نهانی زن جادوی پرفسون
یکی آسیا سنگ بد ساخته — زبالای دهلیز بفراخته
چو مرد اندران خانه بنهاد پای — فرو هشت بروی بکشتش بجای

زن دلاور و نجیب میخواست به قصاص اهالی کابل گرشاسب را بکشد اما تیر او بخاک خورد و نفر دیگر بجای سپهبد کشته شد و گرشاسب زن با شهامت و خانهٔ او را آتش زد .

سپهبد شاه آگاه و آتش فروخت — زن جادوئی و خانه هردو بسوخت
سپاس فراوان بدل یاد کرد — که زان آفتش ایزد آزاد کرد
به ایوان کابل شه آورد روی — بیامد نشست از بر تخت اوی
زروکاخ و گنجش تهی کرد پاک — بر آورد پوشیده ها از مغاک
گهریافت چندان زهر گونه ساز — که گر بشمری عمر باید دراز
چه بر پیل واشتر چه بر گاومیش — با طرت فرستاداز اندازه بیش
یکی کاروان بد همه سیم و زر — بکابل سری زو بزابل دگر
از آن پس بر تخت رسمی نشست — به شادی بزنجیروی برد دست

گرشاسب از مسایل گیرو گرفت جنگ بیغم شد و آماده شد که بر تخت کابل جلوس نماید . ابتدا زر و سیم و گوهر هر چه بود جمع کرد و کاروان عظیم که یکسر آن بکابل و سر دیگرش به زابل میرسید تشکیل داد و به اطرت به نیمروز فرستاد و باز خودش به عیش و نوش وشکار و بزم می و شراب پرداخت .

کنیزان گلرخ فزون از هزار — بدست آمدش هریکی چون بهار
میان شان یکی ماه دلخواه بود — که دخت شه و بر بتان شاه بود
نگاری که گر چهرش از چرخ مهر — بدیدی بدادی بر آن چهر مهر
به رخسار خویش پر از هر نگار — مشاطه شده ماهرا روزگار
دو سوسنش بر پیکر نیکوئی — دو بادام بر سرمهٔ جادوئی

بخنده لبش لالهٔ می سرشت　　چو بر لاله ژاله بباغ بهشت
هزارش گره سنبل پرشکن　　بهم برزده ساز و چنبر فگن
سر هر شکن مشک را مایه دار　　خم هر گره برگل مایه دار

دختر بیچارهٔ کابل شاه که در میان هزار دختر سیمین تن کابلی چون ماه می درخشید و ابیات فوق زیبائی و طراوت خاص او را رسم میکند در حالیکه پدرش کابل شاه اسیر و کشته شده است مانند گلی پژمرده مغموم و مکدر می نمود . گرشاسب بیک نگاه او را شناخته و در صدد بر آمد که او را از مادرش طلبگاری نماید.

بهوش دل پهلوان گشت راست　　ز مادرش در حال وی را بخواست
چنان شیفته شد بدان دلفریب　　که بی او زمانی نکردی شکیب
زنخجیر چون باز پرداختی　　همه بزم با ماهرخ ساختی

سپهبد او را فوری از مادرش در خواست کرد چنان زیبائی و جمال او گرشاسب را اسیر خود ساخته بود که آنی از دیدن او فارغ نمیشد و دختر که از غم کشته شدن پدر و چور و چپاول شهر کابل و به اسارت رفتن خود او و مادرش تشنه خون سپهبد جوان بود ، خواست با مادرش همدست شده گرشاسب را زهر بخوراند و مانند یک زن با شهامت بار دیگر توطئه بکار بندد.

کنیزک همی تشنه خون اوی　　بد در پدر ز و شده کینه جوی
چنان ساخت با مادر آن شوم بهر　　که بکشد جهان پهلوان را به زهر
هویدا همی بود خاموش و نرم　　همی کرد باز از نهان داغ گرم
بگاهی که آمد ز نخجیر باز　　جهان پهلوان دید رنج دراز

نقشهٔ مادر و دختر :

بهم دختر و مادر نیک رای　　ستادند پیشش پرستش نمای
گرفته پری چهره جام بلور　　پر از لعل می چون زرخشنده هور
نخچیر کردی کنون شور کن　　بمی ماندگی از تنت دور کن

بیاد گفتهٔ برهمن :

جهان پهلوان کرد زی می نگاه　　همه جام را دید گشته سیاه

بیـاد آمـدش گفـتهٔ برهـمن گـرفتش بخور گـفت برياد من

دختر ناچار دست دراز کرد :

دو گلـنار دختر چـو دینار شـد دو جز عـش ز لولو صدف وار شد

بنا کـام از و بسـته و هم بجـای بخـورد و بیفتاد بیجـان ز پای

دل مـا دراز درد شـد نا تـوان بجوشـید با خشـم دل پهـلوان

به خمـجر تن هـر دو را پاره کـرد سرانشـان ز تن کند و بر باره کرد

چو پردخت از آن هر دو زن ، پهـلوان یکـی را گزید از میـان مـهان

سـرو را بکـابل بشـهی نشاند بز اول شـد و یک مـه آنجا بماند

معلوم نمیشود که گرشاسب از میان مهان کدام کس را بحیث پادشاه کابل انتخاب نموده . نام این پادشاه کابل همیشه مجهول است . باید در اطراف نام او پژوهش شود . احتمال میرود که یک مردی بنام « کورنگ » باشد که غیر از کورنگ شاه نیمروز میباشد .

گرشاسب قریب هزار نفر دختران گلرخ وسیمین تن را از گرد و نواح کابل جمع کرده بود که در میان ایشان دختر پری پیکر کابل شاه هم بود که از فرط زیبائی ،شاه تمام دختران این سرزمین بشمار میرفت ،گرشاسب عاشق اوشد وچون پدرش راکشته بود ازمادرش اوراخواستگاری نمود دختر فتانه مرگ اسفناک پدرخود را بدست این سپهبد فراموش نمیتوانست ودر دل تشنهٔ خون اوبود و با مادرش بفکر نقشه امحای اوبود . روزی از روزها که :گرشاسب از شکار نخجیر برمیگشت مادر و دختر جام بلورین را از زهر هلایل پر کرده و با عشوه و ناز برایش پیش کردند .سپهبد به جام می نگریست. می لعل گون به سیاهی مبدل شده بود . یادش از سخنان برهمن آمد . به زن زیبا گفت که اول تو باید بنوشی . ملکه زیبا ناچار شد که بنوشد بیاد پدر افتاد دفعتاً جام را گرفت و سر کشیدا وخ گفت وچپه شد . گرشاسب سر از بدن هر دو زن جدا کرد و بر کنگرهٔ قصر آویزان کرد . قراریکه دیده میشود زنان کابلی برای قصاص همشهریان خود جدوجهد بسیار نمودند. اول آن زن باشهامت کابل و باز این مادر و دختر با عزم و ارادهٔ آهنین ،کابل را در دست یک سپهبد زاولی دیده نتوانسته از جاه وجلال زندگانی سلطنتی گذشته وجان خود را قربان ننگ و ناموس نموده و خاطرهٔ فراموش نا شدنی از خود گذاشتند.

زابل زبان

بزابـــل زبان گفت کـــای مهر جوی　　چـــنین مهمان چون فتادت بکـوی
به زابـــل زبـــان گـــفت بیـــدار باش　　رهٔ حمـــله هـــا را نگهـــدار باش

اصطلاح زابل زبان - برای اینکه ،جمشید ، هامان کوهی و تکین تاش ، اسرار ـ منقی و جنگی را نفهمند کسان دیگر زبان مذکور را استعمال کردند - این زبان سومی چه بود ؟ زابل زبان و غزنی - لویک و انو ک = ولاویک اخلاف قدیم زابلی - زابلی قبیله یفتلی = سبکتگین و اشغال غزني در ۳۲۶ هجری قمری ازدواج با شهزاده خانم زابلی دختری از خاندان شاهی قدیم زابلی - فرزند او سبکتگین محمود زابلی - بسي کلماتو اسماي (زابل زبان) که تا امروز در غزني رایج و موجود است مانند : گنجک - غزنک - ککرک نیزک - کرنگ - غرنک - وردک - رامک - کوهک - ترنک - غرمک - کهک وده ها کلمهٔ دیگر به گمان غلب نام (غزنی) مشتق از (غزنک) است این نام اصلاً زابلی یفتلی است - ابن کلمات در غزنی و اطراف آن بیشتر متداول است - برای یافتن آثار یفتلی قلمرو بین غزنی - مقر - کلات - کندهار و مناطق جنوبی آن مثل ارگون (آتش ، مانند) و کتواز پژوهش شود ، کشف مجسمهٔ برهمنی از کوه (بغدنگ) زابل زبان در حوزه ترنک و ارغنداب - زبان اورمـری در سکاوندبرکی بر ک نامی از زابل زبان - راه زمستانی کوچی - از مقر تا دیوالک - شابولان - و اینکه قلعهٔ سرخ - کندهار - تپهٔ خزانه .

همـــانگه زن جـــادوی پر فســون　　کـــه بد دایه مـــه را وهـــم رهنمون
ز گلشـــن به باغ آمـــد از بهر ســور　　ببد خـــیره چـــون دید جم را ز دور
به زابل زبان گفت کـــای مهر جـوی　　چنین مهـــمان چـــون فتادت بکـوی
درست از گمان من این پادشاه است　　کـــش از دیرگـــه باز داری گواسـت

－　－　－

بنزد نریمـــان کـــنونست رزم　　دگـــر از مـــهان بـــود بازی وبزم

بزد نعره ای پهلوان دلیر — بسوی نریمان چوارغنده شیر
بزابل زبان گفت بیدار باش — ره حمله ها را نگهدار باش
که این ترک جنگی سر لشکر است — تکین تاش جوینده کشور است
همه ترک وخفتا نشان گشت چاک — فرو ریخت خنجر زره گشت خاک*

در گرشاسب نامهٔ حکیم اسدی طوسی اصطلاح (زابل زبان) را درد و محل مختلف استعمال کرده و در هر دو محل در موقعی که گوئی به رمزو اشاره مخصوص که کدام شخص سومی حاضر است و او نفهمد مطلب را به نفر دوم طرف معامله می فهماند. اولین محلی که این اصطلاح را استعمال کرده است وقتي است که جمشید بنام مستعار (هامان کوهی) از دست فشار ضحاک تخت و تاج را گذاشته هر طرف نالان و سر گردان میگردد و اخر گزرش به زابلستان می افتد و سر انجام در باغ با زیبای گلرخ دختر بی نظیر (کورنگ) بادشاه (نیمروز) برابر میشود. مشا را لبه در باغ مشغول صحبت با دختر شاه است که زن پر فسون کابلی دایه و ندیمه دختر براي اجرای سازو آواز وارد میشود و براي اینکه (هامان کوهی) نفهمد. به (زبان زابلی) میگوید: ای دلدار منگفته بودم که شاهی با تو ازدواج خواهد کرد - این مرد همان شاه است و قراریکه من حدس زده بودم از تو و او پسری بدنیا خواهد آمد که پادشاه جهان خواهد شد.

محل دوم استعمال این اصطلاح در گرشاسب نامه، جنگی است میان پهلوان معروف (نریمان) و (تگین تاش) خاقان توران. (نریمان) حینیکه میخواهد حمله را شروع کند برای اینکه تورانیان آگاه نشوند و سخن بگوش (تکین تاش) نرسد و از اسرار جنگی خبر دار نگردد - موضوع زابلستان خود به (زابل زبان) میگوید و القا مینماید که از حملات این ترک با خبر باشید هوش کنید و آگاه باشید که او خود را خاقان بزرگ کشور (توران) میشمارد و تاج و تخت و دارائی شخص خود را مطالبه میکند و میخواهد که کمافی السابق خاقان باقی بماند.

- - -

پس ازین دو محل معلوم میشود که زن دایهٔ کابلي و نریمان این (زابل زبان) را علیه (هامان کوهي) یعنی (جمشید) و (تکین تاش) ترک خاقان توران استعمال کرده اند،

درست است که اسدی طوسی کتاب گرشاسب نامه خود را اصلاً و اساساً از روی مأخذ (پهلوی) ساسانی در اواسط قرن پنجم هجری به رشتهٔ نظم کشید ، . درین وقت حتما به (کتاب گرشاسب) ابوالمؤید بلخی و کتاب بزرگ شاهنامه فردوسی نظری داشته است . بهر حال مطلب عمده من درین جا این است که گرچه زبان پهلوی ساسانی هنوز معمول بوده و ادبا و حکمای قوم آنرا به درستی می دانستند اما به زبان ثالثی به حیث رمز ضرورت داشتند . آیا این زبان سوم کدام است ؟ از کجا آمده ؟ در کجا بار اول معمول شده ؟ وچطور به کابلستان و زابلستان انتشار یافته ؟

چنین به نظر می آید که اصلا این زبان (زبان زابلی) خوانده شده و این زابلی « صفت » «زبان است و (زابل زبان) لهجهٔ بزرگی است که در اطراف آن پژوهش و جستجو باید نمود . در یک مبحث همین کتاب - کابل و زابل - کاول و زاول کابلی و زابلی ،کاولی و زاولی شرح یافته . زابل زبان مخصوص (رایان کابلی) نوشم و این باچند اضافه میکنم: یفتلی ها که تازه وارد افغانستان شده بودند در گوشهٔ شمال شرقی در تخارستان فرود امدندچون قبایل زابلی با زاولی یفتلی است که وجود آنرا در غزنی در ۱۳۲۳ در رسالهٔ مخصوص (ساسانی) از غرب و (ترکان غربی) در شرق مجال سیاست نمائی را به روی « کیداری » ها تنگ نموده و نمیخواستند کوشانی های باختر با کوشانیهای کابل ملحق شوند فلهذا یفتلی ها از تخارستان به سائر نقاط مملک متشر گشته دست مهاجمین را کوتاه ساختند و در شرق و غرب (گوپتای هندی) و ساسانی ها را مغلوب نمودند و بعد از اوج اقتدار حتی در دورهٔ ئی که امارات کوچک محلی که تعداد آن خیلی زیاد بود کم کم رو به ضعف میرفت ، زبان آنها در هر گوشه و کنار منجمله در علاقهای جنوب هندوکش در (کاپیسا بامیان و بادغیس و غرجستان) (جاغوری) (جغتو) و (کابل) و (زابل) باقی ماند و کلمه (زابل) با مفهوم بزرگ جغرافیایی علاوه بر معنی اسم خاص به مفهوم صفت هم متداول شده .در مسکوکات یفتلی بشکل (ژوبل) و (راو زوبل) یعنی (شاه زوبل) ثبت است و (زوبل تا زاول) اسم قبیلهٔ معروف یفتلی گنجانیده شده که از روز استقرار آنها در غزنی این شهر بنام آنها (زابل)شهرت یافت و احفاد آنا به صفت (زابلی زبانهای) یفتلی پیش از ظهور آل ناصر مبکیگیل بخث (لویکه) در غزنی و ماحول آن در بامیان و

(ککر ک) گل کوه (کوه بلند پر برف هندو کش که از غزنی معلوم میشود) و جغتو و جاغوری ولوگر امارت داشتند وحینیکه سبکتگین بر بامیان حمله میکرد طوریکه سیاست نامهٔ نظام الملک می نویسد پادشاه محلي (شیر باریک) را کشت باستان شناسی خدمت مهمي در تاریخ افغانستان بعمل آورده زیرا تصویر این (شیر) بامیان را که در حال انجام شکار دیده میشود از دره (ککر ک) کشف نموده در موزه کابل موجود است. سپس سبکتگین بر کابل و غزنی حمله کرده و امرای این محل قوم و خویش یکدیگر بودند شاه کابل هم کشته شد و امیر غزني که (لویک) نام داشت به شهر سر خس گریخت. سبکتگین غزنی را گرفت و در اطراف دور دست یفتلی ها در کوها پناه بردند. چنانچه یک پارچه کاغذی که از یک سمچ پیدا شده میگفت: که از دست کافرهانه در کوه آرام داریم و نه در هموارى، پوستین مرا بفرست که هوا خیلی خیلی سرد است...

بهر حال سبکتگین با دختری از خاندان (لویگ ها و انو ک ها) که از تخمهٔ بزر گ بودا ازدواج کرد و بنام امیر محمود از او صاحب فرزندی شد که خود را به لقب (زابلی) شهرت بخشیده است پس همان قسم که (لویک) در غزنه، (انو ک) در (سکاوند) یکی از شیر ها در بامیان و خسر بره لویک در کابل - و حتما سایر شهزاده هائیکه در جاغوری و جغتو و دیگر نقاط وجود داشتند (زبان زابلی) یا (زابل زبان) زبان ایشان بود و تقریباً در مرور ششصد سال در بین امرای یفتلی در نقاط فوق الذکر متداول شده بود. از ممیزات و بقایای این زبان که امروز در غزنی و حواشی آن موجود است داشتن (ک) اخیر کلمات است که نه تنها در نامهای امرای ایشان بلکه در بسیاری کلمات دیگر نیز محسوس است مثلاً: گنجک - غزنک - پتک - کرنک - غرنک - کنک - ککر ک - ورد ک - کوهک ترنک - رامک.

حصهٔ بزر گ این کلمات و نام ها در خود غزنی و حصهٔ دیگر نقاط عرض راه های دیده میشود که از چار طرف به غزنی میروند مثل - (پتنک) که سر راه غزني - کابل و در چار منزلی بعد از شش گاو - هفت آسیا - سلطان خیل و بعد از آن (پلتنک) میاید. این تپهٔ بزرگی است که در آن تجسس بعمل نیامده - همین قسم (رامک) در راه غزنی گردیز واقع گردیده، بسیار اباد و سبز و خرم است.

هکذا (دهک) هم در همین ناحیه است (ککرک) بحث مرکز (ناهور) و در جایهای مثل (ککرک) بامیان که تصویر دیواری پادشاه یفتلی از آنجا کشف شده است و من حیث یکی از (شیر های بامیان) پارچه خیلی قیمتداری میباشد. چیزیکه از همه بیشتر جلب توجه میکند (نیزک) یفتلی است که با قطبه سردار عرب جنگ نمود و بحیث سردار ملی از بغلان (بغولانگوی) قدیم دفاع نموده و نام نامی در تاریخ از خود به یادگار مانده است. در یک موقع معین سر راه بغلان و سمنگان که آنرا (چشمهٔ برف یا چشمه شیر) میگویند تپهٔ بزرگی موجود است بنام (سرخ کوتل) که بقایای آتشکدهٔ معروف بغلان (بغولانگو) متعلق به دورهٔ کوشانیهای بزرگ و خورد در آنجا واقعست.

با اینهمه نام های خاص اشخاص - مثل لویک - اتوک - نیزک و نامهای مثل:

ککرک - دهک - تنک - وردک - غزنک - رامک - میرک - کنک وغیره گمان میکنم که مرکز (زابل زبان) در غزنی بوده باشد.

، بیاییم بر سر نام (غزنی)، شبه نیست که (موسیو بن و نیست) میگوید که این کلمه از کلمه (کنجک) اشتقاق یافته و معنی (گنج و خزانه) است: این نظریه شاید بهائی داشته باشد ولی حالا که وجود (زابل زبان) برای اصحر ز شد است آیا نمیتوان گفت که کلمه (غزنی) از (غزک) یا از (غزنک) اشتقاق یافته باشد؟ آیا در زبان خود ما (غزنی کگ) نمی گفتیم و نمیگوئیم؟.

این زابل زبان یفتلی به امر و اراده، پادشاهان یفتلی قدم بقدم از ورد گ غزنی به دو طرف تیغهٔ کوهیکه موازی با سرگ موجود (غزنی - کندهار) سیر نموده یکطرف از جناح راست مثل جغتو و جاغوری (جاگوده) و طرف دیگر از مناطق جنوبی (ترنگ) مثل مقر و کلات شاه بولان واینه - قلعهٔ سرخ و تپه هائیکه بنام پته خزانه و بهر برج شهزاده گویند از نقاطیکه دریای (ترنک) آب یاری میکند تا جائیکه ارغنداب آب میدهد. و از اینجا، از حوزهٔ ارغنداب تا حوزهٔ هیرمند انتشار می پذیرد.

- - -

میدانیم که در یکی از نقاط (سکاوند) قدیم یا در (برکی برک) لوگر امروزی زبانی حرف زده میشود که بنام (زبان اورمړی) مشهور است و در دهکدهٔ خاصی بدان سخن

میزنند که در حدود صد خانواده دارد ، و در قسمت جنوبی ترین ناحیهٔ (کانی گرام) پشتونستان هم رایج است (برک) جز و دوم نام این دهکده باز به سیاق مشهور زبان (زابل) به حرف (ک) منتهی میشود .

این دهکده سر راه (سکاوند) واقع است . ما جنگی را که در اینجا (اترت) و (غرغشت) پهلوانان آینده کابل علیه (کابلشاه) عملی ساختند بنام (جنگ سکاوند) یاد میکنیم . و در یکی از مباحث این کتاب از (زمر) آتش پرست یکی از اعقاب گرشاسب موضوع شبخون زدن او و حرکت او تا اقصی جنوبی کشور تذکر دادیم . هکذا از بستگی (زمر) به گرشاسب و عمران دژ های مختلف که ممکن بعضی آنها آتشکده بوده باشد هم باقید نظر ، اظهار میتوان کرد که آتش پرستی در این دیار معمول بود . امروز زبان اومړی در دهکدهٔ (برکی برک) موجود است و نزدیک است که از بین برود . علاوه بر اینکه در هر دو کلمهٔ نام این دهکده (برکی برک) حرف (ک) نمایان است بعضی کلمات دیگر نیز درین زبان است که به (ک) منتهی میشود مثل (ناک) یعنی (زن) (کلنک) یعنی (بچه) و (اوک) یعنی (آب) - بنده البته نمیدانم و نمیتوانم اظهار نظر نمایم که (زبان او رمړی) چقدر با زبان پشتو و به دیگر لهجه هائیکه در افغانستان مانده و تعداد ان به سی لهجه میرسد تعلق و ارتباط دارد و بکدام یکی قریب تراست ؟ تنها اینقدر میگویم که اسم این زبان (اورمړی) از دو کلمه مرکب است که بظاهر پشتو است ولی سایر کلمات آن معلوم نیست - (آتش مرده) یا (آتش گل کن) معنی تحت اللفظی این نام است و مثله کردن آتش هم یکی از عادات متروک بعضی قبایل دوره های پیش از اسلام بود . آیا زبان (اورمری) کدام رابطه جنسی با (زابل زبان) داشته؟ سوالی است که متخصصین زبان شناسی جواب آن را در آینده خواهند داد . زابلیزبان گمان میکنم که عبارت از لهجه یا زبان های یفتلی باشد که وجود آن در غزنی تقریباً ثابت است و پادشاهان خورد و بزرگ یفتلی که در مدت تقریباً ۶۰۰ سال خود را (شاه زوبل) خواندند طبعاً به (زابل زبان) (زاول زبان) یعنی به زبان خود ایشان حرف میزدند و این زبان با انتشار یفتلی ها و پادشاهان ایشان که در وادی ارغنداب و هیرمند نفوذ داشتند در تمام نقاط (پنجوائی) و بر نقاط سیستان منتشر شده بود .

نا گفته نماند که یک حصهٔ افغانستان بین راه غزنی و گرم سیر و مقر و قلات منطقهٔ مهمی است که راه قدیم کاروان از آنجا میگذشت و امروز هم که در زمستان ها این نواحی معتدل است مردم کوچی همین راه پیاده رو را پیش میگیرند ، و از مقر ، دیوالک ، شاپولان ، و اینکه ، قلعه سرخ به کندهار و اصل میشوند . از کلات به فاصله ۸ - ۱۰ میلی به طرف جنوب غار زیر زمینی بس بزرگی است که اهل هنود کندهار سالانه به تعداد هزار ها نفر به دیدن و تبرک آن جا میروند و احجار رسوبی (استلاک نیگ و استلاگیت) که قطرات آب بوده و بعد از چکیدن بحیث بدن آدمی شکل میگیرد تماشا میکنند و مسلمانها چراغهای دستی با خود میبرند و در روشنی آنجا را عبور مینمایند نزدیک (شاه جوی) بطرف جنوب شرقی قناتی است که سنگهای مختلف در آن تعبیه شده از داخل قنات دهلیزی بیک سمت رفته که آنرا (پته خزانه) گویند . مسکوکات انگشتری و عقیق و غیره از آنجا میبا بند . از علاقه داری (کتواز) بالای بلندی (تقریباً ۲۰ متر) تپهٔ ایست بصورت برج بلند که به (برج شهزاده) شهرت دارد و از آنجا پارچه های منقوش سیاه و سرخ با شکال آدمی یافت میشود و حتماً قابل دید و تجسس و پژوهش است (اورگون) (اورمړ) که معنی اینها (آتش گون) و (آتش مرده) میباشد که حتماً با (اورمړ) از نظر ادبی ارتباط دارد .

از همین جا از مجاورت کوهی که به بغدنگ (آتش) مشهور است چند سال قبل یک پارچه دهن کوزه گلی پخته به وزارت معارف رسیده که هیکل یک نفر آتش پرست یا هندو و یا برهمنی را واضح نشان میداد . احتمال بسیار میرود که از بقایای مردم زابلی زبان در این جا هم پیدا شود ، اورگون و کتوازو (اورمړ) همه نامهایست کهن و تاریخی و ما را بسوی یک مدنیت باستانی رهنمائی خواهد کرد .

راه های قدیمه برای باستان شناسی بهترین ممیز و بهترین راهنما است .

این راه کاروان رو کوچی که پیشتر یاد کردیم از آن مناطق میگذرد که متأسفانه قدم هیچ پژوهشگری بر آنجا نرفته است . در یکی از مباحث این کتاب وقتیکه گرشاسب از حوالی نیمروز و قندهار بطرف غزني میرود پیر مرد برهمنی که موقعیت دهکده او را در حوالي (شاه جوی) تعیین کردیم گرشاسب را معطل میکند و یک سلسله اندرز هائی به او میدهد. این برهمن به احتمال نزدیک گرشاسب را در (کاجوی) قریب (شاه جوی) دیده و شهر کهنه ئی در اینجا وجود دارد که بر آبادانی قدیمه دلالت میکند .

برگشت غرغنبت به داخل آریانا

پی گرد و باد شتابان گرفت | رهٔ سیستان و بیابان گرفت
به چونین بیابان و ریگ روان | سپه برد و برداشت ره پهلوان

مراجع غرغنبت و مهراج – حرکت جانب افغانستان – مهمان در کوه کنر پایتخت مهراج شاه شهر (ننگرکوت) ازسال آلات و اسباب طلائی و نقرهٔ ئی پیش از خود برای (اترت) گرشاسب و ارسال با ژوسا و برای پدرش (اترت) شاه – برگشت بطرف سیستان – بیابان بی آب و هوا – آب و هوای مطبوع سواحل هیرمند – آرزوی تعمیر شهرجدید = آرزوی پادشاهی کابلستان و زابلستان – لشکرگاه – از فاصله دو منزلی هیرمند – اشتران کاروان – امیر فرخی شاعر چکامه سرای و بدیهه گوی – چون بسیج راه کردم سوی بست از سیستان ، را از یک نگاه شاعرانه تعریف میکند – محمود غزنوی در سال ٤٢١ هجری قمری وفات نموده و اسدی طوسی در ٤٥٨ گرشاسب نامه را تصنیف نموده – بنای قصور سلطنتی لشکرگاه در عصر مسعود – نویسندگان مؤرخین و شعرا در لشکرگاه – داخل شدن گرشاسب بدون اجازه در انگور باغ (کنگ هوخت) و (مینو آباد) دو دهکدهٔ سبز و خرم ملک ده از بستگان ضحاک – استغاثه نزد (شیر روی) امیر عسس و تشویق ملک ده – (اترت) شاه نیمروز – شکوه نزد شاه – آگاه شدن غرغشت و قهرشدن او شواهد مصادرهٔ اموال از (شیر روی) – زن دادن پدر به گرشاسب – دختری عموی شاه انصراف گرشاسب.

مهراج در اقطا هند گرشاسب را به سیر و سیاحت وعوت نمود و چیز های عجیب و غریب و جزایری را که نام و نشان آنرا کسی نشنیده بود بوی نشان داد . برهمنان و کاهنانرا ملامت کرد و جا های که در افسانه ها نشنیده بوشید همه را دید و حین مراجعت در شرق آریانا محتملاً وارد (ننگرهار) شده و در دره کنر به پایتخت خویش باز گشت و چند روزی در (شهر ننگر) توقف نمود و سپس در راه بر گشت طرف قلب افغانستان یعنی شهر کابل مرکز کابلستان و زابلستان و نیمروز و سیستان راهی شد . اینجا (مهراج) یک هفته یا قدری بیش تر مهمان خود را همراهی کرد و سپهبد آریائی را مشایعت نمود . آنگاه خبر مراجعت گرشاسب به شاه مملکت (اترت) به نیمروز رسید و ازین مژده خیلی خوشحال شد و تمام سران

و بزرگان دولت را خبر داد تا به استقبال «سپهبد» فاتح بر آیند و از او بیش از حد استقبال کنند . گرشاسب هر چه از اسباب و آلات و طلا و نقره از مهراج گرفته بود همه را قسم پیش کش و تارتق پیش از خود برای اترت فرستاد .

پی گرد و باد شتابان گرفت	رهٔ سیستان و بیابان گرفت
بیابانی از وی رمان دیو و شیر	همه خاک ریگ و همه شخ کویر
ز دالای گردونش پهنا فزون	درازنش از آن سوی گیتی برون
بسی شوره از زیر و زافراز گرد	زمینش سپید و هوا لاجورد
بدو درز سوز غولان غریو	شب اندر هوا گونه گون چهر دیو
گل او طبان چون دل تافته	شخش چون لب تشنگان کافته
گیاه هر یکش چون یکی جنگجوی	بسر برگ و تیغ و سنان خار اوی
تو گفتی که بومش از آتش بخست	تف باد تندش دم دوزخ است
زمان تا زمان باد هامون نورد	ببستی در و چشم و چشمه ز گرد
گه از شوره پشتی ببنباشتی	گه از ریگ کوهی بر افراشتی
اگر اسپ گردون بدی مه سوار	از و جز بسالی نکردی گذار
بچونین بیابان و ریگ روان	سپه برد و برداشت ره پهلوان
چنین تا بدانجا که خوانی زرنج	چو آمد بر آسود لختی زرنج
ز خرما سنانها و بید و بهی	ندید اندر آن بوم یک پی تهی
دو منزل زمین تا لب هیرمند	بد آب خوش و بیشه و کشتمند
زده خیمه گردش بسی شاروان	گله ساخته ز اشتران کاروان
خوش آمدش گفتا چو از پیش شاه	بیایم کنم شهری اینجا یگاه

گزین بار بندم به زاولستان
بگیم شهی تا به کاولستان

- - -

امیر فرخی شاعر چکامه سرا و بدیهه گوی - شاعر حساس - لطیفه سنج - شاعر دهقان و آزادهٔ سیستانی حتی در آوانی که هنوز مهر و ماه به صورت زیبای وی لبخندی

زیادی نزده بود ، پای پیاده بیابان گردی میکرد ، کسی است که خودش اهل سیستان است و در قصیده غرای خود درمدح خواجه منصور بن حسن میمندی ساخته و مطلعش این است :

چون بسیج راه کردم سوی بست از سیستان
شب همی تحویل کرد از باختر بر آسمان

در چند بیت دیگر سیستان و بیابان ریگ و توفان باد آنرا چنان ترسیم میکند که گویی هر دو شاعر از یک نگاه دیده باشند :

شهمگین راهی فرازش ریزهٔ سنگ سیاه — پهنور دشتی نشیبش تودهٔ ریگ روان
ریگ او میدان دیو و خوابگاه اژدها — سنگ او بالین پرو بستر شیر ژیان
گاه رفتن ریگ او چون نیشتر در زیر پای — گاه خفتهن سنگ او چون گژدم زیر ران
اندرین اندیشه بودم کز کنار شهر بست — بانگ آب هیرمند آمد بگوشم ناگهان
منظر عالی شه بنمود از بالای دژ — کاخ سلطانی پدیدار آمد از دشت لکان

گرشاسب مانند فرخی دشت های بیآب و علف و پر از سنگ ریزه های سیستان را می بیند وچون به دو منزل آنجا میرسد دفعتاً همه چیز تغییر میکند و آب هیرمند هوا را چنان گوارا میسازد که گویی نسیم بهشت می وزد . آب و هواي کناره های ساحلی هیرمند و زمین های سبز و شاداب آن در روح پهلوان وسپهبد گرشاسب خیلی تاثیر میکند و میگوید که هنگامیکه از ملاقات شاه خلاص شدم درین خطه باز خواهم گشت و بنیاد شهري را در اینجا خواهم گذاشت و آنرا پایتخت خویش خواهیم ساخت و خودم پادشاه زابلستان و کابلستان خواهم شد .

در جاییکه گرشاسب میخواست شهری بنا کند و آنرا پایتخت خود سازد در عصر محمود و مسعود شهری ساخته شد بنام (لشکر گاه) که طبقهٔ عوام آنرا (لشکری بازار) میگفتند و تمام وسایل زندگانی شاهانه در آن جمع بود .

در زمستانها بحیث شهر زمستانی و پایتخت شهر یاران غزنوی بشمار میرفت .

(لشکرگاه) قرار گاه نظامی در فاصله ۱۲ کیلو متری جنوب غربی شهر (بست) از زمان

قدیم آباد بود . هر دوی آن لشکرگاه و بست دو حصهٔ نظامی و ملکی عسکری و تجارتی محل بود و باش سپاه و رعیت شهری بشمار میرفت و نویسندگان و مورخین و شعراء مثل بیهقی و ملک الشعراء استاد عنصری و شاعر شیوا بیان امیر فرخی با قصاید غراو چکامه های دل پذیر خود این قصر سلطنتی و شهر های مجاور آنرا به زیبائی و لطف تمام رسم کرده اند . اینک یک یک پارچه از قصاید آن شعرای نامدار وطن را میدهیم . (۱)

- - -

فرخی :

اندرین اندیشه بودم کز کنار شهر بست
بانگ آب هیرمند آمد بگوشم ناگهان
منظر عالی شه بنمود از بالای دژ
کاخ سلطانی پدیدار از دشت لکان

عنصری :

بفر قصر تو شد خوب همچو عقد بدر
هوای بست و لب هیرمند و دشت لکان
اگر بدیدی نعمان سرای فرخ تو
رهٔ سد پرو خورنق نگرفتی نعمان

سپهبد گرشاسب به سفر خود ادامه میدهد و به دژ (هوخت کنگ) میرسد قدری پیش به جایگاه لطیفی بنام (مینو آباد) واصل میشود اینجا دهکدهٔ زیبا انگور باغ قشنگی می بند وبرای رفع خستگی کمی توقف مینماید .

این دهکده زیبا و انگور باغ قشنگ آن متعلق به یک تن از سلطان نام آن دیار بود که با (ضحاک) معروف خویشاوندی داشت ، چون خبر شد که سپهبد گرشاسب و نظامیانش در باغ بدون اجازه داخل شده و اسپ خود را به صخره سنگی بسته و به تماشای انگور های زیبای آن مشغول است و غلام بچه ها از هر طرف سیروتماشا و گردش میکنند خیلی دل

تنگ شده و گفت :

که ره سوی باغ شما را که داد ؟ کدام ابله غرچه این در کشاد

یکنفر از ملازمان بجوابش چنین گفت :

گرت مبلغی از روی کردار نیست نکوگوی باری که دشوار نیست

سپهدار شاهست این کایدرست . نبینی که یکتن همه لشکر است

ملک به قهر شد و بحال بسیار سخت چنین گفت :

بر آشفت وگفتا سپهدار کیست ؟ جهاندار جز شبه نگهدار نیست

سپهدار این همه حرفها را شنید ، و چون ملک نا سپاهی و دیده درائی را از حد گذرانید گرشاسب را قباحت او موی دماغ کرد و دو نفر از آدم های ملک را گرفته به یک نفر دیگر زدو هر سه نفر را بکشت.

خویشاوندان ملک ازین نحوه گداز سپهبد آتش بجان ایشان افتاده و بعرض و داد خواهی بزد (شیر روی) امیر عسس برفتند و خاک بر سر خود باد کردند . (شیر روی) متغیر شد و به ملک یاد داد که بزودی نزد شاه (اترت) رویه عرض حال خود را کماحقه به او بگوئید . پس من هم طرفدار شما هستم ، من هم میروم و داد شما را از شاه مطالبه میکنم .

عنان گیرش از دست و فریاد کن که من خود بگویم بشاه این سخن

امیر عسس شاه خود را به دربار رسانیده و طوریکه دلش میخواست داد خواه شد و عرض ملک و کشته شدن برادرش را بحضور شاه نمود و گفت که سبب نیامدن سپهدار گرشاسب این است که گناه بزرگ نموده و بدین مناسبت به دربار نمی آید . درین وقت گرشاسب حضور شاه میرسد و ملک را بحال داد خواهی مشاهده میکند .

بزرکهیداندر عنانش دو دست خروشید و غلطید بر خاک پست

بپرسید یل کز که گشتی دژم بدو گفت کز تست بر من ستم

توئی کز رهٔ داد برگشته ای بره مر برادرم را کشته ای

یل پهلوان چون شنید این ز خشم گره زد برابروی و بر تافت چشم

سپهبد فهمید که قصه کجاست و از کی شکایت دارد .

گرشاسب خیلی متاٴثر شد و گفت اگر در مملکتی که قباحت به این حد برسد که سپهدار در

مقابل اشخاص بی عرضه بسازد در آن دیان برای شاه هم وقعی نمی ماند شاه بخفیه مسئله را پنهانی تحقیق کرد و از شاهد های که ملک آورده بود علیحده چگونگی واقعه را جویا شد و چون شواهد هم به وضاحت بر بی حرمتی ، ملک و آدم هایش نسبت به سپهدار آشکار شد قضیه بطور واضح برای شاه روشن شد سپهدار از امیر عسس که او را نزد شاه بدید آزرده خاطر شد و ضمناً میگفت:

من اینجایکه شاه را چاکرم — وگرنه دگر جا شه کشورم
اگر شه کند آنچه از وی رواست — وگرنه کنم من خود آنچم هواست

شاه که از قضیه آگاهی داشت و از طرفی سپهدار گرشاسب پسر او به مسایل باریکی تماس گرفت خیلی به قهر شد و فوری (شیروری) امیر عسس را حاضد ساخت واز کار وبار موقوف نمود و تمام جایداد و زمین های او را مصادره نموده و به بیت المال سپرد .

ازین قضیه هفتهٔ نگذشته بود که شاه بفکر زن گرفتن برای فرزندش افتاد و دختر عمویش را که خیلی وجیه بود برای او پیشنهاد کردولی سپهدار او و دیگر دختران ا یکی بعد دیگر رد نمود و قبول نکرد.

مر و را یکی دخت عم زاده بود — که مه دل ز خوبی بد و داده بود
نگاری برخ رشک حور بهشت — ز پا کیش خوی و ز خوبی سرشت
بزلف حلقه کرده مه شب نمای — بجادو دو چشم از پری دلربای
پدرز و بپیوندش این جست کام — نشد گرد سرکش بدان رای رام
وگر هر چه از تخمهٔ سرکشان — کسی دختری داد دلبر نشان
پژوهد بسیار و کوشید چند — نیامد ز خوبان کسش دلپسند

تصور نشود که گرشاسب از زن گرفتن ، استغنا نشان داده است مشار الیه حینیکه بر روم شرقی رفت ، عاشق دختر قیصر روم شد و دختر او را به زنی گرفت . این قصه طی مبحث دیگر درین کتاب آمده است و زیبائی های کیفی آنرا آنجای خواهید خواند.

کتایون و اهرن

دختر قیصر روم و ازدواج آنها

با شهزادگان آریانا

برش دختری لاله رخ کز پری | ربودی دل از کشی و دلبری
نهفته بز ریفت روی سرش | ز یاقوت و در افسری بر سرش

جمشید و سلطنت «هفت کشور» خنیرس بامی «یا کشور زیبای اریانا - (خراسان مشرق- (خورگران) مغرب (نیمروج) جنوب - (آپاختر) شمال روم و چین دو کشور افسانوی زیبا رویان - سرزمین زیبا رخان ، و پریان - دختر رومی و چینی ملکه های زیبا و دل انگیز - روم من حیث روم شرقی یا (بیزانس) دختران قیصر - کتایون و اهرن کتایون زن گشتاسب - کتایون مادر اسفندیار - زن دانشمند - اهرن دختر دیگر قیصر - دختران قیصر روم وازدواج آنها با شهزادگان آریانا اویزان کمان بزرگ بالای دروازه قیصر - کشیدن کمان و بردن دختر - آمدن گرشاسب - آشنائی با دایه دختر - ملاقات شبانه - زن (اهرن) دختر قیصر - رفتن گرشاسب به دربار قیصر - در خواست کشیدن کمان ارزوی دختر قیصر و شوق کشیدن کمان - توفیق پهلوان آریائی - بردن شرط - اعطای چند دانه بزرگ یاقوت از طرف گرشاسب - روانه شدن دو دلداده طرف وطن - مواصلت به نیمروز .

که داستان ها حکایت میکنند که مؤسس (سلاله داد) جمشید شاه از (بلخ بامی) به (هفت کشور) سلطنت داشت . این (هفت کشور) عبارت از (هفت ایالتی) بود که در عصر سلطنت لُهر اسب و گشتاسب به آریانا اطلاق میشد و مجموع آنرا در عهد زردشتی «بنام (خنیرس بامی) یعنی« سرزمین درخشان» یا آریانای زیبا یاد می نمودند و بدین ملاحظه پایتخت آنرا « بلخ بامی » یا «بلخ نور افشان» میخواندند .

(هفت کشور) اصطلاحی بود که پیشدادیان ، کوانیان و خاندان اسپه آنرا علم ساخته و خارج از (هفت کشور) داخل آریانا ممالک همسایهٔ خود را که شناسائی جغرافیائی شان به

آنها محدود بود و تقریباً (دنیای قدیم آنوقته) بحساب میرفت به صفت همسایگان (هفت گانه) یا (هفت خواهر) یا (هفت کشور) تقسیم مینمودند و عبارت بود از : بارس - سند - هند - توران - چین - ماچین - خنیرس بامی یا آریانا در وسط آن.

خارج ازین (هفت کشور) یک مملکت دیگر هم بود که داستانهای عشقی در روابط حماسی با پارس بیشتر قایم کرده بود و آن کشور روم بود این روابط با افسانه های بزمی و رزمی شاهنامه ها و گرشاسب نامه ها شروع شده و بالا ارتباط تاریخی جنگی تا عصر ساسانی دوام یافته و به کشور ما بی تاثیر نمانده است.

کشور روم برای ما مانند : چین و ماچین مخصوصاً در آن دوره های قدیم باستانی کشور پریان ،سرزمین باستانی پری چهرگان ، ملکه های افسانه ئی زیبا بشمار میرفت که شنیدن آن افسانه ها در ماورای خواب و خیال ، انسان را پرواز میداد ، چه داستان های خیال انگیز دختران چینی و رومی در افسانه های قدیم ما نقش مهمی بازی کردند. دور حقیقت کشور روم دارای دو جنبه بود - کشور روم شرقی و کشور روم غربی. روابط ما با پارس و روم در همان دوره های باستانی با روم شرقی بر قرار بود واز روم غربی اطلاعی نداشتیم. روم غربی عبارت بود از (سرزمین اتر وسک ها) که پیش از ظهور (رومی و ژولیت) مدنیت درخشانی از خود باقی گذاشته اند. روم شرقی که آنرا (بیزانس) هم می گویند و (رومیه) یعنی (قسطنطنیه) تنها رومی است که هر گونه ارتباط با شرق قایم کرده است.

گشتاسب و دختر قیصر روم کتایون

پیشتر ارائه نمودم که قیصر روم. با کشور آریانا روابط داشت. در موقعیکه « ارجاسب » شاه تورانی از شنیدن آئین نو (آئین زردشتی) به بلخ لشکر می کشید قیصر روم خیلی متأثر شد.

چو آگاه شد قیصر آن شاه روم — که فرخ شد آن شاه و ارجاسب شوم

قیصر از فتح بلخیان و شکست (ارجاسب) دلگیر میشود. گشتاسب پیش از اینکه شاه بلخ عوض لهراسب بر تخت نشیند به سر موضوع جای نشینی از حضور پدر قهر نمود و بعزم سفر روم بر آمد. در روم رنگهای مختلف روزگار را میبیند و آخر (کتایون) یکی از دختران قیصر را به زنی گرفت و بوطن مراجعت کرد و پادشاه شد و ازین زن خویش دارای فرزندی شد موسوم به اسفندیار که شجاع ترین سردار نامی بلخ میشود و آخرین جنگ او با رستم خیلی مشهور است.

گشتاسب از دادن اعطای مقام سلطنت به فرزندش طفره میرفت و به بهانه های عدیده او را بازی میداد. (کتایون) مادر اسفندیار که زن بسیار حساس و هوشیار بود پسر خودرا نصیحت میکرد و میگفت تو آخر پادشاه میشوی اصرار مکن که پدرت آزرده میشود :

کتایون قیصر که بد مادرش — شب تیره بگرفت اندر برش
چنین گفت با مادر اسفندیار — که با من همی بد کند شهریار
مرا گفت چون کین لهراسب شاه — بخواهی به مردی ز ارجاسب شاه
همه پادشاهی و لشکر تراست — همان گنج با تخت و افسر تراست

(کتایون) همیشه پسر خود و پسر گشتاسب را تسلی میداد که آخر بعد از وفات شاه تاج و تخت مال تو خواهد بود.

چو او بگذرد تاج و تختش تراست. — بزرگی و اورنگ وبختش تراست

اسفندیار آخر به جنگ رستم به سیستان میرود :

کتـــایون خروشـــید رخ پر زخشـــم   به پیـــش پسر شد پر از آب چشـــم
مـــده از پی تـــاج ســـر را بـبـــاد   کـــه به تاج خـــود کس زمـــادر نزاد
پدر پـــیر گشتســـت و برناتوئی   بجنـــگ و به مـــردی توانا توئـــی
پدر بگـــذرد تخت و تاجش تراست   همان باره و گـــاه و تاجش تراســـت

اسفندیار عازم جنگ به سیستان میشود - فرزندانش « نوش آذر » و مهر نوش » و بعد خودش بدست رستم کشته میشوند و جسد اسفندیار را به بلخ نزد گشتاسب شاه و مادرش (کتایون) می فرستند و رستم با وجود اینکه خودش قاتل بود جسد را تا حدی همرائی میکند و اخر مادرش از غم و اندوه پسر جان میسپارد .

گرشاسب و دختر قیصر روم (اهرن)

قیصر روم دختران متعدد داشت - کتایون دختر برازنده و با فرهنگ بود و با گشتاسب عروسی کرد ولی خوی بد پادشاه در حقیقت پسر و مادرش را به هلاکت رسانید دختر دیگر قیصر (اهرن) نام داشت و در شهر (رومیه) می زیست و اتفاقات او را عروس گرشاسب ساخت.

بروم اندرون بدشهی نامجوی — که در (رومیه) بود آرام اوی
بشاهین هر سوی گسترده نام — بگاهش همه کشور روم رام

دختر قیصر (اهرن) خیلی زیبا و جذاب بود و در دلبری شهره آفاق.

بدش دختری لاله رخ کز پری — ربوی دل از کشی و دلبری
ز خوبی فزون داشت فرو هنر — بدور است بد پشت بخت پدر
بسی خواستندش کیان زادگان — ز هر کشور آمد فرستادگان

\- - -

قیصر چنین تجویز نموده بود که کمان بس قوی و زور طلب را بالای دروازه ارگ شاهی آویزان کرده و توسط جارچی ها به سواد مملکت خویش به آگاهی رسانیده بود که هر کس این کمان بکشد دختر خود را به او خواهد داد. رسم کمان کشیدن در افسانه های مشرق زمین بسیار دیده میشود. دور نرفته زابل و در همین کتاب قصهٔ جمشید و دختر (کورنگ) شاه را مطالعه نمودیم. باری (غرغنبت) قصه را بخود معلوم کرد و بسیار خوش شد زیرا کمان کشیدن و لو هر قدر نیرومندی بخواهد پیش گرشاسب کار آسانی خواهد بود.

که داماد م آنکس بود کاین کمان — کشد گر چه باشد ز هر کس کم آن

گرشاسب مانند مسافر تازه وارد به شهر (رومیه) گردش میکرد تا به کاروان سرائی رسید، پیش رفت و با یکی از بازرگانان شهر طرح دوستی افگند و ضمناً در طی حمایات قضیهٔ دختر قیصر را شنید.

شه روم را دختری دلبر است — که از روی رشک بت آذر است
نگاری پری چهره کز چرخ ماه — ندارد بد و تیز کردن نگاه

دل هر شهی بسته چهر اوست — بر ایوانها پیکر چهر اوست
ز مهرش پدر رنگی امیختست — کمانی زد رگه بر آویختست
نهادست پیمان که هرکه این کمان — کشد دختراو رادهم بی گمان

گرشاسب با بازرگان رفیق خود آهسته آهسته طرف باغ قیصر آمدند به کنار حوضی گردش کردند . گرشاسب در سایهٔ درختی دراز کشید . بازرگان که این جا ها را بلد بود زنی را دید و بسوی او رفت :

یکی باغ بودش در اندرسرای — به قیصر شه چون بهشتی بجای
زنی دایه دختر شاه بود — که بازرگان را نکو خواه بود

دایه ناگهان چشمش به مرد بیگانه افتاد که در گوشهٔ باغ زیر درختی دراز کشیده ، پرسید که این مرد چکاره است ؟

بپرسید کاین مرد بیگانه کیست ؟ — که گستاخیش سخت یکبار گیست

بازرگان گفت هنرشرا نمیدانم اما مرد صاحب نژاد است و دوستدار دختر شاه میباشد:

بدل دختر شاه را هست دوست — همه روز گفتارش از مهر اوست

دایه زن بدون شرم بطرف گرشاسب رو نموده گفت :

بدو گفت دایه که کامت رواست — اگر مهمانی ترا این هواست
تور و ساز کن گلشن و گاه را — که امشب بیارم من آن ماه را

– – –

(اهرن) دختر قیصر با لباس زربفت رومی تاجی از یاقوت بر سر نهاده خرامان خرامان وارد شد :

سوی باغ با دایه ناگه ز در — در آمد پری چهرهٔ سیمبر
نهفته به زربفت رومی برش — ز یاقوت و در افسری بر سرش
خرامان چو با ماه پیوسته سرو — ز گیسو چو در دام مشکین تذرو
دو برگ گلشن سوسن می سرشت — دو شمشاد عنبر فروش بهشت
بناگوش تا بنده خورشید وار — فرو هشته زو حلقهٔ گوشوار

– – –

غرغشت بی نهایت خوش شد زیرا پدرش (اترت) دختر هائی را از تخمهٔ سلطنتی برایش پیش کرده ولی هیچ یک را قبول نکرده بود . اما دختر قیصر هم قشنگ بود و هم جذاب و گرشاسب رابی نهایت مورد پسند افتاده بود .

سپهدار گفتا سپاس از خدای — که جفتی مرا چون تو آید بجای

در این جای خلوت کس دیگر نبود و محل بهتر ازین برای ابراز احساسات عشقی دیده نمیشد.

بجز دایه دمساز با هر دو کس — زن خوب ، بازارگان بود و بس
همه بود شان رامش و میگسار — می و نقل و بازی و بوس و کنار

چون صبح شد هر کس پی کار خود رفت و دختر قیصر از همه غم زده معلوم میشد و فکر میکرد که اگر این جوان ناکام شود و کمان را کشیده نتواند حال من چه خواهد شد ؟ و چه افتضاحی بمیان خواهد آمد . این تفکرات اورا به جایهای دور می برد وقطرات اشک از دیده گان میبارید.

بدو دایه گفت آخر اندوه مدار — که کارت هم اکنون کنم چون نگار
که گر بینمش چهر و افتد خوشم — کمان را به انگشت کوچک کشم

(اهرن) و گرشاسب مضطرب معلوم میشوند ، آیا فردا چه پیش خواهد آمد .

همه شب دژم هر دو از مهر و تاب — نه با دل شکیب و نه با دیده خواب

– – –

رفتن گرشاسب به درگاه شاه روم بغرض کمان کشیدن

سپهبد سوی دیدن شاه شد بنزد سیه پوش درگاه شد
به پیوند شاه آمدم آرزوی بخواهم کشیدن کمان پیش اوی

قیصر به وزیر دربار گفت برو نام و نشان جوان حاضر را پرسان کن و بگویش اگر کمان را کشیده نتوانستی ترا به دار خواهم کشید.

وزیر دربار رفت و از وی سوال نمود.

بدو گفت گرد سپهبد نژاد مرا باب نام کما نکش نهاد

به دامادی شه گر آیم پسند بخواهم کشید این کمان بلند

وقت کمان کشیدن

سپهبد چو باید بزانو نشست بدیدار دلبر بیازید دست
کمان را زبالاي سر فراشت بانگشت چون چرخ گردان بگاشت

بزانـــو نهـــاد و بزه بـــر کشـــید پس آنگـــاه نرمک سه ره در کشید
چهـــارم در آهخت از آنسان شگفت که هر دو کمان گوشه گوشش گرفت
کمـــان کـــرد دو نیـــم و زه لخت لخت همیـدون بینداخت در پیش تخت
بر آمـــد یکـــی نعره ز آن سر کشان در و خیره شد شاه چون بی هشـــان
کنـــون جفت تست از جهـــان دختر م تویـــی فال فـــرخ ترین اختـــرم
ولیـــکن زمـــان ده که تا کـــار اوی چـــو باید بســـازم سزاوار اوی
زمـــان گفت ندهـــم که او مر مراست اگـــر دی زمان خواهد از من رواست

قیصر گفت شرط را بردی دختر جفت تو میباشد ولی وقت بده تا سر رشته عروسی وی را طوریکه سزاوار شان دختر قیصر است بجا آرم - گرشاسب گفت که دختر اکنون مال من است و یکساعت هم وقت نمیدهم - اگر خود دختر وقت میخواهد قبول میکنم - قیصر از دخترش پرسید که چه میگوئی ؟ :

ز دخـــتر بپرســـید پس شـــهریار بترســـید دخـــتر ز تیمـــار یار
که ســـازد نهـــان شه بجـــانش گزند چنین گفـــت کای خســـرو ارجمند
نهـــادش کـــف اندر کـــف پهـــلوان کـــه تا زیـــد زود از برم هـــر دوان
سپهبد گشـــاد از دو بازی خـــویش ز یاقوت رخشان دو صد پاره پیش
بر افشـــاند بر تاج دلـــدار مـــاه شد از شهر بیرون هم از پیش شـــاه
بدو داد و برگشـــت زی خـــانه باز
خـــبر شـــد بنزد شـــهٔ ســـرفـــراز

زرنج یا زرنگ یا زرنگه

سپهبد گرفت از پدر پند یاد / وز آنجا سوی سیستان رفت شاد

یکی شهر نو ساختم چون زرنج / بسی گنج گرد آوریدم برنج

مرکز سیستان - زابل و نیمروز - گرشاسب بانی شهر زرنج

مفکوره بنای شهر زرنج - زرنج پایتخت نیمروز - حالا هم زرنج مرکز ولایت نیمروز است - نیمروز و سیستان مهندسان شرقی و غربی از هند و روم - وفات کابلشاه - بر تخت نشستن پسرش - پادشاه جوان کابل - اختر شناسان و مهندسان رود ها - و جوی ها و کاریز ها از هیرمند - باغران یا باغلان یا باغ ارم یا (بهشت داور) تقریباً ۷۰ - ۸۰ کیلو متر از راه ولایت هیر مند (لشکر گاه) یا پسا بند غور - (در تل) یا (تل) یا (ورتل) در سه منزلی شهر بست و لشکر گاه - در اینجا کوهی است موسوم به (کوه زور) یا (جبل الزور) (زور) (زون) یا (سون) بت زور یا آفتاب برستی - (نوزاد) از لشکر گاه سه ساعته را موتر نوزاد در محوطهٔ کهستانی - (خاوی) محل پیدایش مسکوکات غزنوی - کوه زور در نقط تقاطع سه ولایت هیرمند - فراه - غور - انبارسی پسر عم کابلشاه - ۶۰۰۰۰ گردان سپاه - سپاه هشتاد هزار نفری شصت پیل جنگی - جبل الزور - رب النوع آفتاب - (کوه زور) یا (کوه زون) یا (کوه سون) دو سپهبد (نوشیار و انبارسی) سر عسکر کابل و زابل - شکست سر عسکر کابل - مدینه سجستان - پنج فرسخ حومه شهر زرنج - پنج دروازه آهنین دروازه های شهر - جوی سنا رود از لشکر گاه تا زرنج تهدید آب و باد - پیشگوئی پیر مرد برهمنی ساکن شاجوی - حفریات هیئت فرنسوی در تپه های زرنج - امیران کابل در عمران زرنج - زرنج پایتخت سیستان - بهشت برین استقرار در مم از نواحی مختلف در شهر زرنج.

بنای شهر زرنج

چو بگذشت از اینکار ماهی فره | بیامد به نزدیک آب زره
زاختر شناس و مهندس شمار | به روم و به هند آنکه بد نامدار
بیاورد و بنهاد شهر زرنج | که در کار ناسود روزی ورنج
زگل باره‌ای گردش اندر کشید | میانش دژی سر به مه برکشید
ز پیراهن دژیکی کنده ساخت | ز هر جوی و شهر آب در وی بتاخت
بسا رود برداشت از هیرمند | وزان جوی و کاریزها برفگند

برای تعیین جای نقشه عمومی آن از اقصای شرق و غرب از دیار روم و سرزمین هند مهندسین نامدار را احضار کرد تا بنای شهر زرنج - نیمروز و سیستان را بگذارد - ولی از طرف کابل نگرانی زیاد برایش پیدا شد و نقشه آبادی شهر را عجالتاً گذاشت و متوجه اقدام شاه کابل گردید .

همانطور که (جهان پهلوان) رستم با دختر زیبا روی مهراب شاه کابلی در کابل ازدواج کرد و طبق داستان عامیانه یا در کابل (مرکز کابلستان) یا در زابل (مرکز زابلستان) تولد یافت ، (گرشاسب) جهان پهلوان دیگرهم یا کابلی و ویازابلی است . این مملکت درادوار باستان بر چهاراصل تقسیم شده بود کابل وزابل وغوروبلخ . این چهارجای هرکدام در عصری مرکزیت داشته وکانون جهان باني وقدرت بوده بلخ وغوردرشمال وکرانه مرکزی کابل وزابل در مشرق ومغرب ،دردوره بخصوص که اینجا از آن بحث میکنیم شرتا سراین خطه وسیع درجنوب هندوکش وآب خوره آن ازآب های هامون صابری و (گودزره) تاامواج خروشان وردبار (آباسین) خاک های قلمرو (کابلستان وزابلستان)راپوشانیده بود . ازآینجااست که (کابل)و (زابل)درتمام دوره های تاریخ سیاسی وادبي وکولتوری واجتماعی پهلوبه پهلو بوده وسردو گرم روزگار را یکسان چشیده اند نظر به وضیعت جغرافیائی وتغییرات اداری وتقسیمات داخلی نامهای قدیم تغیبرنکرده ولی وسعت خاک آن خورد وکلان شده ومیشود وکابلستان حتي در ۱۵۰ سال قبل برابر کل افغانستان بلکه از آن هم منبسط بود . (۱) زابلستان که اینجا مورد بحث ماست و به شهادت تاریخ

سیستان به چهار نام (سیستان، زابل ، زرنگ و نیمروز) یاد میشد عبارت از دلتای هیر مند است که از ملیون ها سال زمین پهناور هموار و مسطح سیستان را تشکیل داده و در ظرف ملیون ها سال این (گودال مرگ) را به (بهشت عدن) تبدیل نمود. سیستان و زابل و زرنگ و نیمروز نقطی است که در اوراق تاریخ و فولکلور چه درازمنه باستان و چه در دوره های اسلامی بحیث معمور ترین خطه افغانستان (کندو خانه) آسیا معروف بوده و خرابه هاي متعدد و خوش منظری که امروز در حوالی زرنج و قلعه بست و (سارو تار) یا (تاروسار) و پشاوران و شهر غلغله و قصر پادشاه ، و ناد علی قلعه کنگ و چقنسورو بلنگی و چهار بورجک و صد ها قصر و قلعه افتاده و هر کدام نشان میدهد که این خطه وسیع مراکز آباد و پر نعمتی بودند. متاءسفانه آمدن مرد سفا کی چون تیمورلنگ که در محاربات اینجا زخم برداشت (لنگ شد) باعث خانه خرابی و بربادی (بهشت آسیا) گردید . این است که (دشت مرگو) یا (وادی مرگ) روی نقشه های جغرافیائی پدیدار شد تا اینکه درین سی سال اخیر آبادی مجدد در (سیستان افغانی) شروع شد و (دشت مرگو) به وادی های شبز و کشتزار های (مارجه) تبدیل گشت و عجالتاً قلم مهم صادراتی دارا از کشت پنبه و مزارع گندم تشکیل میدهد .

بهر حال زابل و نیمروز دو ولایتیست در دو منتها الیه زابلستان یکی در حوالی «قلات» و دیگری در حوالی دریا چه های صابری (پوگ) (اشکین) (گودزرین) (زرنگ) یا (زرنج) نام مرکز باستانی است که امروز هم اسم قدیمی خود را حفظ کرده و سیستان نام عمومی است که از زمان جا بجا شدن اقوام (اسکائی) (ساکها) (پسا کزاتی ها) به (دلتای هیرمند) داده شد و مردان شجاع و با شهامتی دراین آب و خاک مسکون گردید و بدان اسلوب نام (سجستان) که مرادف (سیستان) باشد بمیان آمد .

الو المؤید بلخی به رود بار های سیستان چنین میگوید : « .... و اکنون پیداست که رود هیرمند و رخد رود - و خاشر و دو فراه رود و خشکرود ، و هر رود و آبدشتها و کوهها از همه اطراف سیستان در (هزار سنگ) همه به (زره) آیدو یکسوراخ است آنرا (دهان شیر) گویند که همه این چندین آب بدان فرو شود هیچ کس نداند که کجا شود مگر خدای متعال و تقدس .... »

این شش رود که ابوالمؤید بلخی در سیستان می شمارد همه در خاک های افغانستان سر میکنند و (دهان شیر) که ازان (شیردهن) ساخته اند سوراخی بوده در قدیم که آب هیرمند یکی از بزرگترین رود خانه های افغانستان از آنجا عبور کرده به (گودزره) می افتاد ! (گود) جاهای سیل بردگی را گویند این قسمت سیستان به شمول (گود صابری) باسه گود یادریاچه دیگر در میلیونها سال فرسایش بصورت جمعی یک دریاچه وسیعی و بی نهایت بزرگی را تشکیل دادند که آب های رود خانه های فوق الذکر مخصوصاً رود هیرمند با مرسوبات خود دامان جنوب غربی سیستان را به تدریج پر کرده و ارتفاع آن حتی امروز از (٤٠٠) متر از سطح بحر تجاوز نمیکند .

- - -

چون جمشید غرورو تکبر کرد و فرشاهی از او باز گشت ، به زابلستان آمد. درینجا پادشاه دیگری بنام (کورنگ) سلطنت داشت جمشید مخفیانه با دختر کورنگ شاه ازدواج نمود و از او نسل جدیدی بوجود آمد . نظر به بعضی مأخذ از دختر (کورنگ) شاه و جمشید احفادی بمیان آمد که در تاریخ افغانستان به نامهای تور - تورک و سرند مشهور اند و از جملهٔ آنها (اترط) (اترت) (تریت) (بیتن ط) (شیخ بیت ط) (شم) (گرشاسب) (غرغنبت) معروف اند و همه گی به مقام زهد و شاهی رسیده اند . در میان این شهزادگان سه نفر آن (اتریت ط) (گرشاسب و سرند) شهرت زیاد دارند و این سه نفر به نامهای فعلی (بین ط) ، غرغنبت و سرند) بحیث سه نیاکان اجدادی پشتون در میان قبایل افغانی مشهور شده اند. (گرشاسب نامه) که به صفت شاهی و سپهبدی آنها اهمیت زیاد میدهد کابل و زابل مرکز شاهی و سپهبدی ایشان بود. (اتریت) مدت زیادی سلطنت کرد و پسرش در حالیکه سپهبد و جهان پهلوان بود همیشه پشتی بان پدر و نگهدار تاج و اورنگ پادشاهی بود . مرکز جهانداری این پدرو پسر سیستان بود .در سیستان خرابه های متعددی موجود است و «زرنج» شهریست که خود گرشاسب آنرا به کمک مهندسین هندی و رومی و دستیابی سی هزار اسرای جنگی کابلی آنرا تعمیر نمود و شهری با ناز و نعمت ساخت .

که هنگام ضحاک گیتی ستان | نهادم یکی شهر چون سیستان
تو گفتی بهشت برین سیستان | یکی نیست از خرمی سیست آن*

- - -

ازو نیز برخاست مردان مرد | که به هر یکی لشکری در نبرد
درین کار بود پهلوان سپاه | که از شاه کابل تهی ماندگان

- - -

بسر شاد بنشست بر جای او | بگردید از آئین و از رأی او
خراج پدرش آنکه هر سال پیش | به (اترت) فرستادی از گنج خویش
دو ساله بگنج اندر انبار کرد | دگر طمع کشورش بسیار کرد
بس دادش (اترت) بهر نامه پند | نپذرفت دید پاسخ آراست چند
میدونش دستور فرزانه هوش | بسی گفت کاین جنگ و کین را مکوش
به صد سال یک دوست ناید بدست | بیکروز دشمن توان کرد شصت
چو بود آتش نو میا غاز جنگ | پس شیر رفته مینداز سنگ
شهان از پی آن فزائید گنج | که از تن بدو باز دارند رنج
تو گنج از پی رنج خواهی همی | فزودن بزرگی بکاهی همي
زگرشاسب ترسد همی چرخ و بوم | سترشد زگردش همه هند و روم
شهان را همه نیست پایاب اوی | چه داری تو پا این سپه تاب اوي ؟
چو آتش کني زیر دامن درون | رسد دود زود از گریبان برون
بر آشفت و گفتش تو لشکر بسیج | ز پیکار گرشاسب مندیش هیچ
دو سالست کوشد ز درگاه شاه | بنزد یک آب زره با سپاه
بنوی یکی شهر سازد همي | ز هر شهر مردم نوازد همی
بما تا رسد گرد او در نبرد | ز زاول بر آورده باشیم گرد
بدش این غم نام انبار سی | بداد ش ز گردان دو صد بارسی
فرستادش از پیش و سالار کرد | ز پس با سپه ساز پیکار کرد
گزید از دلیران دورهٔ چل هزار | صد و شصت پیل از در کارزار

بشــد تا ســـر مـــرز کابلســـتان بکیـــن جســـتن شـاه زابلستان
خــبر شــد بر اترط سـر فـــراز سبک خواند لشکر ز هر سـو فراز
برادرش را ضـــروری هـــوشـــیار بســر بد یکـــی نام او نوشـــیار
ورا گـــرد پیـــش سـپه جنگـــجوی
بر شـــهرد اور فـــرود آمـــد اوی

(اترت) شاه زابل و گرشاسب مشغول تهیه مقدمات تهداب کشی شهر زرنج بوده نگرانی جدید برای شان پیدا شد .

پادشاه کابل وفات کرد .با کشته شدن او پسرش با شادی و نیک روزی بر تخت نشست. پادشاه نو کابل از پرداخت خراج دست کشیده بود لشکر گرشاسب که نزدیک آب گود زره از دو سال متوقف بود و بفکر بنای شهر زرنج بود او را تهدیدمیکرد . کابل شاه علاقه زابل را تهدید میکرد و میگفت تا خاک زابل را به توبره نکشم آرام نخواهم نشست . آنگاه دو صد بارسی (یعنی ۶۲۰۰ هزار سپاه) گردان سپاه انتخاب نموده و سپهبد جوان را که (انبارسی) نام داشت و پسر عم او بود عسکر سپاه هزار ، نمود و وی را پیشین به جبهٔ جنگ اعزام کرد . سپس از پهلوانان رشید (دورهٔ چهل)هزار (یعنی هشتاد) هزار انتخاب نموده با صد و شصت پیل جنگی مجهز نمود و این سپاه گران را با خود گرفت و بسوی میدان جنگ راهی شد و از کابلستان رهسپار زابلستان شد . چون خبر حرکت شاه به (اترت) پادشاه رسید لشکریان خود را جمع کرد و تحت اداره پسرش (نوشیار) و (شهرداور) یعنی (به سر زمین داور) رسد و فرود آمد .

شهر داور یا بلد داور یا زمین داور در شمال شرق وادی پنهاور (هیرمند) قرار دارد و (معبر کوهستانی) مهمی بشمار میرود .

بلاداور در گذشته و حال بسیار حاصل خیز آباد و پر جمعیت بود و در محوطهٔ آن چهار شهر بزرگ وجود داشت :

١ - درتل. ٢ - درغش . ٣ - بغنین . ٤ - شیروان.

شهر های مذکور دارای روستاها و قریه های ابادان است آب و هوایش بسیار معتدل و در حصه نزدیکی غوروان قرار گاه مخصوصی که آنرا (باغ ارم) و بهشت داور) میکنند و

شهزادگان غزنوی در آنجا تربیه میشوند مهمترین شهر این ناحیه (درتل) بود که اصطخری آنرا مخصوصاً (تل) خوانده و مقدسی آنرا (ورتل) می گوید و شهر بزرگ می شمارد (درتل) قلعه مستحکمی داشت و در سه منزلی بالا شهر (بست) در سواحل رود هیرمند مقابل کوهستانات (غور) دژی مستحکمی بشمار میرفت . در حوالی قریب کوهستانی (ورتل) کوهی است موسوم به (جبل الزور) یعنی (کوه زور) یا (کوه زون) یا (کوه سون) که اصلاً (بتی) بود مخصوص (آفتاب پرستی) و بلاذری گوید که عبدالرحمن بن سموره در سال ۳۳ هجری قمری (۶۵۳ م) وارد ولایت داور (زمین داور) شد و با افتاب پرستان در آن معبد کوهستانی مصاف داد و غالب شد سپس داخل (بتخانه زور) شد بت مذکور از طلای ناب و چشمانش از یاقوت درشت ساخته شده بود . عبدالرحمن چشمان بت را کشید دستهای وی را خراب کرد و به حکمران و کاهن بزرگ این معبد حالی ساخت که از بت شما کاری بر نمی آید چطور آنرا برستش میکنید ؟. با تفصیلی که در یک مقاله مختصر در ۱۳۳۱ در روزنامهٔ (انیس نشر کرده ام نوشتم که این (بت) را (شونا) هم گفتند . و بتخانه جبل الزور (معبد آفتاب) بودو زوار چینی معلومات مفصلی در آن باره دارد .

(درغش) و (بغنین) یکی به جناح شرق و دیگری بسمت غرب در یک منزلی (درتل) قرار داشت (شیروان) بطرف جنوب ، در تل در سواحل جنوبی هیرمند جلب نظر میکرد .

– – –

دوسپهبد نوشیار و انبارسی

سر عسکر کابلشاه و زابلشاه

بجنگ آن دو سالار پیش از دو شاه رسیدند زی یکدیگر کینه خواه
دو لشکر زدند از دو سو پره باز ببد دست جنگ دلیران دراز
سواران یکجا بر آمیختند پیاده جدا در هم آویختند
سر خنجر آتش شد و گرد دود چو آتش کزو جوش خون خاست زود
بغرید کوس و بر آمد نبرد برخشد تیغ و بجوشید گرد
نوان گشت بوم و جهان شد سیاه بلرزید مهر و بترسید ماه
یکی بزمگه بود گفتن نه رزم دلیران در و باده خواران بزم
بهر گوشه‌ای مستی افگنده خوار چه مستی که هرگز نشد هوشیار
روان خون می و نعره شان بانگ زیر پیاله سر خنجر و نقل تیر
چو یکرویه پیکار پیوسته شد زگردان بسی کشته و خسته شد

هردو لشکر در مقابل هم رسیده و نزدیک است جنگ آغاز یابد :

دمان نوشیار از میان نبرد بانبارسی ناگهان باز خورد
بر آورد زهر آبگون خنجرش بزخمی ز تن ماند تنها سرش
سپه چون سپهبد نگون یافتند عنان یکسر از رزم بر تافتند
ز پس خیل راول سه فرسنگ پیش برفتند و دشمند گریزان ز پیش
فگندند از ایشان بسی رزم ساز چو خورشید شد زرد گشتند باز
همانگه شه کابل اندر رسید همه دشت که کشته و خسته دید
زدش ز آتش درد بر مغز دود که شب گشت و هنگام کوشش نبود
تن کشته انبارسی باز جست برو رخ به خون دو دیده بشست
یکی عود باز عفران بر فروخت مر آن کشته را تن فگندند تن
سپه هر کجا کشته شان بد دگر همه شب بدند از برش مویه گر
بیاری بر نوشبار از سران همان شب بیامد سپاهی گران

(نوشیار) سپهبد نیروی زابل پیش قدمی نموده و در مقابل (انبارسی) سپهبد سپاه کابل حاضر شد و بیک ضرب شمشیر سرش را از بدن جدا نمود. عساکر که سپهبد جوان خود را کشته دید رخ از جنگ بر گردانیدند و در این وقت ارتش کابل شاه نمودار شد چون کابل شاه لشکریان خود را بحال شکست دید و پسر عم خویش را کشته یافت خیلی محزون و شکسته خاطر گردید فوری عود و زعفران آماده نمود و تن سپهبد را آتش زد وعدهٔ دیگر بخاطر وی خود را آتش زدند در این جنگ در پیش قراول سپاه زابل فایق آمد.

فکر بنای شهر زرنج

سپهبد گرفت از پدر پند یاد — وز آنجا سوي سیسان رفت شاد
اسیران که از کابل آورده بود — بیک جایگه گردشان کرده بود
یکی نیمه بد کرده دیوار شهر — دگر نیمه کردند از آن گل دو بهر
چون آن شهر پرداخت و باره بساخت — بر و پنج در آهنین بر شناخت

بیشتر متذکر شدیم که گرشاسب چون از ماندگی ها یک ماه استراحت نمود مجددا به فکری بنای (زرنج) مرکز نیمروز و زو سیستان افتاد و مهندسان را جمع نمود و عازم سیستان شد.

زرنج امروز و دیروز یکی از مراکز بسیار مهم افغانستان بوده است امروز مرکز اداری ولایت (نیمروز) است و دیروز مرکز جهانبانی کل سیستان بحساب میرفت چنانچه جغرافیه نگاران عرب آنرا (مدینه سجستان) میخواندند، یعقوبی در قرن سوم هجری گوید که مرکز سیستان شهر (زرنج) بود، ابن حوقل یک قرن بعد از آن مفصل تر صحبت میکند و مي گوید که حومه شهر پنج دروازه دارد و پیرامون آن خندق بزرگ است و دروازه هاي پنجگانه از آهن ساخته شد و دو دروازهٔ بنامهاي عتیق و جدید یا (کهنه و نو) معروف بود. یکدروازهٔ بنام در خراسان و دیگري بنام (در کر کویه) یاد میشد. دروازهٔ ئی به اسم (در نیستک) نیز مشهور بود و از آن راهي بطرف شهر بست میرفت. دروازهٔ دیگر بجانب نفس شهر کشیده شده و بود که بنام (در طعام) یاد میشد و از آنجا راهي بجانب باغ ها و باغستانها میرفت. مرکز حکمرانی و مسجد جامع در نزد یکهای دروازهٔ اختری بود و

عمارات بزرگ و (ارگ) درین سمت قرار داشت. آب در تمام کوچه های شهر جاری بود مخصوصاً (جری سنا رود) که آب و افریه تمام شهر میرسانید. راه آبی بین (زرنج) و (بست) کشیده شده بود و عامل ارتباط بین زرنج و بست و لشکر گاه بشمار میرفت، طوفان یاد همیشه درین شهر کارستانها میکرد و از اختصاصات آن بشمار میرفت و آسیابهای بادی را به گردش میاورد آب و باد درین شهر همیشه طغیان میکرد. آب و هوایش بسیار گرم بود (سیاه رود) و (سرخ رود) آب ورد ضرورت شهر را تأمین میکرد (در کرکویه) دریک منزلی نفس شهر زرنج بزرگترین (آتشگاه) عهد عتیق را وا نمود میکرد. (گریشمن) و (هاکن) در ۱۹۲۶ تحقیقات باستان شناس را در سیستان افغانی در خرابه های (زرنج) در (نان علی) و (قلعهٔ کنک) و (قلعهٔ سار) نزدیک (تار و سار) و تپه های (سرخ داغ) و (سفید داغ) که قریب ۳۰ متر از سطح جلگه ارتفاح دارد شروع نمودند اهالی محلی (سرخ داغ) را مقبره و (سفید داغ) را دژ نظامی می پندارند. اگر چه حفریات زرنج و دیگر نقاط و دیگر ولایت نیمروز تا هنوز نا تکمیل مانده و انجام نیافته و جزء ۱۲ متر آن دیده نشده - معذلک بعقیدهٔ باستان شناسان مذکور به زندگانی باشندگان قدیم (زرنج) در هزاره اول ق. م روشنی می اندازد و (۲۱) منر باقی مانده که به آینده موکول گردیده است ممیزات زندگانی باشندگان قدیم سیستان را در چهار هزار سال قبل از میلاد روشن خواهد ساخت.

شهر زرنج در ازمنهٔ قدیم در (اوستا) بنام (زرایو (زرایاک) یاد شده و این کلمه (زرانگ) هم خوانده شده. «آرین» شهر (زرنج) را (زرنجی) خوانده و هیلمونس آنرا (در انجی) میخواند. دو سال قبل مسافرتی در سیستان و نیمروز دست داد و خرابهٔ شهر زرنج رااز نزدیک دیدم و تپه های (سرخ داغ) و (سفید داغ) را مشاهده کردم و مقابل این تپه ها در جزیرهٔ نی فرود آمدم که شرح دیدنی ها در جای دیگر نشر خواهد شد.

- - -

بالاخره گرشاسب واسرای کابلستان به آبادی واتمام شهر زرنج تصمیم گرفتند.

چو باد آمدی ریگ برداشتی — همه شهر و برزن بینباشتی

---

(۱) فعلاً هم در محل سفید داغ قلعه کوچکی موجود است که اسپان دولتی در آنجا نگهداری میشود و مربوط فارم زراعتی وادی هلمند میباشد.

چنان کان برهمن ورا داد پند — که از چوب واز خاره ورغیب بند
یله کرد ازانسو که بد آب مرغ — ببست ازسوی دامن ریگورغ
زیکسوش بدریگ ده جافره — دگر سوش دریا که خوانی زره
میانش دری باد را برگشاد — ازآن پس نبد بیمش از ریگ وباد
بد ازطوس وکرمان فراوان گروه
بلشکر دراز پایکاری ستوه

- - -

درین فرصت که موضوع طفیان باد پیش آمد تهلکه این دو عنصر طبیعی برای شهر مانند زرنج سبستان آفت عظیمي بود هوش وفکر کسانی راکه مشغول آبادی بودند مات ومبهوت ساخت . اینجا باز گرشاسب ازپیرمرد برهمن که سرراه کابل درعلاقه (شاه جوی) غزنی نشسته بود یادش آمد .نام برده ضمن یک سلسله پند واندرز گفته بود که اگر شهری آباد میکردی فکر آب وباد را کرده باشی علی الخصوص درسرزمین سیستان که آب دریا و بادی که چندین ماه می وزد انسان رادیوانه میکنند وهرچه آباد کنند ویران میسازد پس باید که ازچوب وخس وخاشاک بند مستحکم بسازی وآب دریاوباد های سیستان را مهار کنی تاازحملات هردو درآمان باشی.

زتاراج کابل زنان داشتند — بخوالیگری شان همی داشتند
همه روزمردان ایشان دوبهر — به مزدور کاری بدندی بشهر
چوگشتندی ازکار پرداخته — بدندب زنان دیگها ساخته
خورشها یکی روزبفروختند — دگرباره بازآتش افروختند

درمیان اسیران کابل عده ئي از زنان کابل هم بودند که نان برای مردان خویش پخته می کردند .مردان دومرتبه روزانه کار میکردند زنان ایشان نان آماده میکرند.

بدان درگزین کار جستند نام — ازآن روفتاد ست نامش طعام
بفرسپهدار فرخنده فال — شد آنشهر پرد خته درهفت سال

برین طریق هفت سال روز دو مرتبه کارجاری بود تا شهرز زرنج به سر رسید وکامل آباد شد. پس مردم کابل زن ومرد در ساختمان شهر زرنج پایتخت قدیم سیستان سهم مهمی داشتند.

زهر گونه مردم زمیساریان / زمهتر شماران وبازاریان
زهر شهرو کشور بدو داد روی / شد آن شهر با زیب بارنگ وبوی
تو گفتی بهشت برین سیستان / یکی نیست از خرمی سیست آن
ازو نیز برخاست مردان مرد / که بدهر یکی لشکری در نبرد
از آن پس بشاهی سپهدار گرد / نشست وبداد ودهش دست برد
فراوان برآمد بروسالیان / هواش آنچه بدیافت هرسالی آن
چنان پیلتن شد که از گام پنج / نبردش فزون هیچ اسپی برنج
نشستش همه بود برزنده پیل / همش پیل بارنجبردی ومنیل
چنین آمد این گنبند تیزپوی / بگردد همه چیز ازگشت اوی

یکی جامه دارد جهان سال وماه
بیرونش سفیدودرونش سیاه

چون از هر جهت شهر تیارو آماده شد از هر دسته مردمان در آن جای دادند و از هر کشوری بدان روی آوردند و زرنج از هر گونه ناز و نعمت آراسته شد و بهشت برین شد و بواسطه اینکه مردم درین (سیست آن)نمودند این (بهشت برین) به (سیستان) معروف شد و (سپهبد گرشاسب) پادشاه آن دیار شد و دادودهش شروع کرد و سال‌ها بدین قرار در گذشت و شاه به ترتیبی پیلتن شد که اسپ پنج قدم او را بر ده نمیتوانست و عموماً برپشت زنده پیل سوار میشد .

بگرداند این جامه هر که برون / بدان تا بگردیم ما گونه گون
توای خفته از خواب بیدار گرد / که شد پاک عمرت بخواب وبخورد
بخانه درون خواب ودر گور خواب / ببیداریت بس که آید شتاب ؟

کنی خانه تا زنده ای سال وماه
درو پس کیت باشد آرامگاه

بامیان - بامیکان - سرخ بت

چو از ره دگر شهر آمد به پیش — در او نغز بتخانه ز اندازه بیش
میان هوا ایستاده بلند — نه زیرش ستون و نه ز افراز بند

بتخانه (معلق در هوا) بتخانه سرخ بت و بتخانه خنگ بت - بت خانه ککرک - بت خانه شاه شکاری - بتخانه فولادی - بتخانه بت خوابیده (تیروانا) آیا یکی از بتخانه های مذکور بتخانه (معلق در هوا) نیست؟ اسدی طوسی واضح درین مورد چیزی نمیگوید، شاعر طوسی خودش بامیان را ندیده، آیا از روی تن پهلوی یا کتاب گرشاسب ابوالؤید بلخی یا کدام اثر دیگر گرشاسب نامه را تصنیف نموده باشد؟ آیا امکانات مقایسه در بین است؟ تراش مجسمه ها از سنگ تصاویر ماه در رواق های بود، تصاویر مردم - نقش مردان و زنان، رقاصه ها و ژنی ها، موسیقی نوازان در فرق رواق - سرخ بت یا (بت کلان) راهبان و برهمنان و آلوده در خاکستر - کل کردن موی سر و زیر رنخ - بستن (لکهن) با دستمال - اعضا و جوارح مجسمه ها از فلزات قالب گرفته نشده - اشتباه زائر چیني -اسدی هم به اشتباه رفته، هیوان تسنگ بامیان را دیده و اشتباه کرده، اسدی طوسی نا دیده، زوار چینی مفصل از بامیان و هزاران سمچ و معابد صحبت میکند، سرخ بت و خنگ بت، آثار رنگ ابی در زیر گلوی بت ۳۵ متری - آثار و شواهد رنگ سرخ در زیر گردن بت کلان ۵۳ متری سرخ بت و خنگ بت عنصری.

وقتیکه گرشاسب در آثر استمداد (مهراج) یکی دیگر از سه شاهان هنود کابلستان شرقی که مرکز و پایتختش در دره کنر (شهر ننگر کوت بود) از شهر زرنج از حوالی (نیمروز) جانب کابلستان میاید، (بهو) شاه دیگر هنود از هندوان (سر اندیب) که در مقابل مهراج سر کشی و نافرمانی نموده بود در اثر جنگ های مکرر او را مطیع ساخت و مهراج سراسر فاتح شده به قلمرو خود یعنی افغانستان باز گشت و گرشاسب را باخود به مسافرت هند و دیدن عجائب و غرائب و جزیره ها و بتخانه های آن دیار دعوت نمود تا میرسد به دیدن (بتی) که آنرا معلق در هوا) توصیف نموده اند. (بتخانه سو بهار) که اشتباه صری در اصل نام آن پیدا شده در حقیقت عبارت از (شاه بهار) غزنی بوده است.

مقاله مخصوص (بتخانه شابهار دیده شود). زیرا موقعیت جغرافیائی پیر مرد برهمنی در (شاه جوی) سر راه (مقر) و (غزنی) و بر خورد نامبرده با گرشاسب حین رفتن به صوب کابل و اندرز های مرد برهمنی و موقعیت (جنگ سکاوند) لوگراز چهار طرف همه ثابت میسازد که علاوه بر فقه الغت (بتخانه سوبهار) غیر از (بتخانه شا بهار) غزنی نمیباشد. اما در باب (بتخانه بت معلق در هوا) چیز واضح نمیگوئیم و نمیتوانیم به اثبات برسانیم که مقصد از (بت معلق) در هوا مجسمه های بامیان است، اما قر این و تشابه به این امر نزدیکیهائی بهم میرساند که مبادا اشتباهی در مورد (بتخانه سوبهار) برای خواننده امروزی رخ دهد در مورد (بت معلق در هوا) تکرار نشود زیرا اسدی طوسی اثر خویشرا ترجمه نموده و خودش اینجا هارا ندیده در مورد (عجایب وغرایب هند) که اکثرش افسانه است اصلاً کدام اثر دیگر (هند نما)

بد ستش افتاده و از آن استفاده کرده است. باری بعد از تذکر این مطالب اینک به ابیات شاعر می پردازیم :

هم از ره دگر شهر آمد به پیش — *در او نغز بتخانه ز اندازه بیش*

یکی بتکده در میان ساخته — *سر گنبدش بر مه افراخته*

همه بوم و دیوار او ساده سنگ — *تهی پاک ز آرایش و بوی و رنگ*

بتی ساخته ماه پیکر دروی — *برهنه نه زر و نه زیور بروی*

میان هوا ایستاده بلند

نه زیرش ستون و نه ز افراز هند

در بامیان اقلا سه بت ایستاده به بلندی ۵۳ متر و ۳۵ متر و سه بت نشسته به ارتفاع ده ده متر و ٦ متر و بت (هزار قدمی) که (هیوان تسنگ) زائر چینی (مشارالیه در سال ٦۳۲ مسیحی به بامیان آمده بود) از آن سخن میگوید تا حال اثری از آن بدست نیامده است و بت مذکور در (نیروانا - آسایش گاه - قبر) آرمیده بامیان روی هم رفته عبارت از سه دره است :

۱ - دره عمومی. ۲ - دره فولادی. ۳ - دره ککرک.

در هر کدام این دره ها یک یک بتخانه بزرگ با هیکل های ایستاده وجود دارد. در دورهٔ

عمومی اقلاً دومجسمهٔ بودای استاده وسه بودای نشسته منجمله پنج هیکل بودا وجود دارد که دوی آن مجسمه های ۵۳ و ۳۵ متری است دیده میشود . (۱) در (نروانا -قبر) مجسمه روی زمین خوابیده بود بواسط مرورزمانه و آمدن سیل ها و خرابی های دست بشر از بین رفته و محتملا جای آن در باغ (میرسید علی یخ سوز) و برادرش (مزار هر دوبرادر بهم نزدیک است) موجود است .

مردم عوام برای رفع دندان دردي به کتاره های چوبی مقابر میخ میزنند و بقایای آبادی هاي قدیمه بصورتپه های کوچک خاکی جلب نظر میکند . اینجا وصف تمام شگفتی های بامیان بامی را نمیتران شرح داد زیرا با داشتن دوازده هزار سمچ و چندین هزار راهب و مناظر بسیار زیبا و اب و هوای فرح بخش و دلنشین مناظر حیرت آور (اژدهای سرخ در) و دریا چه هفتگانه بند امیر یا بند بربر و دریا چه زیبای فولادی ، راهبان و برهمنان که (هیوان تسنگ) تعداد ایشان را در اواسط قرن هفتم مسیحی (مشارالیه وقتی وارد بامیان میشود که پیغمبر ما حضرت ختمی مرتبت صلی الله علیه وسلم جامه بدل مینمایند) (چندین هزار) میگوید که در اطراف هیکل های « بودا » حلقه بسته و بدن های خود را به خاکستر مالیده و سیاه ساخته بودند.

این راهب هاموی سر و زیر زنخ خود را تراش نموده و به (لکهن) بسته بودند و مانند روزه داران زرد وضعیف می نمودند ژنی ها (پری ها) به اطراف بودا در حرکت و پرواز دیده میشدند و بعضی خوردنی ها در پطنوس ها نهاده از دیوار های رواق بطرف هیکل بتها به پرواز اند .

- - -

از آهن بد آن بت معلق بجای — همه خانه از سنگ آهن ربای

یکی از اشتباهات که زوار چینی (هیوان سنگ) حین اقامتش در بامیان نموده (۶۳۲م) همین بود که مجسمه هاي بزرگ (بودا) را از (آهن) نوشته که چنین تصور نموده بود که پیکر ها را از (چودن) ریخته و بعد اعضا و جوارح را در محل معینه یکجا نصب

---

(۱) در تحقیقات قدیم (هاکن) و (گودار) ارتفاع مجسمهٔ کلان ۵۳ متر بود اما مرمت کاری توسط هیأت باستانشناسی هندی نشان داد که پا های مجسمهٔ مذکور ۲ متر دیگر در زیر خاک است که ارتفاع مجسمهٔ مذکور به (۵۵) متر میرسد .

نموده باشند . این نظر اشتباه محض بود که زائر چینی دیده و اشتباه کرده و اسد طوسی شنیده و یا خوانده (خودش ندیده) که در قطار شنیدنی های خود دچار لرزش و اشتباه گردیده است که اصلاً محلی است که در جهان کم نظیر است و شرح چگونگی های علمی بودائی آن چندین جلد کتاب بزرگ و ضخیم شده و اهل ذوق به آن مراجعه میتوانند . مطابق شرح و توصیف اسدی طوری گنبد بتکده بلند است که آن به (مه) میخورد . مجسمه هاي باميان در طاق هاي مربوطه خود تقريباً ۵۳ و ۳۵ متر ارتفاع دارد طور ايستاده تراش شده و اين عين نظر اسدی طوسی است .

بتهای بامیان زیر رواق هاي عظیم در حالیکه پشت آنها در کوه چسپیده است بر دو پاهای خود ایستاده و رواق هریک از هیکل بودا ها با تصاویر قشنگ (پیکر مردم که بیشتر آنهار (ژنی) و رقاصه و تحفه دهندگان . موسیقی نوازان و تصاویر دیگر مردان و زنان را با اشکال مرغ ها نشان میدهد . گویا همان طوریکه شاعر عوصیف نموده است بت ها و تصاویر مذکور به چیری از بالا و پائین بسته یا محکم نمیباشد و صنفت (معلق درهوا) در حق این بتها و بتخانه ها صدق میکند .

گروهی شمن گرد او انجمن　　　سیه شان تن و دل سیه ترز تن
گرفته همه لکهن و بسته روی　　　که وم زنخ ساده کرده ز موی
چنان بد مر آن بیرهان را گمان　　　که هست او خدای آمده ز آسمان
فرشتست گردش بپر هر که هست
بفرمانش استاده ایزد پرست.

بت ها را بنام (سرخ بت) و (خنگ بت) یاد میکنند و (صلصال) و (شاهمامه) هم میگویند که به تصور آنها (صلصال) مرد و شا همامه زن است.

سرخ بت عنصری و مردم عوام و صلصال عبارت از بت کلان بودائی که ارتفاع آن ۵۳ متر بوده و قرار کندن اطراف پای مجسمه و هم سطح ساختن با بعضی سموچ ها دو متر دیگر به بلندی مجسمه افزوده شد . و بلندی آن به ۵۵ متر رسیده است . یلان مجسمه رنگ سرخ و روی آن رنگ طلائی داشت وهنوز آثار و شواهد آن قابل تشخیص است . مجسمه خورد ۳۵ متری رنگ آبی داشته ، این دو هیکل بزرگ بودائی که عامل شهرت

بامیان در جهان شده همان (سرخ بت) و (خنگ بت) است و محتملاً چنین تصور میشود که تراش بت ۳۵ متری به امر و اراده سلطان کوشانی (کنیشکا) ساخته شده است ویا اولین معبد هوای آزاد که بقایای آن به صورت (استوپه) مخروبه نزدیک بت ۳۵ متری موجود است به امپراطور مذکور نسبت میشود. پس (خنگ بت) محتملا قدیم ترین (بودای) بامیان است که زائر چینی واسدی طوسی را به اشتباه افگنده و در حقیقت اصلاً فلز کاری در مجسمه های بامیان نداشته است و رنگ آمیزی های مختلف چیزی است علیحده. من مجسمه بامیان را (بتخانه معلق در هوا) تعبیر کرده ام. شاید اینطور نباشد. واقعاً بامیان از نقطه نظر بت خانه ها و سایر عمر اناتیکه براي یک شهر ضروریست نه تنها یک خانه و یک بتخانه بلکه هزاران (سموچ).

(یکنفر از مورخین عده سموچ ها را دوازده هزار گفته) و چندین قطار یکی بالای دیگر حفر شده و همه در (کولنگلو مریت) (مخلوط سنگ و گل) که ساختمان خود تپه است ساخته و تراش یافته و چنان سنگ ریزه و گل بهم مخلوط شده که جای کندن میخی در دیوار فوق العاده، سخت است.

در سال ۱۹۳۰ م میخواستیم تخته های چوبیی با تفصیلات مربوط بزبان دری و فرانسه در سموچ ها بگذاریم تا گردش و معاینه برای جهان گردان آسان شود تنها میخ هاي فلزی را بکمک کلند به دیوار ها فرو برده نمی توانستیم. (مقصد سختی دیوار های معابد بامیان است).

از آن بد میان هوا داشته — *که سنگش همی داشت افراشته*

در ترجمهٔ البلاغه تالیف (رادویانی) صفحه ۸۶ دو بیت از مثنوی مربوط به داستان (خنگ بت و سرخ بت) عنصری داده شده - بدین قرار:

همه نام کینشان بیرخاش مرد — *دل جنگ جوی و بسیج نبرد*

همی توختند و همی تاختند — *همی سوختند و همی ساختند*

متاسفانه ملک الشعرا عنصری چیز زیادی مربوط به بامیان ندارد فقط نام های که در عصر اسلامی منورین قوم به بتهای بامیان داده بودند به ما معرفی میکند.

خنیرس بامی

بلخ بامی

چـو یک سالـه راه بود توران و چین　　　سیـاهـی و را بـود زیر نگـیـن
بزرگـان برین مژده بر خـاستند　　　همـه چین و مـا چین بیاراستند

مملکت ما افغانستان در سه قرن پیش از میلاد مسیح آریانا خوانده شده است - ۱۶ قطعه خاک متذکره (وندیداد) در اطراف هندوکش - این زمین ها سر زمین اوستائی است . در (یسنا) (یسن ۵۷ بند ۳۱) نام (خنیرس بامی) سرزمین درخشان مهد آزادگان ، کشور آریا نشینان یاد شده - پایتخت این کشور وسطی شهر زیبای بلخ خوانده شده (بلخ بامی) پایتخت (خنیرس بامی - (هفت کشور) اصطلاح جغرافیائی - جمشید و سلطنت بر هفت کشور - هفت کشور داخلی و هفت کشور خارجی - هفت کشور داخلی عبارت از هفت ولایت داخلی میباشد هفت کشور عبارت است از :

۱ - رزه.　　۲ - شبه.　　۳ - فرودفش.　　٤ - ویدوفش.
۵ - دور برست.　　٦ - دورجرست.　　۷ - خنیرس بامی ، که در میان همه واقع است - معادل این هفت کشور تقریباً چنین بود :

کابل - زابل - غور - پکتیا - باختر - کندهار - بلخ بامی . که مرکز (خنیراس بامی) محسوب میشد - هفت کشور خارجی :پارس - توران - چین - ما چین سند - هند - روم توران و شهر های مشهور آن ، خان ،خانان از ماورا النهر تا چین قلمرو توران - از توران تا چین یک ساله راه - فغفورچین - خان و خانان مربوط به توران بود . خاقان و فغفور مختص به سر زمین پهناور چین بود لقب فغفور در عهد کاشونی دو قرن پیش از میلاد مسیح از زبان تخاری وارد مملکت ماشد ورائج گردید - اصل آن (بغه پوترا) و (بغ پور) بود - معني آن (پسریزدان) است ، (لاچین) هم در افغانستان فردوسی استعمال شده - مقصد از آن (کتله مغلی) (برلاس) است حتی (هزاره ها) را در بر می گیرد .

وطن مادر روزگاران باستان به نام آریانا یادمیشد و ۱٦ قطعه خاک میمون و زیبا که « وندیداد » در اوستا ذکر کرده همه خاک های مربوط این سرزمین است که واضح پیرامو (هندوکش) افتاده است . در « مهریشت » (فصل ٤ بند ۱۱٥) کلمهٔ دیگری نیز بکار رفته که بحیث نام عمومی کشور ما استعمال شده و عبارت از کلمهٔ (خنیرس) است این کلمه به صفت « کشور خنیرس بامی » یعنی سرزمین درخشان ، کشور نور افشان خاک پاک نهاد ، باکره و نیک گهری و بالاخره (کشور آزادگان) تلقی شده است . « خنیرش بامی » در متون ادوار اسلام هم آمده و آنرا « هنیره بامی » نوشته اند. این سرزمین را به (هفت بر) تقسیم کردند و هربر را (کشوری)خوانند و (خنیرس) که میان هر هفت بر واقع شده است عبارت از همان (آریانای درخشان) میباشد . این سرزمین وسطی پایتختی دارد که آنهم « بلخ بامی » یعنی درخشان و نور افشان خوانده شده و هر دو به صفت « بامی » یاد گردیده است . بلخ صفات قدیم تری هم دارد و بیش از (یشت) اوستا در (اتروید) یعنی کتاب چهارم (ویدی) بصفت (بخدیم سریرام) یعنی (بخدی زیبا) (بلخ درخشان) شناخته است. (خنیرس) بامی کشور وسطی سرزمین آریائی مملکت اریانائی قلمرو بلخ -کابل- طخارستان-اری=زابل - غور - هفت شهر را در بر میگرفت که جمشید مؤسس « پیش دادیان بلخ »بر آن حکومت میکرد .

همه خوانده و شنیده ایم که جمشید بر (هفت کشور) سلطنت میکرد چون کبر وغرور بروی تاری شده (فر آریائی) از وی دور شد .یزدان پاک او را از تخت سلطنت به خاک مزلت نشانید .این (هفت بر) یا (هفت شهر) یا (هفت کشور) اصطلاحی است که از (بر= به (شهر) و (کشور) اسمی بود که قرار اسطوره ها به اولین مملکت (روی زمین) ، به اولین شهر های زیبا به سرزمین وسطی داده شد و (هفت شهر) در میان کشور های معلوم آنوقت جهان (کشور درخشان) (کشور نور افشان) (کشور پاک نهاد) (کشور نیک گهر) (کشور آزادگان) (کشور خنیرس بامی) با داشتن مرکزی چون (بلخ بامی) (کشورمعروف آریانا) گردید . (۱)

(هفت کشور) داخل آریانا به (هفت کشور) خارج آریانا هم تاثیر بخشید و علاوه بر

---

(۱) مجله هنر و مردم . از انتشارات وزارت فرهنگ و هنر شماره (۱۳۲ مهر ماه ۱۳٥۳ . مقاله عالمانه جناب آقای علیقلی.

(کشور وسطی) شش کشور خارجی که نام و نشانی هم یافته بودند بقرار آتی است:
پارس - توران - چین - ماچین - سند - هند. این هفت کشور همه کشور های آسیایی بودند و معلومات دنیای آنوقت منحصر به همین جا ها بود و مملکت روم که در اصل آنهم آسیائی و عبارت از روم شرقی (بیزانس) بودو در حاشیه غربی خارج از حوزه (هفت کشور*) خارجی بود از آنهم به کرات اسم برده شده است. مخصوصاً شهزادگان آریائی گشتاسب و گرشاسب از این جا به روم شرقی رفت و آمد داشتند و حتی خانمها از قیصر روم را به زنی گرفتند، مانند (کتایون) مادر (اسفندیار) و (اهرن) زن گرشاسب.

درکتاب (افغانستان در شاهنامه) در مبحث (کوشانی ها) از منابع چینی، هندی، یونانی و منابع ادبی وافسانه ئی خود ما مثل شاهنامه راجع به معنی کلمه (توران) واولین دخالت کلمه (تور) در آن نوشتم و حاجت به تکرار آن ندارد. این مطلب هم تذکار شد که در معنی اصطلاحی و آفاقی آن از (جیحون تا مرز چین) را در بر میگرفت این تورانی ها درآغاز آریائی، آریایی ویدی بودره و هر چه به جانب شرق در خاک های آسیا پیش رفته میشد این اصطلاح عناصر یفتلی، تاتاری، ترک و مغلی قوی ترمیشد و عناصر (سیتی) به اصطلاح اروپائی به زعم ایشان تا حدی جای کلمه مذکور را میگرفت ویکعده کتله های چینی، اوگور، ترکان، مغلی، ترکی و غیره پدید می آمد که شاهنامه ها و گرشاسب نامه ها بشکل واقعات نیمه داستانی و افسانوی و نیمه تدقیقی که شرح کامل آن بصورت حوادث تاریخی دایره المعارف ها میخواهد که ما در تاریخ کشور خود آنرا بنام

---

*محمودی بختیاری. (خنیرس بامی) یا (خونیرث بامی) یا (هنیره بامی) نام فلات آریانا است. جایگاه پیشدادیان بلخی طهورث جمشید و فریدون میباشد - رود (فراخگرت) یعنی (رود آمور) از آن می گذشت. بلخ بامی - کابل، پامیر و طخارستان در آن شامل بود. من طوریکه جناب آقای محترم نویسنده مقاله نتیجه میگیرند در باب وسعت خنیرس (از مرز شرقی چین تا مرز غربی ایرلندو کرانه های شرقی اقیانوس اطلس واقع بوده) موافقت ندارم جغرافیه اوستا فصل دوم و ندیداد حدود اراضی آریایی نشین را معین کرده (اراتوسس در قرن ۳ قبل از میلاد حدود خاک (آریانا) را که همان ناک های ۱۶ گانه اوسنائی ست مشخص مینماید.

(آریائی و تورانی) یاد میکنیم .

در زمانه های بسیار قدیم روابط ما با دو همسایه بزرگ ما بطرف شمال شرق و جنوب شرق یعنی توران و چین و ما چین و سند و هند خیلی ممتدبودو جانب شرق یعنی توران و چین و ما چین و سند و هند خیلی ممتد بود و جانب شرق و جنوب شرق به مراتب معلومات انبساط داشت . و روابط نیمه تاریخی ونیمه داستانی ها از افسانه های چینی و هندی وتورانی مشحون بود . چه بسا ملکه ها ، خاتون ها ، شهزاده ها چون پریان سبک پرواز ، دیوان مهیب ، اژدهای آتشین نفس ، گاهی ازتوران و چین و ماچین و گاهی ازجنگهای غلوی سند و هند به پرواز و گشت وگزار آمده و افسانه های ما را رنگ آمیری میکرد و به عالم خواب و خیال می برد .

مطابق به کتاب گرشاسب نامه که در آن مورد مشغول مطالعات هستیم سرحد آریانا و توران رود جیحون یا آمو دریا است که در تمام طول خود خصوصاً در نیمه شمال شرقی خوب تر صدق می کند .

مثلاً از مسافرت (نریمان) از (امل) یا « امویه - یا امور » که در دوره قرون وسطی خیلی معروف بود در فاصله صد و بیست میلی شمال شرقی (مرو) قرار داشت بر آمد و یکه راست و بلا تامل وارد (شیر خان) میشود واز آنجا به (بلخ بامی) فرا میرسد . از انجا در بندر (کیلف) که مقصد آن بندر (کلفت است) ، (جیحون) را بجانب (ماورا النهر) عبورمیکند یعنی از سرحد مشهور (توران) میگذرد .

به کیلف شد از بلخ گاه بهار — وز انجا یگه کرد جیحون گزار
همه ماورا النهر تا مرز چین — شمردند آنگاه توران زمین

این جاست که (توران) یا (توران زمین) آغاز میشودوازین جاست که عناوین خان و خاقان و فغفور چین و ما چین شروع میشود . درست است که القاب فوق جا و بیجا و به تناسب حدوث واقعات استعمال میگردد ، چنانچه در شاهنامه ضمن واقعات مختلف در (توران زمین) صبغه و مهر چینی میخورد و میشود یکی را (توران) بجای دیگری (چین) استعمال کرد . شهر هاي مهم توران زمین ، چاچ ، کاشغر ، ختن ، شنگان غربی ،ختلان ، سنجاب سمر قند وقوقند میباشند .

از آمـــوی و زم تا بچـــاچ وخـــتن — ز شنگـــان و خبلان شهـان تن به تن
سپـــهبد هـــمی راند تا شـــهر چاچ — ز گـــردش بزرگان با تخت و عـــاج
و از آنجا ســـپه راند و بشـــتافت تفت — بشـــادی بشـــهر ســـپنجاب رفت

- - -

دنیای چبی تماس پیدا میکند القاب پادشاهی بخصوص خان و خاقان که مخصوص خود شان است و به غلط بعضی اوقات اینها را در مورد چین و ما چین استعمال میکند - شبه نیست که از نفس چین به ما چین و از آنجا بسمت توران زمین می آییم عوامل مغلی و ترکی و گورگانی بیشتر میشود و (یغر) و (یبغو) بیشتر میگردد و آنچه ما گفتیم بیشتر صدق میکند مثلاً :

بخـــاقـــان یغر شـــاه توران زمـــین — که مـــهرســـت شـــاهی و نامش نگین

در اینجا (یغر) برادر (تکین تاش) میباشد و گر چه بعلت فریمان افسانوی را با تگین تاش قرون وسطی مقابل میکنند (گرشاسب نامه) باز برای ثبوت نظریه ما مثال خوبی است ونگین تاج و یغر ، که ذاتا ترک میباشند باید آنها را به عنوان خان وخاقان استعمال کرد . از طرف دیگر اگر از جانب چین و ما چین بطرف مشرق قدم گذاریم فاصله جغرافیائی خیلی زیاد است وکشور توران از کشور چین وما چین خیلی دور است .

چـــو یک ســـال ره بود بتوران و چین — بشـــاهـــی ورا بود زیر نگـــین

اما اگر ازین طرف رو بجانب شرق پیش بروید خاکهای آریانا و ایران بست و یخ بندان است و آفتاب از طرف شرق اول به (توران) میتابد .

بد از ســـوی توران زمین آفـــتاب — بدین سوز سرمـــا همی یخ شـــد آب
چـــنان گشـــت کز باد بفســـرد یخ — همه دشـــت و کـــوه برف گسترد و یخ

- - -

یک قدم دیگر به جانب شرق سر زمین ما چین است و در تمام منابع شرقی و غربی با چین تماس مستقیم دارد وشاهان این مرز وبوم را بغپور (فغفور) لقب میدهد .

بنزد یـــک (فغفور) فـــرخ نـــژاد — که مـــا چین و چین سربسر زوست شاد
هرن زشت یـــغاره ز ایران زمـــین — که یک شـــهر او به زمـــا چین و چین

راستش همین است ، یک دهکده (آریانا) و (ایران) بهتر از شهر های بزر گ چین ما چین است.

بزرگـــان بدین مـــژده بر خـــاستند همه چـــین و مـــا چین بیاراستند

- - -

فراموش نباید کرد که رابطه با چین در تاریخ چین و ما چین سابقه ممتد و طولانی دارد . کتیبه سرخ کوتل بغلان کلمه « یغه پورا » یعنی « بغ پور » یعنی (فغفور) را در قرون اول مسیحی نشان میدهد و واضح میسازد که کوشانیها با سیل مهاجرت بطرف شرق این عنوان را با خود آورده اند . در زبان تخاری که زبان متوسط ما است از قرن دو قبل از میلاد « یغه پورا » و « بغ پور » ، « فغفور » شده و به این شکل متعارف در تمام قرون قدیمه وقرون وسطی معمول و مروج بوده است .

پس لقب خان و خاقان را برای حکمروایان و شاهان توران زمین استعمال میکنیم وعنوان (فـغـفـور) را مـخـصـوص شاهان چین وما چین میگذاریم و همگان را مستحضرمیسازیم که طبق کنیه کوشانی به‌زبان تخاری« پغه پورا » و (بغ پور) وارد آریانا نموده و ترجمهٔ آنرا که فغفور باشدبه همگان عرضه نمودیم . یعنی « فغفوری » را از روی معنی تخاری (بغ پور) و (بغـه پوترا) باید شناخت . (بغ) و (بغـه) به معنی خداوند و (پور و پوترا) بـه معنی « پسر » است و معنی هر دو کلمه (یزدان پور) میشود که لقب تاریخی فغفوران چین بود . یعنی به اصطلاح عوام (پسر یزدان) . کلمه لا چین را فردوسی در پهلوی افغان ، کرد و بلوچ یاد کرده ، این لا چین هم در مورد کتله مغلی نژاد استعمال میشود . چنانچه مفهوم این ترکی و مغلی و مخصوصاً بر لاس را حضرت بیدل مورد استعمال قرار داده و اصل این اصطلاج را در مورد « هزاره ها » افغانستان استعمال کرده و در میان افغان وکرد و بلوچ ولا چین بااکثر این طبقه ها که از هزار سال به اینطرف با افغانها ممزوج وبرادر شده اند جزء اقوام افغانستان بشمارمی آیند .

فـــریدون

بیـــامد فریدون به شـــاهنشهی | وز آن مارفـــش کرد گـــیتی تهی
بر ارایش مهرگاه جشـــن ســاخت | بشـــاهی ســراز چرخ مه بر فراخت

فریدون که اوستا بنام اصلی اش (تری تونا) و (ابتن) یاد میکند او پسر (اتوپا) است ضحاک مارفش - ضحاک یا (از هی دها کا) عمر او قرار تخمین فلکلور یک به هزار سال میرسد - بعضی منابع مثل شاهنامه اورا جزء اجداد مهراب شاه از کابل حساب میکند دشمنی سخت میان فریدون و ضحاک - گرفتاری و بندی گری او در کوه ماوند - اشغال مجدد سلطنت پیش دادی - احراز تاج و تخت در مهر ماه - جشن مهرگان بیاد این روز تخت نشینی فریدون - کمک یزدان - ورشادت فریدون در بر انداختن ضحاک نیمروز بحیث مرکز سلطنت فریدون پادشاه نیمروز . پاد شاهی فریدون در چند پارچه شعر - تجویز مبارزه با چین - اعزام گرشاسب ونریمان به دیار چین - فغفور چین - اعزام سپهبد نریمان - فتوحات نریمان اعطای فریدون - دادن زرنج ، غور ، بلخ ، کابلستان و زابلستان به نریمان اراضی اینطرف رود سند ، اعزاز فغفور چین - بر گشتن گرشاسب و نریمان به کامیابی ازچین .

همـــان ســال ضحاک را روزگار | دژم کشت وشد ســال عمرش هــزار
بیامــد فــریدون به شــاهنشهی | و ز آن مـــارفـــش کــرد گیتی تهی
ســرش را بگــرز کیی کوفت خرد | ببســـتش به کـــوه دمـــاوند برد
چو در برج شـــاهین شداز خوشه مهر | نشســـت او به شـــاهی سر ماه مهر
بر آرایـــش مهر گـــان جشن ساخت | بشـــاهی ســراز چرخ مه بر فـــراخت
بدین جـــشن وی آتـــش آراستست | هم آئین این جـــشن از و خـــاستست

- - -

دگر نامه ای ســـاخت زی سیستان | بنزد ســـپهدار گـــیتی ســـتان
ز فرخ فـــریدون شهٔ کامـــگار | گـــزین کـــیان بنده کـــردگـــار

بگرشاسب کین جوی کشور گشای
جهان پهلوان گرد زاول خدای

یل اژدها کش بگرزوبه تیر
سوار هژبر افکن کردگیر

ترا مژده باد اکه چرخ بلند
بما کرد تاج شهی ارجمند

دل هر شهی بستهٔ کام ماست
بهر مهروه شور بر نام ماست

چو ضحاک ناپاکدل شاه بود
جهانرا بداندیش و بدخواه بود

ز بهرش به پیکار هر مرز و بوم
بهم بر زدی خاور و هند روم

مرا داد یزدان کنون فرو برز
ازو بستدم تاج شاهی بگرز

- - -

فریدون جانشین اطرت (۱) شاه نیمروز

فریدون که اوستا اورا « تری تونا »و (ابتن) میخواند اصلاً پسر (اتویا) بوده و ادبیات(اوستائی) او را جانشین جمشید میداند و مأخذ جدید تر او را بنام « فریدون » یاد میکنند و او را کسی میداند که علیه ضحاک بر خاسته او را منهدم می سازد و تمام مملکت را آرام مینماید :

فرخ فریدون شهٔ کامگار
گزین کیان بندهٔ کردگار

سپهبد کجا شد همی مژده داد
ز فرخ فریدون با فرو داد

که بستد ز ضحاک شاهنشهی
جهان شد ز بیداد و ز بد تهی

میان گل وسوسن و مرغزار
روان چشمه آب بیش از هزار

همان جانه نخجیر یا باز و یوز
ببد هفته و شاد و گیتی فروز

- - -

که گیتی به شاه فریدون سپرد
بدو سیرت بذر کشور ببرد

سریز بزرگی ز شاهان داد
بفرخ فریدون واننده داد

مراو را خداوند کرد از شهی
مرا هم سپهدار او هم رهی

ز ضحاک ناپاک بستد شهی
برای فریدون با فرهی

- - -

(۱) در اوستا و شاهنامه فریدون بر ضحاک غالب شده و تخت و تاج پیشدادیان بلخی .

چو این نو عروس از درگاه شد | فریدون فرخ برو شاه شد
بفر کهی ساختش خوب و تخت | ز ضحاک تازی ستد تاج و تخت
برامد به مه دین یزدان پاک | سر جادو یها فروشد بخاک
فریدون از و به بفرهنگ و فر | همیدون به داد ونژاد و گهر
که تخت شهی دیگر آئین گرفت | زمانه ره فرهٔ دین گرفت
فریدون فرخ بگرز نبرد | ز ضحاک تازی بر آورد گرد

بعد از جنگ سخت و کشته شدن پسر و برادر و سالاران چین سپهبد و سپهدار سپاه آریانا پس بوطن خویش باز گشتند و گرشاسب نامه به فریدون شاه می فرستند :

سپهبد گزید این همه چار ماه | یکی نامه فرمود نزد یک شاه
نگاریده نام خدای از نخست | که بی نام او دین نیاید درست
دگر آفرین کرد برشاه نو | که بادش بلند افسر و گاه نو
خدیو زمانه کیی فرمند | گشاینده گیتی و ضحاک بند
شه خاور و جز و باختر | کیومرثی تخم و جمشید فر
ز جیحون شدم تا بدانجا که مهر | بران بوم تا بد نخست از سپهر
نریمان یل مژدگان آورست | که مر شاه را بندهٔ کهتر است

فریدون شاه از آمدن نریمان مطلع میشود و از رسیدن سپهبد خویش بنهایت خوش می شود :

ازین مژده چون آگهی یافت شاه | بر افراخت از ماه بر تر کلاه

فغفور چین به همراهی نریمان بحضور فریدون شاه شرفیاب میشود :

نریمان بر شه شد از گرد راه | گرفت آفرین داد نامه بشاه

فریدون فغفور چین را شاه بزرگ میداند و او را می بخشد و سزارار تکریم میداند :

ببخشود شه زان سخنها و گفت | بزرگی فغفور نتوان نهفت
نریمان شد و برد خلعت پگاه | بپوشید و شد شاه فغفور شاه
بدین سان فریدون مهی بیشتر | همی ساخت هرروز بزمی دگر

فریدون پادشاه نریمان سپهبد خود را تقدیس بسیار کرد و مشمول عنایات خویش گردانید و از بلخ تا زرنج وزابل و غور و کابل یعنی تمام افغانستان را بوی اعطاء کرد :

زرنج و همه غور و زابلستان *هم از بلخ تا بوم کابلستان*
بدو داد پیوسته تا مرز سند *نبشته همین عهده ها بر پرند*

هکذا به فغفور چین و همرایش اشیای قیمتی بخشش نمود :

مهمانی که بودند با او به چین *مزا هدیه ها داد نو هم چنین*

فریدون قراریکه وعده داده بود دختر شاه بلخ را برای نریمان خواستگاری نمود :

مرا عم من پهلوان داد پند *که چون باز خانه رسی بی گزند*
یکی جفت شایسته کن در خورت *بپیوند ازو در جهان گوهرت*

دختر شاه بلخ بعد از مراسم ازدواج با نریمان به سیستان آمدو بعد از اینکه (سام نریمان) ازین دختر به دنیا آمد - مژدگانی به شاه فریدون دادند .

نونـدی بنزد فریدون شاه *بمژده بر افگندپویان براه*

قراریکه در مأخذ نیمه تاریخی و نیمه افسانوی ضبط است (فریدون) پادشاه خیلی بزرگ است و کسی است که بر ضحاک غلبه پیدا میکند . شبهه نیست که دولت آریائی باختری یعنی پیشدادیان بلخی از دست ضحاک سقوط میکند و مملکت دچار هرج و مرج میشود و احیاناً ملوک الطوایفی روی کار میشود چنانچه نظر به نگارش گرشاسب نامه شاید (اطرت) در همین هنگام به سلطنت رسیده باشد بهر حال پادشاه نام آور ،مؤسس دودمان پیشدادیان ، جمشید ، راه فرار پیش میگیرد و آخر سرحدش به زابلستان می رسد و با « گلرخ » دختر پادشاه آن دیار ازدواج میکند وازین وصلت فرزندی چون (تور) در خانه ایشان تولد میشود که از نظر وجاهت عیناً مانندجمشید است . این فرزند بزرگ میشود و از زیان مردم میترسد که به ضحاک خبر نرسد . راه فرار پیش میگیرد و به چنگ مامورین ضحاک می افتد و کشته میشود .

سپس فریدون بر میخیزد و ضحاک را در بند می اندازد و خودش بر تخت پیشدادیان می نشیند و داد ودهش را میگذارد و برای « گرشاسب » پسر (اتریت) و برادرش (کورنگ) نیمروز زابلی (شایدغیر از شاه مشهور کابلستان باشد) و (نریمان) نامهٔ ارسال میکند و آن سپهدار گرشاسب و سپهبد نریمان را نزد خویش میخواند و ایشانرا مامور رفتن چین میکند و علت رفتن به دیار چین عدم پرداخت باج و خراج است که از مدتی

پرداخت آن به تاخیر افتاده بود و به سپهبد و سپهد ارامر کرده بود که از تمام خان و خانان و فغفور چین ارسال آنرا تهیه نمایند .

این صاحب منصبان از افغانستان شمالی از شهر (آمل) که در سواحل « آمودریا » که مرکز مهم راه خراسان محسوب میشدند بر آمده اول به (شبرغان) واز آنجا به (بلخ) وارد شدندو از بندر (کلفت) رود آمو را عبور کرده به توران زمین داخل شدندو شهر های آنرا مثل : سمرقند ، قوقند ، چاچ ، ختن ، کاشغر و سنجاب همه را زیر و زبر نمودند و خان آنجا را مطیع خود ساخت و تا آخرین نقاط چین و پایتخت آن شهر « فغنشور » باشد برفت وپادشاه چین و شاه از ورود گرشاسب و نریمان خبر شد و پسر خود و برادر زاده خود و دیگر سالاران را برای مبارزه و مقابله فرستاد و بالاخره همهٔ آنها با قوای معیتی شان شکست خوردند و باج و خراج را قبول کردند و طرف آریانا مراجعت نمودند - برادر گرشاسب « او روخشه » که از دست تورانی در راه کشته میشود و گرشاسب بخون خواهی برادر بجنگ شروع میکند و قاتل را پیدا میکند و او را میکشدو جسد او را به عراده جنگی بسته کرده وارد کهستانات دشوار گذار وطن به خاک افغانستان داخل میشود و نریمان با غنیمت زیاد و نامهٔ گرشاب نزد (فریدون) میرسد. فغفور چین را با خود می آرد ، شاه (فریدون) نریمان را خیلی نوازش میکنند و حصه زیاد خاکهای افغانستان را به او می بخشد. فغفور چین را عفو مینماید و با عزاز تمام پس بسر زمین چین رخصت میکند . (فریدون) در اینجا کار مهمی انجام میدهد . خودش در طلبگاری دختر شاه بلخ برای نریمان اقدام میکند وازین زن زیبا و نجیب پسری به دنیا میاید که نام او را (سام) میگذارند چون مادر سام دختر شاه بلخ و پدرش نریمان بود ازین جهت وی را (سام نریمان) می گویند بحکم فریدون جنگهای « طنجه » شروع میشود و گرشاسب فاتح بر میگردد و بحیث جنرال فاتح وارد نیمروز میشود .

بالاخره آخرین روز های حیات گرشاسب فرا میرسد و خبر وفات سپهد ار فاتح او را بسیار اندوهگین میسازد مراتب سر سلامتی خود را به نریمان و پسرش « سام » میدهد و هر دو را نزد خود میخواند و اعزاز میدهد « فریدون » پادشاه (زابل ونیمروز) و صاحب تیول افغانستان شمالی و مرکزی و شرقی بکمال قدرت و نیرومندی حکومت میکند .

سپهبد نریمان

چو از شهر جز خاک چیزی نماند ... نریمان دگر روز لشکر براند
به بتخانه بود فغفور چین ... نهاده سر از پیش بت بر چین

فولکلور عمر ضحاک هزار سال را تخمین میزند - فریدون و گرفتن مجدد تخت و تاج پیشدادیان بلخی - « آمل » در یکصد و بیست میلی شهر مرو ، سر راه عمومی خراسان - « آمل » خراسان غیر از « آمل » بحیره خزر - نامهٔ فریدون به سیستان برای گرشاسب و نریمان = رسیدن گرشاسب و نریمان در ظرف یکهفته از « آمل » بطرف شبرغان و بلخ بامی شه نیمروز - سپاه زابل - درفش با « پرند » یعنی تصویر شیر - پنجا هزار سوار و چهل هزار پیاده - از ماوراء النهر بسوی توران زمین ، چاچ ، ختن ، ختلان ، سمرقند و سینجاب گرشاسب و نریمان با نامه نزد خانان توران - خواستن باج و خراج - هم نوائی خاقان با گرشاسب - پرچم بنفش با « پرند » شیر بدست نریمان - زابل زبان - جنگ گرشاسب با فغفور چین - کشته شدن « جرماس » و (قلا) از طرف چین - جنگ باسالاران چین = آمدن فغفور به جنگ نریمان کشته شدن پسر فغفور - گرفتن شهر « فغنشور » و ویرانی شهر - « جندان » پایتخت فغفور چین - آماده شدن شخص فغفور به جنگ - قبول شدن باج و خراج - مراجعت فاتحانه گرشاسب و نریمان بجانب آریانا .

همان سال ضحاک را روزگار ... دژم گشت و شد سال عمرش هزار
بیامد فریدون به شاهنشهی ... وزان مار فش کرد گیتی تهی
چو در ترج شاهین شد از خوشه مهر ... نشست او بشاهی سر ماه مهر
نشستنگه (آمل) گزید از جهان ... بهر کشور انگیخت کار آگهان
بر آرایش مهرگان جشن ساخت ... بشاهی سر از چرخ مه بر فراخت .

در سواحل چپ جیحون تقریباً در صد و بیست میلی شمال شرقی « مرو » در جائیکه شاهزادهٔ خراسان از راه جیحون بسمت بخارا و ماوراء النهر میگذشت ، شهر (آمل) وقوع داشت . در زمان یاقوت « آمل » را (امویه نیز میگفتند و احتمال میرود که اسم « رود آمو » ازین جا نشئت کرده باشد . « آمل » در قرون وسطی معروف به « آمویه » بود . (۱)

---

(۱) اراضی خلافت شرقیه تالیف لوسترانج فصل ۲۸ صفحه ۴۲۹

هکذا بنام (آمل) شهر در کناره های سواحل شرقی بحیرهٔ « خزر » وجود داشت که کشتار گاه اسیران سیاسی دولت پارس محسوب میشد :

فرستاد مر کاوه را کینه خواه ... بخاور زمین با درفش سیاه
دگر نامه ای ساخت زی سیستان ... به نزد سپهدار گیتی ستان
ز فرخ فریدون شهٔ کامگار ... گزین کیان بنده کردگار
به گرشاب کین جوی کشور گشای ... جهان پهلوان گرد زاول خدای

فریدون چون ضحاک را بر انداخت و خودشبر تخت نیاکان نشست نامه ای به گرشاسب نوشت که با نریمان یکجا بیاید که وظیفهٔ جدیدی برای شان سپرده خواهدشد .

مزن جز بره دم بر آرای کار ... بیا و نریمان یل را بیار
بنور و زور دل ده سپاه مرا ... بیارای بر چرخ گاه مرا
که باید تر شد همی سوی چین ... چو کاوه شد او سوی خاور زمین
همه ره همی راند و که می برید ... بیک هفته نزد سپهبد رسید
سپهدار کشور چو نامه بخواند ... بر آن نامه زر و گهر بر فشاند
مکن بر در بندگی بند سست ... که فرمان شاه این رسید از نخست
به لشکر بپیمای توران زمین ... ستان باژ خاقان و فغفور چین
بدو داد منشور شاهان همه
که باشند پیشش بفرمان همه

- - -

رفتن غرغنبت و نریمان به توران

بفرخ ترین فال گیتی فروز ... سپه راند از آمل شهٔ نیمروز
بسوی شیر خانه (۱) بشادی و کام ... که خوانی ورا (بلخ) بامی بنام

غرغنبت و نریمان از شهر « آمل » که آنرا شهر « امویه » نیز میگفتند و بزرگترین گذرگاه خراسان بود به طرف شرق بحرکت افتاد . در حوالی « شبرغان » و « بلخ بامی » رسید . « شبرغان » در تن « شیرخانه » نوشته شده ولی در نسخه آستان قدس رضوی « شبرغان » ضبط شده و این نام صحیح است و امروز هم به همین اسم و صفت شهری موجود میباشد ،

(۱) یعنی شبرغان

آباد و معمور و مرکز فعالیتهای استخراج نفت و گاز بشمار میاید «شبرغان» در نسخ قدیمه اشکال مختلف ضبط گردیده مثل « اسبورقان » ، « اشبرقان » « شبورغان » و « سبورغان ». در قرن سوم هجری یکبار مرکز ولایت « جوزجان » و باز مرکز ولایت « یهودیه - میمنه » گردید. باغها و مرغزار زیاد دارد . و میوه فراوان حاصل میدهد . یاقوت آنرا بصورتهای جدا گانه مثل « شبرقان » ، « شفرقان » و « شبورقان » یاد نموده در فتنهٔ مغل ویران گردید و آبادیهای آن از رونق افتاد وجمعیت آن پراگنده گردید از (آمل) به (شبرغان) و « بلخ » راه بزرگ تجاری خراسان کشیده شده وراه طبیعی رفت و آمد مسافرین را تشکیل میداد . از « شبرغان » به « بلخ بامی » قسمت مهم این راه بود . بلخ بامی یا بلخ درخشان خیلی معروفتراز آنست که این جا در اطراف آن چیزی نوشته شود .

گزین کرد هم زر زمان پهلوان — ده و دو هزار از دلاور گوان
ز گنج آنچه بائیست بر بست بار — ز هر هدیه ها گونه گون صد هزار
سپه سوی فرخ فریدون کشید — خبر چون به شاه همایون رسید
نشست از بر کوشک دیده براه — بدیدار گرشاسب و زابل سپاه
جهان دید پر سرکش زابلی — بکف گرز با خنجر کابلی
سه اسپه همه زیر خفتان کین — برافگنده بر گستوانهای چین
بچاچی کمان و بسغدی زره — کمندیلی کرده برزین گره
نزیمان یل پیشش اندر سوار — ز گردش پیاده سران بی شمار
چوزی کوشک آمد شه از تخت خویش — پذیره شدش زود ده گام پیش
گرفتش ببر برد از افراز تخت — ببوسید روی و بپرسید ، تخت
نریمان فرخنده را داد جاه — نشاندش بر خویش برزیر گاه
به گرشاسب پس شاه فرمانروان — چرا گفت دیر آمدی نزد ما
ز سستی و پیری فتاد این درنگ — شهنشه ندارد دل از بنده تنگ

بدو گفت نو شاه روشن روان
که پیری ولیکن به از صد جوان

هدایای نفیس بی شمار قسمیکه سزاوار بهلوان بزرگ چون « نریمان » باشد برایش تهیه کرد . تیاری لشکر یک هفته طول کشید تا همه چیز آماده شد آنگار درفشی که پرند آن شیر بود بوی داد .

سزای نریمان یل همچنین | بسی هدیه ها داد و کرد آفرین
یکی شیر پیکر درفش بنفش | بدادش همه زر غلاف درفش
گزین کرد پنجه هزار از سوار | پیاده دگر نامور چل هزار
ز پیلان جنگی صدو شست پیل | سپاهی چو بر موج دریای نیل
ز جیحون گذر کن میاسای هیچ | سپه برکش و رزم توران پسیچ

« بکیلف » شد از بلخ گاه بهار
وزان جایگه کرد جیحون گزار

کیلف واضح عبارت از « کلفت » است و امروز گذر گاه معروفی مباشد و آن طرف جیحون مقابل « بلخ » قدیم و مزار شریف امروزه افتاده است.

همه ماورا النهر تا مرز چین | شمردندی آنگاه توران زمین
از اموی و زم تا بچاج و ختن | ز شنگان و ختلان شهان تن بتن
بدانگه سمرقند کرده بنود | زمینش بجز خاک خورده نبود
سپهبد همی راند تا شهر چاچ | زگردش بزرگان با تخت و عاج
و ز آنجا سپه راند و بشتافت تفت | بشادی به شهر سپنجاب رفت

سپهبد کجا شد همی مژده داد
ز فرخ فریدون با فرو داد .

در عهد پادشاهی فریدون که اسم اوستائی او « تری تون » یا « تری تونا » میباشد ، بقرار گفتار گرشاسب نامه ، بعد از سپری شدن روز گازی « اطرت » + « اترت » به پادشاهی میرسد گرشاسب و نریمان را پیش خود میخواهد و مامور رفتن به چین میکند و میگوید باژو خراج از فغفور چین بگیرند . چون « آریانا » و « توران » پهلو به پهلو افتاده و رود « آمو » سرحد این دو کشور بود ، گرشاسب و نریمان از راه شبرخان و بلخ و سمنگان ، بعد از عبور از « کلفت » وارد ما ورا النهرو « توران »شدند و شهر های مهم این منطقه مثل :

چاچ ، ختن ، ختلان ، سمرقند ، و سینجاب را یکایک دیدند و جنگهائی بین آنها واقع شد که همه مربوط به دیار توران زمین است .

- - -

گرشاسب و نریمان خبر سقوط ضحاک و پادشاه شدن فریدون را با نامه به سوی خاقان توران و فغفور چین آوردند و پیش از اینکه به چین و به فغفور و چین رسند اول از همه مضمون نامه را به خاقان تورن رسانیدند که یا باژ و خراج را قبول کن و یا آمادهٔ جنگ شو.

بخواندش بفرمان بری پیش باز — بگو باژ بپذیر یا رزم ساز
نخست از تو خواهیم پرداختن — پس آنگه بفغفور چین تا ختن

گرشاسب نامهٔ فریدون را به خاقان توران رسانید ودر خواست باژ کرد و گفت با ما شریک شو تا به جنگ فغفور چین بر آئیم .

خاقان نظر وی را قبول کرد :

چو بشنید خاقان پسندید گفت — گزین هست شاه ترا نیست جفت
ولیکن چو پرسیدم از تو بسی — بمانی تا بپرسم ز دیگر کسی
بر آسای یک هفته تا روی کار — ببینیم و پاسخ کنیم آشکار
بفرمود کاخی سزاوار اوی — بسازند در خور همه کار اوی

- - -

درین وقت برادر خاقان که مدعی تخت و تاج بود ، جنگ خانگی میان آنها واقع شد و او بقتل رسید . و پسر وی با خاقان به مقابله پرداخت .

نریمان بیامد هم اندر زمان — بنزد سپهدار و خاقان و مان

خاقان شاه توران با گرشاسب ، سپهدار فریدون شاه متفق شد و نریمان هم حاضر گردید تا جنگ را علیه فغفور چین شروع نماید .

بزابل زبان گفت بیدار باش — ره حمله ها را نگهدار باش
بزد نعره ای پهلوان دلیر — بسوی نریمان چو ارغنده شیر
چنان شاد دل بود خاقان ازین — که گفتی نهادست بر چرخ زین

بفرمود پیکار و بر باره شد همه شهر با او بنظاره شد
نریمان همان روز در مرغزار همیگشت بر گرد لشکر سوار
بیک زور گردنش بر تافت تفت سرش را بکند و بیفگند و رفت
هزار اشتر از بختی و جنگلی دو صد اسپ تازی و هم جز غلی
بدو گفت ما پیش تو بنده ایم که و مه دل از مهرت آگنده ایم
صد از ریدگ و دلبر کنیز سلیح و طرایف ز هر گونه چیر
همه برد پیش نریمان گرد به مهر آفرین کرد و بروی شمرد

خبر شدن فغفور از کشته شدن جرماس و قلا

وزان روی جماس و جنگی قلا چو ناندند بیجان به چنگ بلا
زهر در خبر نزد فغفور شد دژم گشت وز آرام دل دور شد

جنگ گرشاسب با سالاران فغفور

همی هر سوی از حمله بر پشت پیل بینباشت از چینیان رود نیل
بر آمد ز کوس و تبیره غریو ز بیم آب شد زهرهٔ نره دیو

آمدن فغفور به جنگ نریمان

سوی لشکرش پهلوان رفت باز بپیکار فغفور بر کرد ساز
وزانسو سپه را چه فغفور شاه فرستاد زی پهلوان کینه خواه
هزار و صد و شصت شه پیش اوی بدند از سپاهش همه خویش اوی
نه از مرگ شان باک نز تیغ تیز نه از آب بیم و نه زا تش گریز
بجوشید گردون بپوشید ماه بشورید قلب و بجنبید شاه
نریمان چپ و راست اندر نبرد همی تاخت بر گرد گردان چو گرد

- - -

گرغرغنبت به فغفور چین نامه ارسال کرد و همان نظریه سابقش را تکرار کرد یا باژ و یا

جنگ - فغفور چین درین وقت در «جنداق» پایتخت خود بود که نامه برایش رسید :

چنان گشت فغفور از آن تند · که از حد تش گشت الماس کند

سپس پسر فغفور وارد میدان شد . نبرد شدید بمیان آمد . نریمان بغاویت دلاوری جنگ میکرد . وپسر فغفور چین کشته شد .

همه کاخ و بتخانه ها گشت پست · شکسته بت و سر نگون بت پرست

چو از شهر جز خاک چیزی نماند · نریمان دگر روز لشکر براند

نریمان از شهر بر آمد و عقب او جز از سوختگی و ویرانی چیزی دیده نمیشد ، و یک ماه در راه گذرانید . نریمان آهسته آهسته اسپ میراند تا خستگی راه زایل شد ، تا اینکه وارد شهر فغنشور شد .

- - -

بشهر فغنشور شد با سپاه · بزد خیمه گردش هم از گرد راه

شد از بیم چشم شه تیره هور · بدل گفت با این که شورد بزور

در آنگه فرستوه را داد باز · کشیدند زی شهر با کام و ناز

- - -

بالاخره در طی آخرین جنگ فغفور چین خودش شخصاً حاضر شد :

سوی لشکرش پهلوان رفت باز · بپیکار فغفور بر گرد ساز

در آمد ز چپ ارفش کابلی · سوی راست آذرخش زابلی

گریزندگان نزد فغفور باز · رسیدند با رنج و گرم و گداز

به بت خانه بود فغفور چین · نهاده سر از پیش بت بر زمین

بدین صورت آخرین نبرد چین به فتح و پیروزی تمام شد. از دیار چین بسیار اسباب و آلات طلا و جواهر واسپ و قالین گرفت ، و فغفور چین به شیوهٔ قدیم باژ و خراج را قبول دار شد . پس گرشاسب برای فریدون نامه نوشت و مژدهٔ فتح چین را خبر داد . آنگاه نریمان بوطن باز گشت تا بحضور فریدون باریاب شود و مژدهٔ پیروزی را بر فغفور چین شخصاً تقدیم نماید ونامهٔ گرشاسب را بوی رساند .

بروباژ و ساو همهٔ چین نخست · نبشت وستد عهدی از دی درست

گرشاسب و نریمان به دیار خویش باز گشتند.

جهـان پهلوان سـر سـوی ره نهاد   و را کـرد ربدود و بر گشـت شاد

بهمین ترتیب نریمان وارد سیستان شد و یک ماه استراحت نمود و چون فریدون به وی وعده داده بود که از چین چون بر گردد وی را زن خوهد داد . پس برای ایفای عهد نزد فریدون رفت .

ازدواج نریمان با شاهدخت بلخ

بزرگیست در بلـخ بامی سرسـت | مـرا نیزد در تخمه‌هم گوهـرسـت
جز از دخـت او نیسـت زیبای مـن | بدو شاد روشـن کنـد رای مـن

نریمان و گرشاسب در چین - پیروزی درخشان بر فغفور چین - پند دادن عمو فریدون - مراجعت از چین - عم من پهلوان بمن پند داده بود که چون به سلامت به خانه باز آئی ترازن خواهم داد - در طبیعت هر چیز جفت دارد - جفت شائسته شه بلخ بامی - تخمه و گوهر نیکو - دختر شاه بلخ - همسر نیکو دختر نجیب و با گوهر قاصد و طلبگار جانب بلخ برای نریمان - موافقت شاه - فریدون تمام سرزمین بلخ را به عنوان کابین بوی اعطا کرد - بردن زنش به سیستان - ترس فریدون از کابلشاه از خویشاوندان ضحاک کابلی - تخم اژدها بیدار بودن نریمان از سمت کابل - شه بلخ به دختر خود گنج بسیار داد - از دیا مشک - گوهر - دوصد کنیزک - دوصد - جام عنبر - عود سوزان - چهارصد ایذک (غلام) چهل خادم ترک مانند شمع طراز - کاردان بزرگ چون دیواری از بلخ تا سیستان در عرض راه گنبد دان و خانه ها گل می فشاندند - آواز نریمان - بزرگان با کوس و بوق - نزدیک شدن ایام بازی بری فیلسوف هندوی که گرشاسب - آورده بود - تولدی سام از دختر بلخی وسپهبد نریمان - بین ملاحظه او را «سام نریمان» میگفتند - اطلاع بر گرشاسب و فریدون شاه هدیه بشمارد.

ازدواج نریمان با شاهدخت بلخ

خواهش از پادشاه فریدون

وزانسو نریمان چو یک مه ببود — بدرگاه شه رفت شبگیر زود
مگر بسته راهو برسر کلاه — زبهر شدن خواست فرمان شاه
دگر گفت کز چین چو برخاستم — بر شهریار آمدن خواستم
مراعم من پهلوان داد پند — که چون باز خانه رسی بی گزند
یکی جفت شایسته کن درخورت — بپیوند از و در جهان گوهرت
که خواهد نژادی بزرگ از تو خاست — که گیتی بدارد به شمشیر راست
درختی ز تخم تو سر بر کشد — که بر آسمان شاخ او سر کشد
همه پهلوانانش باشند بار — دلیران ارزم و بزرگان بار
کنون شهریار آشکار و نهفت — شناسد که نگزیرد از روی جفت
بگیتی خداوندا از ان شد پدید — که هرچیز را پاک جفت آفرید
جهان از دو حرف آمدست از نخست — سخن کم زد و حرف ناید درست
یگانه گهر گرچه زیبا بود
نکوتر چو جفتیش همتا بود

نریمان همینکه از جنگ توران کامیاب برگشت و آن دیار را باژده فریدون پادشاه خود ساخت ، یکماه در زابل توقف نمود و ماندگی خود را گرفت .

پادشاه بوی گفته بود که بعد از انجام کارهای خطیر در توران باید زن بگیری .

نریمان این سخن را بخاطر داشت و چون از رنج سفر آسوده شد پیش پادشاه رفت تا به عهد خود وفا کند .

بزرگیست در بلخ بامی سراست — مرا نیز در تخمه هم گوهرست
جز از دخت او نیست زیبای من — بدو شاه روشن کند رای من
مگر بنده ای زود هد کردگار — که اندر رکیب شه آید بکار

نوندی هم آنگاه شه بر نشاند | بسوی شه بلخ واو را بخواند
بسی مژده داد از بلند اخترش | سخن راند با زانگه از دخترش
مرا و را ز بهر نریمان بخواست | همه دست به پیمان او کرد راست
ز گنجش بسی هدیه بخشید و چیز | همه بلخ بامی بدو داد نیز
فرستادش آنگه سوی بلخ باز | که رو کار دختر بجوی و بساز

- - -

نریمان دختر شاه بلخ را که در تخمه و نژاد با او برابر بود به همسری خویش پسندید و به شاه گفت که این دختر شایسته هرگونه تکریم است . من او را دختر ممتاز میدانم . شاه ازین پیشنهاد خیلی خوشش آمد و فوراً قاصدی به بلخ بامی فرستاد و شاه بلخ را طلب نمود و دخترش را برای نریمان طلب گاری کرد .شاه بلخ ازین مزاوجت و طلب گاری حسن استقبال نمود . فریدون از خزانهٔ خود هر چیز به او بخشش نمود و تمام ساحهٔ کماکان به او داد و رخصتش نمود تا رفته و امرازدواج را سر براه کند .

سوی سیستان شد نریمان گرد | بروشه بسی هدیها بر شمرد
که شادان شو و جفت خود را ببین | سوی سیستان آروآنجا نشین
که آن شه که بر شهر کابل سرست | زخویشان ضحاک بد گوهرست
بدل دشمنی جوی بد خواه ماست | کزاهریمنی تخمهٔ اژدهاست
بدان امرز هر سو نگهدار باش | از آن دشمن بد تو بیدار باش

گمان میکنم که این پادشاه کابل که فریدون شاه اینقدر ازو میترسد واز نژاد ضحاک است ، مهراب شاه کابل خدای باشد ، زیرا فردوسی اورازیبای ضحاک گفته ودرصفحه (۳۱۲) افغانستان درشاهنامه این سخن را تذکارداده ام.

نریمان بداماد وار چویاد | سو سیستان رفت پیروزوشاد
به اوردن جفت کس رفت زود | فرستاد چیزیکه شایسته بود
شه بلخ چندان برافشاند گنج | که ماند ازکشیدن جهانی برنج
چه ازفرش وآلت چه ازسیم وزر | چه از درو دیبا وسنگ وگهر
عماری بیاراست بامهد شست | کنیزک دوصدجام ومجمربدست

بجام اندرون د راز اندازه بیش | به مجمر همه عود سوزان زپیش
دگر چار صد دیدگ دلنواز | چهل خادم ترک شمع طراز
جهان پرز خوبان چون ماه کرد | چنین هدیه با دخت همراه کرد
زمین از گرانی ببد سرگرای | که بیچاره گشت از پی چارپای

زبلخ آنچنان بار دربار بود
که تا سیستان ره چو دیوار بود

شاه بلخ سیم وزر بسیار با فرش و در و دیبا و گهر در مقدم دختر خود ریخت. دو صد کنیزک ماه پیکر و چهارصد غلام ترک و چهل تن از غلامان طراز باوی همراه ساخت و کاروانی به راه افگند که از بلخ تا سیستان مانند دیواری تشکیل داده بودند.

نریمان پذیره شد آراسته | جهان گشت سور سران خاسته
بباید تنه ابر شادی زبر | دل شادمان از بر آمد بدر
در آئین دیبا زده کوی و بام | فروزان بهر سو تلی عود خام
چنان درفشان بود و عنبر فشان | که درویش زر ید بدامن کشان
همه راه آذین و گنبد زده | بهگنبدی گل فشانان رده
بپرواز مرغان برانگیخته | زهر یک دگر شعری آویخته
ز دیبا در و دشت طاوس رنگ | دم نای هر جای و آوای چنگ
بزرگان همه راه با کوس و بوق | فشانان بطشت آب مشک و خلوق
هم از راه در شاه با ماه خویش | در ایوان نشستند برگاه خویش
زمشک و گهر تاج بود شاه را | زیاقوت و در افسری ماه را
بهم هفته ای شاد بگذاشتند | براز کام و آرام برداشتند
سرشک خرد چون از ابر هنر | صدف یافت آن در شد مایه ور
گرانمایه مهرجهان کرد گار | گرفت از نگین خدایی نگار
تن ماه چهره گرانی گرفت | روان زاد سروش نوانی گرفت
گلش هرزمان گشت بی رنگ تر | همان بار درش گران سنگ تر
چو بد گاه زادنش بیمار گشت | برواند هبا ربسیار گشت

چنان سخت شد کارزادن بروی | کزوزندگی خواست برتافت روی
به مشکوی مشکین بتان سرای | همه سرپرازخاک وزاری فزای
پزشکی بدازفیلسوفان هند | که گرشاسب آورده بودش زسند
بیاراست هرداروی بیش وکم | بدوداد باتخم کتان بهم
همانگه شد آسان برآن ماه رنج | پدیدآمدش درگویازگنج
جداگشت تیغ شهی ازنیام | برون شد خود ازمیغ تاریک فام

چراغی بداوخود زخوبی وفر
برافروخت ازخودچراغی دگر

نریمان به پذیرایی برآمد ،بردودرکاخ جابجانشسته ،هنگام تولدیفیلسوفی هندنی دواداد و پسری به دنیا آمد که اسمش راسام نهادند.

تولدی سام پسر نریمان و دختر شاه بلخ

پسر زاد ماهی که از چرخ مهر / زخوبی بدو آرزو کرد مهر
بدیدا گفتی پدر بود راست / برین بر گوا کس نبایست خواست
نریمان یل نام او سام کرد / به مهرش روان و دل ارام کرد
نوندی بنزد فریدون شاه / بمژده بر افگنده پویان براه
پرندین چنان کودکی ساختند / چو گردانش بر اسپ بشناختند
کمن و کمان درفگنده بیال / یکی گرز شاهان گرفته بیال
یکی نیزه بر دست و خنجر به چنگ / سپر باز پشت و کمربسته تنگ
فرستاد با نامه‌ای بر حریر / بگرشاسب گردنکش گرد گیر
بر آن نامه از دست کودک نشان / ز مشک و گلاب و می وزعفران
فرسته همی شد چو مرغی بپر / بهر منزلی بر هیونی دگر
بره نامه مر پهلوان را سپرد / ز شادی جوان شد سپهدار گرد
بر ان پیکر شیر بچه شگفت / فرو ماند و ز دل نیایش گرفت
در آمد ززین گشت غلتان بخاک / همی گفت کاي راست داد ارپاک
تو کن روزی بنده آن روزگار / که بیمنش در صف همیدون سوار
وزان راه که بدزی بر شاه شد / فریدون شه زو چو آگاه شد
در آغوش بگرفت آن پهلوان / گرفتش سر دست با هم روان
پذیره فرستادش از چند میل / سپه یکسر وکوس و بالای پیل
برون از در کوشک از جای خویش / چو نزدیک شد رفت ده گام پیش
بر خویش همبرش بنشاد شاد / ببرسید از رنج ره کرد یاد
همیداشت یک مهش دلشاد خوار / گهی بزم و بازی وگاهی شکار
سر ماه دیبا و ز رو درم / سلیح و دگر هدیها بیش و کم
سوی خانه فرمود تا شد بکام
بدیدارفرخ نریمان و سام

دخمه غرغنبت یا گرشاسب

جهان پهلوان و بیماری - قرار تخمین داستانی گرشاسب هفت صد و سی و سه سال عمر کرد - احضار ستاره شناسان - ستاره شناس گفت خطر در همین دو روز است - گرشاسب فهمید که مرگ آمدنی و نزدیک است - قرار یشت های اوستا گرشاسب (مرد جاودانی) وصف شده - دشمنی دیوان - کوشش درنا پاکی او - گرشاسب و نزدیکی او با یک زن زیبا موسوم به «تنس» خدمت به آئین (اهو رائی) دیانت زردهشتی - چون گرشاسب به آئین زردهشتی اخلاص داشت (سوشیا تس) او را از جمله دیوان نجات داد - مجدداً پاک شد - حین مراجعت از چین در راه یک نفر تورانی موسوم به (شبرمرد تورانی) باوی مقابل شد - گرشاسب برادری داشت موسوم به (هیتا زرین کمر) کشته شد - گرشاسب به قصد خون خواهی برادر، (هیتاسب) و برادران او را میکشد، ونعش او را به عرادهٔ جنگی بسته وارد کوه های افغانستان میشود - گرشاسب نمرده و در یکی از مغاره های سمت شمال کابل افتاده - افسانه های عامیانه - دخمه گرشاسب - احتمال افسانوی در سه نقطهٔ - ده سبز - ریگ روان بامیان - سموج مخصوص (نیرایانا) - توجه به اهالی شهر زرنج - حضور «سام» و (نریمان = ترویج دین - اخبار مرگ غرغنبت برای فریدون - نامزدی نریمان به پادشاهی - گرشاسب برطبق افسانه ها نمرده = درجنگ با یک تورانی زخم خورده دخمه او در سمندر خیل - دخمه او در ده سبز یا ریگ روان یا بامیان.

وفات غرغنبت گرشاسب

از آن پس جهان پهلوان گاه چند — همی زیست خرم دل و بی گزند
چو بر هفتصدش شد سی و سه سال — ز تن مرغ عمرش بیفگند بال
جهان کند بیخ درنگش ز جای — سر زندگانیش را زد بپای
به نخچیر بد روزیآمد ز دشت — هم از پی بیفتاد و بیمر گشت
بدانست کش بست بند سپهر — جهان خواهد از جانش بگسست مهر

چون روزگار غرغنبت نزدیک به تمامی رسیده بود گفت تا ستاره شناسان را بخواهید که

بیایند :

بفرمود تا بینداختر شمار — که بهره چه ماندستش از روزگار
ستاره شمردید و آنگه به درد — چنین گفت گریان و رخساره زرد
که ده روز اگر بگذرد بی زیان — زید شاد با کام دل سالیان
سپهبد بدانست راز سپهر — که از روی جهان پاک ببرید مهر

در مبحث غرغنبت شرح دادیم که قرار متن یشت های « اوستا » غرغنبت بحیث « مرد جاویدان » وصف شده بود ، ولی دیوان که باوی خصومت داشتند طرحی ریختند که وی ناپاک شود و صفت « نامردنی » از او ذایل شود پس یک زن زیبائی را پیدا کردند و غرغنبت یا گرشاسب باوی رفیق شد ودر اثر وصلت باوی « ناپاک » شد و از صفت « نامردنی » بر آمد.

شیش (سوشیاتس) پیش« اهورا مزدا » روي آورد و خوش آمد کرد و کار های که نامبرده در زمین « اهورائی » نموده بود شفیع آورد و گرشاسب بخشیده شد و پس پاک گردید ولی در جنگ با تورانیها زخم برداشت و در بستر افتاد . داستانهای فولکلوری نقل میکند که در روی بستر خوابش در یکی از غار های سمت شمالی کابل دراز کشیده و هنوز زنده است .

هر آنکس که بودش ز پیوند و خویش — همه خواند و بنشاند برگرد خویش
چنین گفت کای نامداران من — همه نیکدل غمگساران من
مرا ز ایزد آمد برفتن پیام — بر اسپ شدن کردم اکنون لگام
دمان اژدهایست ریزنده خون — سرود ست سیصد هزارش فزون
زهر دوده کانگیخت او دود زرد — دگر ناید از کاخ آن دوده دود
زیزدانو فرمان شاه و خرد — مگر دید کز بن نه اندر خورد
همه دوستان را بمهر اندرون — که خشم و سختی کنید آزمون
مبندید دل در سرای سپنج — کش انجام مرگست و اغاز رنج
چنان کز نیاکان مرا هست یاد — شما را زمن یکسر این پند باد
چو روز پدر یکسر آید بسر — بجایش نشاید کسي جز پسر

نریمان مرا از پسر بر ترست ... چو من رفتم او مر سمارا سرست
شمارید پیمانش پیمان من ... که فرمان او هست فرمان من
شد آن انجمن زار و گرمان بروی ... بر آمد غریو یدن های و هوی
همه زار گفتند هرگز مباد ... که مابی تو باشیم یک روز شاد
چو ما خشنندیم از تو فرزانه رای ... تو جاوید خشنود باش از خدای

- - -

برفتند گریان و گرشاسب باز ... دگر باره شد با نریمان براز
بدو گفت کامد سر آمید من ... ز دیوار در رفت خورشید من
ره پیری و مرگ را باره نیست ... به نزد کس این هردو را چاره نیست
یکی شهر نو ساختم چون زرنج ... بسی گنج گرد آوریدم برنج
بتو ماندمش چون من آباد دار ... بفرزندمان همچنین یادگار
پس از من چنان کن که پیش خدای ... بنازد روانم بدیگر سرای

گرشاسب نریمان را جانشین خود انتخاب میکند و او را به حاضرین وخویشان معرفی مینماید آنگا یک سلسله وصایا به او میکند میگوید شهر نوی بانام« زرنج » بنا کردم وآنرا به تو میسپارم سعی کن که مانند من از شهر مذکور مواظبت نمائی ،بعد باساکنان آن شهر نیکی کن و مراقبت نما تا خدای از تو راضی و خوشنود باشد . فرو مایه گان را نزدیک خود را مده ، به اهل علم و فرهنگ توجه داشته باش و فرزند انت را به آداب نیک تربیه کن و به زیور فرهنگ آماده ساز . گرشاسب نصایح و پند های خود را تمام کرد و موقع جان دادنش فرا رسید .

از آن پس چو روز دهم بود خواست ... خورش آرزو کرد و بنشست راست
بخور داند کی وز خورش باز ماند ... سبک سام را با نریمان بخواند
چنین گفت کز بهر زخم زمان ... گشاید کنون مرگ تیرا ز کمان
بوید از پی جان غمگین من ... یک امروز هردو ببالین من
بگفت و این از دیده آب دریغ ... ببارید چون ژاله بارد ز میغ
دمش هر زمان گشت کوتاه تر ... دلش زان دگر گیتی آگاه تر

بلـب باد سـردی بر آورد و گفـت — کـه ای پاک داد اربی یـا رو جفت
جهـان را جـهاندار و یزدان توئی — بر آرندهٔ چـرخ گـردان توئی
زمین و زمان کردهٔ تست راسـت — بر آن و برین پادشـاهی تر است
همـه پادشـاهان بتو زنده اند — توئی پادشـه دیگران بنده اند
چو گفت این سخن جان به یزدان سپرد — گرفتند زاری بزرگـان و خـرد
از ایـوان بکیـوان بر آمـد خروش — زبر زن فغان خاست و ز شهرجوش
همان روز بگـرفت نیز آفتـاب — نمود ابراز آن پـس بباران شـتاب
همی گفت سـام ای یل سـر فراز — برفـتی چـنان کت نبینیم باز
نریمان همـی گفـت زار ای دلیر — کجاست آن دل و زور و بازوی چیر
نمودی بهر کشـور آئین خـویش — کشیدی زهر دشمنی کین خـویش
به هنجار به چین برد خـواهی سپاه — که برمه کشـیدی درفش سـیاه
دریغـا تهـی از تو زابلسـتان — دریغا جهـان بی تو کشورستان.

وقت پدرود از جهان فـرارسید - قـدری آب خواست و مـیل بخوردن چیزی نمود . ولی نتـوانست . نبـضش آهستـه تر شـد . دهنش باز شـد و آه سـردی از قلب او بدر آمـد. فهمید که آخرین دقایق حیات و مرگ است ، به یزدان پاک توجه کرد - آفتاب عمرش در پس ابر پنهان شد - سـام و نریمـان را پیش تر خواست، نریمان میگفت آئین خود را به کشور پراگنده سـاختی دریغـا کـه رفـتی و زمـین زابلسـتـان از تو خـالی مـاند .

به مشک و گلابش بشستند پاک | سپردندش اندر ستودان بخاک
بدانای این رد بجایی بری | به بی دانشی هیچ ره نسپری

اخبار مرگ گرشاسب برای فریدون

چو نزد فریدون ز سوک وز غم | رسید آگهی گشت از اندوه دژم
همی گفت گردا، گوا، سرورا | هژبرا جهانگیر نام آورا
که گیرد کنون گرز و شمشیر تو | چو بیکار شد بازوی چیر تو
بهر کشور از بهر من کارزار | که جوید چو شد مر ترا کارزار
روان تو زندست گر تن بمرد | ندارد خردمند مرگ نو خرد
به نزد نریمان چو یک هفته بود | یکی سوگنامه فرستاد زود
سر نامه نام جهاندار گفت | که با جان دانا خرد ساخت جفت
بدان ای سپهدار خسرو پرست | که غم مر مرا از تو افزون ترست
ولیکن چو خرسند نبودم چه سود | که با مرگ و پیری نبودی در اوی
بهشتی بدی گیتی از رنگ و بوی | اگر مرگ و پیری نبودی در اوی
بمیرد هر انکس که زاید درست | شود نیست چونانکه بود از نخست
کجا شد کیومرث شاه بلند | کجا جم و طهمورث دیو بند
ازیشان نماندست جز نام چیز | برفتند و ما رفت خواهیم نیز
که تو یادگاری از آن پهلوان | همیشه بزی شاد و روشن روان
چو مه نوشود جامه نوساز کن | ببراز غم و شادی آغاز کن
چنان کن که در مهرگان نام را | بیاری به نزدیک ماسام را
فرسته شد و نامه و هدیه برد | بپوشید خلعت نریمان گرد
سوی شاه با سام یل داد روی | چو آگاه شد زو کسی نام جوی
پذیره فرستاد یکسر سپاه | پیاده شدش پیش از بارگاه
نشاندش بر او رنگ و پرسید چند | بخرسندیش داد هر گونه پند

بدان روز جشن گزین مهرگان | گه بزم و رود پری چهرگان
بر اورنگ بد پهلوان پیش شاه | سوی راستش سام به نزد گاه
بیاد نریمان شه آن نوش کرد | نریمان همیدون بیادش بخورد
در او خیره شد شاه و گفت این سترگ | بود به ز گرشاسب چون شد بزرگ
چو در زرد حله کنیزان مست | ببازیگری دست داده بدست
همه پای کوبند بر فرش چین | ز سر مشک پاشان گل از آستین
چنین بد مهی شاد شاه بلند | نه بر گنج مهر و نه بر بدر د بند

وصیت گرشاسب به نریمان

برفتند گریان و گرشاسب باز | دگر باره با نریمان براز
بد و گفت کامد سر امید من | زدیوار در رفت خورشید من
چو مرگ آمد و کار رفتن ببود | نه دانش نماید نه پرهیز سود
رهٔ پیری و مرگ را باره نیست | بنزد کس این هر دو را چاره نیست
یکی شهر نو ساختیم چون زرنج | بسی گنج کرد آوریدم برنج
پس از من چنان کن که پیش خدای | بنازد روانم بدیگر سرای

- - -

بفرهنگ پرور چو داری پسر | نخستین نویسنده کن از هنر
نویسنده را دست گویا بود | گل دانش از دلش بویا بود
مده دل بغم تا نگاه دروان | بشادی همی دار تن را جوان

- - -

بپوشم بجامه بر آئین جم | کفن و آبچین ده بکافورنم
ستودانی از سنگ خارا بر آر | ز بیرون بر او نام من کن نگار
بگردم همه جای مجمر بنه | با تش دمان عود و عنبر بنه
از آن بسي دار خوابگه سخت کن | دل از دیدنم پاک پردخت کن
چنان کن که هر کس که آید ز راه | برد توشه زور ایگان سال و ماه

در نسخهٔ اسناد قدس رضوی این ابیات هم موجود است : اقتباس از اقای دانشمند محترم حبیب یغمائی (کتاب گرشاسب نامه).

بشهر سمندر کنم دخمه ساز — که تا کس نداندرهٔ دخمه باز
همی بر جهان سالها بگذرد — زمانه بدین دیگر بگرود
بیاید یکی شاه گیتی گشای — که او را نباشد خرد رهنمای
کجا نام آن شاه بهمن بود — نه بر رای وکیش برهمن بود
بویژه بیاید زکین بر سرم — کز آتش بسوزد همه پیکرم
چو بگشایدم چهره گریان شود — زکاری چنان بس پشیمان شود

کجا دخمه گاهش سمندر بود — روانش بر پاک داور بود
چو (بهمن) بگیتی شود شهریار — بکین وی آرد بدانجا گذار
مرا بین که زاختر بو آمد بسر — ترا نیز باشد برین ره گذر
بگفت این ولوحی بداد ش بدست — بدو گفت کای شیر یزدان پرست
در آن دم که پوشی تنم را کفن — برین لوح بگشا همه را زمن
همه خط که بنوشته از زر بود — گشاد طلسم (سمندر) بود.

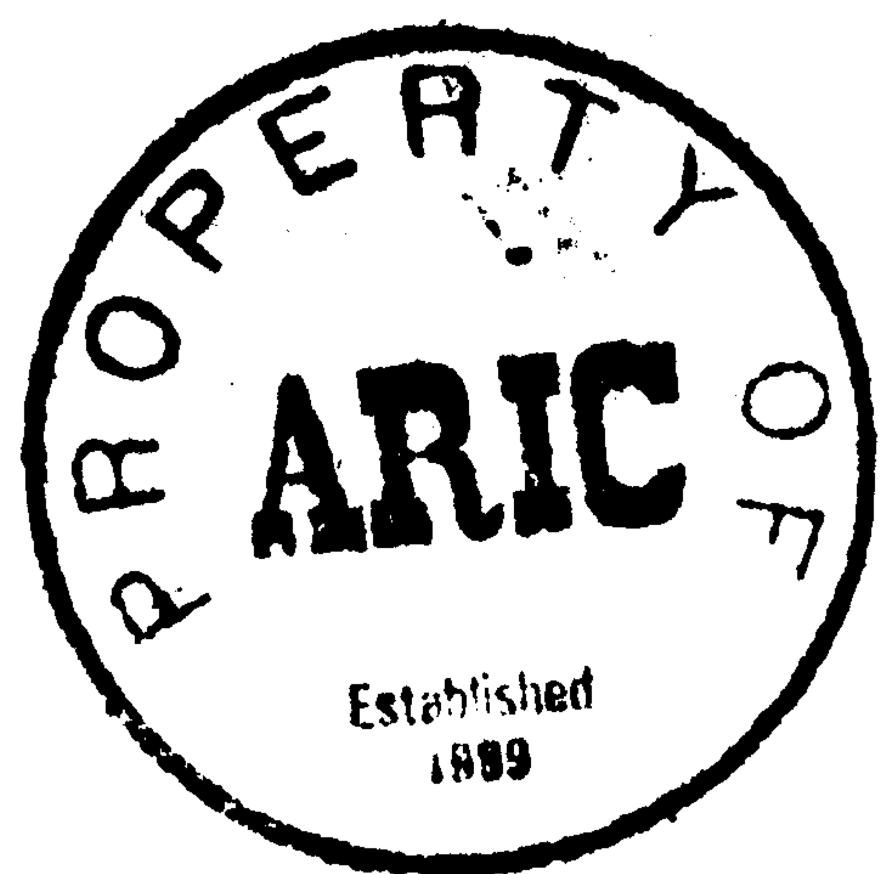
تا این جادوسه بار در موارد مختلف نوشتم که گرشاسب بنابر افسانه های عوام دردخمه در سمت شمال یا در « ریگ روان » ریزه کوهستان ، یا درکدام سموچ بامیان به امانت گذاشته شده است افسانه ها حکایت میکنند که وی در جنگ با تورانیها زخم خورده و در مغاره ای از غار های سمت شمالی یا در « ریگ روان » یا در « بامیان » استراحتدارد.

راجع به دخمه :

ترا نیز با سام بیند بزار — بدخمه تن هردو آن پر بخار
هم از تخمه سام گرد دلیر — که باشد پلنگ افگن ونره شیر
زگیتی بیابد همه کام و بخش — ورا نام باشد خداوند رخش
دگرنام او رستم نامدار — بر ایران وتوران شود کامگار
بزور تن وچهره و یال و برز — همیدون سواری وشمشیر و گرز

هنرهاش ماند بمن سربسر | ولیکن چو سازد زگیتی سفر
کجا دخمه گاهش سمندر بود | روانش بر پاک داور بود
چو بهمن به گیتی شود شهریار | بکین وی آرد بدانجا گذار
بسی هست پوشیده راز سپهر | گهی کینه پیش آورد ، گاه مهر
تو دل در وفای زمانه مبند | که باشی همیشه نزار ونژند
مرا بین که زاختر چو آمد پسر | ترا نیز باشد برین ره گذر
بگفت این ولوحی بدادش بدست | بدو گفت کای شیر یزدان پرست
در آن دم که پوشی تنم را کفن | برین لوح بگشا همه را زمن
همه خط که بنوشته از زر بود | گشاد طلسم سمندر بود
چو سازی مرا دخمه این لوح زر | بفرزند ده تا دهد زی پسر
که تا او برستم دهد زین نشان | بداند همه آشکار و نهان
چنین گفت با من ستاره شمار | که رستم کند دخمه سام سوار
چو از دخمه بر گردد آن لوح زر | سپارد بفرزند والا گهر
که تا چارهٔ دخمه او کند | در آن دم که ره سوی مینو کند
چو این پند و اندرز او شد بسر | دگر گفت کای نور چشم پدر
نخستین همی ده یک از گنج من | بمردم هزینه کن از رنج من

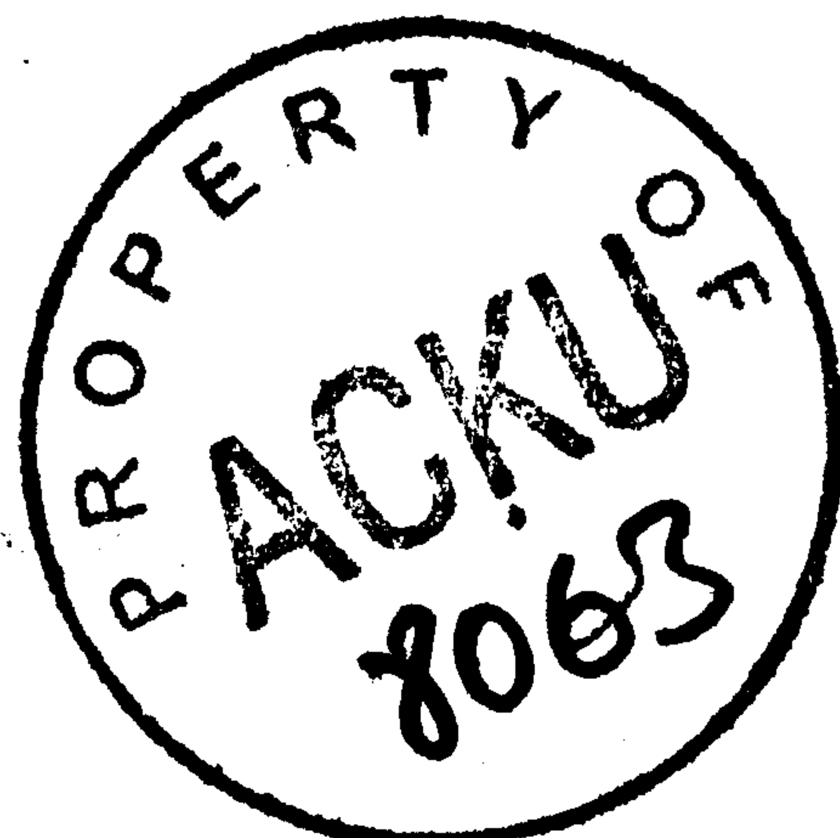
پایان

اثار دیگر مولف

۱ - تاریخ افغانستان : جلداول (از دوره های قبل التاریخ تا سقوط سلطه موریا) سال تالیف ۱۳۱۸ شمسی .
۲ - تاریخ افغانستان : جلد دوم (از آغاز سلطنت مستقل یونان و باختری تا ظهور اسلام) سال طبع ۱۳۲۵ شمسی .
۳ - د افغانستان پخوانی تاریخ : جلد اول (بزبان پښتو) سال طبع ۱۳۳٤ .
٤ - د افغانستان پخوانی تاریخ : جلد دوم (بزبان پښتو) سال طبع ۱۳۳۹ .
۵ - آریانا: شرح وجوه تاریخی و جغرافیائی قدیمترین نام افغانستان تاریخ طبع ۱۳۲۵ برنده بزرگترین جایزه « آریانا ».
٦ - بالاحصار کابل و پیش آمد های تاریخی : جلد اول سال طبع ۱۳۳٦ .
۷ - بالاحصار کابل و پیش آمد های تاریخی : جلد دوم سال طبع ۱۳٤۰ .
۸ - لشکر گاه : (برنده جایزه اول خوشحال خان ختک) سال طبع ۱۳۳۲ .
۹ - عرف و عادات افغانها : بزبان فرانسوی به همکاری مدام هاکن سال طبع ۱۹۵۳ برنده جایزه دوم خوشحال خان ختک .
۱۰ -در زوایای تاریخ معاصر افغانستان : برنده جایزه اول تالیف در سال ۱۳۲۷ .
۱۱ - رجال و رویداد های تاریخی : تاریخ طبع ۱۳۳۱ .
۱۲ - بگرام : تاریخ طبع ۱۳۳۱ .
۱۳ - افغانستان قدیم و معاصر : بزبان ایطالوی طبع روما ،سال طبق ۱۹۵۵ .
۱٤ - تاریخ ادبیات افغانستان : از قدیمترین زمانه ها تا ظهور اسلام طبع وزارت معارف ۱۳۳۰ .
۱۵ - افغانستان و ایران : متن خطابه ایکه در موزه ایران باستان در سال ۱۳۳۰ ایراد شده است طبع تهران .
۱٦ - رهنمای بامیان : سال طبع ۱۳۳٤ .
۱۷ - مختصر رهنمای بامیان : بزبان انگلیسی ، سال طبع ۱۳۳۵ .
۱۸ - کنیشکا : جلد اول طبع سال ۱۳۲۵ طبع دوم ۱۳٤٦ این هر دو جلد مربوط به امپراطوری کوشانی میباشد که در افغانستان و خاکهای مجاورسلطنت کرده است .
۱۹ - اسکندر در افغانستان : درام تاریخی بزبان فرانسه سال طبع ۱۹٤٦ .
۲۰ - مردان پار و پامیزاد : درام تاریخی در ٤ صحنه سال طبع ۱۳۱۹ .
۲۱ - امپراطوری کوشان : مفصلترین مضمون تاریخی که در افغانستان راجع به دوره امپراطوری کوشانی تحریر شده است تاریخ طبع ۱۳۱۷
۲۲ - رتبیل شاهان : (در سالنامه ۱۳۲۱) .
۲۳ - کوشانیهای خورد یا کیداری : سالنامه ۱۳۲۵ و ۲٦ .

۲٤ - افغانستان در شاهنامه ، سال طبع ۱۳۵۵ .
۲۵ - رونین تن ، تهمتن ، پنبوتن .
۲۶ - غرغنبت یا گرشاسب.
۲۷ - مدوحین شاهنامه ها یا شاهان اولیه آریانا : سالنامه ۱۳۲۰ .
۲۸ - کنیشکا : امپراطوری کوشانی سالنامه ۱۳۲٤ - ۲۵ .
۲۹ - شاهنامه ها و مقایسه میان بعضی پهلوانان آن و اوستا - سال طبع ۱۳۲۵ .
۳۰ - مسکوکات افغانستان قبل از اسلام : در سالنامه و جدا گانه ، طبع در سال ۱۳۲۶ .
۳۱ - مسکوکات افغانستان عهد اسلامی : طبع سال ۱۳۱۹ .
۳۲ - مدنیت اوستائی : سال طبع ۱۳۱۸ .
۳۳ - موزهٔ کابل : ۱۳۱۵ .
۳٤ - فروغ فرهنگ : سال طبع ۱۳٤۶ .
۳۵ - سپرلو : « شطارت های سوار کاری در افغانستان » سال طبع ۱۳٤۶ .
۳۶ - شابهار : (معبد بودائی در غزنه) سال طبع ۱۳٤۶ .
۳۷ - افغانستان در پرتو تاریخ « مشتمل بر ۱۱٤ گفتار تاریخی از سخن پراگنی های رادیو افغانستان » سال طبع ۱۳٤۶ .
۳۸ - روابط افغانستان و هند : بزبان فرانسوی و فارسی سال طبع ۱۳۲۳ .
۳۹ - یاد بود جشن هزار مین سال تولدی شیخ الرئیس ابو علی ابن سینای بلخی.
٤۰ - از سروبی تا اسمار .
٤۱ - کابل : رهنمـــای تاریخی بزبان انگلیسی تالیف احمد علی کهزاد و مدام ولف .
٤۲ - زمانشاه و فعالیت دستگاه استعمار .
٤۳ - گلدسته عشق : منتخبات از مثنوی .
٤٤ - رایان کابلی : طبع سال ۱۳۲۳ شمسی .
٤۵ - در امتداد کوه بابا و هریرود : طبع ۱۳۲۲ .
٤۶ - تاریخ قدیم افغانستان و ممالک همجوار برای صنوف هفتم مکاتب .

چاپ: دانش کتابخانه، قصه‌خوانی بازار- پېښور
تېلفون: 2564513